

קובץ גליונות

פרשת משפטים

ממרנן ורבנן גדולי ומאורי הדור

- דברי שי"ח
- דרכי החיזוק
- פניני השוקי חמד
- מציון מכלל יופי
- תורת רבותינו
- שיעור חומש
- רביד הזהב
- ממעין החיים
- דברי השירה
- מים חיים
- מסביב לשולחן
- פרקי עיון
- דובב שפתים
- גאון יעקב
- דברי אמת
- נפשו גהלים תלהט
- פנינים משולחן רבינו
- שלמים מציון
- יחי ראובן
- פתח העירוב

מרן הגאון
רבי יעקב ב"ר צבי יהודה זצוקל"ה אדלשטיין
נלב"ע כ"ז שבט תשע"ז

לעילוי נשמת
הר"ר שרגא פייבל ב"ר צבי קנול זצ"ל
נלב"ע כ"א שבט תשע"ב
תנצב"ה

ניתן לשלם גם במכשירי
'קהילות' ו'נדרים פלוס' ע"ש קובץ גליונות

שהשמחה במעונס

ברכת מזל טוב לירידינו היקרים

המסייעים רבות בהוצאת ובהפצת קובץ גליונות
לא לפי הלומדים ברחבי הארץ

הר"ר שלמה גרוס – בני ברק – בר מצוה לבנו

הר"ר אהרון יונגרמן – בני ברק – לארוסי הבת

הר"ר יצחק טרגר – ירושלים – לנישואי הבן

הר"ר יואל שוורץ – בני ברק – לנישואי הבת

הר"ר דוד לבקוביץ – בני ברק – לנישואי הבת

יהי רצון שהשמחה תשרה בביתכם תמיד
ותזכו לרוות מכולם רב נחת ושמחה עד בלי די

בברכה מרובה

מערכת 'קובץ גליונות'

נודה לח' בכל לבב על אשר זכינו כבר להוציא שלש
כרכים מספרי כאיל תערוג, ונתקבלו בחיבה גדולה
בבי מדרשא.

וכעת אנו נמצאים בס"ד לפני הורדת הספר 'כאיל
תערוג' ח"ד לרפוס, ובו הנהגות, הליכות, הדרכות,
חידושי הלכה, וביאורי אגדה על עניני יורה דעה
זכרית מילה, כיבוד אב, תר"ם ושביעית ועניני אבילות ח"ל ועל
שידוכין ונשואין זאבה"ו ממרן רבנו הגרא"ל שטינמן
זצ"ל זק"ב לקרוב ל 600 עמ'.

אנו פונים לגדידי עם והחפצים לפרסם תורת רבינו
שיעמדו לימינו בהוצאה זו.

נשמח לקבל הנצחות על רבנו הקדוש זצ"ל
או על אחרים ז"ל בשבועים הקרובים בלבד.
המעוניינים נא לפנות למערכת 0527680034
או במייל המערכת.

ניתן לשלם גם בתשלומים בעמדות "נדרים פלוס"
ברחבי הארץ באמצעות לחצן קופות נוספות, בחיפוש
יש להקיש כאיל תערוג.

כמו"כ ניתן לתרום דרך המערכת חטלפונות
הממוחשבת 24 שעות ביממה, בחיוב לטל'
037630585 שלוחה 198.

ולערוך בטל המערכת 0527680034 על החנצחה.

ובזכות תרומתכם ונדבות לבכס

נוכח להמשיך ולהוציא עוד מתורת רבנו זיע"א

בברכה

מערכת כאיל תערוג

הודעה ובקשה

בשבועות אלו אנו מציינים את סיומה של השנה החמישית
להוצאת הקובץ ונכנסים אל השנה השישית בהתרגשות
גדולה ב"ה זכינו ונתקבל ה'קובץ גליונות' בבתי המדרש
ובבתיהם של גדולי ישראל וכן בבתיהם של רבים מעם
ישראל, מדי שבוע אנו שולחים קבצים רבים בתרומה
לחלוקה בעשרה בתי חולים ברחבי הארץ, חלוקות אלו
נעשים ע"י תרומות שמתקבלות מהציבור, פונים אנו אליכם
בואו והיו שותפים קבועים אף בסכום קטן של 10-5 לחודש
ע"י הו"ק קבועה ובכך הנכם נעשים שותפים בהפצת דברי
התורה לזיכוי הרבים ובזכותכם נוכל לזכות עוד ועוד אנשים
במקומות נוספים.

ניתן לעשות הו"ק גם במכשירי נדרים פלוס וקהילות.

יו"ל בסיוע:

יתדות תשמו להחדרת ערכי היהדות ע.ר.

להקדשות ע"ג הקובץ
או המעוניינים לפתוח מוקד
הפצה באיזור מגוריהם

ובכל עניני הקובץ

ניתן לפנות למס': 053-3145900

פקס: 077-2092005

או במייל: k.gilyonot@gmail.com

לקבלת הקובץ במייל

ניתן לשלוח בקשה

למערכת 'קובץ גליונות'

kovetz+subscribe@googlegroups.com

ד' אדר א'	תרומה	י"ט סיון	שלח
י"א אדר א'	תצוה	כ"ו סיון	קרח
י"ח אדר א'	כי תשא	ג' תמוז	חוקת
כ"ה אדר א'	ויקהל	י' תמוז	בלק
ב' אדר ב'	פקודי	י"ז תמוז	פינחס
ט' אדר ב'	ויקרא-זכור	כ"ד תמוז	מטות
ט"ז אדר ב'	צו	ב' אב	מסעי
כ"ג אדר ב'	שמיני - פרה	ט' אב	דברים
א' ניסן	תזריע	ט"ז אב	ואתחנן
ח' ניסן	מצורע-שבת הגדול	כ"ג אב	עקב
ט"ו ניסן	חג הפסח	ל' אב	ראה
כ"ט ניסן	קדושים	ז' אלול	שופטים
ו' אייר	אמור	י"ד אלול	כי תצא
י"ג אייר	בהר	כ"א אלול	כי תבוא
כ' אייר	בחוקותי	כ"ח אלול	נצבים - ראש השנה
כ"ז אייר	במדבר	ו' תשרי	וילך - שבת שובה - יו"כ
ה' סיון	נשא - חג השבועות	י"ג תשרי	האזינו - חג הסוכות
י"ב סיון	בהעלותך		

לכל הקוראים
והלומדים
החשובים שליט"א
הקדישו ע"ג
הקבצים את
יקיריכם באחת
משבתות השנה
ותזכו להיות
שותפים בזיכוי
הרבים הגדול
להגדיל תורה
ולהאדירה.

עדיף לשלם ולתרום במכשירי
קהילות ו"נדרים פלוס" בבתי
הכנסת,
יש לחצות על לחצן
'קופות נוספות'
ובחיפוש קובץ גליונות,
או בטלפון:
נדרים פלוס:

03-7630585 שלוחה-486

קהילות:

073-2757000 שלוחה-4311

או בהעברה לבנק: מרכנתיל-

17

סניף: 745

מס' חשבון: 71262

ע"ש קובץ גליונות

גיליון מס' 318 פרשת משפטים
תשע"ט שנה שישי

גליון זה נודב
להצלחת ידידנו החשוב
שיראה ברכה והצלחה בכל הענינים

דברי שי"ח

ממרן רשכבה"ג שר התורה הגר"ה קניבסקי שליט"א

בדידי הוי עובדא

סיפר בן רבינו הגאון ר' שלמה שליט"א שבילדותו רבינו אמר לו כשמישהו מצטט לך פסוק אל תאמין לו אלא תפתח הספר בפנים ותראה, וכמוכן הדריכו שכשלומד תוס' והתוס' מביא גמ' אחרת צריך לפתוח בפנים הגמ' ולראות ומשתי סיבות א. עי"ז הרבה יותר מתבאר התוס' ב. שע"ז מקבלים ידיעה רחבה בש"ס.

אברך נכנס לרבינו וסיפר שלומד בכולל ולומד כל יום עמוד בעצתו של רבינו, [שהורה לו כן מפני כמה טעמים] אבל אין לו חברותא. רבינו הורה לו שילמד כרצונו איך שמרגיש. ואמר לו רבינו לתורה אין שיעור אפשר ללמוד מאה דף יום, ואפשר ללמוד עמוד ביום.

פשט על הפרשה

"ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרת מוחלה מקרבך" (בג, כה)

קשה דלכאורה הו"ל להקדים והסירותי מוחלה ואח"כ וברך את לחמך דבריות חשיב ועדיף טפי מפרנסה. וי"ל עפ"מ דאיתא בתענית ח' ב' בימי ר"ש בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי נעביד ניבעי רחמי אתרתי לא אפשר אלא ליבעי רחמי אמותנא וכפנא ניסבול אמר להו ר' שמואל בר נחמני ניבעי רחמי אכפנא דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון [ומפרש"י שובע נותן לבני אדם חיים] ולפי"ז י"ל דזהו כונת הפסוק וברך את לחמך ואת מימך וממילא והסירותי מוחלה מקרבך דכי יהיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב.

"ושבעים מזקני ישראל" (כד, א)

בר"ה כ"ה א' ת"ר למה לא נתפרשו שמותם של זקנים הללו שלא יאמר אדם פלוני כמשה ואהרן פלוני כנדב ואביהוא פלוני כאלדד ומידד, ומפרש"י שלא יאמר אדם על בית דין שבימיו וכי פלוני ופלוני כמשה ואהרן שאשמע לו עכשיו שלא נתפרשו אמור לו אם אינו כמשה ואהרן הרי הוא כאחד משאר זקנים שאינך יודע מי הם. וצ"ב וכי אם היתה התורה כותבת את שמותיהם האם היינו יודעים מי הגדול ומי לא. וצ"ל שאם היה כתוב שמותיהם היינו יודעים משמותיהם שהשם אומר ומרמז על מהותו של האדם כמו שאחז"ל בברכות ז' ב' דשם גרים וביומא פ"ג ב' רבי מאיר הוה בדיק בשמא ולבסוף גם רבי יהודה ורבי יוסי הוו דייקי בשמא עי"ש, אמנם באמת ביל"ש (בפרשת בהעלותך רמז תשל"ו) מפורט שמותיהם אבל מ"מ כיון שלא נכתבו בפסוק א"א לדרוש את שמותם, ודר"ק.

(כל משאלותיך)

עלי שי"ח

"על מה לחשוב בדרך?"

באחד הימים השבוע נכנס בחור צעיר, ניכר עליו רצון אמיתי לגדול בתורה ויראת שמים, שאלתו בפיו: כל הזמן אני מנסה לקיים מצות 'ובלכתך בדרך', ולהרהר בלימוד בדרכים, אבל קשה לי מאוד, אין לי שום ריכוז בלכתי ברחוב או בנסיעה, ורק כשאני ליד דף הגמרא מסוגל ללמוד, אבל בדרכים אני רחוק מזה, האם יש דרב עיצה?

*

לפני שנרשום מה שהשיב לו רבינו שליט"א, עלינו להקדים כמה מילים:

רבינו שליט"א, שנודע לכל ברום גדלותו בבקיות ועיון בכל מרחבי התורה, בתורתו שנלמדה בעמל אין סופי זוכה הוא שברכותיו עוזות רועם בשמים, הקפיד מאוד מיום עומדו על דעתו, שלא להסיה רגע מהתורה הקדושה, וכדברי הגמ' (מגילה י"ה:) שעל התורה נאמר הפסוק, התעף עיניך בו ואיננו, שאפילו רק מסיחים את הדעת לרגע - ואיננו. בכל מצב, בכל עת, ובכל מקום הוא תפוס בדברי תורה, כאילו ספר פתוח לפניו. אין יותר מתאים ממנו בכדי לענות על שאלה זו.

ובכן, עצתו של רבינו להבחור היתה פשוטה מאוד, הוא לא ענה לו 'תתאמץ' או 'תיקח איתך גמרא קטנה לכל מקום' או 'אל תלך ברחוב' הוא אמר לו: דברים פשוטים: אם אתה לא מצליח לחשוב בלימוד, יש לי עיצה, תחשוב על שמות מסכתות, שמות חומשים, או שמות אמוראים, כל זה בכלל דברי תורה!

פני הבחור זהרו. הוא יצא עם תשובה שיוכל לעמוד בה, ולהמשיך להתעלות בשלימות. הגאונות שבפשטות !

*

כשיצא הבחור, הרחיב רבינו את הדברים לענין אחר:

פעמים ואחד מתעורר באמצע הלילה, ודעתו לחזור ולישן, אבל עד שהוא נרדם זה אורך כמה רגעים, על מה הוא ירהר? על דברים בטלים של חולין - בודאי לא בא בחשבון, על דברי תורה - אלו צריכים ברכות התורה תחילה.

ואני חשבתי עיצה - הוסיף רבינו שליט"א, לחשוב על שמות תנאים ואמוראים, שמות מסכתות, שזה לא דברי תורה ממש, אבל גם לא דברי חולין של בטלה, כי זה מענינים של תורה!...

בכרכת שבת 808
3167812 חק 31

להצטרפות לרשימת מקבלי הגליון במייל ניתן לשלוח בקשה לכתובת: divreysiach+subscribe@googlegroups.com
ניתן לתרום ולהקדיש ע"ג הגליון לע"ג, לרפואה ולהצלחה וכד', נשמח לקבל עובדות, הנהגות, וש"ת מרבינו.

"ורפא ירפא" - מכאן שניתנה רשות לרפוא

ענייני רפואת הרופאים - קדימה ברופאים

יש צורך בניתוח ויש ב' רופאים שניהם אותו דרגת מומחיותם אחד גוי ואחד חילוני, מי עדיף? ברמב"ם כתוב שגוי עדיף, ראה ספי"א מעדות ה"ט.

פלוגי זקוק לעבור ניתוח רציני, ויש רופא מנתח המומחה הגדול ביותר לתחום, ויש רופא נוסף פחות מומחה ממנו שעושה ניתוח בסגנון הזה ממש, והוא השני - מאד מסור איליו, כי הם חברים מילדות, מי עדיף? החבר עדיף.

בדיקות וגילוי מוקדם של המחלות

שאלות מורכבות ואחריות שהרופאים שולטים בהם לכאורה ללא מיצרים: עריכת בדיקות מקדימות לגילוי מחלות. שיטות הרפואה והזמנים משתנים מהר ולכן קשה ללמוד מתשובות והדרכות מתקופה לתקופה, אבל, באופן כללי אפשר להשקיל הרבה מאד מתשובותיו של רבנו במשך השנים שחלפו.

קופת חולים שולחת לו הזמנה לעשות בדיקות, הוא אבא בריא וצעיר כבן 40, רק לעבור בדיקות לוודא שהוא בריא, האם? שטויות והבלים.

ב' מקץ כ"ו כסלו תש"ס. רופאים אומרים שהיום אפשר ויש צורך לעשות בדיקה פשוטה על העור לגברים וגם לנשים באופן מסוים כדי לגלות ח"ו את 'המחלה' באופן מוקדם, ואז 99 אחוז שמרפאים. הבדיקה היא פשוטה מאד והתועלת יכולה להיות רבה. הוא ימול לעשות, אך אינו מחויב.

הוא שואל האם ראוי לעשות? איך שרוצה, ואם הוא בעצבים [נערוזין] בוודאי ימול לעשות.

שוב שאלתי בה' מט"מ כ"ה תמוז תשס"א. רופאים ממליצים בגיל מסוים לעשות בדיקה לברר שאין ח"ו דבר לא טוב, של המחלה ההיא, האם לעשות? על פי דין ודאי שאין חיוב, ואיך שרוצה. ומה ההנהגה הישרה? שומר פתאים ה'.

רופאים מייעצים כל מיני בדיקות מוקדמות לאנשים בריאים לגלות האם יש מחלה. האם לעשות זאת? הם מבלבלים את הראש.

כ"ב שבט תשנ"ט. רופאים אומרים שהיום שיש כל כך הרבה מחלות ולאנשים צעירים רחמ"ל, וכדאי מאד בן 45 לעבור בדיקות ועל ידי זה אפשר לחסוך הרבה בעיות? מה שפחות בדיקות.

יש כאלו שמוגדרים קבוצת סיכון כמו הללו שלאבא שלהם היה לחץ דם או סוכר וכדו' האם גם כזה לא יעשה בדיקות? אינו מחויב גם במהאי גוונא. על ידי בדיקות מביא על עצמו חלאים. א.ה. אין הכוונה שיאכל וישתה דברים שאינם בריאים, אפילו אם הוא בקבוצת סיכון, אלא לגבי בדיקות.

האם הכוונה שלא מחויב, אבל אפשר? אם הוא נרוזיין או שיעשה. אבל הוסיף רבנו שונה הדבר באם מרגיש לא טוב, שאז יערוך בדיקות.

טיפול ההומוטופיה ותעתועיהם

שנת תש"ס. בענין פלוגי שיש לו סרטן בכתף והתחיל מימותרפיה ואין זה לריפוי רק משהה את הסוף - לחיי שעה. ויש רופאה הומאופתית שעל ידי דברים מהטבע היא מבטיחה רפואה, אך טוענת שמימותרפיה הוא סתירה לדרך שלה, ולכן הוא הפסיק את המימותרפיה לפני ב' חודשים והתחיל טיפול שלה ועתה יש לו ייסורים נוראים, והמקום אדום, ואיבד את השליטה על היד, והיא אומרת להמשיך כי כך התהליך, והמחלה יוצאת מהגוף, מה לעשות, האם להמשיך או לחזור לכימותרפיה? הוא לא היה צריך להפסיק מימותרפיה, מי דברי טבע בדרך כלל לא עוזר, אחד לאלף אפשר שעוזר, וכיון שנהיה יותר גרוע איך ימשיך. ומה שאמרת שכך התהליך, כך היא תאמיר עד שימות. אם אפשר לחזור לכימותרפיה שיחזור.

מוח הרופאים עד כמה והאם יש להם מוח לאלף חולה לקבל טיפול רפואי

הרופאים סבורים שזה פיקוח נפש ומוכרחים לקטוע לו ב' אצבעות מהרגליים ואינו מסכים בשום אופן? בתוספתא שקלים פ"א ה"ב מבואר שכופין אותו.

הוא אינו מאמין ומקבל דבריו של איש, רק אם רבנו יכתוב לו, וכתב רבנו את הנ"ל בכתב ידו.

תושב חו"ל, אביו זקן ולא כל כך צלול בדעתו, רופא אומר שאם לא יהתכו מקצת רגלו הוא בסכנה, וגם ר"א פירר שיחי' מסכים לדעה זו, האם צריך רשות ממנו או לא, ומה לעשות עם הרגל, המקום שקנה לעתיד - לאחר 120 הוא בארץ ישראל, האם לשלוח לשם? לא צריך רשות. ולגבי הרגל אין חיוב, אך אם רוצה יש ענין.

בענין לקטוע רגל מחמת נמק והרופאים אומרים שאם לא יקטעו יש סכנה ואם יקטעו גם סכנה, והדבר נוטה לצד שלא לקטוע - הוא סכנה יותר? שבו ואל תעשה עדיף, אלא אם כן נוטה ברור לצד לקטוע כגון 90 אחוז על 10 אחוז.

בחור מצוין גדול, שנחלה במחלת הנפש של פחדים, ועשר שנים סגור בביתו, ושואל האם מותר לו להתפלל שיקח ה' נשמתו ועל פי דברי הר"ן בנדרים דף מ. נראה בעיני דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה וכו' עי' שם, או רוצה לתת לתלמיד חכם את חייו ושנותיו, אכן אולי עדיף קודם שיורחו הרב ללכת לבקש רפואה מרופאים.

צריך לומר לו כי זה לא שייך לדברי הר"ן, ושיתפלל שיחיה בריא, ושיידרוש ברופאים.

אמרתי לרבנו בשם תלמיד חכם (נקבתי בשמו), מי לפני שנים רבות, לאמו היה זיהום חריף ושהתה בבית חולים כמה חודשים, הרופאים אמרו שזוודאי תמות, וכבר באו יוצאי הלציה להיפרד ממנה. היא גם שמעה מיצד הפרופסור (נקבתי בשם הפרופסור) מדבר באנגלית ואומר לרופא אחר, כאשר היא תמות מסתבר שתנתחו מיד את הגופה כדי לדעת מה בדיוק היה לה במחלתה. היא חלמה שסבתא שלה באה אליה ואומרת לה -

תלמי מיד מכאן, היא בקשה מבעלה שייביא לה בגדים ותלך, ואמר לה: וכי השתגעת?! וכן תמהו עליה הרופאים, היא אמרה לבעלה: אם אתה לא מביא בגדים אני הולכת כך עם בגדי בית החולים ולאחר כמה שעות ברחה מהמקום, ונותרה להיות אח"כ 57 שנים. כחודשיים אחרי שיצאה מבית החולים באה לביקור במרפאה של הפרופסור הנ"ל, הוא נבהל, היה בטוח שבאה מבית הקברות. רבנו התרגש מהדברים, והוסיף ואמר: **אלו מעשים שבכל יום [שהרופאים לא יודעים] והכרתי את הפרופסור הנ"ל שהזכרתם שדיבר באנגלית על נתיחת הגופה, הוא היה בא לחזון איש.**

ש"ק משפטים כ"ט שבת תשס"ד. דיברנו לגבי רופאים בבית יראי ה' ואמרתי כי ידוע שהקהילות יעקב לא רצה רופאים כלל. האם היה יוצא מן הכלל שהסכים שיכנסו אליו? לד"ר רוטשילד ז"ל הוא הסכים שייבוא, כי הוא לא היה רופא. ובסוף ימיו ממש הסכים שייבוא פרופסור רחמילוביץ ואמר כיון שהיה רופא של הרב מבריסק נז שייבוא. וכך לעצמו, אבל לבני ביתו היה מגיע רופא. החזו"א החזיק מד"ר מושוורסקי שרבי דוד קרליני צ"ל עוד היה אצלו בזמנו הוא התגורר בת"א. ואף שלא היה דתי אמר עליו החזו"א שהוא חס אפילו על ציפורן של יהודי.

אמרתי, העולם אומר ורפא ירפא שצריך רפואה על הרפואה שהרופאים מקלקלים. להחזו"א היה רופא קבוע שטיפל בו, דוקטור וינר.

וסיפר רבנו: פעם אחת רופא פלוני בא לחזו"א וראה את ספריו ואמר אני רופא, אני צריך ספר על רפואה והוא מצא חזו"א נגעים ולקח את הספר ואחז אותו הפוך ושאל לאשתו: אני לא יודע לקרוא בשפת האידיש, אולי את תדעי לקרוא בפנים...

מחקר חדש היום העלה שבימי החורף אם החלון סגור כל הזמן, זה מביא חולי. אומרים בשם ר' ישראל מסלנט כי בחורף הזכות של הללו שאומרים לסגור ובקיץ להיפך, כיום, לאחר המחקר הנ"ל, האם משתנה הכלל של ר' ישראל? אי אפשר לסמוך על הרופאים [מדבר מוחלט], היום אומרים כך ומהו כך, לדוגמא, בימים עברו היו מוציאים לילדים את הפוליופם כי זה גרם רק בעיות והם סברו שאין בהם צורך, היום הם חוזרים בהם והגיעו למסקנה שיש בהם תועלת ורק כאשר מוכרחים מוציאים, ויש הרבה דוגמאות מיוצא בזה.

שאלות נוספות שנשאלו בחדרו של רבנו מפי רופאים שונים

ד"ר פלוני שיחי' שואל: בחור מעשן והוא יכול להראות לו כביכול בצילום שהריאות שלו שחורות במיוחד, ויבהל ויפסיק, ובאמת אינו נכון, האם מותר לעשות כן? מותר.

חולה בבית חולים רופאים אמרים שוודאי ימות, והחולה שואל את ה'אחות' בבית החולים האם יחיה? מצד אחד למה שתגיד לו את האמת, מאידך אולי ראוי לומר לו כדי שיעשה תשובה? צריך לומר לו שאם ה' ירצה אתה תחיה. א.ה. ראה בארוכה בפרשת בשלח האם בני המשפחה יאמרו לחולה את מחלתו וכיצד יאמרו לו.

אמרתי לרבנו, שמעתי כי שאלו את מרן הרב אלישיב, שהממשלה מוכנה לאשר תרופות בסכום מסוים לסל התרופות בחינם, ויש ב' סוגי רפואות על הפרק, א' תרופה שתקל כאבים ויסורים להרבה אנשים, ב' תרופה שתציל ממות עשרה אנשים, מה עדיף? והשיב אין זה כספי צדקה שהנידון הוא 'דין קדימה' זה כספי צבור ובדבר זה קובע רצון הצבור, והצבור מסתמא מעוניין שהכסף ילך לתרופה המקלת על סבלם של רבים, מה רבנו אומר על זה? זה סברא, אך צריך לדעת האם אמת שכך סבר מורי חמי.

וכשהצעתני את הדבר לפני מרן הגרא"ל, אמר: הרי יש חיוב לא תעמוד על דם רעך, וכולם מחויבים בזה. וא"כ לכאורה יש להקדים את התרופה המצילה ממוות, שגם הללו הסובלים יסורים מחויבים בו.

נולד חרש גמור, ויש היום אמצעים לנתח ולרפאות ולפקחו לשימונים אחוז, האם להתעסק בכך, המדובר שאין בכך סיכונים מיוחדים (גאון אחד שליט"א טען שאם הקב"ה גור ונתן כך - אין להתחכם ולהתאמץ לעשות אחרת)? אין זה נכון, ויש להשתדל בדבר.

עניינים שונים בהנהגות הרפואה ונתיחת פה לשון

בנוהג שבעולם, שאומרים על חולה בסרטן 'יענע מחלה' האם יש ענין בדבר, שמעתי שבזמן שהיתה מחלת שחפת לא הוציאו מהפה את שם המחלה, אכן בשחפת רובם ככולם למיתה היו רח"ל, וכאן יש הרבה שנרפאים? בגמרא נדרים דף מא: אמרו ש'בורד' אין מזכירין שמו ורש"י מירש הטעם מחמת שמעצם הזכרת השם אפשר להידבק במחלה, אבל זה לא שייך לכאן [ואין שום ענין לא להזכיר את השם] ועי"ש בתוספות ורא"ש.

בהזדמנות אחרת עלה הנושא שוב: יש שנמנעים מלומר על המחלה הנוראה "סרטן" בשמה, רק אומרים "יענע מחלה". והנה רבנו הראה לי בזה גמ' נדרים מא. בורד' וכו' אין מזכירין את שמו, ואכן בפירוש תוס' והרא"ש הטעם מפני שיתבייש, אבל רש"י כתב שקופץ מזה לזה ויש סכנה להזכירו, ולכאורה זה לא שייך לסרטן. אם העולם מקפידים צריך להקפיד [המש"ק: מאן דקפיד קפידן בהדי' וכיון שהעולם מקפיד צריך להקפיד], ויש לזה מקום על פי הגמרא הנ"ל.

ילד שהתגלה אצלו חשש גדול למחלה, ושלהו את התיק לרופא נוסף, האם יגיד לו בפירוש שהרופא הראשון סבור כי יש לו את המחלה, או שזה בכלל - אל תפתח פה לשון. ואם תימצא לומר שכן, האם יעדיף שהוא יגיד ולא הרופא, כיון שהרופא יאמר בפה מלא שהוא יאמר ברמיזה. אכן יתכן שאם הרופא אומר זה יותר עדיף. אם צריך לומר היינו לצורך, יכול לומר מפורש. כל מה שנאמר מוציא דיבה כסיל הוא על העבר שאין בו צורך [עי' פסחים ג' ב'], וכאן צריך לומר לצורך.

כשספרתי למו"ר על סבלו של תינוק אחד שיש לו זיהום, אמר לי, שילד פחות סובל, כי אדם מבוגר דואג מה יהיה ומה יצא מזה, וכל הזמן סובל מדאגה זו, וזה יותר מהסבל עצמו, ולתינוק יש רק שעת הסבל עצמו. עי' טעמא דקרא פ' בלק ד"ה ותרא.

פלוני הזקוק לניתוח, לא מסוכן מאד אך גם לא קל, האם להמתין לאדר ב' או אפשר גם אדר א'? קצת סעודה גם עושיין גם באדר א' אם כן קצת טוב מזלי' גם באדר א' ושלא ידחה [ועי' שו"ת חת"ס או"ח סי' ק"ס], כי עליו להפטר מהחולי ומהניתוח.

לרפא על פי התורה. בחור מגמגם ויש מומחה לכך לרפאותו, אבל הוא חופשי, האם ילך אליו, שמא ידבר מה שלא צריך? שילך עם אביו או אמו. הרופא לא מוכן הוא טוען שזה מפריע, אבל הוא מכבד את הדתיים ולא מעוניין לפגוע בהם, רק שבעצמו אומר שלא ימלט שלא יפלוט משהו שלא לרוח הילד שיגדל בבית חרדי (והבאתי דוגמא של דיבור מסוים). בן כמה הוא הילד? בן 15 אם כן יש לו כבר שכל, שילך, אבל אם שומע משהו לא טוב, מיד יגיד לאביו שיכריע האם להמשיך. (כל משאלותיך)

פגהדף היומי

"בענין עוף טהור נאכל במסורת"

חולין ס"ג ב' א"ר יצחק עוף טהור נאכל במסורת נאמן הצייד לומר עוף זה טהור מסר לי רבי א"ר יוחנן והוא שבקי בהן ובשמותיהן וכו'. וז"ל הרמב"ם (פ"א ממאכ"א ה"ט) כל מי שהוא בקי במינין אלו ובשמותיהן ה"ז אוכל עוף שאינו מהם וא"צ בדיקה ועוף טהור נאכל במסורת והוא שיהא דבר פשוט באותו מקום שזה עוף טהור ונאמן צייד לומר עוף זה התיר לי רבי הצייד והוא שיוחזק אותו צייד שיהא בקי במינין אלו ובשמותיהן ע"ל, והנה ממה שהוסיף הר"מ גבי מסורת והוא שיהא דבר פשוט באותו מקום שזה לא נזכר בגמ' ומנ"ל זה ונר' דהר"מ מפרש דחז"ל החמירו כאן גבי עופות שיש הרבה מינים טמאים ועלול להתחלף שלא יהא ע"א נאמן כמו בכה"ת רק דוקא צייד בקי (ועי' כע"ז לעיל ע"א הא באתרא דשכיח פרס כו') והיה קשה לי א"כ איך אנו אוכלין תרנגולין וכי קבלנו עדות בכל פעם מבקי בהן ובשמותיהן וע"ז תי' דברייתא תרתי קתני דעוף טהור נאכל במסורת היינו במסורת שפשטה באותו מקום וע"ז א"צ כלל קבלת עדות של צייד אבל אם לא פשטה המנהג במקום ההוא אז צריך דוקא עדות של צייד בקי בהן ובשמותיהן, והר"מ (שם הכ"ב) למד מסברא מעופות לחגבים דגם כאן יש הרבה מינים ואפשר לטעות בהן בקל והר"מ בא לומר כאן חומרא דגם בחגבים אין נאמן אלא צייד כדן המבו' גבי עופות (וזה לא כהמ"מ שם שפי' דקולא קאמר וילפא בק"ו מעופות ע"ש).

(שיח השדה ח"ב קונט' קרני חגבים סי"א ע"ש עוד באריכות)

לכבוד מערכת "דברי שי"ח"

כתוספת למה שהבאתם בשבוע שעבר במדור "עלי שי"ח" תחת הכותרת "זלגו עיניו דמעות" שח הג"ר יצחק זילברשטיין : נכנסתי פעם ביום שישי אחר הצהרים, אל רבנו הגרא"ל שטינמן זצ"ל, וראיתי שעניו זולגות דמעות. רבנו היה כבר לבוש בבגדי שבת והכין עצמו לכניסת השבת. כששאלתי על מה ולמה עניו דומעות, הציע לי ללמוד איתו את הגמרא במנחות (יח, א) (וכפי שהבאתם בארוכה בגליון) 'התרגשתי לראות בגמרא זו עד כמה חביבים דברי תורה אצל תלמידי חכמים, ואין זאת אלא מפני קדושתה היתירה של התורה' אמר רבנו. ומכאן אפשר ללמוד על מידת השמחה שצריכה להיות לאדם עם כל חידוש שהתחדש לו בתורה, גם אם על ידי החידוש התגלה לו רק השם של מי שאמר מימרא מסוימת ותו לא, וכפי שמסופר שם בגמרא. התרגש רבנו ועניו זלגו דמעות. (ברכי נפשי ויקרא עמ' תקנה, וראה בהספדו של רבנו על הגרא"מ שך ב"ב חודש לפטירתו בהיכל ישיבת פוניבז' דביאר גמרא זו, וכן בהספדו של הגר"מ סולוביצ'ק בס' אשכנזיה דרבי אודות גמרא זו. ובס' עובדות והנהגות ח"א עמ' נד – נה אודות הגר"ז שהיה בוכה בלימוד הגמרא הזו.)

מעניני הפרשה

"אם עבד יגח השור או אמה שלושים שקלים יתן" אמר לי רבנו בשם החזון איש, החופשיים טענו על ענין העבדות בתורה שיש 'עבד' בתורה אמר על כך החז"א פעם בדרך אגב: לאדם יש רצון של שליטה, והוא מוציא זאת על 'עבד', ואם אין עבד הוא יוציא את זה על אשתו ובניו...

"ואשר לא צדה והאלוקים הינה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה" תמוז תשס"א ספרתי לרבנו כי אני נוסע לשבת לפתח תקוה, אמר לי "אם נתחייבתי גלות שזה יהיה מכפר..." ספרתי, שמרן הגרא"ל אמר לי פעם: הגר"א ועוד היו הולכים לגלות, ואחד מהדברים שהפיקו מהגלות אלו הביזיונות, ואני ב"ה - יושב בבית ויש לי גלות...

וכי מה יש לו מהפעולות שעושה למען הכלל וכי כבוד או כסף, עשר פעמים היה משליך את זה, רק מכוח האחריות שלו הוא עושה את מה שעושה, וכמה שיותר ביזיונות יש לו יותר שחר.

יפה מראה

יומא דהלולא דמרן הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצוק"ל

(כ"ז שבט תשע"ז)

קשר מיוחד היה בין רבינו לבין להבח"ח מרן רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל, רבינו שליט"א כיבדו מאוד, וסיפר עליו כי הכירו עוד כבחור בתקופה שהיה לומד בישיבת לומז'א בפתח תקוה במשך תקופה מסוימת. גם בהמשך, כשעבר הגר"י זצ"ל לכהן ברבנות ברמת השרון, היה לו קשר רצוף עם רבינו שליט"א בהלכה ועניני ציבור. שנים רבות היה מקפיד הגר"י זצ"ל בכל חד ומועד להקפיד פני רבינו, מלבד מה שבמשך השנה היה פעמים רבות מדבר איתו בעניני הלכה. כידוע, ישב הגר"י זצ"ל כדיין בבית דין דמרן הגר"נ קרליץ שליט"א במשך עשרות שנים, ורבינו סמך ידו על כל פסקיו, וכיבדו מאוד. מעניין להוסיף, כי בתקופתו האחרונה שהיה הגר"י זצ"ל חולה, התעניין כל הזמן מרן לשלומו, וכשעבר את הניתוח הגדול שנה לפני פטירתו, כתב לו מרן מכתב, זה לשונו:

בס"ד, ר"ח אדר ב' תשוע"ה, לידידנו הגאון ר' יעקב בן מרים אדלשטיין שליט"א, יזכה לאריכות ימים ושנים טובות ורפ"ש, חיים קניבסקי

כל הזכויות שמורות ©

בתמונה הנדירה: רבינו שליט"א יושב בשמחה בר מצוה לנכד (הגאון רבי יעקב י. שטינמן) כשמשמאל התמונה נראה מרן ראש הישיבה הגרא"ל שטינמן, ומימין התמונה נראה מרן הגר"י זצ"ל, כשהוא מצדד את כל גופו בענוותנותו הידועה, כלפי רבינו שליט"א, שלא ייראה שיושב בשווה.

ליצירת קשר: ✉ ig0533145900@gmail.com

רבי יהודה הנשיא 52 בני ברק

053-3145900 ☎ 077-2092005

ניתן לתרום גם במכשירי "קהילות" ו"נדרים פלוס" בבתי הכנסת,

יש ללחוץ על לחצן 'קופות נוספות' ובחיפוש 'דברי שי"ח', או בטלפון:

נדרים פלוס 03-7630585 - שלוחה 1586

קהילות 073-2757000 - שלוחה 4310

פרשת משפטים - תשע"ט.¹

ש. בעבד עברי מצינו בפרשת משפטים שרוצעים את אִזְנוֹ לאחר שש שנים ורוצה להישאר עוד, כי אִזְנוֹ ששמעה בהר סיני לא תגנובו והלך וגנב תרצע. צ"ב מדוע א"כ רוצעים את אִזְנוֹ רק לאחר שש שנים באופן שרוצה להישאר, מיד היו צריכים לרצוע אִזְנוֹ על כך שגנב.

ת. שנה בחטאו.²

ש. עוד צ"ב, מדוע רוצעים לו רק אִזְנוֹ אחת, הרי בשני האוזניים היה צריך לשמוע לא לגנוב, וכי הקילו בעונשו ולכן הסתפקו רק באוזן אחת.

ת. סג"א.

ש. האם אפשר לפרש בס"ד, הרי התביעה היא "אִזְנוֹ ששמעה", מוכח שכן שמעה לא תגנוב, רק לא מקיימת לפי מה ששמעה בהר סיני. ויש פתגם בפי העולם שאומרים, שיש בן אדם שמדברים עמו, באוזן אחת הוא שומע ומיד הכל יוצא באוזן השניה ולא מכניס לתוכו את מה ששמע. עפ"ז אפשר לבאר מדוע רוצעים אוזן אחת בלבד, בזה אומרים לו היטב, שמעת הרי בהר סיני, אבל מדוע הדברים נכנסו באוזן אחת ויצאו מהאוזן השניה, היית צריך לשמוע בשני האוזניים ושלא יצאו כלום אלא לחיות ולקיים מה ששמעת. א"כ התביעה כאילו על הדברים שיצאו מהאוזן השניה.

ת. יפה.³

ש. כתוב בתחילת פרשת משפטים לגבי עבד עברי (שמות כא' ו') "ועבדו לעולם" ודורשים שאין הכוונה לעולם כפשוטו אלא עד היובל. מדוע התורה לא כתבה במפורש ועבדו עד היובל, הרי בפרשת בהר נזכר הרבה פעמים המילה יובל, א"כ גם כאן יכלה לכתוב ברור עד היובל ולא יטעו שאולי הכוונה לעולם כפשוטו.

ת. עוד לא נאמרה פרשת יובל ולכן רק רמזה.

ש. האם אפשר לפרש בס"ד על דרך המוסר, שהתורה כאן רומזת בין הדברים עוד משהו עמוק לאותו עבד נרצע, נכון שעבודה בפועל הוא צריך לעבוד לאדונו רק עד היובל, אבל חיוב הכרת הטוב לאותו אדון שהסכים לקנותו, זה הוא חייב לעולם. כי כמעט

¹ לבקשת מרן רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א אין לסמוך על מה שאני עונה מקופיא.

הגליון הוא מהדורת ביקורת ושייכת של קונטרס עזרת אליעזר, תשובות שו"ת בס"ד לקבל בכתב יד ממרן שליט"א. הערות רבות להעביר למשפחת קרייץ.

כולנו תפילה שאינה טכנולוגיה בשם השנים לחלום את השו"ת על כל הפרשיות, ועל עבודת התפילה. הגליון יוצא לזכר הרבנים, ואין להשתמש בו לשום דבר אחר ללא רשות, וכל הזכויות שמורות.

² עיין בפירוש עין יעקב ובפירוש הר"ף על עין יעקב בקידושין כב' ע"ב.

כמדומה שבעלי המוסר מבארים, שאחרי שש שנים שגדל בבית של גדול הדור שהסכים לקנותו, וראה את הנהגתו הנפלאה והמסורה של אדונו, שנתן כל מה שיש לו עבורו, ובהו ראה איך התורה מעדנת ומחנכת ומרוממת את האדם לדרגה גבוהה, ורוצה שכן יראה כל אדם מישראל, והוא בכל אופן לא מבין את המסר ורוצה להיות עבד לאדם ולא להקב"ה, גם אחרי כ"כ הרבה שנים של חינוך, ע"ז רוצעים עתה את אִזְנוֹ במרצע.

מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל בהערות על קידושין כב' ע"א שואל שאלה חזקה אחרת, שאם כל מה שהוא נרצע הוא משום שרצון התורה הוא שלא ימשיך בעבודתו ולכן רוצעים את אִזְנוֹ במרצע כדי לגרום שירצה לעזוב את העבודה, שיחזור להיות עבד ד' יתברך, מדוע אחרי שרוצעים את אִזְנוֹ נותנים לו להמשיך לעבוד, אדרבה, היה ראוי שלא יקבלו את בקשתו ולא יתנו לו להמשיך לעבוד ועלי ולצאת. אלא ב"ק הוא זוכר את בוראו כל הזמן ואין פורק עולו של דכתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני ובהו זה ופרע עולו של מקום וקיבל עליו עול אדון, ירצע". היינו שהביא על עצמו אדנות חדשה, ויש כאן איברייהו של עבודה זרה. מבואר בירושלמי שכונת התורה זה לא הבעיה במה שלא רוצה שיהיה עבד לאחר, אלא שבזה שהוא לוקח אדון, מפקיע בזה אדנותו של הקב"ה מעליו. לפי"ז מבאר, מה שרוצעים את אִזְנוֹ היינו שבהו שרצע ויש עליו אות וסימן, א"כ הוא זוכר את בוראו כל הזמן ואין פורק עולו של הקב"ה מעליו, וזה התיקון של הרציעה שממילא אין לו איסור להמשיך לעבוד כיון שרצע. ויתכן שגם הבבלי מודה לסברא זו שברציעה מתקן האיסור, ויכול להמשיך לעבוד.

³ מה שיש לפי"ז להעיר לגבי מצורע, שם ג"כ נותנים לו רק על תנון אוזן אחת ומדוע לא על שניהם, הרי שמע לשון הרע בשני אוזניו. ואולי שם נצטרך לבאר שהתחילת התביעה היא מדוע התחיל בכלל לשמוע, שלפעמים אדם יודע שהולכים לדבר לשון הרע ועושה עצמו כשומע ולא שומע, ועל זה התביעה גם על אותה אוזן אחת שדרכה שמעה את הלשון הרע. ועוד התביעה היא, גם לאחר שכבר שמע לשון הרע, מדוע באמת לא הזדרז להוציא את הלשון, לבטל כדי להציל עצמו כלא מאמין כלל ללשון הרע.

אין שום אדון שהיה מסכים לקנות כזה עבד, שהרי הקונה עבד כזה כקונה אדון לעצמו, הרי שרק אנשים בודדים גדולי ישראל היו מסכימים לקנות עבד כזה לעזור לו ולחנכו בדרך התורה, א"כ החיוב של הכרת הטוב שנפשו הוא חייב לו, זה נשאר לעולם כפשוטו.

ת. אין צריך לכך.

ש. מצינו ברש"י בסנהדרין לה' ע"א שעניני הדין זה רק לאחר הפסק כשמתעכבים לבצע מה שפסקו. מעתה יש לעיין האם יש עניני הדין לפני כן כגון שהב"ד מחליט לשבת לדון בנושא הזה רק שעה בשבוע, וכך מתמשך הזמן כמה חודשים עד שיפסקו הדין, במקום לשבת כל יום שעה ולגמור את הפסק דין כמה שיותר מהר, האם חובת ב"ד לחפש לראות לשבת ולדון כמה שיותר שעות כדי להגיע לפסק מה שיותר מהר, כי כל משיכת זמן עד הפסק, יש בזה עינוי הדין מסוג אחר, כגון חסרון במצות ואהבת לרעך כמוך, או שיכולים למשוך את הזמן.

ת. מצוה להזדרז.

ש. במשנה באבות פרק חמישי משנה ח' כתוב "חרב בא לעולם על עינוי הדין וכו'". ומפרש רש"י "שמענה דינו ומעכבו מלפסוק לו דינו". לכאורה רש"י סותר עצמו ממה שכתב במסכת סנהדרין לה' ע"א בד"ה לידייניה במעלי שבתא וכו' וכל זמן שלא נגמר הדין לא הוי ענוי הדין דכל שעה מצפה להצלה וכו', הרי שאם מתעכב מלפסוק הדין אין בזה עינוי הדין, וזה לא כמו שכתב באבות.

ת. תלוי מה וכמה ואיפה.

ש. האם אפשר לומר בס"ד שהמשנה באבות מדברת מצד החלק של בין אדם לחבירו של ואהבת לרעך כמוך, מצד המוסר שבדבר, וזה ודאי ראוי ג"כ להזדרז כשאפשר לא לעכב דינו, וזה לא נוגע לעינוי הדין שנזכר במסכת סנהדרין שנלמד ממקור אחר או סברא.

ת. ג"כ נכון.

ש. מצינו בחז"ל בתנאי דבי אליהו רבא פרק ל' בענין מיתת עשרה הרוגי מלכות שאומרים "וכשתפסו את רשב"ג ואת ר' ישמעאל כהן גדול להריגה, היה רשב"ג בוכה ואמר לרבי ישמעאל מפני מה אנו נהרגין כעובדי ע"ז וכו' לפעמים אנחנו נכנסנו לבית המרחץ או לפעמים נפנינו לאכול ולשתות ובהו באותו הפעם יתומים ואלמנות לתבוע פרנסתן, ואמר להם השמש שלנו שאין השעה פנויה לנו ונמצא האלמנה והיתום מעונים בא וראה כמה גדול עונשו של דבר שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון וכו'". לכאורה עינוי הדין זה רק לאחר פסק ב"ד כשלא מבצעים את הדין, ומה שייך כאן במעשה עינוי. ולא עוד, וכי התורה רוצה שעשרים וארבע שעות יחכו אולי יגיעו איזה יתום ואלמנה ויצטרכו משהו.

ת. הכל בכלל.

ש. עוד יש לעיין הלכה למעשה, כשבאים אלמנה ויתומים לאיזה דין תורה לפני ב"ד, וב"ד לא יושבים כל יום לדון בענין, ומתמשך הזמן עד הפסק תקופה מסוימת, וכי ב"ד עוברים על פסוק זה של כל אלמנה ויתום לא תענון, ויצטרכו לשבת כמה שעות וכמה שיותר מהר כדי לפסוק עבורם הדין, דאל"כ יש כאן עינוי והם בסכנה.

ת. יזדרזו.⁴

ש. המשנה בשביעית פ"ג מ"י אומרת הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים וכו' מה יעשה בעפר, צוברו ברשות הרבים ומתקנו דברי רבי יהושע. רבי עקיבא אומר כדרך שאין מקלקלין ברשות הרבים כך לא יתקנו, מה יעשה בעפר, צוברו בתוך שדהו כדרך המזבלין וכן החופר בור ושיח ומערה.

שיטת הרמב"ם בפירוש המשניות וכן הר"ש שהמחלוקת של רבי יהושע ורבי עקיבא זה בכל ימות השנה, ופוסקים כר"ע שאסור לקלקל רשות הרבים, ואם צריך לתקן רשות הרבים, אסור להשליך את האבנים אל מקום אחר ונמצא מקלקל את הדרכים, אלא אוסף את הפסולת ומיד משליכם במקום אחר ולא משאירים ברשות הרבים. וכן הביא רבינו שליט"א בדרך אמונה סוף פ"ב מהלכות שביעית.

ילמדנו רבינו שליט"א לפי"ז צ"ע לדינא קבלן שבונה בנין וצריך להביא הרבה אבנים וחול וכדומה לצורך בניית הבנין, איך מותר

⁴ הגאון ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א אמר לי שהמעשה בחז"ל בתנא דבי אליהו זה משום שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה.

ש. הנפק"מ היא, שמצוי אחרי חג הסוכות שאנשים מוציאים את הסכך שלהם לצידי בדרכים עד שיגיע משאית אשפה מיוחדת שאוספת את הסכך בנפרד ומפנה זאת למקום אחר, ובינתיים הסכך מפריע על המדרכה, אבל כך עושים רבים. האם זה מספיק כדי להתיר הסכך למדרכה שעוברים שם רבים, כי כך המנהג, או שאין לזה היתר.

ת. נכון לזהיר.

ש. כיצד הדין במכונת שלוקחת כסף מאנשים שבמכונת שמשלמים עבור הנסיעה ממקום למקום, ומשלמים לפי הזמן שעורך הנסיעה, וכעת ברגע שאדם רוצה לעבור את הכביש וגורם למכונת לעצור ולהמתין עד שיעבור, בינתיים גורם ע"ז שהאנשים שבמכונת צריכים אחר"כ לשלם עוד כסף בגלל העיכוב שעצרו עד שיעבור האיש הזה את הכביש, האם האיש הולך רגל צריך ליתן דין קדימה לבעל המכונת לנסוע כדי לא לגרום להפסד ממון לאותם היושבים במכונת והוא יעבור אחר"כ, או שלא צריך לחשב הפסד ממון זה ויכול לעבור קודם.

ת. אין צריך.

שו"ת עם מרן שליט"א על עניני תפילה לחיזוק עבודת התפילה.

המשך ברכת התורה

ש. היכן מצינו בתפילה שמתפללים ומבקשים שזכור מה שלומדים ולא נשכח ח"ו. והרי בלי תפילה אי אפשר לזכות לכולם.

ת. אתה חונן.

ש. בברכת כהנים מצינו ברכה על יברך בממון ועוד ברכה נפרדת וישמך שהקב"ה ישמור על מה שנותן לנו. לפ"ז נתעוררתי לחשוב, היכן ברוחניות מבקשים בקשה מיוחדת שהקב"ה ישמור לנו את הדרגה ברוחניות ואת התורה שזכינו ללמוד שלא נאבד חלילה, הרי דברי תורה קל לאבדן ככלי זכוכית וצריך שמירה מיוחדת, א"כ היכן מבקשים שמירה על הרוחניות שלנו.

האם אפשר לומר בס"ד, שמירת התורה זה תלוי ביד האדם עד כמה הוא חוזר ודואג לא להסיח דעתו מהתורה וע"ז יזכה לשמירה, ולא תיקנו תפלה מיוחדת. כי אז האדם יטעה ויחשוב שמספיק מה שביקש על שמירה ומצידו לא יעשה כלום, ולכן לא תיקנו תפלה ובקשה על שמירה ברוחניות, שידע האדם שהכל תלוי בו.

ת. א. צריך שמירה על שמירה.

ב. נכון.

ש. האם אפשר לומר עוד בס"ד, בברכת אהבה רבה מבקשים ותן בלבנו להבין ולהשכיל וכו' לשמור ולעשות וכו'. האם אפשר לפרש שהבקשה "לשמור" הוא כפשוטו, שישמור אצלנו המדרגה ברוחניות.

ת. נכון.

ש. האם אפשר לומר עוד בס"ד, בסוף התפלה אומרים "למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה". אולי אפשר לפרש, שהבקשה למען לא ניגע לריק הכוונה כפשוטו שכמה שנעמול בתורה, אכן לא נאבד זאת בהיסח הדעת ואז הכל יהא לריק, כי ישאר בלי כלום.

ת. פשיטא.

ש. אדם שהתעורר באמצע הלילה לטפל בבנו וחוזר למיטה לישון, אבל קעת לוקח לו זמן להירדם ומתחיל ראשו להרהר ולחשוב בלימוד, מה יעשה בנוגע לברכות התורה, האם נחשב לאנוס, כי הוא רוצה לישון ולא לחשוב כלום, ולא יצטרך לברך ברכות התורה על הרהור זה שחושב בלימוד, או כל שלמעשה מהרהר בלימוד צריך לברך.

ת. יחשוב גם ברכות התורה.

ש. נשאלתי כיצד הדין בחדר אמצעי של בית המרחץ שכולם עומדים שם ערומים בתור להתרחץ בחדר הפנימי, אבל בחדר האמצעי אין שום זוהמא, אלא שם ממתינים ערומים כי יש לחץ גדול בתור להתרחץ, האם מותר להרהר בחדר האמצעי בדברי תורה כי אין שם זוהמא מהחדר הפנימי, או מכיון שכולם עומדים שם ערומים לגמרי יהא אסור להרהר שם בדברי תורה.

ת. אין ראוי.

⁵ בספר ימלא פי תהלתך עיונים בתפילה עמוד קנ"ב אומר מרן הרב שטיינמן זצוק"ל שבברכת אהבה רבה לא מוזכר בקשה לזכור תלמודו, כיון שלזה יש עצה לחזור על תלמודו ועוד עצות.

⁶ השאלה נשאלה שוב בהזדמנות אחרת. עיין בשיעורי מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל על ברכות בדף ה' מה שכתב בענין התעפי' בו עינך ואינונ.

לו להניח הדברים על המדרכה שעוברים שם הרבים, הרי משמע שאפילו לזמן מועט אסור להפריע לרבים.

ת. לפי שעה מקילין.

ש. עוד צ"ע לדינא כיצד הדין בעירייה ששכרה קבלן עם פועלים שאחראים לסדר כל מיני נזקים שיש בצינורות שעוברים מתחת לכבישים, וכשצריכים לתקן איזה בור מסוים, מוציאים את החול והעפר באותו מקום, ומניחים בצידו הדרך לכמה שעות עד שיגמרו לתקן את הנזקים ואז חוזרים לכסות הבור עם אותו עפר. וצ"ב איך מותר להניח את החול והעפר בצידו הדרכים לזמן מסוים.

ת. מותר.

ש. מה בכלל הטעם שאסור להניח העפר ברשות הרבים לזמן מסוים, האם כי מפריע לרבים לעבור בדרכם, ואין רשות לאדם להפריע הילוך הרבים ברשות הרבים, או טעם אחר.

ת. לצורך מותר.

ש. באופן שיניח שומר ליד העפר לשמור שאף אחד לא ינזק ולא יתקל בזה, האם מספיק כדי שיהא מותר להניח העפר בצידו הדרכים.

ת. קשה לשמור.

ש. אם עוזר שומר כדי שיהא מותר להוציא עפר לרשות הרבים, או לקבלן שמביא כל מיני דברים לצורך בניית הבנין ובינתיים מניח זאת על המדרכה, האם צריך שיעמיד שם דוקא אדם שיראה ויזהיר את הציבור שלא יתקלו וישימו לב, ולא יעזור להניח מודעה זהירות וסכנה כאן בונים, או שגם מודעה ואזהרה מספיק כדי להתיר.

ת. אולי.

ש. מה שצ"ע לדינא אדם שמניח את רכבו על המדרכה וחוסמת את המעבר לרבים באופן שמקשה על הציבור לעבור, ולפעמים ע"ז אנשים נדחקים לודת לכביש ומסכנים חייהם, האם עובר על האיסור של המשנה כאן שאסור לאדם להפריע הילוך הרבים ברשות הרבים.

ת. כן.

ש. האם יעזור לקבלן לקבל רשות ורשיון מחברי העירייה להניח חפצים על המדרכה לזמן מסוים, או שגם לערייה אין זכות ליתן רשות להניח חפצים על המדרכה.

ת. לא מועיל.

ש. לפי הדין במשנה כאן, איך מותר לבנות סוכה בחג הסוכות במשך שבוע על המדרכות של העיר שזה מפריע לרבים לעבור.

ת. התורה חייבתו ונתנה לו רשות.

ש. הזכרנו לעיל את ההלכה שאסור להוציא עפר ולצבור ברשות הרבים וע"ז לקלקל את הדרך של הרבים בכל ימות השנה ובכל השנים כפי שהביא רבינו שליט"א בדרך אמונה בסוף פ"ב מהלכות שביעית.

לפ"ז יש לעיין כיצד הדין בבעלי חנויות שמוציאים חלק מהסחורה ומניחים זאת על המדרכה בכניסה לחנות, ולפעמים ע"י הוצאת הסחורה למדרכה, מתמעט מקום הילוך הרבים, שעתה צריכים להצטופף יותר כשעוברים שם בגלל חוסר מקום, האם בעלי החנויות עוברים על איסור זה, או שהמשנה לא דיברה על אופן כזה, כי אם באופן שמזיקים את עצם הילוך הרבים, באופן שנהרס הדרך, והחשש הוא שמא יעבור זמן ולא יתקנוהו, ולא עוסקים בחפצים שמפריעים לעבור.

ת. כיון שדרכם בכך מותר.

ש. אדם שעשה שלא כדין והניח פסולת בצידו הדרכים על המדרכה במקום שעוברים שם אנשים, וכעת הפסולת מפריעה כבר, האם מותר לאדם אחר להוסיף עוד פסולת על מה שכבר היה מקודם.

ת. יתכן.

ש. האם יש כזה היתר של מנהג המקום שכך נוהגים עוד אנשים, שיחשב כעין מחילה של הציבור, וממילא יוכלו להניח דברים על המדרכה. כגון קבלן שיפוצים שכל פעם משפץ בית אחר לפי איך שמזמינים אותו, וצריך להניח כל מיני דברים לצורך השיפוץ על המדרכה לזמן מסוים, ואולי נוחא להו לחלק מהציבור ובפרט לשכנים, ועד כמה שניחא להו, כי פעם שכן זה משפץ דירתו ופעם שכן אחר, וכך זה מנהג המקום שפעם זה מפריע ופעם זה, ולכן יהא מותר להניח חפצים על המדרכה.

ת. מותר.

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) – שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

• שיחה ממרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א •

מיום עמדו על דעתו נזהר תמיד מביטול תורה, ומלשון הרע, ותפילה שלא בכוונה, והזכרת שם שמים בלי מורא, הרי יש הרבה דברים שצריך לחזור בתשובה עליהם, ומי יימר שהתשובה היא בשלמות, לכן זה רווח גדול מאד לסבול ביזיונות, שמכפרים במקום גיהנום, וזו גם מדרגה, "הנעלבים ואינם עולבים"!

וכן "שומעים חרפתם ואינם משיבים", היינו יותר גרוע מהנעלבים, שומעים חרפתם – שמחפרים ומבזים אותם, ואינם משיבים – לא רק שאינם מעליבים בחזרה, אלא גם לא משיבים, שאינם מנסים כלל להצטדק ולהסביר את עצמם, ולא אכפת להם מה שיאמרו עליהם, אפילו שמחפרים אותם בדברים שאינם אמיתיים, הם שותקים ולא עונים [ובסליחות בפיוט מלאכי רחמים מוזכר "לא משיבים ועונים", משמע שיש שני עניינים, לא משיבים, ולא עונים], וזוהי מדרגה גדולה יותר מהנעלבים ואינם עולבים.

עושיין מאהבה – אהבת השם ואהבת המצוות

ואחר כך אמר "עושיין מאהבה ושומעים בייסורים", היינו עוד מדרגה, שעושים מצוות מאהבת השם, מאהבת המצוות ואהבת המעשים הטובים, ובמסילת ישרים פרק י"ט ביאר כי השמחה בתורה ובמצוות היא מענפי האהבה, ונכללים בזה כל ענייני האהבה, אהבת חסד, ואהבת הבריות, ואהבת כל המצוות.

והנה אהבת חסד אינה מידת חסידות, אלא חיוב, כמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, יג) שזה מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מהאדם, והביא על זה הפסוק (מכה ו, ח) מה השם דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד, היינו שזו חובה הנדרשת מכל אחד ואחד שתהיה בו אהבת חסד, ויעשה חסד לא רק לשם מצוה מפני החיוב, אלא מאהבת חסד ואהבת הבריות.

אהבת הבריות כלל גדול בתורה

וזהו מצות עשה "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא שס), ובמסילת ישרים פרק י"א כתב שהמצוה היא כמוך ממש בלי שום הפרש, ומאחר שזו מצות עשה לכל אדם מישראל, בודאי שייך לקיימה, וכל אחד יכול להגיע למדרגת אהבת הבריות כמוך ממש!

וכבר הזכרנו המאמר (ירושלמי נדרים ט, ז) ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה, וביאורו כמו שכתב רבי חיים ויטאל בשערי קדושה שאם חסר לאדם בשלמות המידות הטובות, חסר בשלמות כל התרי"ג מצוות שהוא עושה, כי המידות הם מיסודות הנפש, ומידות רעות הם פגם בנפש, ואם חסר באהבת הבריות חסר בשלמות האדם, וכאשר האדם אינו מושלם, ממילא כל מצוה שהוא עושה אינה בשלמות, אמנם זה חידוש אבל כך כתוב בשערי קדושה.

ולכן זהו "כלל גדול בתורה", כי שלמות כל התורה תלויה בזה, וכל התרי"ג מצוות אינם בשלמות אם חסר שלמות באהבת הבריות.

שינוי הטבע על ידי פעולות

ובאמת זה לא פשוט, הנה יש בני אדם שנולדו עם אהבת הבריות בטבעם, וכפי שרואים ילדים קטנים שעל פי רוב הם אוהבים זה את זה, אבל לא כולם כך, ויש כאלה שנולדו בלי אהבת הבריות, ולכאורה אם כן מה הוא אשם ומה התביעה עליו, הרי הוא נולד כך.

מדרגת הנעלבים ואינם עולבים

איתא בגמרא (גיטין לו, ב) תנו רבנן הנעלבין ואינן עולבים שומעין חרפתן ואינן משיבין עושיין מאהבה ושומעין בייסורין עליהן הכתוב אומר (שופטים ה, לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

ונזכרו כאן כמה מדרגות: נעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, עושים מאהבה, ושומעים בייסורים, עליהם נאמר "ואוהביו", שהם אוהבי השם, וזו מדרגה גבוהה מאד, אהבת השם, השער העשירי בחובות הלבבות, "כצאת השמש בגבורתו" זהו השכר, הגן עדן והעולם הבא שלהם, וגם העולם הזה.

ואמר תחילה "הנעלבים ואינם עולבים", היינו מי שמעליבים אותו והוא אינו מעליב בחזרה, ומשמע שזו דרגה מיוחדת, כי זה נגד הטבע, והטבע הוא להעליב בחזרה. וצריך ביאור, שהרי זה לאו מפורש בתורה (ויקרא יט, יח) לא תקום ולא תטור, ויש איסור של נקמה להחזיר, ומה המעלה המיוחדת בנעלבים ואינם עולבים.

ויש לבאר כי עיקר איסור נקמה נאמר כשציערו צער ממון, כדאיתא בגמרא (יומא כג, א) איזוהי נקימה ואיזוהי נטירה, נקימה אמר לו השאילני מגלך, אמר לו לאו, למחר אמר לו הוא השאילני קרדומך, אמר לו איני משאילך, כדרך שלא השאלתני, זוהי נקימה. ואיזוהי נטירה? אמר לו השאילני קרדומך, אמר ליה לא, למחר אמר לו השאילני חלוקך, אמר לו הילך, איני כמותך שלא השאלתני, זוהי נטירה.

ודנו בגמרא שם שכל האיסור הוא רק בצער ממון, כמו בציר הנ"ל שנמנע מלהשאילו איזה חפץ לשימוש, ולא עשה לו את הטובה שביקש ממנו, ובזה נאמר לא תקום ולא תטור, ובאמת זה נגד הטבע, כי אדם בטבעו נהנה מן הנקמה, וכמו שכתב המסילת ישרים (פרק י"א) שהנקמה מתוקה מדבש, אבל זה אסור.

וכל זה בצער ממון, אבל צער הנפש, כגון שפגע בו בעלבון וביזיונות, הרי זה צער גדול יותר, וקשה יותר לסבול עלבון ולא להעליב בחזרה, ובזה יש לומר שאין איסור לא תקום ולא תטור וכן נקטו הרבה פוסקים להלכה הובאו השיטות בזה בחפץ חיים פתיחה לאוין ח"ט בבאר מים חיים, ולכן נעלבים ואינם עולבים זה מדרגה מיוחדת.

אך אפילו אם נאמר שאיסור נקמה הוא בכל ענין ואסור גם בצער הנפש [כמו שנקט הח"ח שם בדעת החינוך והרמב"ם] מכל מקום נעלבים ואינם עולבים זה מדרגה, כי צער של עלבון קשה יותר מכל צער, וזה נגד הטבע לסבול עלבון ולא להעליב בחזרה*.

הרווח בביזיונות במקום גיהנום

ואמנם האמת היא שכדאי לסבול ביזיונות, שהביזיונות לא מזיקים לבריאות, וכתוב שלכתחילה אדם צריך לחפש ביזיונות, שיכפרו לו במקום גיהנום, ושמעתי מעשה שהיה באחד שביקש מבני משפחתו שיבזו אותו, מרצונו להתבזות, שזה יכפר לו במקום גיהנום ויזכה לעולם הבא, והגיהנום יותר גרוע מביזיונות.

לכן אלו שנעלבים ואינם עולבים, מרוויחים בזה הרבה מאד, שחוסכים לעצמם ייסורי גיהנום, ומי בטוח שאין לו גיהנום, וכי

* ויעיין בספר החינוך מצוה של"ח שבשעת מעשה אי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכין, ועל זה אמרו הנעלבים ואינם עולבים וכו' שהיא מדרגה ומידת חסידות מיוחדת, עיין שם.

אבל כתוב ברמב"ם (הלכות תשובה ז, ג) שיש חיוב לחזור בתשובה מהמידות הרעות, והיינו אפילו מי שנולד עם מידות רעות, צריך לשנות את טבעו ולהשתדל לקבל מידות טובות.

ואפשר לשנות את הטבע על ידי פעולות, כמו שכתב בספר החינוך (מצוה טז ועוד) כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות, והמעשים עם כוונה משנים את הטבע, כמו שהזכרנו מדברי הרמב"ם על המשנה באבות (ג, טו) "הכל לפי רוב המעשה" שאם אדם נותן לצדקה אלף זוז בבת אחת מתוך אהבת חסד, זה משפיע עליו חיזוק באהבת חסד, אבל אם נותן אלף זוז באלף פעמים, בכל יום זוז אחד, זה משפיע עליו הרבה יותר, כי יש כאן ריבוי מעשים של חסד, וכל מעשה משפיע על טבע האדם לקבל מדרגה גדולה יותר של אהבת חסד.

מדרגת אהבת חסד של אברהם אבינו

ויש הרבה מדרגות באהבת חסד, כגון אברהם אבינו שישב פתח האוהל כחום היום לחכות לאורחים, והיה זה ביום השלישי למילתו, שהקב"ה הוציא חמה מנרתיקה כדי שלא להטריחו באורחים, שיוכל לנוח וירגיש טוב, אבל הוא לא הרגיש טוב, והצטער שלא באו אורחים, למרות הכאבים שהיו לו, היה חסר לו החסד!

וכשראו בשמים את צערו, ריחמו עליו, ונעשה לו נס שבאו שלושה מלאכים בדמות בני אדם, שיוכל לארח אותם ולהכניסם לביתו, ובוה בא אל סיפוקו במידת ההטבה והחסד, וזוהי אהבת החסד של אברהם אבינו, שהרגיש לא טוב בלי עשיית חסד.

ומצינו שאמרו חז"ל (אבות דרבי נתן פ"ז) על איוב שהיו לו ייסורים, והיו לו קושיות למה מגיעים לו הייסורים, הרי הוא עשה הרבה הכנסת אורחים כמו שכתוב (איוב לא) דלתי לאורח אפתח וגו', ואם כן מגיע לו חיים טובים בעולם הזה מידה כנגד מידה.

והשיבו הקב"ה שהוא עדיין לא הגיע לחצי שיעור של אברהם במידת החסד, כי איוב כשבא אליו אורח, היה שואל אותו במה הוא רגיל, אם בבשר, או דגים, וכיוצא בזה, והיה נותן לו לאכול כפי מה שהוא רגיל לאכול בביתו, שירגיש כמו בבית, אך לא יותר מזה, ואילו אברהם אבינו לא שאל שאלות, אלא נתן לכל אורח את המשובח ביותר, ושחט בן בקר שלם כדי שיוכל לתת לאורח לשון בחרדל, שהוא החלק הכי טעים שבבהמה, שהאורח ייהנה מזה.

וזה מדרגה של אהבת חסד, ויש הרבה מדרגות בזה, ומכל אדם דורשים כמה שהוא יכול. וכאמור זה שייך, אפילו מי שאין לו אהבת חסד בטבע, שייך שיקבל אהבת חסד על ידי פעולות של חסד, וכפי שהזכרנו מדברי הרמב"ם שריבוי המעשים משפיע על הטבע, וככל שאדם עושה יותר מעשי חסד מתוך הבנה ורצון להיות בעל חסד, זה משפיע עליו שהטבע משתנה ומקבל אהבת חסד.

אהבת התורה במתיקות והתעניינות

וכל זה נכלל במה שאמרו "עושים מאהבה", אהבת הבריות ואהבת חסד, אהבת השם ואהבת כל המצוות, וכמו שכתב המסילת ישרים שאהבת התורה והמצוות זה ענף מאהבת השם.

אהבת תורה והתענוג מעסק התורה זה תורה לשמה, כמו שהביא הנפש החיים (ד, ג) מפירוש הרא"ש בנדרים כי תורה לשמה היא "כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול", היינו שלומד מפני שרוצה לדעת ולהבין את דברי התורה, שהם דברים עמוקים וחשובים ויש הנאה גדולה כשמבינים אותם, וכשלומד לשם ההנאה הזאת, זה תורה לשמה! וכן כתב האגלי טל בהקדמתו "כי עיקר מצות לימוד התורה היא להיות שש ושמח ומתענג בלימודו", ועל זה מבקשים בברכות התורה "והערב נא" שנגיש את המתיקות וההנאה בדברי תורה.

ומלבד המתיקות, יש עוד מעלה בתורה, שזה מעניין, כמו שפירש רש"י על הפסוק אשר אנכי מצוה היום, שלא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה אלא כחדשה שהכל רצין לקראתה, והיינו שהשכל מתעניין ונמשך לדברי תורה, וכפי שיש בטבע האדם סקרנות לדעת חדשות מהנעשה בעולם, אף שאין זה נוגע למעשה, אבל זה מעניין, כך דברי תורה מאד מעניינים, כמו שרואים גם אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות שלומדים תורה ונהנים מאד מזה.

מדרגת השמחים בייסורים

"ושמחים בייסורים" זה עוד מדרגה, לשמוח בייסורים הבאים עליו, והנה יש ייסורים שכבר היו, ויש ייסורים שישנם עכשיו, ויש ייסורים מכאן ולהבא, ומצינו בגמרא (ברכות ה, ב) שרבי יוחנן שאל את רבי חייא בר אבא האם חביבין עליך ייסורים, והשיב ואמר לא הן ולא שכון, והיינו שלכתחילה אינו רוצה שיבואו עליו ייסורים מכאן ולהבא, אבל בייסורים שכבר היו ועברו ודאי שיש לשמוח.

והשמחה בייסורים שכבר היו ועברו זה דבר פשוט, כי הייסורים ממרקים ומנקים אותו מן החטאים, ונעשה בהם נפש נקי, אבל לשמוח בייסורים שישנם עכשיו זה מדרגה.

ואמרו (ברכות ה, א) כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו בייסורים שנאמר והשם חפץ דכאו החלי, היינו שמי שיש לו ייסורים זה סימן שהקב"ה רוצה בו, אבל זהו בתנאי שמקבלם באהבה, וכדאיתא להלן שם יכול אפילו לא קיבלם מאהבה! תלמוד לומר אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף ייסורים לדעת, והיינו רק כאשר מקבל באהבה את הייסורים ומבין שהם מגיעים לו, וזוהי המדרגה שהשם חפץ בו.

וזה מדרגת השמחים בייסורים, שמקבלים באהבה את הייסורים, ועליהם נאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

מדרגת רבנן העוסקים בתורה תמיד

והנה מצינו עוד מקום שמוזכר בגמרא "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו", בבבא בתרא דף ח', ומוזכר שם קודם המדרגה של המשכילים יזהירו כוהר הרקיע, ואחר כך ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, ובסוף אמרו שם ורבנן מאי, מה היא המדרגה של רבנן? אמר רבינא ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

ופירש רש"י שם, מי הם רבנן? "תלמידי חכמים העוסקים בתורה תמיד", לא כתוב שצריך להיות גאון, או בעל כשרונות מיוחדים, ומחדש חידושים, רק לעסוק בתורה תמיד, כל אחד לפי כוחו ולפי הבנתו, בניצול הזמן בלי בטלה, ואין זה תלוי בדרגת ההבנה וחריפות השכל, אלא בעסק התורה תמיד, ומי שעוסק בתורה תמיד נקרא רבנן שעליו נאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

נמצא, שבמקום ייסורים, השמחים בייסורים וכל הדברים הנזכרים בגמרא בגיטין, יש "רבנן" שהם גם כן באותה המדרגה של "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו", וזוהי מדרגה גדולה מאד שאין יותר ממנה (ועיין תוס' ב"ב שם סוף ד"ה ומצדיק).

אם כן אשרינו מה טוב חלקנו, שאנו יכולים להיות רבנן, שלא חסר לנו כלום, ואנו יכולים ללמוד כל הזמן בלי בטלה, ואמנם כשעייפם צריכים לנוח, ויש עוד צרכי הגוף, אבל בכל שאר הזמן אפשר ללמוד ולעסוק בתורה, ומי שעוסק בתורה תמיד הוא רבנן, במדרגת ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ועלינו לשמוח בחלקנו בזה שאנו יכולים להיות רבנן, ובעזרת השם כולנו נזכה להיות רבנן!

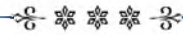
לעילוי נשמת האשה הצדקנית
מרת **דבורה פערל שפירא** ע"ה
בת הרה"ח ר' **משה מנחם** הי"ד
אלמנת הג"ר שלום צבי הכהן זצ"ל
נדבת נכדיה וניניה תלמידי רבינו שליט"א

לזכות ולעילוי נשמת
הגה"צ הרב **נחום אולשוונג** זצ"ל
בן הגה"צ הרב **יהושע ליב** זצ"ל
נלב"ע ש"ק בא ו' שבט תשע"ט - תנצב"ה

לעילוי נשמת האיש הכשר
ראש וראשון לכל דבר שבקדושה
רבי **נתן בן רחא בן סניור** ז"ל
נלב"ע כ"א שבט תשס"ג - תנצב"ה

פניני חשוקי חמד

מאוצרותיו המתוקים של מרן הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
חבר מועצת גדולי התורה. רבה של שכונת 'רמת אלחנן' ב"ב. זראש כולל 'בית דוד' חולון

את הקורה, ומצאה ביד ראובן [בדיוק במצב שהיתה בשעת הגניבה, ללא שום שינוי]. דרש שמעון לקבל בחזרה את הקורה, ולתדהמתו, ראובן משיב כנגדו: "לא אשיב לך את הקורה עצמה, אלא את שוויה, משום 'תקנת מריש'", "תקנת מריש?!", תמה שמעון, "הלוא הקורה לפנינו ואינה קבועה בבניין?!", ראובן התעקש שהדין עמו, והשניים, יחד עם הקורה, סרו לבית הדין. ופסק הדין שהדין עם ראובן, והוא יכול להשאיר את הקורה אצלו, ולשלם את דמיה, משום 'תקנת מריש'.

מהו פשרו של פסק זה?

תשובה: נפסק בשו"ע (אורח סימן תרל"ו ס"ג): אם גזל עצים ועשה מהם סוכה, אף על פי שלא חיברם ולא שינה בהם כלום [כגון שסיכך בהם סוכתו], יצא ידי חובת מצוות סוכה, משום שתקנת חכמים היא, שאין לבעל העצים אלא דמי עצים בלבד, וכאשר משלם עליהם, הרי הם שלו ויוצא בסוכה זו.

ומעשה אירע בראובן שגזל קורות משמעון ובנה מהן סוכה. ראובן שב בתשובה והחליט להשיב לחבירו את דמי קורותיו, כדין תקנת מריש. טרם הספיק לשלם, לפתע, באחד מימות החג, נפלה סוכתו, ובא שמעון וטען שמאחר וכבר נפלה הסוכה, אם כן הרי הקורות שלפנינו צריכות לחזור לידיו. לעומתו טוען ראובן כי מעוניין להקים את סוכתו הנופלת, וישלם לשמעון רק את דמי הקורות. עם מי הדין?

ובכן, דן בשאלה זו בשו"ת 'שמן המור' (לרבי מרדכי רובין זצ"ל, אורח סימן ב, הובא באורח סימן תרל"ו), והעלה שהדין עם ראובן הגזלן, כיון שכך היא תקנת חז"ל, שמשעה שבנה הגזלן את הקורות בבנינו [או בסוכתו], כבר העמידו חז"ל את הקורות ברשותו וזכה בהן, ואין לגזל [בנימ החג] אלא את דמי הקורות, [או שימתין הגזל עד לאחר החג ויטול את קורותיו].

וכתב השמן המור, ש'זכר לדבר' [לסברא שמשעה שקבע הקורות בסוכה כבר זכה בהן] ניתן למצוא בדברי הר"ן במסכת נדרים (דף פ"א ע"א) וז"ל: "מהא שמעינן, שהאוסר הנאת פירות על עצמו, יכולים אחרים ליטול אותן בעל כרחו, ואינו יכול לעכב אף על פי שיכול לישאל על נדו כיון דהשתא מיהא הא לא איתשיל... ואני מסתפק בזה, לפי שמשעה שאסרו על עצמו, הפקירו, וכל שזכה בו אחר, קנה, כזוכה מן ההפקר, ואף על פי שאיסור שבו הלך על ידי שאלה, קניין ממנו של זה אינו בטל". וכעין זה גם בענייננו, שקניין ממנו של הגזלן, שכבר זכה בקורה מדין תקנת השבים, אינו בטל גם כעת שהסוכה נפלה והקורה לפנינו.

אולם, בכסא אליהו [לרבי אליהו ישראל זצ"ל, סי' תרל"ו אות ב] ציין ללשון הרמב"ם [גמילה פ"א ה"ה]: "וחכמים תיקנו שיתן הגזלן

איך יתכן עבד עברי למאה שנה והגישו אֲדִנְיוֹ אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדֹּלֶת או אֶל הַמִּזְבֵּחַ וְרָצַע אֲדִנְיוֹ אֶת אֹזְנוֹ בַּמִּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעֹלָם (כ"א-ו). חידה: קי"ל שעבד עברי יוצא בשש, ואם נרצע יוצא ביובל, איך יתכן עבד עברי שנשאר עבד לעולם כפשוטו, ומותר בשפחה כל ימי חייו?

תשובה: כתב הרמב"ן בגיטין (דף לו ע"א ד"ה אבל דברי ר"ת): ...עוד יש לי לומר שאם קנה עבד עברי בזמן הבית ונרצע, וחרב הבית קודם שיצא ובטל היובל שהוא עובד לעולם ודינו כדין עבד עברי להתירו בשפחה... ע"ש.

ויעוין עוד במשך חכמה (שמות כא ו) שכתב: יש לעיין בעבד עברי שנמכר בזמן שהיובל נהוג ובתוך שש בטלו היובלות, כמו בשעה שהגלה עשרת השבטים, שלא היו כל יושביה עליה, כיון שאין עבד עברי נהוג אלא בזמן שיובל נהוג, מי פקע עבדותו, או דלמא נשאר עבד כמו שדה אחזה. ואם כן הרי הנרצע שאינו יוצא בגרעון כסף ויוצא רק ביובל, אם היה היובל הוי אפקעתא דרחמנא, ואם לא היה היובל, שנבטל היובל, נשאר עבד "לעולם" כל חיי האדון. ומדויק הכתוב "ועבדו לעולם" לפי פשוטו שהוא עובד אותו לעולם, רק אם יהיה יובל מפקיע, והבן. [ועיין תוספות ערכין (דף לג ע"א ד"ה אלא), וברמב"ן (הנ"ל), יעו"ש. ויעוין עוד באדרת אליהו (פרשת משפטים) על הפסוק ועבדו לעולם].

עוד יעוין בחתם סופר (פרשת משפטים על הפסוק ועבדו לעולם) שכתב: ...ומכל מקום אינו מפורש אם אחר כך כשהגיע יובל ואמר אהבתי וכו', נהי דאין האדון מוכרח לקיימו עוד, מכל מקום אם שניהם רוצים יש להסתפק אם מותר עוד בשפחה כנענית, ואם תמצי לומר מותר אולי צריך רציעה אחרת ולקנס שנית על שחזר ורצה בשפחה, וי"ל היינו ועבדו לעולם, שיכול לעובדו עד עולם ברציעה זו אם רצון שניהם בכך, וצריך עיון לדינא עכ"ד.

נאין להביא ראיה מהמבואר בבבא קמא (דף כ"א ע"א): מניין לנרצע שכלו לו ימיו ורבו מסרבה בו לצאת וחבל ועשה בו חבורה שהוא פטור... ר"נ בר יצחק אמר בעבד שמסר לו רבו שפחה כנענית עד האידנא היתירא והשתא איסורא, ע"ש. הרי שאחרי היובל אסור להשאר, דהתם מיירי שהאדון לא רוצה, וספקו של החת"ס הוא כשגם האדון רוצה].

מבואר בדבריהם דיתכן שיהיה עבד עולם כפשוטו, אם הוא מרצון שניהם. (חש"ח קידושין יד ע"ב).

הקורות ביד הגזלן ובכל זאת זוכה בהן מדין 'תקנת השבים'

אם הַמִּצָּא תִּמְצָא בְּיָדוֹ הַגֵּנֶבָה מִשּׁוֹר עַד חֲמוֹר עַד שֶׁהַחַיִּים שְׁנַיִם יִשְׁלֹם (כ"ב-ג).

חידה: ראובן גנב קורה משמעון. הגיע שמעון לתבוע

את דמיה, ולא יפסיד הבניין, ומשמע שדווקא במקום שמפסיד הבניין נאמרה התקנה, ובענייננו הרי אינו צריך לסתור בניינו. (נע"ע בברכי" שס).

מה הדין כשאין לנגזל קורות אחרות לבנות סוכה

יש לדון בראובן שגזל קורות משמעון, ובנה מהן סוכה, ובא שמעון וטוען שאין לו קורות אחרות לבנות סוכה, ואם לא יקבל את קורותיו מראובן [אלא רק דמים], יתבטל ממצוות סוכה, האם גם באופן כזה קיימת תקנת חז"ל ולא יצטרך הגזלן להרוס את סוכתו כדי להשיב את הגזילה לבעליה, אלא די שישב לנגזל את דמיה?

והיה מקום לומר, דלא פלוג רבנן, ובכל מקרה העמידו את הקורות ברשות הגזלן. אולם יותר מסתבר, שבמקרה שכזה קיימת מצוה על הגזלן להחזיר את הקורות, כדי שלא יהא הנגזל על ידי זה בגדר 'מעוות לא יוכל לתקן'. ויעוין באלשיך הקדוש שכתב על הפסוק 'רק שבתו יתן ורפא ירפא' (שמות כא ט): 'וישלים לו [החובל לחבל] דמי בטלת מלאכתו... אך בטלת מלאכת שמים, אחר שביטלו מכמה מצוות ה', עודנה עומדות ליפרע לפני אלוקים'. וגם כאן הגזלן מבטל את הנגזל ממצוות ה', ולכן יש עליו מצוה להשיב את הקורות כדי שבעליהן יוכל לבנות עמן סוכה.

אלא שעדיין יש לשאול, כיצד הגזלן שלכאורה כבר זכה בקורות ובמצוות סוכה, ויותר על המצוה לטובת חבירו? ונראה להשיב, שהנה במגן אברהם (סימן תרל"ו סק"ד) כתוב: מותר לישב בה [בסוכה שיש בה קורה גולה] לכתחילה, כדאיתא בעובדא דריש גלותא. והוסיף המשנה ברורה (סיק טו) ואף אפשר לברך עליה. אולם הפרי מגדים (א"א סק"ד) העיר מדברי הטור שכתב יצא בדיעבד. ועל ראייתו של המגן אברהם מריש גלותא, כתב הפרי מגדים דאפשר שלא היה להם סוכה אחרת, ולילך לסוכת חבירו טריחא ליה לריש גלותא ואין בזה כבודו, וצריך עיון. עכ"ל.

הנה מבואר בפרי מגדים שרק בדיעבד כשאין לו מקום אחר ישב בסוכה כזו. וממילא, יוכל הגזלן לטעון, שמאחר שאצלי סוכה זו היא רק 'בדיעבד', על פי שיטת הפרי מגדים, אם כן אי אפשרי בתקנת חכמים, ואני מעדיף שהנגזל יזכה במצוה שלו. (חש"ח נדרים פה ע"א).

✽ ✽ ✽

נגבו מראש הכולל כסף המיועד לאברכים

כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שֶׁה וְכָל בְּהֵמָה לְשֹׂמֵר וּמֵת או נֶשֶׁבֶר או נִשְׁבָּה אִין רֵאָה (כב-ט).

שאלה: תלמיד חכם העומד להקים כולל ביישוב מסוים, הוא קיבל מעשיר אחד מליון שקל על מנת לבחור קבוצה של אברכים מצויניים, ויתן להם קצבה מכובדת מדי חודש בחודשו, והנה הגיע נגב ונטל את כל הכסף ואיננו.

תפסו את הנגב, וראש הכולל תובע ממנו מליון שקל, ודורש מבית הדין שישבו את הסכום מדירתו. הנגב טוען שלנגב אין בממון הזה כי אם טובת הנאה ותו לא, כי עדיין לא נבחרו האברכים, והם גם לא יבחרו, כי הכסף איננו, והממון אין לו תובעים, כי אין אברכים מסויימים

שמהם הוא נגב. ולכן הוא מוכן לשלם רק את חלקו של ראש הישיבה דהיינו משכורתו שכלול בה גם טובת ההנאה ותו לא, מי מהם צודק?

תשובה: נאמר בקידושין (דף נח ע"ב) הגונב טבלו של חברו משלם לו דמי טבלו, דברי רבי, רבי יוסי בן ר' יהודה אומר אינו משלם לו אלא דמי חולין שבו. מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר טובת הנאה ממון, ומר סבר טובת הנאה אינה ממון, לא דכולי עלמא טובת הנאה אינה ממון, ע"ש.

למעשה נחלקו הפוסקים, אם טובת הנאה ממון או לאו, ויעוין בשולחן ערוך (סימן פז סל"ה) וברמ"א (סימן רג ס"א, וסימן רעו ס"ו) שפסקו, שטובת הנאה אינה ממון, ולכאורה כיון שלראש כולל אין כאן אלא טובת הנאה, לכאורה פטור הגנב לשלם בדיני אדם, וחייב רק בדיני שמים, ועל כל פנים יכול הגנב לומר קים לי כהפוסקים שטובת הנאה אינה ממון.

והנה בים של שלמה (ביק פ"ט סימן סא) כתב, שלענין פסק הלכה נראה שטובת הנאה אינה ממון, וכל זה לענין קידושין, ולהוציא בדיינים. אבל לענין נדר, ולענין גזל, שלא יטלו בעל כרחו, הוי ממון.

אבל בעניינו לאחר שכבר נטלו הגנב מיד ראש הכולל בעל כרחו, לכאורה כיון שקיימא לן טובת הנאה אינה ממון, אי אפשר להוציא בדיינים.

אמנם בשולחן ערוך (חרי"מ סימן שא ס"ו) כתב, מי שהפקידו אצלו מעות עניים או פדיון שבויים ופשע בהם ונגנבו פטור, שנאמר: לשמור (שמות כב ט), ולא לחלק לעניים, והרי הוא ממון שאין לו תובעין.

וכתב בפתחי תשובה (סק"ה) בשם נתיבות המשפט (סק"ו) שאם יש למעות גבאי, הרי הגבאי הוא התובע, והמעות דינו כממון שיש לו תובעין, וצריך לשלם, אולם בשו"ת חות יאיר (סימן קצט) דעתו דאפילו ביש גבאי צדקה והוא המחלק, מצד זה לא נקרא ממון שיש לו תובעים. וכן מבואר בשו"ת שיבת ציון (סי' צט) ולדינא צריך עיון, ועיין בנחלת צבי מה שכתבתי בזה, [ושם הסיק, שאם יש גבאי, דינו כממון שיש לו תובעין].

לאור זאת בדיני אדם, עדיין יש לעיין, אם ממון זה נקרא ממון שיש לו תובעין, ויכול להוציא מהגנב, מכל מקום בדיני שמים לכולי עלמא אינו יוצא עד שיחזיר כל הממון.

אמנם נראה שבעניינו לכולי עלמא צריך להחזיר את כל הכסף עד הפרטה האחרונה, כי הראש כולל, אינו רק גבאי צדקה המחלק מעות לעניים, ושכרו משולם מן השמים, כי הראש כולל גם הוא מתעלה על ידי שמלמד את תלמידיו, וכמו שאמרו חז"ל (תענית דף ז ע"א) הרבה למדתי מרבותי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכולם. ואם כן אין הראש כולל גבאי צדקה, אלא שהכסף הוא מיועד לעצמו, שיתעלה על ידי שיקבץ סביבו אברכים שיתעלו, והוא יתעלה יותר מהם בלימוד, ולכן אין זה טובת הנאה, אלא ממון עצמו וחייב להחזיר כולו. (חש"ח קידושין נח ע"ב)..

כופר - תשלום של כפרה, שוויון של האדם

וְאִם שׂוֹר נָגַח הוּא מִתְמַל שְׁלֹשׁ וְהוּעַד בְּבַעְלֵיו וְלֹא
יִשְׁמְרֵנוּ וְהַמִּית אִישׁ אֹ אִשָּׁה הַשּׂוֹר יִסְקַל וְגַם בְּעַלְיוֹ
יִזְמֹת: אִם כֹּפֵר יִזְשֵׁת עָלָיו וְנָתַן פְּדִין נִפְשׁוֹ כָּל אֲשֶׁר
יִזְשֵׁת עָלָיו (כא, כט-ל)

הנה חיוב תשלומי "כופר" הוא תשלום של כפרה, שכיון ששורו המית, א"כ היה חייב בעל השור מיתה בידי שמים, ובשביל לכפר על חיוב מיתה בידי שמים הרי זה משלם את הכופר, אך אין זה חיוב "נזיקין" שבא לתקן את הנזק הממוני שנגרם לניזק ולירשיו מחמת הריגתו. אלא שנחלקו התנאים איזה ממון משלם בתורת כפרה אם דמי שוויו של "ניזק" או דמי שוויו של "מזיק".

עוד מצינו כיצא בזה תשלום של כפרה, והוא בתשלומי חבלה, שאמרה תורה "עין תחת עין" (לעיל פסוק כב-כד, ויקרא כד, יט-כ), ודרשו חז"ל (ב"ק פג, ב פד, א) שאין הכוונה עין ממש, אלא לתשלומי ממון, שמשלם לו דמי עינו. אמנם מצינו בגמרא (שם פד, א) "רבי אליעזר אומר, עין תחת עין - ממש", והגמרא ביארה, שאף לרבי אליעזר אין הכוונה להוצאת עין ממש, אלא הכוונה היא "שאינ שמין אותו בניזק, אלא במזיק". והיינו, שהחובל משלם לניזק את דמי העין של המזיק, ולא את דמי העין של הניזק, וזהו שאמר רבי אליעזר, "עין תחת עין - ממש". היינו, שמשלם החובל את דמי עינו שלו.

וטעמו של רבי אליעזר שמשלם החובל דמי עינו של עצמו, ביארו התוס' (שם ד"ה אלא), מפני שלדעת רבי אליעזר תשלומי חבלה אינם תשלומי "נזק" - כמזיק חפץ של חברו - אלא תשלומי "כופר", כי התורה קראתו כופר, ולכן משלם דמי עינו של עצמו, ולא של ניזק. וזהו שאמר רבי אליעזר "עין תחת עין ממש", כי לפי האמת היה צריך להוציא את עינו של החובל ממש, כעונש על אשר עשה, אלא שהתורה חסה עליו וחייבתו בתשלומי ממון בלבד - כופר עינו. ולזאת חייב לשלם דמי עינו של עצמו, ולא דמי עינו של ניזק.

ויש להבין, מהו המכוון בזה, שתשלומי כופר על שור המועד שהרג אדם [וכן תשלומי חבלה לרבי אליעזר] גדרם כתשלומי "כפרה", ולא כתשלומי "נזיקין".

ונראה שענין הדבר הוא, שאין ההתייחסות אל האדם כחפץ בעל שוויות ממונית, אלא האדם הינו בריאה רוחנית, ובריאיה רוחנית אין לה ערך ממוני, ויתר על כן, הלא ערכה הממוני הוא אין סופי, ולזאת, כאשר שור הרג אדם [או בחבלה לר"א], אם כן, אין

אשר תשים "לפניהם" - חילוק בין בית דין של מטה לבית דין של מעלה

וְאִלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשֶׁם לִפְנֵיהֶם (כא, א)
צריך ביאור שהדגיש הכתוב באומרו לפניהם,

וכבר דרשו בזה חז"ל (גיטין פח, ב).

ויש לומר עוד, דהנה בפרשה זו נאמרו עיקרי דיני בית דין, אך בא הפסוק לומר שבבית דין של מטה כאן במקום המשפט, הדינים קבועים לעולם, ואינם משתנים, שהרי אין ב"ד של מטה מבחינים בגנב אם לתאבון גנב או להכעיס גנב, ולעולם שנים ישלם, וכן על זה הדרך בשאר חייבי בית דין, שהדין לעולם קבוע הוא.

אמנם, כל זה בבי"ד של מטה, אך בבי"ד של מעלה הדינים משתנים, שאין דנים שם הגונב לתאבון כמו גונב להכעיס, וכדומה.

לזאת אמר הכתוב לפניהם, שבבית דין של מטה כך הדינים כמו שנתבארו בפרשה זו, אך בבי"ד של מעלה, אין הדינים קבועים מאדם לאדם ומשעה לשעה, ויש זכות שהוא כנגד כמה עוונות וכו', ויש עון שהוא כנגד כמה זכויות (רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ב ויעוי"ש הל' ה').

ספק בדין תשלומי "שבת"

אִם יָקוּם וְהִתְחַלֵּךְ בַּחוּץ עַל מִשְׁעָנָתוֹ
וְנָקָה הַמֶּכֶה רַק שִׁבְתוֹ יָתֵן וְרִפְאָ יִרְפָּא
(כא, יט)

יש מקום להסתפק בדין "שבת" האמור כאן במקרא, במה שמצוי כיום כשיש שבר יד או שבר רגל שמניחים לניזק גבס בידו או ברגלו. ויש להסתפק באופן שעל ידי שמניחים לו גבס אינו יכול לעבוד. והנה הסרת הגבס נעשית על ידי רופא, ואם כן יש לדון במקרה שלריפוי החבלה יספיקו עשרה ימים שיהיה הגבס מונח ע"ג המכה, אך בתום עשרת ימי הריפוי, הרופא אינו נמצא במרפאתו עד למחרת, ועד שיבוא אין מי שיסיר את הגבס.

הרי נמצא שלריפוי החבלה יספיקו עשרה ימים שבהם יתבטל ממלאכתו, אך בפועל לא יוכל הניזק לשוב לעבודתו עד היום השנים עשר. האם נימא שכיוון שבפועל יתבטל ע"י החבלה משך אחד עשר יום מעבודתו, אם כן יטול שבתו משך אחד עשר יום, או שמא נאמר שמכיון שלצורך ריפוי החבלה מספיקים עשרה ימים, הרי מה שמתבטל יום נוסף בהעדר רופא שיסיר הגבס ממנו אין נחשב אלא לגרמא שנגרם ע"י החבלה, אך המזיק לא ישלם כי אם עשרה ימי ביטול מלאכה, וצ"ע.

◆ משפטים ◆
תשע"ט

פנינים מתורת
מרן הגאון
רבי אביגדר הלוי
נבנצל שליט"א

מרא דאתרא
דירושלים העתיקה
ונשיא הכבוד ליום
"צילו של הזכר"

סמיכות המקראות של פרשת שמיטה לאיסור אונאת גרים

וְגַר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יָדַעְתֶּם אֶת נַפְשׁ הַגֵּר כִּי גֵרִים
הֵייתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אֶרְצְךָ
וְאַסְפָּתָה אֶת תְּבוּאָתָהּ: וְהִשְׁבִּיעַתָּ תְּשֻׁמְטָנָה וְנִטְשָׁתָה
וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמֶּךָ וְיִתְּרֶם תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה כֵּן
תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתָךְ (כג, ט-יא)

צריך ביאור סמיכות המקראות של פרשת שמיטה לאיסור
אונאת גרים.

ונראה לבאר הכתובים, שהזהירה כאן התורה שלא ילחץ את
הגר שהרי "ואתם ידעתם את נפש הגר", פרש"י כמה קשה לו
כשלוחצים אותו. ואיך אתם יודעים כמה קשה לגר כשלוחצים אותו.
כי גרים הייתם - עצמכם - בארץ מצרים, והרגשתם בצער גר הבא
ממקום אחר כשלוחצים אותו, הרי שבכדי לרחם על הגר כדבעי זהו
רק אחר אשר מרגיש בעצמו את צער הגר.

ואם כן, בכדי שתרגישו בנפש האביון לרחם גם עליו, זה רק
ע"י שתרגישו בעצמכם גם בצער האביון, ורק לכשהאדם ירגיש
בעצמו בצער האביון ירחם עליו להוציאו מאפילתו לאורה. ואיך
ירגיש בעצמו בצער האביון, לזאת אמרה תורה שבשנה השביעית
ישמוט שדהו ויהא בעצמו כאחד האביונים וירגיש הרגשת האביון
התאב לכל דבר, ואז אחר שהרגיש בעצמו, יחוס על דל ואביון
לפרנסם.

סמיכות פרשת ציווי מלאכת המשכן לזמן היות משה בהר סיני

וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָם וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר
אֲרָבָעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה (כד, יח)

הנה באותם ארבעים יום שהיה בהר קבל משה את כל
התורה והמצוה אשר כתב ה'. ואם כן, לפי זה מן הראוי שבפרשה
הסמוכה היה צריך ליכתב כל התורה והמצוה אשר כתב ה' ליתן
לישראל, אמנם אין זה כך, אלא בפרשה הסמוכה נאמרה **מלאכת
המשכן** (ושבת אשר נסמכה לה מטעם שאמרו חז"ל בזה), עד סוף הספר.
וצריך ביאור מדוע באמת נסמכה פרשת ציווי מלאכת המשכן לכאן
לזמן היות משה בהר לקבל את התורה.

ונראה לבאר, מפני שעיקר מקום הלוחות התורה והמצוה
הם במשכן ואל הארון שהיה במשכן נתן העדות, ומשם יוצאת
הוראה וחלק התורה שיש בעולם, ועיקר בניית בית לה' שבו משרה
הקב"ה את שכינתו הוא בהיות התורה בו, ואמר ה' למשה שכל
התורה והמצוה אשר כתב היכן יהיו ומקומם איה הוא - **במשכן**
אשר יבנה לשם ה', ואם כן, תיכף לעליית משה לקבל התורה, כבר
אמר לו הקב"ה שיבנה משכן ויהיו שם הלוחות והתורה.

וטרם נתינת התורה כבר נאמר **מקומה בעולם** היכן הוא,
והוא במשכן ה', וכן בבית המקדש הוא עיקר מקום התורה שבעולם
[וכאשר ביאר הגר"א הבקשה שבתפילה "שיבנה ביהמ"ק ותן חלקנו
בתורתך", שכאשר אין מקדש מקום התורה בעולם, אם כן חסר
בחלק ישראל בהתורה, ורק ע"י שיבנה המקדש יושלם חלק ישראל
בהתורה כי שם מקומה בעולם, ומציון תצא תורה לכל העולם].

לאמוד ולשער את הנזק לפי שוויות ממונית גרידא, כי
לפי אופן שווי זה יצטרך המזיק ליתן את כל הוננו לניזוק,
וגם זה לא יספיק, ולעולם יצטרך ליתן עוד ועוד. לזאת,
חסה התורה על המזיק הלזה, וחייבתו בתשלום כופר
בלבד, בשביל שיוכל לכפר על עצמו, ופטרנו מחיוב
נזיקין.

שני מיני שומא לאדם

כיוצא בדבר מצינו גם בפרשת ערכין, דהנה ב' אופנים יש
להתחייב דמים להקדש, או ע"י אמירת "דמים" או ע"י אמירת
"ערך". ואם אמר "דמי" פלוני עלי, הרי זה חייב ליתן להקדש את
שווי של פלוני כפי שהיה נישום אם היה נמכר לעבד, אך באומר
"ערך" פלוני עלי, הרי זה חייב ליתן להקדש סכום קבוע שקצבה
התורה לפי שנותיו של הנערך ולפי מינו (זכר או נקבה). לזכר מבן
עשרים שנה עד בן ששים שנה - חמישים שקל כסף; לנקבה מבת
עשרים שנה עד בת ששים שנה - שלשים שקל כסף, וכן לכל גיל
וגיל הסכום הקצוב לו, כפי מה שקבעה התורה (ויקרא כז, ב-ח).

המבואר בזה כי נתנה התורה בזאת ב' מיני שווי לאדם.
והמכוון בזה, כי האדם אכן יש לו ב' אופני שומא, ישנה שומא שהיא
"שומת עולם הזה", שבזאת הוא נמדד לפי כח עבודתו ותועלת
היוצאת ממנו אילו היה נמכר לעבד, וזהו "דמיו" של האדם, וישנה
גם שומא של "שומת עולם הבא", והיינו ערכו הרוחני לחיי עולם
הבא, שזהו "ערכו" של אדם. וערך זה, אם אנו דנים אותו לפי שוויות
ממונית הרי שהוא שיעור אין-סופי, שהרי חיי עולם הבא נצחיים
המה. ומעתה כאשר נדר ליתן את ערכו של פלוני, הרי לפי האמת,
היה עליו ליתן להקדש סכום ממון אין סופי, שהרי אין גבול לערכו
של האדם, ממילא, אם נדרוש מאדם כזה ליתן להקדש את שווי
נדרו, לא יספיקו לו כל אוצרותיו, ויצטרך ליתן את כל אשר לו, וגם
זה לא יספיק, כי לעולם יצטרך לשלם עוד, לזאת, חסה התורה על
הנודר הלזה, וקצבה לו סכום קבוע, שרק אותו יצטרך לתת להקדש,
ותו לא. [והוא כעין מה שנתבאר לגבי שור המועד שהרג אדם,
שחסה התורה על בעל השור ולא חייבה אותו בתשלום הנזק
כשיעורו האמיתי, כיון ששיעור זה הוא אין סופי].

צדיקים מלא או חסר

וַיִּשְׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשְׁחָד יַעֲזוּר פְּקָחִים וְיִסְלַף דְּבָרֵי
צְדִיקִים (כג, ח)

הנה כאן אמר הכתוב צדיקים מלא עם יו"ד, ואילו אצל סדום
נאמר כמה פעמים "חמישים צדיקים" (בראשית יח, כד-כח) חסר בלא
יו"ד.

ויש לבאר מפני שחלוקים הצדיקים האמורים כאן לצדיקים
האמורים אצל סדום, שאצל סדום ביקש אברהם אבינו למצוא
אפילו צדיק קטן שאינו צדיק כל כך, אלא אפילו צדיק חסר, רק
העיקר שלא יהיה רשע כאנשי סדום, והם יהיו ההצלה לסדום, לכך
נאמר שם צדיקים חסר, לרמז שאפילו צדיק חסר, ואילו כאן נאמר
צדיקים מלא, להורות שאפילו צדיק גדול עד מאד - צדיק מלא, אף
על פי כן אם יטול שוחד הרי שהשוחד יעזור עיני פקחים.

אור חדש על ציון תאיר

השבוע בס"ד יצא לאור הספר **מציון מכלל יפי** - חומש שמות
ובו למעלה מ- 400 עמודים מתורת רבינו שליט"א

ניתן להשיג אצל: משפ' נבנצל רחוב השוערים 12 ירושלים
ובחנויות הספרים המובחרות

לזכות

הרב הגאון

רבי **משה חיים בן צילה**

ומשפחתו

להצלחה בכל הענינים

י"ל ע"י מערכת "קובץ גליונות"
ניתן לשלוח חידושי תורה מגדולי ישראל ל:
k.gilyonot@gmail.com

גליון תורת הבחינו

ליקוטים מתורת מרנן ורבנן גדולי ישראל זצוק"ל ויבדלחט"א

משפטים תשע"ט

הקמת בתי דינין

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם.

דברי מרן פוסק הדור הגר"נ קרליץ שליט"א בחנוכת בנין לבית דין: זו הזדמנות להודות על חסדי ד' שזכיתי שיהיה לי חלק בהקמת בית הדין זהו הבית דין הראשון שהוקם בעיר במשך השנים היו קשיים שונים אבל ברוך ד' שהגענו היום רבינו יונה באבות שואל על דברי המשנה הו' מתונים בדין הרי בכל ההוראות צריך להיות מתון ומדוע המשנה הדגישה את זה דווקא בדין אומר הרבינו יונה כדי להזהיר יותר על הדיינים משאר ההוראות שהם עיקר גדול בידיעת ד' וכמו שאמר ירמיהו הנביא השכל וידוע אותי כי אני ד' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאום ד' ואיך ישכיל אדם לדעת את ד' והוא דבר הנמנע אך בזאת ידענו לעשות דין ומשפט כי ד' עשה את אלה וזכר כי הדיינים הם שורש גדול לתורה ומהם נשתת העולם כמו שאמרו במדרש כתיב לפני עשרת הדברות ושפט את העם וכתוב לאחר עשרת הדברות ואלה המשפטים וביאור הדברים דהרי אמרו חז"ל כשעושה דין כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ומבאר הטור שהרי על שלשה דברים העולם קיים ואחד מהם זה דין ולהיפך חסם מביא חורבן לעולם ורצון ד' שיהיה העולם קיים אז כשדן דין נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית חחו הביאור בדברי הרבינו יונה שכאשר ניגשים לדין הרי זה לא רק שניגשים להוראות שצריכים שלא יהיה טעות ולא יהיה מכשול אלא יש פה דבר מיוחד שיש שייכות לידוע אותי אני ד' עושה משפט וצדקה באח והבנת הדברים הוא כשמבררים דין בתורה איך צריך לפסוק בין אדם לחבירו אז דנים מה הרבש"ע אומר למי זה שייך שהרי הרבש"ע מנהיג את העולם ונותן לכל אחד את חלקו ונותן לנו הדיינים את המלאכה לעשות מה שהקב"ה רוצה כעת לעשות השכל וידוע אותי נאום ד' ושהקב"ה יעזור לנו לכולנו שנוכל להמשיך הלאה בלי מכשול ולהעמיד הדין על תליו.

נצטוו על שילוח עבדים

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי חנם. (פר' משפטים, שמות כא, א-ב).

הטעם שפתחה התורה את פרשת משפטים, בדינו של עבד עברי. כתב הרמב"ן, זכר ליציאת-מצרים. עוד כתב, שזהו

זכר למעשה-בראשית. ועוד כתב, שיש ענין מיוחד במנין 'שבע', עיין בכל דבריו.

ובתוך דבריו הביא את האמור בנביא (ירמיהו פרק לד. הפסטר פרשת משפטים, אף כי לרוב היא לא נקראת, כי יש בה פרשת-שקלים, או חל לקראותה, בערב או ביום ראש חודש אדר), בה ירמיהו הנביא מתריע, בטרם חורבן בית-ראשון, עוד בימי צדקיהו מלך יהודה, כאשר סכנת החורבן כבר ריחפה עליהם, אז כרת המלך צדקיהו 'ברית' מיוחדת עם העם, לשלח לחופשי את העבדים.

ואכן, הם עשו תשובה ושחררו אותם. ובעיני ה', עלה חנם. כנאמר (ירמיהו לד, טו) ותשבו אתם היום ותעשו את הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו ותכרתו ברית לפני בבית אשר נקרא שמי עליו.

אלא, שהיו בני דורו של צדקיהו, רשעים, (דברי הימים ל, לו, יד), וביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובהו. ורק מפני שהסתכל בצדקיהו עצמו, נתיישרה דעתו (גמ' סנהדרין קג.). ולבסוף, הם חזרו ושיעבדום שוב. ובעבור אי הוצאת העבדים, אל 'הדרור'. הזהירים כנאמר: מ'הנני קורא לכם 'דרור' אל החרב ואל הגלות'. והוא מגדיר את עתידם לעבר הגלות הקשה, בגלל חילול-ה' הגדול שיש בדבר. וגם צדקיהו עצמו נענש בחטא זה, מפני שהיה בידו למחות, ולא מחה בהם (ירמיהו לד, יז-כא. ובמלבי"ם).

עוד מצינו, שהגויים גזרו על אי שילוח עבדים, מפני שזה היה נחשב בעיניהם סמל של 'דת-יהודית', ועל כך תבעו את רבי אליעזר (בן פרטא) על ששילח את עבדו (גמ' ע"ז יז: ועיין גיטין לח: ושם זהו רבי אליעזר).

ויש להבין, מהו הענין הגדול שיש בקיום מצוה זו, שבעטייה ייענשו כה נורא. ואם העונש בעבירה זו כה חמור, וירמיהו מתריע, לנוכח גלות-ירושלים, על זה הדבר. בודאי שזהו דבר מאד יסודי, כאשר העונש הוא כה גורלי, וההתראה עליה כה כפולה.

עוד מצינו בענין זה בירושלמי (ראש השנה ג, ה) דרש רב שמואל בר רב יצחק עה"פ (שמות ו, יג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים. על מה ציום? על פרשת שילוח עבדים. עוד אמר רב הילא (בירושלמי שם) לא נענשו ישראל, אלא על פרשת שילוח עבדים.

ויש שלומדים, שהם פשוט לא 'הרגישו' את קשיי העבדות,

שהינה דרך-רעה, כמו כל גזלן שדרכו היא דרך-רעה. אלא חידושו של רבי שמעון הוא, על זה שלוח ואינו משלם, באופן שאיננו 'מכיר-את-חיובו' שנשתעבד לחברו בהלואתו הימנו, ואיננו ככל גזלן ממון, יש עליו חיוב והוא לא מכיר בחיוב שהתחייב בעצמו.

העבד שנתחייב לימכר לעבדות על שגנב ולא שילם (מכרהו ב"ד על גניבתו), ועכשיו אומר שרוצה להישאר עבד, הוא לא מכיר את חיוביו שכבר התחייב בגניבתו, ולא מכיר בחיוביו שנמכר לעבדות כדי לפרוע את גניבתו. ועל כך ירצה לעבד לעולם, כי אין לו עולם, שחייב להשלים את עולמו.

להיות בת חורין

כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי חנם. (משפטים כא, ב)

שח מרן הגר"ל שטיינמן ש"ק פ' משפטים כ"ז שבט תש"ח: בכל אדם יש רגש חרות, שלמענו הוא מוכן אפילו למסור את נפשו, אצל כל עם גם יש שאיפה לצאת לחרות מהמשעבד ולהקים ממשלה בעצמו, אף גם אח"כ יהיו משעובדים לממשלה, וא"כ מהי חרות זו, קבלנו מרז"ל איזהו בן חורין העוסק בתורה, ואינו מובן שלכאורה נראה להיפך, שהחפשים שאינם מקיימים מצוות הם יש להם חרות שיכולים לעשות מה שלבם חפץ, וגם השם חפשים מוכיח, משא"כ בבן תורה, שיש עליו עול תורה, ועל כל מה שיעשה, התורה אומרת אם צריך לעשות זאת, או אסור, ואם אוסרת עליו להתנהג כרצונו, א"כ אינו בן חורין, אבל באמת צדקו דברי חז"ל, שהרי כל ביאתו של האדם לעולם, יש לה תכלית שלמענה נברא, וזו לעבוד את ה' ולשמר מצוותיו שידע שה' הוא אלוקיו, אלא שבתוך האדם יש עוד אל, לא יהי' לך אל זר, הוי אומר זה היצר הרע שהוא אל זר, ונמצא בתוך האדם, ומפתה את האדם לכל דבר עברה, והוא ההיפך הגמור, של תכלית בריאת האדם, ואם אדם עושה איזה חטא הרי הוא עבד של האל זר, היצר, שנשמע לו לחטוא, וזה מש"כ בפ' היום "כי תקנה עבד עברי", אם הבית דין מוכרים אחד על שגנב היינו שהיצר הסיתו לתאוה וחמדה, ומזה בא, שכשראה איזה דבר, חמד אותו וגנבו, הוא נקרא עבד, היינו עבד ליצרו לתאוה, מה שהוא היפוך תכליתו, והי' מגיע לו עונש חמור ע"ז, אלא שהקב"ה ברחמי הרבים עליו אומר "שש שנים יעבד", היינו היות שהי' עבד ליצרו בנפשו, יהי' בם עבד בגופו לאדם, ובמשך שש שנים אלו, יש לו האפשרות לחזור בתשובה, ניתנה לו ארכה שש שנים, שאז יוכל לצאת לחפשי מהעבדות ליצרו אם חזר בו, אבל אם בסוף השש שנים יאמר "אהבתי את אדוני", שרוצה בעבדותו, ושש השנים לא נתנו לו לקח שישוב בתשובה, צריך "ורצע אדוניו את אדוני במרצע", עיקר ענין הרציעה הוא בשביל הבושה, שיתביש שלא חזר, ולכן "ועבדו לעולם", הוא נשאר עבד לאל זר, וע"כ יעבד תמיד את אדוניו, וא"כ מיהו הנקרא עבד רק אדם ששומע לאל זר שבתוכו, והולך אחרי התאוה, ובאמת הי' צריך ללכת, אחרי תכלית בריאתו שהיא לעבד את ה', וזהו בן חורין שיש לו חרות, גם אנחנו צריכים לראות ללכת בדרך ה' שבשביל כך נבראנו, ואז

כפי שהם 'הרגישו' זאת טרם יצאו ממצרים, כאשר הם היו משועבדים כעבדים. אבל זה לא יתכן, כי הרי פרשת עבדים נאמרה, גם לעבד אשר טוב לו עמך במאכל ובמשתה.

נתינת עול-בשר, וזהו פריקת עול-שמים

עוד יש לדקדק, שהכתוב בפרשתנו, אינו מדבר אודות דיני-העבד, שאותם לימד בפרשות בהר, ראה. וכאן מדבר הכתוב, אך ורק על 'שחרור-העבדים', וכל הדינים הנלוים אל היותו בלתי משוחרר, מדעתו או בעל-כרחו.

כי נראה, שהקפידה התורה להפריד בין ענינו של העבד, ביחסו בדיניו עם ואל אדונו. לבין ענינו של האדון, ביחסו עם ואל העבד.

ומבאר כבוד מו"ר מרן הגאון רבי דוד פוברסקי זצוק"ל, ללמדנו בא הכתוב, שעצם הצורה, בה האדם מטיל 'עול', על מאן דהו, יש בה השחתה נוראה.

ותחילתה של נתינת עולו על זולתו - הוא בעצם פריקת 'עול-מלכות-שמים' מעליו, ונתינת 'עול-מלכות-בשר-ודם'.

כי אם אתה מטיל עול שלך, על מאן דהו, להיותו עבד שלך. אז אתה מסיר מעליך, את עול מלכות שמים, זו, שהחלה להינתן מעליך, מיד בתחילת היציאה ממצרים. ולא פרק ה' עול המצרים מעליך, כדי שתשימם על חברך. אלא כדי שתהיה אתה 'עבד' לה' מלך-העולם. ונתינת עבדות על זולתך, כמוה כפריקת עול-מלכות-שמים - מעליך.

כל שלטון של אחד בחברו, זהו בראש ובראשונה "גאוה", לבד מעצם הרדייה הבלתי ראויה.

כל שלטון - זהו 'שררה' שכלול בה גאוה נתעבה ומרוחקת לפני-ה'. לכן זהו נכתב מיד בתחילת המשפטי לאחר קבלת-התורה.

הנרצע, איבד את עולמו

... ורצע אדוניו את אדוני במרצע ועבדו לעולם. (פרי' משפטים, שמות כא, ו)

ענין הרציעה בעבד, הוא שנגמר בו מעשה העבדות - לעולם. [ויש בזה גם צד של קניין, כלשון המשנה (קידושין יד): 'נקנה' ברציעה]. ומאז, אין שייך אצלו חזרה אל מצבו הקודם.

וביאר עומק הענין הוא.

דהנה יסוד קיומו של האדם בעולמו, כאשר תהא עבודתו סובבת והולכת על פי הכרתו, את כל היקף "חיובו-בעולמו". כמבואר כל זה במילים פשוטות בתחילת ספר מסילת-ישרים.

העבודה הראשית, להכיר את עצם חיובו

ומבאר כבוד מו"ר מרן הגאון רבי דוד פוברסקי זצוק"ל את דברי התנא במשנה (אבות ב, יד) אמר להם, צאו וראו איזו היא דרך-רעה שיתרחק האדם ממנה וכו'. רבי שמעון אומר הלוח ואינו משלם, אחד הלוח מן האדם כלוח מן המקום. שנאמר, לוח רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן.

וביאר, שבודאי אם אין הלוח משלם, הריהו גזלן גמור, ולא על כגון דא חידש רבי שמעון לגלות לנו את צפוני דרכו

היא תיועד להינשא לאדון עצמו או לבנו, מבירא עמיקתא תתרומם לאיגרא רמה. זה יתכן אם נלמד את המשפטים הללו במצב שעמדנו בו בסיני 'כאיש אחד בלב אחד'.

וכי יגח שור את איש או את אשה וגו' (כ"א כ"ח)

כתב מרן הגר"ד לנדו שליט"א: שור שנגח טומטום או אנדרוגינוס, נראה לדברי הראב"ד דמייתי הרשב"א בב"ק מ"ג א' ד"ה מאי וכו' שהכופר הוא כקצב בערכין יעו"ש, א"כ לכאור' לית להו לטומטום ואנדרוגינוס כופר כיון דאין להם ערך. ולא הוי מחמת מצות ערכין הא דאין להם ערך אלא מחמת עצמם דלית להו ערכין. וצ"ע מהא דתניא בתוספתא ב"ק פ"ד ה"ז דכל שפטור בבן חורין פטור בעבדים בין בכופר בין במיתה, ולהנ"ל משכח"ל פטור בבן חורין וחייב בעבדים והיינו בטומטום ואנדרוגינוס דפטורים בבן חורין מכופר וחייבים בשלושים של עבד כשאר עבדים, ועי'.

וכי יגח שור וגו' סקול יסקל השור וגו' (כ"א כ"ח)

כתב מרן הגר"ד לנדו שליט"א: שער המשתלח שנגח, י"ל בדחיייתו לצוק מתקיים בו ממילא גם דין סקילה, ואע"פ שאסור לסקול ביו"כ כשאר מיתות ב"ד דאסור, מ"מ כיון שמחויב בלא"ה לדחותו בצוק משום מצות שילוח וממילא מתקיימת בו גם מצות סקילה בכה"ג י"ל דשפיר דמי. ובעלמא איברי שער המשתלח מותרים בהנאה דדחיייתו לצוק מתירתו כדאיתא ביומא ס"ז ב', אבל בכה"ג שנגח ונתקיימה בדחיייתו לצוק דין סקילה הרי הוא נאסר בהנאה כדין שור הנסקל ואיבריו אסורים.

וכי יגח שור וגו' סקול יסקל השור וגו' (כ"א כ"ח)

כתב מרן הגר"ד לנדו שליט"א: בזמן הזה ליכא דין שור הנסקל דהא ליכא בית דין סמוכים לדונו כדיני נפשות דכמיתת הבעלים כך מיתת השור. ומ"מ כתב המהר"ל דיסקין בקו"א ס' קמ"ג דאסור לשוחטו לשור שנגח בזה"ז, דמהרה יבנה המקדש ונמצא שביטל את מצות סקילתו ע"י השחיטה דהא יוכלו לדונו ולסוקלו ונמצא כששוחטו מבטל המצוה בידים. ויל"ע היכא שהאיסור לשוחטו לשור שנגח יפגש עם מצוה אחרת מהו, ומשכח"ל בבכור בהמה טהורה בזה"ז שהוא בעל מום דנאכל במומו לבעלים ודינא הוא דצריך לאוכלו בתוך שנתו, ובכה"ג שנגח וצריך להימנע מלשוחטו דמהרה יבנה המקדש וידונו אותו לסקילה נמצא סותר לקיום המצות אכילה, וצ"ע.

ורפא ירפא

ורפא ירפא (כ"א י"ט)

בגמרא בבא קמא פ"ה א' תנא דבי רבי ישמעאל ורפא ירפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות.

הרמב"ם בפ"י המשנה הביא שפירשו לו כי שלמה חבר ספר הרפואות כשיחלה שום אדם או יקרנו שום חולי מן החולים היה [החולה] מתכוין לאותו הספר והיה עושה כמ"ש בספר והיה מתרפא, וכאשר ראה חזקיה כי בני אדם לא היו סומכים על הש"י הסיר אותו וגנזו, והרמב"ם שם חלק על פירוש זה דלא יתכן לשלול מבני אדם רפואות כמו שאין ראוי לשלול

נקרא בן חורין, כמאמר חז"ל איזהו בן חורין העוסק בתורה, ואם נלמד ונעסוק בתורה ולא נלך אחרי היצר הרע, האל זר שבתוכנו, ולא נתפתה לתאוה ושאר המדות, שהעושה כן הנה הוא עבד, משועבד ליצרו נקרא בן חורין, אף שדרך זו יותר קשה להיות בן חורין מאשר להיות עבד ליצר, אבל זו היא תכלית בריאתנו. (מרשימות הרה"ג ר' מאיר וונדר שליט"א)

ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני (כ"א ה')

כתב מרן הגר"ד לנדו שליט"א: עבד שנגב ועמד בדין למוכרו אחר יציאת שש, יל"ע אם יכול לומר אהבתי וכו' ולהשאר אצל האדון, ואולי יש גם לדון בזה עוד מבחינת הנידון אם הגנב נחשב משועבד לנגנב, או דהוא אופן לגבית החוב דנגנב, ותלוי בישוב קושית הגרא"ל מצ'כנוב זצ"ל (שהובא בשמו בקו"א בסוף ספר מגן האלף עם המקור"ח ס' תמ"ח, ועי' אר"ש פ"ה מטו"נ ה"ב) וכן בנידון דגנב וחזר וגנב דכתב הרמב"ם דמחלקין והעיר שם בקו"א מ"ט לא אמרינן כל הקודם זכה, וי"ל לפי"ז, וכן יש לעיין בזה מסוגי' דקידושין ה' א', וכמדומה שראיתי אח"כ ביסוד זה בספר דבר אברהם.

פרשת משפטים, המשך למעמד הר סיני, בלב אחד

וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים.

אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה והפדה ...

ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה.

אם אחרת יקח לו שארה כסותה וענתה לא יגרע.

ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף (פר' משפטים, שמות כא, ז-יא)

בפרשה זו פירטה התורה, את חיובי האיש לאשתו בנישואיה בפירוט רב, והמדובר כאן על אמה עבריה הנמכרת לעבדות, שמוטל על האדון לשאת אותה לו עצמו לאשה. ואם לא לו בעצמו, אז, בנו ישאנה. ולא ככל קידושי ונישואי אשה, אלא היא פשוט 'מיועדת' לו או לבנו. ואם יקח לבנו אשה אחרת ולא את אמתו העבריה, הזהירות התורה שלא יגרע מהאמה הזו כל הראוי לנישואיה. שאם לא יעשה לה כן, היא תצא ממנו בלא תמורה. חינום.

מדוע חייבתו התורה להאדון שקנה אמה עבריה לשפחות, בחיובים כה רבים ומפורטים על נישואיה, וייעדה התורה אותה לו או לבנו ?

ועוד, מדוע התורה פתחה דינים אלו בתחילת המשפטים שנלמדו מיד לאחר מתן תורה.

ורש"י בתחילת הפרשה כותב 'ואלה' מוסיף על הראשונות. מה הראשונות מסיני, אף זה מסיני. והיכן נלמדו דינים אלו בראשונות בסיני ?

אומר הגאון הגדול רבי יצחק אזרחי שליט"א (שיחת יום ד' יח שבט תשע"ט) כל המשפטים האמורים כאן נתווספו אל מה שנלמד בסיני. שם נלמדו חוץ מעשרת הדברות, גם מעמד 'איש אחד בלב אחד', זה ממשיך ללמדנו גם את המשפטים האמורים בפרשתנו. וכך בדין הנ"ל, מוטל על האדון 'לחוש' היטיב במצבה של ילדה בת-ישראל הנמכרת תמורת כסף בידי אביה, שהיא לא תהיה ככל שפחה הנמכרת, אלא

*

הר"ר חיים שלמה חנקס ז"ל הגיע לחזו"א החזו"א עמד בפתח החלון והרבנית ע"ה אמרה לאורח מה אתה רוצה ממנו אם ברצונך ישועה תבקש מהקב"ה ואם ברצונך רפואה תלך לדוקטור תנו לו ללמוד קרא החזו"א לאורח ואמר לו תגיד להרבנית שהיא צודקת מי שזקוק לרפואה צריך ללכת לרופא אבל לאיזה רופא צריך ללכת צריך לבוא לשאול. מבנו הר"ר ישראל שליט"א.

מהות העונש של עין תחת עין

עין תחת עין (כ"א כ"ד)

כתב רש"י דלא נטילת אבר ממש, כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל. דאין אתה לוקח כופר לנפש רוצח אבל אתה לוקח כופר לראשי אברים.

וכתב החדושים ובאורים דנראה דקרא אשמועינן דראוי הי' לקיים ממש עין תחת עין, אלא דהקילה התורה בכופר, וכן הביא הרמב"ן בפירוש התורה בשם האבן עזרא, ודכוותה אשכחן וגם בעליו יומת אם כפר יושת עליו וגו', והיינו נמי דגם בעליו חייב מיתה בידי שמים כדאיתא במכילתא, אלא דיכול לפדות עצמו בכופר.

ואפשר דנפ"מ עד כמה חייב להשתדל לשלם את הנזק, דבתו' הר"פ בשטמ"ק ב"ק מ' א' כתב דאי כופרא ממונא אם אין לו לשלם הרי הוא פטור עד שתשיג ידו, אבל אם הוא כפרה חייב להשתדל לשלם דאם לא כן יענש עליו, והכא נמי אי התשלומין הם כפרה חייב יותר להשתדל לשלם, ומיהו לענין שאר נפקא מינות שכתבו תו' ב"ק מ"ג א' כגון במת המזיק או אם יכול למחול, נראה דכדמים חשיב וגם במת המזיק חייבין היורשים לשלם, וכן יכול למחול.

שביעית חייבת בביכורים

ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' (כ"ג י"ט)

רש"י (שמות פ' משפטים כ"ג י"ט) עה"פ ראשית בכורי אדמתך וגו' כתב אף השביעית חייבת בביכורים לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך ומהר"ל בגור אריה וכ"כ השפת"ח בשם הרא"ם כתב שהוא ט"ס דבדאי שביעית פטור מביכורים כיון שהפרי הפקר ואיך שייך לומר פרי האדמה אשר נתת לי.

והביא הגר"ש אלישיב זצ"ל בשיעור דנראה ליישב דהא רשאי הוא לזכות בפירות מזון ג' סעודות וא"כ פירות אלה הם שלו ושפיר קרינן ביה פרי האדמה אשר נתת לי והרי אפי' לוקח פירות תלושין ואח"כ חזר וקנה הקרקע חייב בביכורים כמש"כ הרמב"ם פ"ב הי"ד וכך היא מסקנא דירושלמי ותד"ה מתה שכתבו דאינו קורא זהו לצד אחד בירושלמי אבל למסקנא חייב כ"ש זה שכשזכה בפירות היתה האדמה שלו ומה דהיה זמן בינתיים שהיה הפקר ופטורים מביכורים אין זה פוטר ודוקא בנתבכרו ביד עכו"ם פטור מביכורים לדעת הרמב"ם פ"ב הט"ו משום דעכו"ם זהו פטור כדאיתא בתרו"מ דיגונך ולא דיגון עכו"ם ומזה ילפינן פטור גם בביכורים כדאיתא בכס"מ מהר"ק אבל הפקר אינו פטור רק שאין כאן חיוב וביותר דנראה מסברא

מהם מזונות, אבל נראה שפירוש שקבל הרמב"ם הוא מקובל איש מפי איש, ופי' הרמב"ם שם קשה דלא הוי להו לומר בגמ' סתם ספר הרפואות אלא הוו מפרשי מה שהיה בו מן האיסור וההפסד.

ומה שהקשה הר"מ מ"ש ממזונות צ"ע שהרי אמרו בגמרא דלעיל ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, ובברכות ס' א' אמר ר"א לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגו, ופרש"י כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים, ואב"י אמר התם דלא לימא אינש הכי משום שניתן רשות לרפאות, והרי מבואר דאין רפואות כמזונות שהרי אי"צ קרא להתיר מזונות, אלא רעבון אינו עונש ואכילה היא עבודה לפניו ית', כי שלחנו של צדיק כמזבח כדתנן אבות פ"ג ג' שאכלו כו' כאילו אכלו משולחנו של מקום, אבל חולי הוא עונש וראוי להתחזק בתשובה ובבקשת רחמים אלא שנתנה רשות להתרפא כי בני עליה מועטים. (חזו"א אמונה ובטחון פ"ה ה')

*

בספר טעם ודעת פ' משפטים כתב: **שמעתי מרבינו החזו"א זצ"ל** שמה שאנו רואים לפעמים שרופא אחד מצליח במלאכתו ורבים מתרפאים על ידו שהוא לפי שכשם שנגזר על המחלה שתסתלק על ידי סם פלוני כך נגזר גם שתסתלק על ידי רופא פלוני וזה הרופא מזלו שיתרפאו על ידו [עיין עבודה זרה דף נ"ה ע"א בשעה שמשגרין יסורין על האדם וכו' ועל ידי פלוני].

*

מרבן בעל קהלות יעקב זצ"ל היה אומר שפסקי מרבן החזו"א בענייני רפואה לא היו על פי רוח הקודש אלא פסקי הלכה לאמוד כמה אחוזי סיכון יש בניתוח עצמו לעומת סיכויי ההחלמה וכמה יש בזה סיכון חיי שעה לעומת ריוח חיי עולם של יותר מ"ב חודש ועל ידי דביקותו בתורה זכה שכיוון לאמיתתה של תורה וכשפסק שיש לנתח הניתוח הצליח.

*

מעשה בחולה רח"ל שהרופאים קבעו שנותרו לו לחיות ארבעה ימים בלבד על יותר מכך אינם אחראים החולה פנה אל רבינו והציג את דברי הרופאים רבינו שמע את הדברים הגיב ואמר אשאל אותך מה ברא הקב"ה ביום הראשון והלה השיב ומה ביום השני כך שאלו על ארבעה ימי בראשית הראשונים ועל כולם השיבו החולה אחר כך אמר לו החזו"א אם הקב"ה יכול היה לברוא כל כך הרבה דברים בארבעה ימים הוא יכול גם לברוא לך רפואה בארבעה ימים לאחר ארבעה ימים התפרסם בעיתונות שהמציאו את תרופת הפנצילין קרובי משפחתו של החולה שלחו לו מאנגליה את התרופה ובחסדי ה' המשיך לחיות. (מרב"י יצחק דוד גוטפרב זצ"ל).

*

הגר"ר יצחק כץ זצ"ל הגיע עם בנו של יהודי מפתח תקוה שהיה חולה במחלה הקשה רח"ל אמר רבינו אם המחלה כל כך נפוצה מסתמא תהיה על זה רפואה בקרוב. (מרב"י ישי מנדל שליט"א ששמע מהגר"י כץ זצ"ל)

בשמאל או בשניים שעשאוה או ע"י קטן ועוד כהנה.

ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים וגו' (כ"ד ה')

הביא מן הגר"ח גריינמן זצ"ל: הרמב"ן הביא שבמכילתא נחלקו אם האי קרא דויזבחו זבחים שלמים הי' קודם עשרת הדברות או אח"כ, והרמב"ן תמך בדברי האומר שהי' אח"כ, וצריך לומר דהא דאמרינן בחגיגה שישנה לפני הדיבור, היינו קודם שנצטוו על כך, דאף אי כללות ופרטות נאמרו בסיני היינו בארבעים יום שהי' משה בהר, אבל ביום מתן תורה לא ניתנו אלא עשרת הדברות, ונמצא דהקרבנות החגיגה הי' קודם הדיבור שצוה על שלמי חגיגה, וכן על עולת רא"י, [ולמ"ד עולת תמיד הוא, חזינן בקרא דעולת תמיד העשוי' בהר סיני, דמעליותא היא מאי דהוי בהר סיני].

ואיזה עולה היתה, בגמרא איתא עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הוא, ויש לעי' הרי השלמים ודאי מעין חגיגה הו, וא"כ מנ"ל דעולות לאו דומיא דשלמים הו, וי"ל דמקרא דעולת תמיד העשוי' בהר סיני נפקא ל', דמשמע להו כפשט' דבאמת קרבה בהר סיני, ואפשר דכל הפלוגתא בהכי הוא, דמסברא כו"ע מודו דיש לפרש דעולת רא"י הוא, דאכתי לא נצטוו בתמיד, וגם יש לפרש דומיא דשלמים, אלא דפשט' דקרא דעולת תמיד העשוי' בהר סיני משמע דקרבה, ומר דחיק ל' לקרא דמעשיה נאמרו בסיני.

מעלת 'אצילי בני ישראל'

ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו (כ"ד י"א)

ובתרגום אונקלוס פירש שהיו שמחים בקרבנם שנתקבל ברצון כאילו אוכלים ושותים (עי' רש"י).

והדברים טעונים ביאור כיצד שווה שמחתם בעת שנתקבל קרבנם ברצון- שהוא דבר רוחני נשגב, לשמחתם בעת אכילה ושתיה- שהוא דבר גשמי.

וביאר בזה מרן ראש הישיבה רבי שמואל רוזנבסקי זצוק"ל שזה גופא מעלת 'אצילי ישראל', שגם עניני גופם וצרכיהם הגשמיים, הם באצילות וברוחניות וכך מקדשים את עניני החומריות, עד שאצלם "ויחזו את האלוקים" אינו סתירה ל"ויאכלו וישתו". עד שאפשר לומר עליהם ששמחתם בעת שנתקבל הקרבן שווה לשמחתם בעת אכילתם ושתיתם. (קובץ 'קול התורה')

קלקול המאכלות

ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו. (פר' משפטים, שמות כד, יא)

הנה כתוב כאן אודות מצב גבוה ביותר.

מצב של, 'ויחזו את האלוקים'. ואולם בד בבד כתוב כאן גם מצב של, 'ויאכלו וישתו'. מה שלכאורה בעינינו נראה כסתירה עצומה בעצמם, אתמהא.

ועל ענין נורא זה, לא נאמר שום עונש. אלא נאמר מצב, שהוא שוב סותר את עצמו, לא שלח ידו. וכותב רש"י, מכלל שהיו ראויים להשתלח בהם יד. אבל זה לא היה. הם

דרשאי לזכות מזון ג' סעודות עוד במחובר ולקנות בקנין חצר ואע"פ שאינן משתמרין כי מופקר לכל מיהת הרי עומד בצדה ובר מכל דין הרי אפי' בעודן בוסר יכול כבר להקדישן כדתן בבכורים רפ"ג וע"ש דאפי' בוסר בירושלמי מובא בתויו"ט ואילו דין שביעית עדיין לא חל עליהן ואינן הפקר עדיין וא"כ מקדישן כשהן שלו ואח"כ נשאר זכותו בהן מזון ג' סעודות וגם אין לפטור פירות שביעית מבכורים משום דאילו מטמו אזלי לשריפה ורחמנא אמר לאכלה ולא להפסד בשריפה כדאיתא בבכורות י"ב דכבר חילקו שם בין בהמה של שביעית שפטורה מן הבכורה משום האימורין דאזלי לשריפה משא"כ עיסה של שביעית חייבת בחלה דאע"ג דאי מטמא אזיל לשריפה מיהת עיקרא לא לשריפה וה"נ כן. (הערות גיטין)

וכתב מרן הגר"ד לנדו שליט"א: ברש"י כתב דאף השביעית חייבת בבכורים ולכך נאמר אף כאן ביכורי אדמתך, ויש לעיין היכי משכח"ל שיהיה ביכורים בשביעית והא הוי הכל הפקר ומי מחוייב להביא ביכורים אם אין הפירות של הבעלים.

ויש לדון דמשכח"ל בכמה אופנים, חדא, כגון שיזכה בפירות מחוברים לקרקע אי נימא דשייך קנין בכה"ג וכדאיתא בגמ' (ב"מ ק"ח א') דשומרי שעורים דמנחת העומר היו קונים את השעורים בהבטה אם הבטה בהפקר קניא, ומבואר דשייך קנין במחובר [אלא דלהלכה דקיי"ל דהבטה בהפקר לא קנה וממילא יכול לקנות בחזקה], עוד אפשר לומר דמירי בפירות שחנטו אחר ר"ה דשמינית וקודם ט"ו בשבט דהם שייכים לשנת שביעית לענין תרו"מ, ובזה קמ"ל רש"י דחייבים בבכורים אע"פ שלענין תרו"מ הם מתייחסים לשנת שביעית (וע"ע חזו"א ערלה סי' י"א ס"ק י"ח דרך אחרת), ואם הפריש הביכורים בהיותם סמדר, דשביעית לא חלה עליהם כמבואר בברכות ל"ו ב', וממילא יכול להפריש הביכורים בשביעית בהיותם בוסר, [ואע"ג דאח"כ תחול עליהם שביעית וגם יהא הפקר י"ל דלא איכפת לן בזה], אך יעוי' חזו"א שביעית י"ט כ"א מש"כ להוכיח מדברי הירוש' פ"ז דכלאיים, ולפי"ז לא שייך. עוד אפ"ל דאי שביעית לא הוי אפקעתא דמלכא וכל שלא מפקיר שדהו אינו מופקר, א"כ משכח"ל בעבר ולא הפקיר וביכרו פירותיו.

למען ינוח שורך וחמורך וינפש בן אמתך והגר (כ"ג י"ב)

כתב מרן הגר"ד לנדו שליט"א: ביבמות דף מ"ח ב' אמרו וינפש בן אמתך זה עבד ערל, וקשה היכא משכחת לה עבד ערל, הרי חייב למולו, ומשני כגון שלקחו ערל בין השמשות. ויל"ע למה הוצרכו לכך הרי איסור מקח הוא דרבנן ומצינן לאוקמי קרא בלקח בשבת. ואין לומר עפ"י הט"ז שדבר המפורש בתורה להיתר לא יאסרו חכמים, דמלבד שאינו מפורש ממש בכדי שלא יוכלו לתקן, הרי יש עוד דרכים בגמ' לפרש הכתוב.

ועוד קשה שהרי אין גר טובל תיכף אחר המילה. ואם טבילה מעכבת משכחת לה בלקחו מבעוד יום נמי, וקושי' זו כבר הקשו.

ויש לעי' עוד דמדאורייתא לכא' אפשר למול גם בשבת

זצוק"ל שאצל הדלת עומדת שכנה אלמנה שכפי הנראה באה לבקר קצת אצל הרבנית ולהפיג את צער בדידותה מיד למרות חולשתו הרבה נטל רבנו את תשעים שנותיו התרומם מעל מושבו ונגש אל האורחת האלמנה וקיבלה במאור פנים מיוחד במינו בירכה ב שבתא סבא בלבביות רבה ואח"כ אמר לה רציתי לשאול דבר מה הנה קנו לי השבוע בגד חדש מה חוות דעתכם על הבגד כך שאל רבנו זצוק"ל ברצינות רבה כשהוא מראה בידו על הבגד וממתין ומצפה לחוות דעת של האורחת האלמנה שכמובן התרומם מאד רוחה כאשר רבנו זצוק"ל משוחח אתה כל כך בלבביות ועוד שואל כ"כ ברצינות לחוות דעתה על הבגד החדש שקנו לו רבן של ישראל זקן הדור שואל ממנה מה חוות דעתה אכן ולב אלמנה ארנן (איוב כ"ט י"ג).

לימוד פרשת משפטים

כתב החזו"א (קובץ אגרות ח"ב אג' ט"ז) וז"ל כאשר נתבונן במבט חיצוני על החיים ע"פ התורה מצינו אמצעי יקר להרגל המדות הטובות בכל העם על פי שימת חק ללמד לכל העם את תורת המשפטים והעונשים של כל עוול בעסוק הנער בעונשי העוול יוטע בלבו את תועבת העוול ואת החוב להתרחק ממנו באופן קר ובדרך אגב בקנין חזק ועפ"ז עיקר שימת העונשים יעשו את פרי פעולתם לנקיון המדות כי בשררת העונש הגדול על העול יכה שרש בכל לב העם לגעל את הדבר ההוא ולחשבה לזרא מלבד יראת העונש נמצא פעולת העונש בג' דרכים א' ביראת עונשו ב' בידיעת העונש ג' בלימוד בספר המשפטים את חריצת משפטו ומה גם בלמדו בספר שכלו חסד פעם יוצא בחסדו לנקום מיד מעול וחומץ שמעורר בו למאס ברע וע"פ כל אלה הדבר פשוט שחק עונש נפש להורג נפש ממעט את הרציחה ומקיים הרבה נפשות ולעומת זה כשיהיה החק קל לרוצח יכה שרש ע"פ כל השלש אלה להקל בלב העם וחניכיו את עול רוצח נפש בראותו שאין החק מתענין בזה כל כך וימצא בספר החקים למקרה קל ערך.

ומצינו שיותר יעשה החק את פעולתו המוסרית מאשר יעשה את כונתו הממשית ואמרו סנהדרין ההורגת אחת לשבעים שנה וכו' ומה נפלא הדבר להחמיר בעיקר המשפט ולגדור באופני הדרישה והחקירה והוצאת הדבר לפעולות וגם זה פועל על מדת המוסרי שהריגת הנפש צריך כ"ג סנהדרין וכל הפרטים הנפלאים הדרושים ונתנו את ענין הכיפה לבער באמת אותן שלא הועיל עליהן כל מדת המוסר וגם זה מועיל על המוסר בכל הפרטים בהיות קיום ענין הכיפה והקיום הכללי של כל החקים האלה יחדיו יהיה תמים שקול במאזני צדק אף לפי ראות האדם ויתכן בזה הענין עין תחת עין כי הכונה ללמד את העונש לטעת בלב העם העול ולכונה הזאת נכון לזמר בסגנון נמרץ וכאשר יאמר השי"ת שראוי לכתוב בתורה על המשחית עין רעהו עין תחת עין הפועל הרבה על רגש אנושי באמצעות רגשי קדש ורגשי האמונה עכ"ל.

נותרו על עומדם, שהינם, **אצילי בני ישראל**. הם רואים את האלוקים, **ויחזו את האלוקים**. אבל האוכל - גם הוא משפיע עליהם, **ויאכלו וישתו**. ולאוכל יש השפעה, אף כי היא השפעה רחוקה, אבל היא משפיעה על האדם לרעה... ועלינו להתבונן, שהיו אלו נדב ואביהוא שנבחרו מכולם להעלות עם משה על הר סיני, משה אהרן נדב ואביהוא ושבעים הזקנים. לא אלעזר ואיתמר אחיהם, ולא יהושע תלמיד משה, ולא גרשון ואליעזר בני משה. שלא נבחרו כל אלו מאת-ה' ללכת יחד עם משה עד אל ראש ההר. ויהושע הלך אחר משה ללמוד תורה עד לקצה גבול רשות הקריבה, והמתין לשובו במשך 40 יום ו-40 לילה (כש"כ רש"י יומא עו.). ודוקא אותם נדב ואביהוא הנבחרים לגישתם והמה היו 'אצילי בני ישראל', עשו מה שעשו, ונתחייבו להיענש בבוא היום בעונש כה חמור לפני ה', על מעשיהם.

ואמר על כך כבוד מו"ר מרן הגאון רבי דוד פוברסקי זצוק"ל רבי דוד השיב לאחר התלבטות ומחשבה ארוכה ארוכה עד שהוציא מילים ספורות אלו לתת לנו מענה בגודל תמיהתו זו, רואים מכאן, עד כמה רעה יש במאכלות, שנעשים 'משפיעים' בתוככי האדם, גם הגדול השיא גדלותו, להתוות בו 'נטיית' שהינם 'גסות' לגודל העדינות הנדרשת בגדלותו. על רבי דוד זצוק"ל עצמו שמעתי, שאמר פעם, שהמשגיח ד'מיר (רבנו ירוחם הלוי ליוואויץ זצוק"ל) הוציא ממנו כל חשק למאכלות. והדברים ארוכים.

ולב אלמנה ארנן

כל אלמנה ויתום לא תענון. (משפטים כב, כא)

שח הגה"צ התורת זאב זצ"ל ששמע מרבנו החזון יחזקאל זצוק"ל בהספדו שאמר על רשכבה"ג מרן הגרי"ז זיע"א בשנת תש"ך בהיכל ישיבת עץ חיים בירושלים והזכיר אז רבנו זצוק"ל כמה דברים מרבן של ישראל הגר"ח זיע"א ואמר אז בתוך הדברים ר' חיים ה' רבה של העיר בריסק אבל מימי לא חתם את עצמו בשם אב"ד דק"ק בריסק ברוב ענוותנותו הטהורה סלדה נפשו מתארים ואפילו בתוארו האמיתי כאב"ד בריסק לא רצה לחתום אבל מתי השתמש ר' חיים בתוארו כרבה של בריסק אספר לכם הודיעו פעם לר' חיים מאלמנה אחת הגרה בירכתי העיר וצריכה סיוע ועידוד מיד הזדרז ר' חיים בעצמו ללכת לבקר אצלה לאו מלתא זוטרתא היא להרנן לב אלמנה מישוהו ליוה את ר' חיים וביקשו ר' חיים להקדים ולבוא לפניו אצל האלמנה ולומר לה הרב מברסק מגיע לכאן ודער בריסקער רב גייס צו אייך כאן השתמש ר' חיים בתוארו לשמח ולהרנן לב אלמנה הרב דבריסק בדרכו לכאן קשה לתאר את התרגשות רבנו זצוק"ל כשסיפר זאת.

וסיפר לי א' מידידי שליט"א שזכה לבקר אצל רבנו החזו"י זצוק"ל בביתו בירושלים בליל שבת חנוכה תשל"ו בשנתו האחרונה של רבנו זצוק"ל וישב רבנו זצוק"ל ודיבר אתו בכמה ענינים ופתאום דפיקה בדלת הרבנית חוה תחי' פתחה את הדלת וממקום מושבו אצל השולחן הבחין רבנו

שיעור חומש

על פרשת השבוע

משיעורי הגאון הגדול רבי חיים פיינשטיין שליט"א

ראש ישיבת עטרת שלמה

פרשת משפטים תשע"ט

ושמתי לך מקום אשר ינום שמה. (כ"א, י"ג).

הנה בדין עיר מקלט, מלבד עצם החיוב והעונש שיש על הרוצח, שהוא חייב גלות לכפרתו, יש בזה עוד ענין בפני עצמו שהעיר מקלט הוא מקום להינצל מהריגת גואל הדם, שהעיר מקלט קולטו, דאע"פ דעד שבא לעיר מקלט, אין לו דמים, ויכול גואל הדם להורגו, מכל מקום על ידי שנמצא בעיר מקלט, חזר להיות לו דמים, וכבר אסור לגואל הדם להורגו.

ונראה לבאר הענין הזה, דנראה דמה שהותר לגואל הדם להורגו, אין זה רק היתר הריגה, אלא באמת כיון שהרוצח איבד נפש מישראל, אפילו שהיה זה בשוגג, הפסיד בזה את כל מציאות הווייתו בבריאה, ועל ידי הרציחה שוב אין לו כלל מקום בבריאה, וכמו שמצינו בקין, שאחר שהרג את הבל, נענש ונעשה נע ונד בארץ, ופירש רש"י (בראשית, ד', ט"ז), כל מקום שהולך, הייתה הארץ מזדעזעת תחתיו, והיינו, כי הארץ אינה מקבלת עליה רוצח, ואין לו לרוצח מקום בבריאה, וזהו הביאור שהארץ מזדעזעת תחתיו, שאינו יכולה לשאת אותו, כי אין לו מקום קיום עליה.

וזהו הטעם במה שביד גואל הדם להורגו, מכיון שאין לרוצח מקום וזכות קיום, והפסיד את כל הווייתו, וזהו הענין שאין לו דמים.

ולפי זה יש לבאר, דבעיר מקלט נתחדש, דהעיר מקלט הוא מקום קיום לרוצחים, היינו דבאותו מקום יש להם מקום קיום, ובאותו מקום יכולים הם להיות ולהתקיים, וזהו ביאור הענין שהעיר מקלט קולטתו, ואסור לגואל הדם להורגו, דבתחום אותו מקום, נתחדש לו מקום הויה וקיום מחודשים, וכל זכות קיומו הוא רק באותו תחום מקום, ואם רק יצא מאותו מקום, שוב הוא חוזר למצבו הראשון שאין לו דמים, כי כל זכות וזכר קיומו הוא רק בתחום אותו מקום.

והנה בגמ' במסכת מכות דף י' ע"א איתא, דרש רבי שמלאי, מאי דכתיב 'אז יבדיל משה שלש ערים בעבר הירדן מזרחת שמש', אמר לו הקב"ה, הוצר שמש לרוצחים, איכא דאמרי, דכשהבדיל משה ערי מקלט, אמר לו הקב"ה, הוצר שמש לרוצחים. וצריך ביאור מהו הענין שבהבדלת ערי מקלט, יש הוצר שמש לרוצחים.

ונראה לבאר, דאין לו הוצר שמש, היינו שאין לו מקום תחת השמש, והשמש אינה הוצר שמש, היינו שאין לו מקום ושכיכות לכל ענייני הבריאה, כי הפסיד את מציאות הווייתו. ובהבדלת הערי מקלט נעשית בריאה ומציאות חדשה, שבמקום זה יש מקום קיום לרוצחים, וזהו הביאור בדברי הגמ', שבהבדלת ערי מקלט, יש בזה הוצר שמש לרוצחים, שעל ידי הערי מקלט, יש להם מקום חיות וקיום תחת השמש.

ועל פי הדברים, נראה לבאר לשון הכתוב 'ושמתי לך מקום', דרצה לומר דבדין עיר מקלט נתחדש דיהא לרוצח מקום, דלולי הערי מקלט, אין להם לרוצחים מקום, ורק בדין עיר מקלט נתחדש שיש

להם מקום, וזהו לשון הכתוב, ושמתי לך מקום.

ואשר לא צדח וגו' ושמתי לך מקום אשר ינום שמה. (כ"א, י"ג). הנה מלשון הכתוב 'ושמתי לך מקום' משמע דבאותה שעה עדיין לא היו להם ערי מקלט.

ויש לומר דאע"ג דגם במדבר היה להם דין ערי מקלט, שהיו מגלין למחנה לוי, כמבואר בגמ' במכות דף י"ב ע"ב, וכמו שהביא רש"י כאן ממכילתא, אבל בעת שנצטוו על ערי מקלט, גם לא היה דין מחנה לוי, דהנה דין מחנה לוי, נאמר בפרשת נשא (במדבר פרק ה'), צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, ופרשה זו נאמרה ביום הקמת המשכן, כמו שכתב שם רש"י מדברי הגמ' במסכת גיטין, וא"כ נמצא דבעת שנצטוו על דין ערי מקלט, עדיין לא היה להם מחנה לוי, ולא היה להם ערי מקלט, ולכן אמר הכתוב דין זה בלשון עתיד, דעתיד להשים להם ערי מקלט.

וכי יזיד איש על רעהו להורגו בערמה וגו' תקחנו למות. (כ"א, י"ד).

יש לומר בביאור מה שנקט דההריגה הייתה בערמה, על פי דברי הגמרא בבבא קמא דף ב' ע"ב, דאדם אית ליה מזלא, ופירש רש"י שם דאדם יש לו דעת לשמור גופו, ונפק"מ מזה דינא דמועד לבהמה לא הוה מועד לאדם, וא"כ בשביל להרוג אדם צריך תחבולה להערים עליו, כדי שלא יוכל לשמור את עצמו, ויש לומר, דלכן נקט הכתוב דהרגו בערמה.

ואם שור נגח הוא וגו', ולא ישמרנו. (כ"א, כ"ט).

הנה בדין שור המועד כתוב 'ולא ישמרנו', ואילו בדין שור תם כתוב בסתמא 'וכי יגח שור את איש או את אשה ומת', ולא הזכיר הכתוב שהיה חסרון שמירה.

וכן להלן (ל"ה – ל"ז) לגבי שור שנגח שור, בשור המועד כתוב, או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשום ולא ישמרנו בעליו, ואילו לגבי שור תם, כתוב בסתמא וכי יגוף שור איש את שור רעהו ומת, ולא הזכיר שהיה זה בחסרון שמירה שלא שמרו הבעלים.

ויש לבאר לפי דעת רב הונא בריה דרב יהושע דפלגא נזקא קנסא, דאמרינן בגמ' בבבא קמא דף ט"ו ע"א דהטעם הוא משום דסתם שוורים בחזקת שימור קיימי, ובדין הוא דלא לשלם כלל, ורחמנא הוא דקנסיה כי היכי דלנטריה לתוריה. ונמצא לפי דבריו, דשור תם סיבת חיובו, אינו מחמת חסרון שמירה של הבעלים, דאדרבה הרי השור הוא בחזקת שימור, ובדין דלא ליחייב כלל, וחובו אינו אלא קנס.

ולפי זה מבואר היטב למה נקט הכתוב את חסרון השמירה, רק בשור מועד, ולא בשור תם, דבאמת בשור תם אין חסרון שמירה,

ולא משום חסרון שמירה הוא מתחייב, ורק בשור מועד סיבת חיובו הוא משום שלא שמרו, ועל כן רק בשור מועד נקט הכתוב את חסרון השמירה בסיבת החיוב.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם

איתא במדרש (מד"ר פרשה ל', כ"ב), ואלה המשפטים, יש לעובדי כוכבים שופטים, ויש לישראל שופטים, ואי אתה יודע מה ביניהם, משל לחולה שנכנס הרופא אצלו לבקרו, אמר לבני ביתו האכילוהו כל מה שהוא מבקש, נכנס אצל אחר, אמר להן הזהרו בו שלא יאכל דבר פלוני, אמרו לו, לראשון אמרת שיאכל כל מה שירצה, ולשני אמרת שלא יאכל דבר פלוני, אמר להם, הראשון אינו לחיים, לפיכך אמרתי שיאכל כל מה שירצה, אבל זה שהוא לחיים, אמרתי הזהרו בו, כך לעובדי כוכבים שופטים, ואינן עוסקין בתורה, ואינן עושין אותה, שנאמר וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים, אבל המצוות כתיב בהן, אשר יעשה ואתם האדם והי בהם.

ומבואר בדברי המדרש, שמשפטי העכו"ם הם חוקים לא טובים, ובישראל הם חוקים שיעשה אותם האדם והי.

ונראה לבאר בזה, דהנה העכו"ם הרי אין להם חלק לעולם הבא, ואין להם שייכות לעולמות העליונים כלל, ועל כן כל ענין החוקים שיש להם, הוא רק לקיום העולם הזה, שאלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו, וכדרך שיש לבעלי חיים חוקי הנהגה באופן שלא יזיקו ולא יזוקו, כן הדבר באומות העולם שאין בהם מותר אדם מן הבהמה, כל משפטיהם וחוקיהם הוא רק לקיומם בעולם הזה.

אבל עם ישראל, הדבקים בה' אלוהים חיים, וחלק ה' עמו, והי עולם נטע בתוכנו, ויש להם חלק לעולם הבא, גם המשפטים שנתנו לנו, עניינם נוגע לחיי עולם לנצח נצחים, וכמו שחיייהם הם חיים ורוחניים ונצחיים, כך גם משפטי החיים הם משפטים רוחניים ונצחיים, כי באמת נזקי ממון אינם רק הפסד גשמי בעולם הזה, וממונו של אדם אינו רק קנין גשמי בעולם הזה, אלא הממון שייך לו לשורש נשמתו בכל השתלשלות העולמות.

וראיה לדבר, ממה שאמר הכתוב בפרשת קרח (כמדבר ט"ז, כ"ו), סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה, ואל תגעו בכל אשר להם, פן תספו בכל הטאתם. עוד כתוב שם (להלן פסוק ל"ב), ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם וגו' ואת כל הרכוש. הרי דגם רכושם וכל אשר להם ירד עמם. הרי דממונו של אדם, אינו רק ענין גשמי שיש לו ממון, אלא הוא חלק מהאדם, ולכן מצבו הרוחני חל גם על ממונו.

ובגמ' בבבא בתרא דף ט"ז ע"ב איתא, שכל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך. הרי שיש ברכה על ממונו של אדם צדיק. מבואר דמה שיש לאדם ממון, אינו דבר סתמי, אלא הוא חלק מהאדם, ולכן כשהוא צדיק, הברכה נמצאת בממונו, כי זה ממון של צדיק.

וכיון שכן, כשמזיק ממון חברו, אינו רק מפסידו הפסד ממון בעולם הזה, אלא הוא מחסרו גם בעולמות העליונים, וגם בקיומו בעולמות העליונים נחשב שהפסיד לו את ממונו, ועל ידי תשלום הנזק לפי דין תורה, נתקן אותו הפגם בכל העולמות.

ולאור המבואר מובן חומר ענין המשפט בדיני ממונות, כמבואר בזוהר הקדוש ובספרים שהוזכרו על זה בכמה גלגולים כדי לתקן ולהשיב ממון לבעליו, ובבבא קמא תנן שאם נשבע לו יוליכנו אחריו למדי.

ובתפילת נשמת כל חי אומרים, 'כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך', ולכאורה היה ראוי להמשיך בגבורות ה', וכמו שבתפלת שמונה עשרה אומרים, מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך וכו', אבל ההמשך הוא, 'מציל עני מחוק ממונו ועני ואביון מגוזלו'. ומבואר דענין זה שהקב"ה מציל עני מחוק ממונו ועני ואביון מגוזלו, הוא מכלל גבורות ה', דענין זה שהקב"ה מנחיק את העולם באופן שאי אפשר לאדם ליקח ממונו של אחר, ובסוף כל החשבונות מביא השי"ת את הממון של כל אחד ואחד למקומו, הוא מכלל גבורות ה'.

והנה מזה יש ללמוד דיש ענין גדול בדבר זה שממונו של אדם יהא אצלו, עד כדי כך שהוא חלק מהנהגת הבריאה ומכלל גבורות ה', שמנחיק את העולם באופן שלא ינטל ממונו של אדם מבעליו.

וכן איתא בגמ' בסנהדרין דף ח' ע"א, על הפסוק כי המשפט לאלוקים הוא, אמר רבי חמא ברבי חנינא, אמר הקב"ה, לא דיין לרשעים שנוטלין מזה ממון, ונותנין לזה שלא כדון, אלא שמטריחין אותי להחזיר ממון לבעליו. הרי מבואר גודל ענין משפטי הממון, שהקב"ה טורח להחזיר ממון לבעליו, ולהעמיד ממון כל אחד בידו, ולא ינטל ממונו של אדם.

ולפי המבואר מובן גודל הענין, כי ממונו של אדם אינו רק מציאות סתמית כאן בעולם הזה, שאין לה השפעה כלל, אלא הוא חלק מהאדם, וכשממונו נטל ממונו שלא כדון, הוא חסרון להאדם גם בעולמות העליונים, ובה מובן הענין שהקב"ה מנחיק את העולם וטורח להעמיד ממונו של אדם בידו, שלא ינטל ממונו של כדון.

והנה כל זה הוא כמשפטי ישראל, אבל לא כן הם משפטי העכו"ם וחוקיהם, שהם אינם אלא קיום העולם לאותו שעה ולאותו מקום בלבד, ורק כמוראה של מלכות שלא יבלעו איש את רעהו חיים. וזהו שהחלק המדרש בין משפטי העכו"ם למשפטי ישראל, שרק משפט ישראל הם משפטים טובים, שהם משפטים של תיקון העולם בכל העולמות, ולא רק היכי תימצי לקיום סדר הבריאה בין האנשים.

ולפי זה יש לומר בביאור הכתוב, אשר תשים לפניהם, דאע"פ דגם לאומות העולם יש משפטים, אבל משפטים אלו, שהם משפטים רוחניים, והם משפטים שיעשה אותם האדם והי בהם, זה תשים רק לפניהם, ולא לפני העכו"ם, שמשפטי העכו"ם אינם רוחניים, והם משפטים לא טובים.

הדברים נערכו מתוך שיעור הנמסר בעש"ק
בישיבת "עטרת שלמה" – קרית הישיבה
את השיעור במלואו ניתן לשמוע בקול הלשון
5703353@gmail.com (מס' חדש)

השיעור נדפס לרפואת הבה"ח
אברהם בן ציון בן חיה אריאלה
בת"שח"י

רבד הזהב

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת משפטים תשע"ט

ועיין עוד בבעל הטורים דתמה עוד על הפירוש הנ"ל, דלפי דבריהם מ"ט כתוב ויצאה חנם, והא כיון שיעדה צריכה גט.

מכה איש ומת (כ"א. י"ב).

פירש רש"י אילו נאמר מכה איש, שומע אני אפילו קטן שהכה והרג יהא חייב, ת"ל ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ע"כ. וצ"ע מה הס"ד שקטן שהכה יהא חייב, והא קטן לאו בר עונשין הוא, ויש שביאר דס"ד שיהרגוהו משום קלון, וכמו בהמה שנהרגת משום קלון, כדכתיב "ואת הבהמה תהרגו".

והאלוקים אנה לידו (כ"א. י"ג).

פירש רש"י והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע והאלוקים אנה לידו, במה הכתוב מדבר ב' בני"א אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו עדים בדבר שיעידו, זה לא נהרג וזה לא גלה, והקב"ה מזמין לפונדק אחד, זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, וזה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות.

הנה רש"י בא לתת טעם למה הקב"ה זימן לאחד למות, ולמה זימן לשני להרוג, וכתב דמה שזמן לו למות כי הרג קודם במזיד, ומה שזמן לו להרוג בשוגג כי כבר קודם הרג בשוגג, ומקשים העולם דעדין צריך טעם מ"ט בפעם הראשונה הרג בשוגג, וצ"ע, ומובא בשם הגר"א לבאר שלא הוקשה לרש"י מאי טעמא הרג בשוגג, אלא הוקשה לו מאי טעמא והאלוקים אנה לידו דמשמע דאין זה סתם שוגג אלא הקב"ה אנה לידו, והא הרג בשוגג, ולכן ביאר משום שכבר הרג פעם אחת בשוגג שע"י פשיעתו, ומשום הכי אח"כ האלוקים אנה לידו.

ומכה אביו ואמו מות יומת (כ"א. ט"ו).

בחולין (נף יא:) ילפינן מהכא דאזלינן בתר רוב, דהא שמא אי"ז אביו, אלא דהולכין אחר הרוב ורוב בעילות אחר הבעל, ומקשים מה הראיה שהולכים אחר הרוב, שמא בעלמא חיישין שבא מזנות ואינו אביו, ומשכחת להא ד"מכה אביו ואמו יומת" כשאחר שנולד בדקו את אמו סוטה, וגלגלו עליה שבועה שלא זינתה, דמשביעים אותה שלא שטית מאיש זה ולא מאיש אחר, ושפיר נתברר שהוא אביו.

ומתרגים דהרי בעי שישקה הכהן, ומנין נדע שהוא כהן והלא שמא אמו זנתה, אלא על כרחך דאזלינן אחר הרוב.

ומהר"י אסד (יו"ד סי' מ) הקשה מנלן דאזלינן בתר רובא, הא משכחת לה שאביו ועוד עד העידו שהכה את אמו, ושני עדים אחרים העידו שהכה את אביו, דממ"נ אי לאו אביו הוא א"כ הוא כשר לעדות ויהיה חייב משום מכה אמו, והעירו דהו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה, ויש לעיין אם רק הכא הוי עדות שא"י יכול להזימה, דדלמא הוא אביו והרי הוא פסול לעדות, אבל באופן שיהיה עד כשר כגון בספק אם הוא בן של ראובן או בן של שמעון, ושנים העידו שהכה את ראובן ושנים העידו שהכה את שמעון, מי נימא דכל כת הם ספק עדות ולא עדינן בהו כאשר זמם, או אדרבה כיון שע"י שניהם נגמר הדין הרי בשניהם נעשה כאשר זמם, וצ"ע.

ענוש יענש (שם)

פירש רש"י ענוש יענש לשלם דמי ולדות לבעל ע"כ. מבואר שאדם שהכה עובר משלם דמי ולדות, וה"מ אדם שהכה, אבל בהמה שהרגה פטור מלשלם דמי ולדות כמבואר בב"ק (נף מה:), וצ"ב הטעם שבבהמה לא ישלם עכ"פ משום חבלה, [ואף אם אינו שייך לבעל, מ"מ יהא שייך לאשמה], ומבואר בזה שעובר אינו נפש ולא שייך בו חבלה, וצ"ע שהרי אדון שסימא את עובר שפחתו, העובר יוצא לחירות, ולא אמרינן דעדיין אינו נפש, ועיין במקנה בקידושין (נף כד:), ואולי יש ליישב עפ"י דבריו.

ואם שור נגח הוא מתמול שלשום (כ"א. כ"ט).

להלן (פסוק ל"ו) לגבי נזיקין כתוב "או נודע כי שור נגח הוא" וקשה מ"ט כאן לא כתוב כן, וביאר במשך חכמה דלגבי נזיקין אי"צ שהעדים יראו את הנגיחה, דחייב גם בגמל האוחר בין הגמלים דבידוע שזה הרגו (ב"ב צג:), משא"כ במיתת י"א דבעינן שיראו את הנגיחה עצמה.

ובטעמא דקרא ביאר, דהנה בב"ק (נף מא:) פריך וכי מאחר דמתם קטלינן ליה, מועד היכי משכחת לה, ומשני שהוזמו זוממי זוממין,

אם בגפו יבוא בגפו יצא (כ"א. ג').

פירש רש"י מגיד שאם לא היה נשוי מתחילה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים ע"כ. ודברי רש"י מקורם בברייתא בקידושין (נף כ:), ומפרש בגמ' שם דאם יש לו אשה ובנים רבו מוסר לו שפחה כנענית, אין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו.

במשנה למלך (פ"ג מעבדים הל"ז) דן אם בעינן שיהיו לו אשה ובנים בשעת הקנין, או דסגי שיש לו אשה ובנים בזמן שרוצה למוסרה לו. ויעויין באור החיים כאן שעמד בזה, וכתב דאשה בעינן שיהיה לו בשעת הקנין, ובנים אפשר שיהיו לו גם אח"כ.

עוד דן במשנה למלך היכא דהיה לו אשה וגירשה, האם רבו מוסר לו, ובאור החיים כתב דגם אם מתה אשתו רבו מוסר לו שפחה.

הרמב"ן הביא ברייתא, ובסוף דבריו כתב וז"ל "ונתחדש לנו מן הברייתא הזו שאם נשא אשה שלא ברצון אדוניו, אינו חייב במזונותיה ולא במזונות ילדיה, שכיון שברשות אדוניו למסור לו שפחה כנענית אינו חייב במזונות הישראלית הזאת עכ"ל, [וצ"ע היכן מבואר כן בברייתא עיי"ש], וצ"ב הטעם שכתב הרמב"ן דנשא שלא ברשות אינו חייב במזונותיה משום שברשות אדוניו למסור לו שפחה כנענית, והרי באין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית.

ויש שביארו (הכלי חמדה) דהנה הריטב"א (קידושין דף יז:) חידש שמה שכתוב שכשנכנס יחיד אין רבו מוסר לו שפחה, אין הכוונה שאינו יכול לשאת שפחה, אלא שאינו יכול להכריחו לישא, אבל אם העבד רוצה לישא מותר, ומעתה כוונת הרמב"ן שכיון שנכנס יחידי יכול לומר לו אם תקח שפחה תקבל מזונות, אבל אם תשא ישראלית לא תקבל.

והגישו אל הדלת או אל המזוזה (כ"א. ו').

ברש"י בסוטה (נף ה:) משמע דנרצע על דלת ב"ד, וכ"כ בחזקוני דהוא בשער ב"ד, וכמו שכתוב "והוצאת את האיש ההוא אל שעריך וכו' למען ישמעו ויראו", ה"נ הכא שהודיע שממשיך בעבדותו עד היובל, ומקור דבריו הוא ממסכת עבדים, וע"ע בפירוש מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שם (קנין פירות ע"ח).

ושמעתי להעיר דהחזקוני כתב דהטעם שיש לרצוע על הדלת כדי שיהא ניכר שהרציעה בדלת שוה לרציעת העבד, דע"י העבד לא יוכל לברוח ולא יוכל לערער על עבד אחר, ובפשטות הוא דוקא אם רוצע בביתו, דע"י ניכר שהוא עבדו, וסותר לדבריו דנרצע בשער ב"ד וצ"ע. ובעיקר דבריו יל"ע אם כוונתו שעושים חור בדלת או שעושים סימן.

ורצע אדניו את אזנו במרצע (שם)

פירש רש"י ומה ראה אוזן להרצע מכל שאר איברים שבגוף, אמר ריב"ז אוזן זו ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנוב תרצע ע"כ. וצ"ע דבחר סיני "לא תגנוב" קאי בגנוב נפשות, וכאן איירי בגניבת ממון, וי"ל דבאמת כל התורה נאמרה בסיני, וכן נראה בחזקוני שכתב דאפשר דהכוונה ללא תגנובו, וכנראה כוונתו שאף שלא תגנובו לא מוזכר שנאמר בסיני, מ"מ כל התורה נאמרה בכללותה בסיני.

והנה ממה שהזכיר אוזן זו ששמעה בחר סיני לא תגנוב, ומשמע דעיקר התביעה היא על האוזן, וצ"ע דהא הגניבה בפועל נעשתה ע"י ידיו, ומוכח דעיקר התביעה על האדם אינו על החטא, אלא על שורש החטא, וכיון דעיקר החטא בא ע"י האוזן, שלא השריש לאזנו את האיסור לא תגנובו, לכך נתבע ע"י, והוא יסוד גדול לאדם.

ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף (כ"א. י"א).

פירש רש"י ומה הן השלש יעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא. באבן עזרא כתב שרבים חשבו כי השלש האלה הם שארתה כסותה ועונתה, ותמה ע"י דאחר שכתוב כמשפט הבנות יעשה לה, דהיינו שארה כסותה ועונתה כדכתיב "אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע", ומבואר שחייב לתת לה אלו הג' דברים, וא"כ מ"ט צריכה התורה לכתוב זאת שוב, [כוונתו דאין צריך לכתוב שלש אלה, או אפשר דא"צ לכתוב כלל ויצאה חנם דפשיטא הוא].

ובמשך חכמה תירץ דכוונת הכתוב "אם אחרת יקח לו", לדברי הגמ' ביבמות (נף סה:) נושא אדם כמה נשים והוא דמצי מפרנס לה, ועל זה אמר דאם לא יעשה לה מחמת שנשא אחרת הרי ויצאה חנם, היינו שכופין אותו להוציא חנם.

ומבואר דלגבי מיתה נודע שהוא נגח ג' פעמים רק בפעם הרביעית, ומשום הכי לא שייך לכתוב או נודע, דנודע פירושו שהיה ידוע לפני נגיחה זו שהוא שור נגח, וכיון דאייירי בהוזמו זוממי זוממין, א"כ רק עכשיו נודע שהוא שור נגח, ולכן כתוב כי שור נגח, משא"כ לגבי נזיקין.

עוד י"ל דהנה בגמ' שם משני עוד דמכירים את בעל השור ואין מכירים את השור, ובפשוטו היה נראה דבפעם הרביעית הכירו, אבל ברמב"ם (פ"י מנזק"מ הל"ג) משמע שגם בפעם הרביעית לא הכירו וכן כתוב בלח"מ, והאחרונים (ענין גרנ"ט סי' ק"ט) נקטו דה"מ בכופר דהוא חיובא דבעלים, משא"כ גבי נזיקין דבעין להכיר את השור ובלא שהכירוהו בעליו פטור, וא"כ מבואר היטב דלגבי מיתה סגי בשור נגח, אף שאין מכירין אותו, אבל בנזיקין בעין שיכירוהו ולכן כתיב בו "או נודע".

עוד י"ל דהנה ברמב"ד (ב"ק דף מד.) כתב דשן ורגל חייב כופר דוקא לאחר ג' פעמים, ומוכח דאף דהשור מועד להזיק, מ"מ לגבי כופר יש הלכה דבעין והוועד בבעליו ג' פעמים, וא"כ במיתה יש הלכה ששור נגח ג' פעמים כדי שיהיה והוועד בבעליו, משא"כ גבי נזיקין דצריך ג' פעמים הוא רק כדי לברר שהוא נגחן, ולכן בנזיקין כתוב או נודע דהוא רק לברר שהשור נגחן, משא"כ במיתה בעין שיהיה בפועל שור נגחן.

חמשה בקר וגו' (כ"א. ל"ז.)

פירש רש"י אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות, שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתיפו משלם חמשה, שה שנושא על כתיפו משלם ארבעה הואיל ונתבזה בו ע"כ. וצ"ב מנלן שהבזיון של שה שוה שה אחד, והרי אין לזה תשלום קבוע דהכל לפי המבייש והמתבייש, [קושיא זו שמעתי ממרן הגר"מ שך זצ"ל, ושור"ר שיש מבאים כן בשם הגר"ח, ויש בשם הגר"ח], ותימצו דמזה שהסכים להתבזות בשביל זה מוכח שהבושה שוה לו כשווי שה. ונראה ד"ל דגם אם הבושה שוה לו יותר משה, מ"מ לא יגיע לו תשלום על כך, דהרי גנב דבר בשווי של שה, ומה שנתבייש יותר אין זה סברא שינכו לו מהחוב, דהרי הוא בייש את עצמו לדעת, וכמו שיקנה מדעת חפץ ביותר משוויו, דודאי אינו יכול לבקש החזר, כיון דאיבד את הכסף מדעתו.

והנה איתא ביומא (דף כב:) דדוד המלך נענש על מעשה דבת שבע תשלומי ארבעה [כמו כבשת הרש] ונעשה בילד אמנון תמר ואבשלום, וגם נצטרע, וכתב המהרש"א שם דמה שנצטרע היינו משום דהא דחייב ד' היינו חוץ מההקרן, והצרעת היה הקרן ועוד ד' ילדים, ודבריו צ"ע דהא תשלומי ארבעה הוא יחד עם הקרן, ומאי טעמא דוד התחייב ארבעה קרן חוץ וצ"ע.

אם המצא תמצא בידו הגנבה (כ"ב. ג.)

בגיתין ובב"ק (דף סה.) איתא אין לי אלא ידו, גגו חצירו וקרפיו מנין ת"ל אם המצא תמצא מ"מ, ומקשים מה ה"סיד לפרש ידו כפשוטו, דא"א לפרש לקנין משיכה דהא מדאורייתא רק מעות קונות, ואם נימא בקנין יד הא לפי משי"כ האחרונים דבקנין יד בעינן שהכל יהיה בתוך ידו, היכי משכח"ל שהכניס את הבחמה לידו, וכן הקשה רבינו מרן ראש הישיבה זצ"ל ב"אילת השחר", וכבר הקשה כן האמרי בינה (ח"ב קנינים סי' יו), ויש ליישב ואכמ"ל.

וכי ישאל איש מעם רעהו (כ"ב. י"ג.)

דיין אחד סיפר שא' שכר דירה, ובא גנב ופרץ את הדלת, וקיי"ל דשוכר חייב בגניבה, וא"כ יתחייב השוכר על הדלת והמנעול, אמנם השוכר טען שפטור מלשלם על הדלת, משום דאיתא בב"מ (דף צו.) שמי ששאל חתול והרגוהו עכברים פטור מדין מתה מחמת מלאכה, כי מלאכתו של החתול לאכול עכברים, והי"ה מלאכתו מנעול הדלת הוא לשמור מגנבים, והגנבים פרצו את המנעול, וא"כ הוי מתה מחמת מלאכה, ובאמת פטרו אותו מהאי טעמא.

והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים (כ"ב. כ"ג.)

פירש רש"י ממשמע שנאמר והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים, אלא הרי זו קללה אחרת שיהיו הנשים צרות כאלמנות חיות שלא יהו עדים למיתת בעליהן ותיהיי אסורות להנשא ע"כ. וכן הוא באבות דר' נתן (פרק ל"ח), אמנם ברש"י בב"מ (דף לה:) כתב שילכו בשבי.

עוד י"ל ע"פ מה דאיתא ביבמות (דף קיד:) שבזמן שלום כשאומרת מת בעלי נאמנת, אבל בשעת מלחמה אינה נאמנת ובעינן עדות [ועי"ש בגמ' (דף קטו.)] אם עד אחד נאמן, ונראה דזה הביאור במה שכתוב "והרגתי אתכם בחרב", דהיינו שיהא מלחמה, וכיון שכן "והיו נשיכם אלמנות", שלא יהו נאמנות לומר מת בעלי.

מלאכת דומעך לא תאחר (כ"ב. כ"ח.)

יל"ע אם הלאו הוא להקדים את התרומה לבכורים וכיוצא, או שהלאו הוא לאחר את הבכורים, והנה מהא דבעי בתמורה (דף ה.)

למימר דאם הקדים לא יחול משום אי עבד לא מהני, משמע דהאיסור הוא להקדים, וכן משמע מהא דקרי ליה הש"ס בדיבוריה אתעביד מעשה משמע דהאיסור הוא במה שהקדים, ובאמת קשה לומר כן, דהא בקרא כתיב "לא תאחר", ועוד דבגמ' (שם ד:) חשיב ליה ניתק לעשה, ומשמע דהלאו הוא מה שמאחר, וניתק לעשה שמפריש אח"כ, כדכתיב מכל מתנותיכם, אמנם אם האיסור שמקדים את התרומה במה ניתק את הלאו ע"י שאח"כ מפריש ביכורים, ועל כן נראה דגדר האיסור הוא שלא יעשה מעשה שע"י זה יצטרך לאחר את הבכורים, ונמצא דהאיסור הוא בשעה שמקדים, וחשיב בדיבוריה אתעביד מעשה, אבל גדר האיסור הוא שע"י שהקדים גורם שהביכורים יתאחרו.

ולפי זה יל"ע מה שהביא המנ"ח (מצוה ע"ב) מדברי רש"י בשבת (דף קכז:) דרך אחר מירוח עובר בלאו, ולכאורה אם הלאו הוא מה שגורם לאיחור, מ"מ לא יעבור גם קודם מירוח בזה שגורם איחור, ויש ליישב.

ובשר בשדה טריפה לא תאכלו (כ"ב. ל.)

פירש רש"י אף בבית כן, אלא שדברי הכותב בהווה מקום שדרך הבהמות ליטרף. שמעתי מהגר"צ פלמן זצ"ל ד"ל דנקט בשדה משום דאיתא בגמ' (ענין שבת דף קנה:) שיש לתת אומצא לכלב בשדה ולא בעיר, משום דסריך בתריה, ועוד י"ל דאיתא בב"ב (דף כה.) מרחיקין את הנבילה מן העיר חמישים אמה, ומשום הכי נקט שדה.

כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו (כ"ג. ה')

בב"מ (דף לג.) דרשו רובץ ולא רבצן, ופירש רש"י דרבצן היינו שרגיל לרבץ. ופעם שאלו מה נקרא "למדך", האם אחד שכישורני ועל כל סוגיא יש לו מערכות יפות, או אחד מתמיד שיושב ולומד, והוכיחו שכפי המבואר כאן שרבצן היינו שרגיל לרבץ, הי"נ "למדך" הכונה שרגיל ללמוד.

כי השחד יעור פקחים (כ"ג. ח')

מובא מהחזו"א מה ששוחד מעורר אי"ז בגלל המציאות, וכי דיין שיקבל פרוטה ישנה את כל יחסו לאדם, אלא הקב"ה איסתכל באורייתא וברא עלמא, ובגלל שכתוב בתורה שהשוחד מעורר לכן הוא מעורר, [וכן אומרים על "לא תרצח" שבאמת אילולי שהיה כתוב בתורה שאסור לרצוח אין בזה דבר נורא, דמה שונה לרצוח בע"ח שהותר, אלא שאיסתכל באורייתא וברא עלמא].

והנה יש להעיר מ"מ כאן כתוב "פקחים", ובפרשת שופטים (ט"ז. י"ט.) כתוב "חכמים", ומבארים שבשביל לדעת תורה סגי להיות "חכמים" אבל כדי להבין שרוצים לרמות אותו צריך להיות "פקחים", אמנם עדיין צ"ב דכאן כתוב "יעור פקחים", ושם כתוב "יעיני חכמים".

ונראה דהנה בלשון חז"ל "פקח" הכוונה למי שרואה בעיניו, וכמו שכתוב "סומא ונתפקח", וכן כתוב דהקב"ה פוקח עורים, ומבואר שחכמת הפקח תלוי בראיתו, וא"כ כשמעורים פיקח הוא כבר אינו פיקח כי אינו רואה, ולכך לא הוזכר "יעיני", משא"כ חכם דרך עיוורת את עיניו אבל את חכמתו לא עיוורת, ולכך הוזכר "יעיני חכמים".

ושם אלהים אחרים לא תזכירו (כ"ג. י"ג.)

במנ"ח (מצוה פ"ו) דן אם עובר בכתב על לאו זה, ועי"ש עוד שדן בשבועה בכתב ובקידוש בכתב ועוד, ויש לדון דאם נימא דמהני כתב, האם בעינן ממש כתב, או דגם אם יעמיד אותיות אחד ליד השני ג"כ סגי, ולפי זה משכחת לה קידוש בכתב בלא חילול שבת. עוד יש להסתפק בשבועה לשעבר בכתב, אם נימא דשבועת שקר הוא רק בינו לבין חבירו, א"כ מתי יעבור, הא כשכתב הרי היה בינו לבין עצמו, וכשמסר לחבירו הכתב הרי לא כתב, וצ"ע.

לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימך אמלא (כ"ג. כ"ו.)

המהרי"ל דיסקין מבאר דאף שהתברכו "לא תהיה משכלה ועקרה בארצך", מ"מ יתכן שהאב ימות בצעירותו ובניו ג"כ ימותו אחריו כשהם קטנים, ולכך כתוב גם את "מספר ימך אמלא". והנה כשבאים לנחם אבלים יש אומרים "ולא תוסיפו לדאבה עוד", ושמעתי להעיר ע"ז דאם מנחם לאחד שיושב על בנו או על אמו, ויש לו עדיין אב, כיצד שייך לומר לו "ולא תוסיפו לדאבה עוד", והרי ע"פ דרך העולם אביו צריך למות קודם והרי זה כמקללו, וכנראה שמתכוונים לומר שלא יהיו עוד צרות.

ויאכלו וישתו (כ"ד. י"א.)

בתרגום אונקלוס תירגם "כאילו אוכלין ושותין", וביאור הדברים שמעתי בשם מו"ר הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל דפירושו ששמחו מאד והרגישו את השמחה כאילו אכלו ושתו, והוסיף שכן הדרך בלימוד התורה, שצריך ללמוד תורה שלא רק שהנשמה תהנה, אלא שגם הגוף יהנה, וכל האדם יהפך לחפצא של תורה.

"ממעין החיים"

שיחות שנאמרו מפי המשגיח הגה"צ ר' חיים וואלקין שליט"א

"אוזן ששמעה על הר סיני" – הרובד הפנימי של השמיעה בתורה

"הרובד הפנימי" הנשמע מבין המילים, את צלילם של המילים, וזוהי הכוונה הנסתרת, ה"צורה" וההברה של הדברים! ושמיעה זו, היא הכשר לשמיעה רוחנית אמיתית, ולכך יש בשמיעה זו חשיבות יתרה וגדולה עד מאוד, עד כדי כך - ש"משלם דמי כולו"! וזהו הביאור והיסוד גם כאן, בפרשת עבד עברי, שאמנם ההבנה הפשוטה שבאה עם הציווי של "לא תגנב", היא "גניבת נפשות", אך התביעה על אותו עבד עברי, שנכשל ב"גניבת ממון", היא תביעה יסודית ופנימית, שהיה עליו "לשמוע" לרעיון העמוק והפנימי שבבסיס ציווי "לא תגנב", שציווי זה שייך גם ב"גניבת ממון", וא"כ, היה עליו להתרחק מכל דבר שיש בו נגיעה, כל דבר שאינו שייך לו, בין אם זה בגופו, ובין אם זה בממונו, של האחר, וזוהי המשמעות העמוקה והפנימית, שנאמרה בציווי הראשון של "לא תגנב", כי בתורה יש עומק מיוחד בכל ציווי ובכל אות, ועל האדם לשמוע את הרובד הפנימי שבציווי התורה, וזוהי השמיעה הפנימית, ואם כך, שבה התביעה על "אוזן ששמעה על הר סיני" למקומה, כי במשמעות הפנימית של "לא תגנב", קיים גם ציווי על "גניבת ממון", ועל כך הוא נתבע, על שלא הקשיב למשמעות העמוקה של הדברים, שהם חלק בלתי נפרד מהתורה וציוויה, ולכך רוצעים את אזנו.

*

מצינו בדברי חז"ל בסנהדרין (פא.) שדרשו את הפסוק ביחזקאל (יח ו) "את אשת רעהו לא טימא", פירושה, "לא ירד לאומנות חברו". והרי פשטות דברי הנביא הם, שהוא לא טימא את אשת רעהו, כפשוטו, ומאין דרשו חז"ל שבפסוק מדובר גם על "יריד לאומנות חברו"?! אלא רואים אנחנו כאן את אותו היסוד, וכפי שביארנו, שאמנם ע"פ ההבנה והשמיעה הפשוטה, בפסוק כתוב על "אשת רעהו" בלבד, אך בהבנה העמוקה והפנימית של הדברים, בעיניהם של חז"ל, הם ראו גם את הדברים שלא נאמרו בפשטות, הם ראו ושמעו גם את הציוויים שנאמרו בפנימיותם של הדברים.

וזאת צריך לדעת, כי התורה היא ראשי פרקים להלכות וציוויים רבים, וא"כ עלינו להבין ולהשכיל זאת, שלא מספיקה רק שמיעה פשוטה ושטחית לדברי המקרא, אלא עלינו להאזין ולשמוע שמיעה עמוקה ופנימית, על

"והגישו אדוניו אל האלוהים והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדוניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם" [כא ו]. הדין הראשון בפרשה זו, הוא דין "עבד עברי", שאם יהודי הלך וגנב ואין בידו ממון כדי להחזיר את גנבתו, מצוה התורה "ונמכר בגנבתו", שבי"ד מוכרים אותו לעבד. וממשיכה התורה ומציינת את דיני העבד עברי, וכן את הזכויות והדרך שבה צריך לנהוג עם ה"עבד עברי", ואחד הדינים הוא, שכשעברו שבע שנים משנקנה העבד, התורה מצוה את האדון לשחררו, ואם העבד מתנגד ואומר "לא אצא חופשי", האדון מצווה ל"הגישו אל הדלת או אל המזוזה, ורצע אדוניו את אזנו במרצע". והעיר רש"י, מדוע באמת רוצעים דוקא את אזנו?! וביאר, ש"אוזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנב, והלך וגנב – תירצע".

הט"ז בחו"מ [שמ"ח סק"ב] שואל על מה שהביא רש"י, שהרי השוואה זו, של "אוזן ששמעה על הר סיני לא תגנב והלך וגנב תירצע", לכאורה אינה תואמת, שהרי מה שכתוב בעשרת הדברות "לא תגנב", מדובר ב"גניבת נפשות", ואילו כאן בפרשת עבד עברי, מדובר בנמכר בגניבתו! כלומר, ב"גניבת ממון", ולא בגונב נפשות, וא"כ, איך אפשר לבוא לעבד בטענה של "אוזן ששמעה על הר סיני", והרי בהר סיני היה מדובר בגונב נפשות, ויתכן שאוזן זו לא שמעה מעולם האיסור של גניבת ממון, וא"כ מה היא התביעה הגדולה על העבד, מה התביעה על "אוזן ששמעה"?! [ועי' שביאורו].

וראינו לבאר בזה על דרך המוסר, ע"פ מה שכתב הרבניו יונה בשער השני אות י"ב, "העין אבר נכבד מאוד, כי יראו בו את המאורות המשמחים את הלב, ונכבדה ממנו האוזן וכו' וכן אמרו רבותינו ז"ל, כי האוזן נכבדת משאר האיברים, שאם סימא את עינו נותן לו דמי עינו, חרשו, נותן לו דמי כולו". רואים אנו כאן, את חשיבות ומעלת ה"אוזן" על יתר האברים, שהיא אבר ה"שמיעה", ועד כדי כך שאם "חרשו, נותן לו דמי כולו". ולכאורה, גם אם האדם נהיה חרש, מדוע "נותן לו דמי כולו"? הרי עדיין הוא יכול לראות, ואפשר להביא לו בכתב את הדברים שהוא היה צריך לשמוע, ומה הוא חיסר ממנו כ"כ, שצריך לתת דמי כולו?! אלא הביאור והיסוד הנלמד מכאן הוא: כי ב"כח השמיעה" אין רק שמיעה שטחית ופשוטה של הדברים, אלא יש בו גם שמיעה פנימית ועמוקה, שלא רק שהוא שומע את הדיבור לכשעצמו, אלא הוא שומע גם את

מנת שנדע ונבין מה שנאמר לנו, ואת מה שהועבר אלינו, מדור לדור, בשמיעה עמוקה לציוויי דיני התורה, וכשהתורה אוסרת "לטמא את אשת רעהו", אז התורה אוסרת גם "לירד לאומנות חבירו", כי היסוד והשורש של הדברים הוא זהה, ובר השוואה.

הרש"ר הירש בפירושו עה"ת (כ' י"ד) מביא ש"עשרת הדברות הם קווי יסוד וראשי פרקים לכל שאר החוקים והמצוות", והן הן הדברים, כי כשכתוב בתורה את עשרת הדברות, את לא תרצח, לא תנאף וכו' אין הכונה לעשרת הדברות הללו בלבד, אלא הם גם ראשי פרקים לכל הרעיון המונח מאחריהם, כבוד חבירו, ענייני צניעות, וקדושה, ועלינו רק לשמוע "שמיעה עמוקה ורוחנית", כדי לשמוע את הציוויים הנוספים, שעומדים מאחורי הציוויים שכבר נאמרו.

*

דברים אלו ראינו אף בפרשה הקודמת, כשהתורה אומרת "וישמע יתרו", מבאר רש"י "מה שמועה שמע ובא, קריעת ים סוף ומלחמת עמלק". רואים אנחנו גם שם את אותה "שמיעה רוחנית עמוקה", שהרי כל העולם כולו ידע ושמע על "קריעת ים סוף ומלחמת עמלק", אך זה היה שמיעה פשוטה של ידיעות וחדשות, ולכך, לא היה אף אדם אחר בעולם ש"שמע שמועה ובא", אלא רק יתרו שבאמת "שמע", ששמע את המשמעות הרוחנית והעמוקה שבמלחמת ים סוף ובמלחמת עמלק, את המשמעות הניסית והרוחנית שבדבר, רק הוא הגיע אל המדבר כדי לשמוע ולראות מקרוב, כי הוא הבין את המובן העמוק שבמלחמת ים סוף ומלחמת עמלק, ולכך התורה כל כך מחשיבה ומדגישה את ביאת "יתרו כהן מדין" אל המדבר, מכיון שהיה כאן את ה"וישמע יתרו", שהיה בו את כח השמיעה הנכון, לשמוע את המשמעות הרוחנית והעמוקה של "מה שמועה שמע ובא".

ורואים אנו את יסוד זה גם בפרשת ואתחנן, שכתוב בפסוק "ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלוך ויהישר בעיניו תעשה והאזנת למצוותיו וכו' כל המחלה אשר שמת במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך", ולכאורה מהי הכפילות וההדגשה של "שמוע תשמע", מהי המטרה בשמיעה הכפולה?! ולפי דברינו מבואר היטב, כי באמת "כח השמיעה" יש שתי שמיעות, "שמיעה שטחית" של הדברים שנאמרו, ויש בתוכה את ה"שמיעה עמוקה", של התבוננות בתוכן הדברים שנאמרו, ולכך כשהתורה מברכת "כל המחלה אשר שמת במצרים לא אשים עליך", התורה גם מתנה את זה ב"שמוע תשמע", שהאדם ידאג לשמוע גם את ה"רובד הפנימי", את המשמעות הרוחנית הפנימית של הציוויים והאיסורים שכתובים בתורה, ואז תקויים התורה בשלמותה, ולא יהיה צורך להעניש את האדם, וזהו רק עיי' "שמוע תשמע".

וכך באמת גם ראינו בהמשך פרשת ואתחנן, שכתוב בפסוק "את הדברים האלה דיבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש הענן והערפל קול גדול ולא יסף וגו'", והתרגום מתרגם על מה שכתוב "קול גדול ולא יסף" – "קל רב ולא

פסק", ש"הקול הגדול" של מעמד הר סיני לא יפסיק, והכוונה בזה היא, ה"קול הגדול" שהיה במעמד הר סיני, משמעותו היא, "רובד פנימי עמוק", כי ה"תורה עמוקה ורחבה מני ים", ועלינו להמשיך ולשמוע את אותו "קול גדול" של התורה, כדי שנדע להבין ו"לשמוע" את אותם ציוויים ודינים, שנשמעים עיי' אותה "שמיעה רוחנית עמוקה".

בספר "מעלות התורה" מביא ר' אברהם אהרן הגר"א, בשם הגר"א, ש"באמת כל דיבור ודיבור בתורה, שיצא מפי הגבורה, הוא מצוה בפני עצמו, והנה באמת המצוות רבו ועצמו עד אין מספר, עד מי שיש לו עין השכלי ולב מבין, ויוכל להתנהג בכל פרטי הנהגותיו וענייניו מקטן ועד גדול, על פי התורה והמצוות וכו' כי בכל דיבור ודיבור מדיבורי התורה נכלל כל התורה וכל המצוות כולן, כללותיהן ופרטותיהם ודקדוקיהן", רואים אנו בדיוק כפי שדיברנו, ש"בכל דיבור ודיבור מדיבורי התורה נכלל כל התורה והמצוות כולן", כי המשמעות הפנימית שבכל ציווי ודיבור שבתורה, הוא עמוק ורחב, ועלינו להאזין ולשמוע את ה"רובד הפנימי" שבתורה, וזה עיי', "שמיעה רוחנית עמוקה".

יסודם ועומקם של כל הדברים הללו הוא, שבתורה יש "רובד פנימי עמוק ביותר", וכל המצוות והציוויים, ובמיוחד עשרת הדברות, הינם "קווי יסוד וראשי פרקים" לכל הרעיון העמוק שעומד מאחוריהם, לעוד ציוויים ודינים שנשמעים עיי' "ההברה והצליל של המילים", ועל האדם ל"שמוע" אל אותו "רובד פנימי", וזהו עיי' "שמיעה רוחנית עמוקה", וכך יידע האדם לרדת לעומקם של דברים, להגיע אל הדעה וההשקפה האמיתית של התורה, "כי בכל דיבור ודיבור מדיבורי התורה נכלל כל התורה כולה", על כל אדם ואדם, ובמיוחד כל "בן תורה", לדעת, שעליו לא רק לשמוע "דברי תורה", לא רק לשמוע ב"שמיעה פשוטה", את השיעורים והשיחות, אלא עליו גם "להבין ולהשכיל" מה מונח מאחורי הכל, מה מונח מאחורי כל ציווי וציווי שבתורה, מהי המשמעות המוסרית הנלמדת מהלכות ודיני התורה, ממאמרי חז"ל והש"ס, וכל אלו שהגיעו לדרגות גבוהות בתורה וביר"ש, היה זה בגלל אותו כח של "שמיעה רוחנית עמוקה", שהיה להם, הם חידדו את אותה שמיעה, וכך הם שמעו לרוחם של הדברים, וכך הם גם ידעו והבינו מה רוצים ומה מתבקש מהם, ועלינו לשמוע את אותו "קול גדול", כדי שנוכל להגיד, ששמענו ב"שמיעה עמוקה", את מה שה"אוזן שמעה על הר סיני".

[נכתב ע"פ הבנת השומע ובאחריותו]

העלון לחודש אדר ב'

יצא בעז"ה בשבוע פרשת ויקהל

לקבלת העלון במייל בעברית, אנגלית, ובספרדית, וכן להערות והארות ניתן לכתוב ל: memayan7@gmail.com

נתרם עיי' ידידנו ר' אהרן בן מו"ר חיים שיחי' – להעלאתו ולהצלחת כל יוצאי חלציו שיחי'

דברי השירה

ויזכר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמס (וזכירם לא)

מתורת מורינו רבי יהודה אריה הלוי דינר שליט"א

רב ביהכ"נ ידברי שירי ואזור מרס ב"ב

נערך ע"י א.ח.ב. • ניתן לקבל הגליון במייל 0036194741@gmail.com

פרשת משפטים

מורא שמים כמורא בשר ודם

"כי יגב איש שור או שה וטבחיו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה" (כ"א - ל"ז).

כתוב בגמ' בבא קמא (דף ע"ט ע"ב) שזה רק בגניבה, מה בין גנב לגזלן? למה גנב משלם כפל ד' וה', וגזלן משלם רק קרן? הגנב יותר גרוע כי הוא בא לבילה, מתי שכולם ישנים ולא מסתכלים, הוא מפחד מהבעלים, ומה עם הקב"ה?!? ה' גם מסתכל!! זאת אומרת שהוא מפחד מאנשים ולא מהקב"ה, אבל גזלן לא מפחד מאף אחד, א"כ גנב יותר גרוע מגזלן, שגזלן לפחות ה' כביכול לא גרוע מבשר ודם, הגנב מפחד מבן אדם ומה' לא, לכן הגנב מקבל יותר עונש.

שאל מרן ראש הישיבה הגראי"ל שטיינמאן זצ"ל, מי בעל המימרא רבי יוחנן בן זכאי, ועל אותו רבי יוחנן בן זכאי מובא בגמ' ברכות (דף כ"ח ע"ב) שרבי יוחנן בן זכאי היה עומד לפני פטירתו וביקשו ממנו תלמידיו ברכה, אמר להם שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם [לפחד מריבונו של עולם כמו שמפחדים מבני אדם], אמרו לרבי יוחנן בן זכאי עד כאן? אמר להם "הלוא", תדעו, אדם עובר עבירה בסתר ואומר הלואי שלא יראני אדם, זה שה' מסתכל לא אכפת לו, הלואי ששום בשר ודם לא יראה אותו, הלואי שהם יפחדו מריבונו של עולם כמו שמפחדים מבשר ודם, א"כ שואל מרן הגראי"ל זה סתירה, אותו רבי יוחנן בן זכאי אומר לתלמידים שלו, שהיו תלמידי חכמים גדולים, הלואי שהם יגיעו למדרגה לפחד מהשם כמו מבשר ודם, א"כ מה התביעה על גנבים?

התשובה היא שכל אחד בכוחות שלו, יכול להגיע למדרגה כזו של יראת שמים, אפילו הגזלן והגנב תובעים אותם איך הם מפחדים מבשר ודם ולא מהקב"ה.

זה נותן לנו חיזוק, שיראת שמים מתאים לכל אחד, כל בוקר אנו מתפללים ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע... והאר ענינו בתורתך ודבק לבנו במצוותך ויחד בלבנו לאהבה וליראה שמך, יראת שמים שייך לכולם.

~~~~~

לעשות מצוות בשמחה ובשלימות

"אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך" (כ"ב - כ"ד). כתוב ברש"י (ד"ה אם כסף תלוה את עמי), רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלושה וזה אחד מהן.

שואל הכתב סופר, אז למה התורה כותבת "אם"? אם באמת הכוונה שכל יהודי 'חייב' ליתן הלואה לחברו. ומתוך שהתורה כותבת כך כיון שבן אדם לא באמת רוצה להלוות כסף ואם היה כתוב באופן שהוא מרגיש מחויב כמו מצות לולב או מצות מצה אז כשהלווה היה מגיע למלווה המלווה היה נותן לו הלואה מתוך חיוב מן התורה [ובלי חיוך], לכן התורה כותבת "אם" כדי שכל אדם יעשה את המצוה הזו בהרגשה שזו מצות רשות ויעשה אותה בלב שלם ובשמחה וכך המלווה יתן הרגשה טובה ללווה.

אבי מורי זצ"ל אמר שזה לא לימוד רק למצוה זו בלבד אלא לכל המצוות שבתורה, כל מצוה שנוגע לבן אדם לחברו תמיד צריך לעשות על הצד הכי טוב שיכול להיות, בסבר פנים יפות ובנתינת כבוד למקבל טובה, ולפעמים ההרגשה הטובה מועילה יותר מעצם הטובה.

לעזור ליהודי מיד

פעם בשעת ארוחת הצהריים משהו דפק בדלת כדי לשאול שאלה, אמר לו אחד מבני הבית שיבוא אח"כ, היות שעכשיו נמצאים באמצע הארוחה. כשחזר אבי מורי זצ"ל לחדרו, התעניין לדעת מה היה, ואמרו לו שביקשו מהיהודי לחזור אח"כ. הקפיד מאוד על כך וביקש להחזירו מיד, כי אם יהודי צריך עזרה חייבים לעזור מיד! [ספר דרכי יוסף צבי, שער החסד, עמ' פח].

בחור אחד נחת בלונדון אחר נסיעה במשך כל הלילה והגיע עם המזוודות להתפלל שחרית בביהכ"נ 'עדת ישראל' של אבי מורי זצ"ל. לאחר התפילה וברכת 'שלום עליכם' סיפר שעכשיו הגיע מחוץ לעיר. אבי מורי לאחר ששאלו לאן הוא צריך להגיע, המשיך ואמר שהמנהג כאן שהרב לוקח את האורחים למקומותיהם. והיות שהיה בחור צעיר ותמים האמינו על כך, ואבי מורי הלך אותו ולקח את המזוודה שלו עד למקום האכסניה. [ספר דרכי יוסף צבי, שער הענוה, עמ' צד].

~~~~~

להיזהר מאוד בבין אדם לחברו

כתוב במשנה יומא וברמב"ם (הלכות תשובה) שבעבירה של בין אדם לחברו לא תעזור תשובה וגם יום כיפור אינו מכפר עד שחברו ימחל לו וזה חמור מאוד. לכן צריך מאוד להזהר ולא לזלזל בדינים אלו.

ידוע הסיפור שלפני כמה שנים רבי חיים מטלז' זצ"ל יצא ללונדון לאסוף כסף עבור הישיבה שלו ופתאום הוא נפטר שם ולכן קברו אותו בלונדון. מספרים שבאותה תקופה המצב לא היה כל כך דחוק בישיבה כדי שהוא יהיה מוכרח לינסוע אבל הוא פתאום החליט שהוא נוסע. נודע שלפני שנים היה שוחט בטלז' שרבי חיים מטלז' פיטר אותו כי חשד שהוא לא שוחט כראוי והשוחט מאד נפגע ומרוב הבושה הוא עבר לגור בלונדון. וכשרבי חיים הגיע לאסוף כסף הוא הגיע לשוחט לבקש ממנו מחילה על כך שפיטר אותו. באותו ערב סיפר לבעל האכסניה שלו שהוא מאוד שמח שהוא פגש את השוחט והשוחט מחל לו. בעל האכסניה כששמע זאת פתח את ליבו וסיפר לו שגם הוא נפגע ממנו וכך אמר "אני חשבתי שאהיה הרב של טעלז' ופתאום מינו משהוא אחר" ולכן רבי חיים ביקש גם ממנו מחילה שהתמנה לרב במקומו. למחרת רבי חיים נפטר בפתאומיות. העולם דיברו שזה זכות לצדיק, מן השמים גלגלו שהוא יגיע ללונדון לאסוף כסף כמה ימים לפני פטירתו כדי שיוכל לבקש מחילה ממי שנפגע ממנו.

נתרם לעילוי נשמת נשיא ישיבת פוניב' רבי אברהם בן רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל - נלב"ע ל' שבט תשס"ט - ת.נ.צ.ב.ה.

יהודי אחד שהיה תלמיד חכם גדול ועני מרוד היה מסתובב אצל מרן החפץ חיים זצ"ל. פעם הוא ביקש מהחפץ חיים שיתפלל עליו שיהיה לו כסף. ענה לו החפץ חיים שהוא יכול להתפלל על עצמו. אותו יהודי התחנן לחפץ חיים שהוא יתפלל עבורו. בסוף החפץ חיים הסכים להתפלל עבורו בתנאי שיתן כסף לכל עני שמבקש ממנו. לאחר זמן עבר לגור בעיר מוסקבה ושם נעשה גביר גדול אבל הבטחתו לא קיים וכמה שנעשה יותר עשיר הוא נעשה יותר קמצן. החפץ חיים ידע על זה אבל לא סיפר את הבטחתו לאף אחד. פעם אחת החפץ חיים הגיע למוסקבה וכולם באו לקבל את פניו. נכבדי העיר הגיעו לכבד אותו ולשאול בשלומם וכמובן שאותו יהודי היה מנכבדי העיר וישב ליד החפץ חיים. הוא חיכה שכולם ילכו ואמר לחפץ חיים "רבי, יש לי מחלה" ומתוך בכיה אמר "אני קמצן גדול ואני לא יודע מה לעשות, הידיים שלי סגורות ממש כנגד הטבע שלי, אני זוכר את הבטחתי אבל היצר הרע שולט בי". החפץ חיים ענה לו ע"י סיפור שפעם היה יהודי כפרי שהגיע לחנות בעיר לקנות קמח לצרכי החג ואמר לבעל החנות שהוא רוצה לקנות קמח ברובל. בעל החנות ענה לו "קח שקית ותמלא כמה שאתה צריך". אותו יהודי כפרי הבין שיכול למלאות את כל השקית וכך הוא עשה. הגיע לקופה והניח את השקית על המשקל, בעל החנות הסביר לו שהוא צריך לדעת שכמה שהוא ממלא כך הוא צריך לשלם והתשלום כנגד המשקל. אמר החפץ חיים לאותו גביר, אותו דבר גם אצלך, עד כמה שה' נותן לך כסף אתה צריך לעבוד כנגד היצר הרע, כשלאדם אין לו כסף קל לו ליתן לשני [כי אין לו] אבל כשהוא מתחיל לקבל כמה שיותר כסף מהקב"ה כך היצר הרע עובד יותר, והעבודה שלך היא להבין שה' לא נותן לך בשבילך.

~~~~~

לנצל את העולם הזה עבור לימוד התורה

כתוב בילקוט שמעוני (סוף הפרשה), ויה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה, רבי יוחנן הוה מטייל וסליק מן טבריא לצפורי והיה נשען על כתפיו דר' חייא בר אבא. כשהגיעו לשדה אחת אמר זה היה שלי ומכרתיה כדי להיות דבוק בתורה. כשהגיעו לבית זיתא אמר בית זיתא הזה היה שלי ומכרתיה בשביל לידבק באורייתא. הגיעו לבית כרם אמר בית כרם זה היה שלי ומכרתיה בשביל ללמוד אורייתא. התחיל רבי חייא בר אבא לבכות. אמר ליה למה את בכי. אמר ליה אנא בכי שלא השארת לזיקנותך כלום. אמר ליה חייא ברי קל הוא בעיניך שמכרתי דבר שניתן לששה וקניתי דבר שניתן לארבעים יום וארבעים לילה. כל העולם כולו לא נברא אלא לששה ימים דכתיב כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ אבל התורה נתנה לארבעים יום הדא הוא דכתיב ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, כשנפטר ר' יוחנן היה דורו קורא עליו את הפסוק "אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה" שאהב ר' יוחנן את התורה בזה יבזו לו.

הוא התכוון להגיד לו שכל התפקיד של הכסף זה בשביל לימוד התורה, ואת כל החיים יש להקריב ללימוד התורה גם על חשבון הכסף ולא יאמר 'כסף מנלך' בזקנות, ועל כן לא לחכות עד סוף החיים בעולם הזה, ואז להתחיל להיות שקוע בלימוד.

~~~~~

מקיום דקדוק הדין לא מפסידים

יש מעשה ידוע עם הרב מבריסק שפעם בשעת בחירות בעיר בין החילונים לחרדים, היה חשש גדול מאוד על כל החינוך בעיר שאם חס ושלום החילונים היו מנצחים בבחירות אז חלילה החילונים היו מחליפים הרבה דברים בחינוך והאידישקייט היה משתנה ממה שיסדו גדולי ומאורי הדור. כמה ימים לפני הבחירות הרב מבריסק הכין מכתב חריף נגד החילונים והיו אמורים לתלות את המכתב בכל רחבי העיר לפני השבת סמוך לבחירות כדי להשפיע על אלו שעדיין הסתפקו ולחזק את החרדים. באותו שבוע אחד מהמכוניות בדפוס התקלקלה והמכתב הגיע סמוך לשבת. אמר הרב מבריסק שהיה שהם נמצאים סמוך לשבת ואם עכשיו יתן הוראה לתלות את המודעות יש חשש שאלו שתולים אותם יבואו לידי חילול שבת אז הוא מבקש שלא ידביקו כלום. העסקנים ניסו לדבר אליו שזה חשוב מאוד שכל אנשי העיר יראו במשך כל השבת מה דעת הרב מבריסק בנוגע לחילונים בעיר והמצב מסוכן מאוד. בכל זאת הרב מבריסק לא הסכים איתם ובסוף לא תלו את מכתבו. החילונים שמעו שהרב מבריסק הכין מכתב נגדם אז החליטו שגם הם יכתבו מכתב אבל הם כתבו מכתב בזיון נגד הרב מבריסק ותלו זאת לפני שבת. למעשה אלו שכתבו את המכתב נגד הרב מבריסק היו כמה עסקנים בודדים חילונים אבל שאר החילונים היה להם עדיין קצת יראת כבוד לתלמידי חכמים. כשהחילונים ראו מה שכתבו הם הזדעזעו מאד לראות שהעסקנים שמיצגים אותם מוכנים לבזות את הרב מבריסק כל כך, וכך הרבה החליטו לבחור בחרדים וכך החילונים נפלו בבחירות. לא היו מזדעזעים כל כך ממכתב העסקנים שלהם כי היו מתרצים את עצמם שהמכתב שלהם הוא רק כנגד מכתב של הרב מבריסק [ולא היו רואים את חומרת הענין של ביזוי תלמיד חכם] ומזה שהרב מבריסק עמד על דעתו שגם על הצד שהחרדים יפסידו בבחירות כאלו חשובות [כל המצב הרוחני בעיר היה תלוי בהם] ושמו על חשש חילול שבת כך החרדים הרויחו בבחירות. ע"י שכן אדם מקפיד על הלכה אז הוא לא מפסיד.

ספרנו בעבר שהגה"צ רבי יעקב רוזנהיים זצ"ל היה מסדר לרב מפוניבז' זצ"ל פגישות עם הגבירים באמריקה. באחד הפעמים שהרב מפוניבז' זצ"ל יצא לאמריקה לאסוף כסף למען הישיבה, רבי יעקב הצליח לסדר לו פגישה עם אחד הגבירים שתמיד היה אומר שאין לו זמן אבל כעת מצא זמן שבו הוא יכול לפגוש את הרב מפוניבז' למחרת בבוקר בתחנת הרכבת ברבע לשמונה אז יש לו כמה דקות כשיורד מהמונית עד שהרכבת מגיעה. הרב מפוניבז' כשהיה בחו"ל סידר את יומו כך שבמשך היום הלך ממקום למקום ובערב תמיד היה לומד עד מאוחר כדי שלא יעבור יום בלי שלמד תורה בעיון. באותו ערב תיכנן הרב זצ"ל שלמחרת כדי שיהיה בתחנת הרכבת ברבע לשמונה הוא יקום למנוח שחרית של שש, כך יסיים את תפילתו בערך בשבע ואז הנהג יביא אותו לתחנת הרכבת בזמן. למחרת בבוקר הוא קם בשבע (היות שלמד עד שעה מאוחרת מאוד). אנחנו היינו מתחילים לפלפל מה לעשות, האם ללכת קודם כל להתפלל ואז וודאי יפסיד את הגביר או אולי שהיה שזה ממון של הישיבה הקדושה אז יש לו דין שלוחי מצוה ועוסק במצוה אז קודם ילך לתחנת הרכבת ויפגוש את הגביר ולאחר מכן יתפלל במנוח של שמונה. הרב מפוניבז' לא חיפש כל מיני קולות, אלא קודם כל מתפללים, כשגמר להתפלל אמר לנהג "עכשיו נוסעים לתחנת רכבת ועושים את ההשתדלות שלנו". לכאורה לא היה למה ללכת. כשהגיעו לתחנה חיכו כמה דקות בודדות ופתאום מגיע מונית ויורד ממנו הגביר. כמו שהרב מפוניבז' קם מאוחר הקב"ה סידר שאותו גביר גם יקום מאוחר. הגביר הרגיש מאוד לא נעים מהמצב, חשב שהרב מפוניבז' מחכה לו כבר יותר משעה, אז הוא נתן צ'ק מכוויד. כשחזר לארץ אמר הרב מפוניבז' שאותו גביר נתן יותר מכל מה שאסף במשך כל הנסיעה הזאת. היסוד הוא שמי ששומר את כל ההלכות הוא לא מפסיד, ולא רק זה, הוא גם מרוויח.

לפני כמה שנים נתן יהודי בטעות פירות בשנת השמיטה לגויה המנקה בביתו לצורכה ונפסק ברמב"ם שאסור ליתן פירות שביעית לגוי אפילו לצורך אכילה. כשהוא תפס מה הוא עשה המנקה כבר יצאה מביתו והיתה רחוקה מאוד. הוא התחיל לרוץ אחריה ובסוף הגיע אליה כשהתחילה לעלות באוטובוס. כשהיא ראתה אותו היא מיד אמרה "לא, לא, קח בחזרה!" והחזירה לו את התכשיטים שגנבה מאשתו. היא חשבה שהוא רודף אחריה בגלל התכשיטים והוא הגיע כדי לקחת בחזרה את פירות שביעית שהביא לה. כראוי ושמו על הדינים לא רק שלא הפסיד אלא הרוויח.

בן אדם צריך לדעת "ואלה המשפטים" שהוא צריך לנצל את ממונו למה שצריך כמו שמבואר בילקוט שמעוני שעיקר כל הדברים בעולם הזה הם רק כדי לקיים תורה ומצוות, וכמובן להיזהר בכל העניינים שיש בבין אדם לחברו, וה' יעזור שנזכה לשלום ואחוה בכל עם ישראל.

מסביב לשולחן

עורך - הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עקרי הענין

עיקרי העניין מזיק אש

[א] מקור העניין. בפרשתנו [כב,ה] כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם שלם המבעיר את הבערה. ויעוין במשנה ריש ב"ק ד' אבות נזיקין, ב"ק סא ב; רמב"ם נזקי ממון פ"ד ה"ב; טוש"ע ת"ח ס"א ו'. ודברים נוראים כתב כאן האור החיים הקדוש, 'ובדרך רמז תרמוז התורה את אשר יסובבו הרשעים ברשעים כדי שיתעורר האדם מתרדמת שינת שכלו בהביטו הפלגת הרעות אשר יביאו לעולם כי לא לבדם יריעו אלא יסובבו רע לכל העולם, והוא אומרו כי תצא אש הלא ידעת כי צרת העם תתכנה בשם אש. וצא ולמד משליח גבריאל (יומא ע"ז א) אשר שאל אש מבין הבדים (הכרובים) והוא בחינת תגבורת הדינים, ואמר ומצאה קוצים הם הרשעים שאינם אלא קוצים מכאיבים, ואומרו לשון מצאה על דרך אומרו (דברים לא כא) והיה כי תמצאן אותו וגו', והטעם משום שהרשע אין לו בעלים כי האדון ברוך הוא הנה הוא פקר בו והסיר אדנותו מעליו וה' הסתיר פניו ממנו ומעתה הרי הוא כמצאיא וכל הפוגע בו יעשה בו רצונו, והודיע הכתוב עוד כי אחר שניתן רשות לאש הדינים להבעיר לא לקוצים לבד הם מבעירים אלא ונאכל גדיש כאן רמז אל תינוקות של בית רבן שעדיין אין להם קומה אלא גדושים שבולת עם חברתה כי בעונות הם הנתפסים בצרת עולם. גם אמרו ז"ל (שהש"ר פס' משכני) בפסוק (תהלים ח) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז כי היו ערבים בשעת קבלת התורה וכשירשיעו בני אדם הנה הרשות נתונה לאש לבער בהם, ואומרו או הקמה כאן מודיע כי לפעמים חרב עד צואר הגיעה מופתי הדור יסודי עולם נלקחים בעונם כדי להציל על כללות הדור כאומרו (שה"ש א') אשכול הכופר וגו', ולהם יקרא קמה על דרך אומרו (שם ה') זאת קומתך דמתה לתמר שהם הצדיקים הנמשלים לתמר כאומרו (תהלים צ"ב) צדיק כתמר וגו', ולפעמים יגדל החטא ולא יצילו הצדיקים לבד וחימה שפוכה על כל שונאי ישראל, והוא אומרו או

השדה שזה ירמוז אל כללות ישראל ולא יספיקו לא תינוקות ולא צדיקים להציל. והודיע הכתוב כי יש יום לאל איום לבא במשפט עם הסובבים את הדבר למיתת הצדיקים וגאוני עולם להשתלם מהם, והוא אומרו שלם שלם המבעיר הם הרשעים הקוצים את כל אשר הרגו, וכו'. עי"ש.

[ב] גדר וטעם החיוב. אש הוא אחד מאבות-נזיקין, וגדרו הוא ממנו של אדם שהולך למרחוק ומזיק על ידי הרוח שמוליכתו. וראה הסוגיא ב"ק ג' ע"ב. ועוד יענין בגמ' דף ו' ע"א, שנה אש? דכח אחר מעורב בו וממונך ושמירתו עליך, הני נמי כח אחר מעורב בהן וממונך ושמירתו עליך! ובביאור הסברא כתב הרשב"א בבא קמא דף ג עמוד ב, טעם זה של כח אחר מעורב בו וכו' וכאן תופסו לחומרא ולומר שעל כן חייבה בו תורה שאע"פ שבעל התקלה אינו מדליק את הגדיש ממש מ"מ מיד שהוא מדליק את האש מצוי הוא להתערב עמו מיד כח אחר שמוליכו ומזיק וכן הטעם באבנו וסכינו שהניחן בראש גגו שמצויין ליפול ברוח מצויה.

[ג] דיני אש. המדליק אש, אפילו בתוך רשותו, ועברה הדלקה לתוך רשות חברו והזיקה, חייב לשלם, שנאמר: כי תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה, ו"כי תצא" פירושו אפילו מעצמה. וחייב בין שהזיקה דבר הראוי לה ובין שהזיקה דבר שאינו ראוי לה, כגון כלים, שאין דרך להסיק בכלים, או שליחכה ניר וסכסכה אבנים, שאין דרך אש להזיק ניר ואבנים ראה ב"ק י א ורש"י ד"ה חייב ותוס' ד"ה ליחכה. נחלקו אמוראים (בפ' כיצד הרגל כב ע"א) במהות חיובה של אש: ר' יוחנן סובר "אשו משום חציו", שהתורה החשיבה את המדליק כאילו הוא עצמו עשה את הנזק בידים, ודומה לזורק חץ ומזיק לחברו, שנאמר: כי תצא אש וגו' שלם שלם המבעיר את הבערה, פתח הכתוב בנזקי ממון, ש"כי תצא אש" משמע מעצמה, וסיים בנזקי גופו, שהתורה קראה אותו בשם מבעיר, כאילו הבעיר בידים, לומר לך: אשו משום חציו. וריש לקיש סובר "אשו משום ממון", שהתורה חייבה את המדליק לפי שהאש שהדליק נעשה

מין ראש הישיבה הגר"ג אדלשטין שליט"א

גדר אשו משום ממון

בגמ' בב"ק דף ל"א ע"ב, שני דברים אינם ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאילו הם ברשותו, חמץ בפסח ובור. ולכא"צ"ב למה לא כתוב גם אש, למ"ד אשו משום ממון.

וי"ל בזה, דהא דבאש חשיבא כידיה הואיל והוא עשה, הרי זה סברא, וזה לא כתוב בתורה, שהרי בתורה לא כתוב שהוא הבעלים על האש, אלא כתוב רק המבעיר את הבערה, אלא שמסתבר שחיובו הוא מטעם ממון, דכמו שמצינו בשור שהתורה חייבה אותו על ממון המזיק, מסתבר דגם באש אע"פ דא"ז ממון, כיון דהוא עשה את זה, זה אותו גדר חיוב שחשיב כאילו שזה ממון. משא"כ בבור, דכתוב בתורה בעל הבור ישלם, ונאמר בזה דהוא חשוב בעל הבור, אבל באש זה לא עשאו הכתוב אלא זה מובן מאליו דחשיב ממון. וכנראה טעם הדבר, דאש יותר מסתברא דזה יצירה חדשה, אבל בבור הוא קיים כבר, ואינו אלא קרקע עולם. ולכן רק בבור שכתוב בתורה בעל הבור, וכן בחמץ שכתוב לא יראה לך, שלך, בזה אמרין שאע"פ שאינם ברשותו של אדם עשאו הכתוב ברשותו.

ונראה לבאר ביותר, דהנה התוס' בב"ק דף כ"ב חידשו, דאם בשעה שהדליק את האש היה לו חיוב מיתה, כגון שהיה בזה רציחה, ואח"כ הזיקה האש במקום שבשעת הדלקת האש היה גדר ולא היה רוח מצויה שתזיק, אלא שאחרי שהדליק נפלה הגדר שלא מחמת דליקה והוא פשע ולא גדר, כיון שהוא עשה את האש בחיוב מיתה אמרין קלב"מ פטור על הנזק שבא מחמת הפשיעה שפשע ולא גדר, ואע"פ שבשעת הפשיעה כבר אינו בחיוב מיתה, מ"מ כיון שע"י מעשה אחד בא הכל, והיינו דבלא עשיית האש לא היה חייב לשמור עליה, וכל החיוב בפשיעה על שמירת האש הוא מחמת מה שהדליק, ועל הדלקת האש יש לו פטור קלב"מ, ממילא פטור מלשלם על הנזק שהאש עשתה.

ולכא"ו אם אדם קנה שור בשבת, ועשה משיכה ע"י הוצאה מרה"י לרה"ד שחייב מיתה, ואח"כ יפשע בשור, אטו נימא שלא ישלם כיון שע"י מעשה אחד בא הכל, שאם לא היה קונה את השור לא היה חייב לשמרו. ופשוט דכל דברי התוס' נאמרו רק באש ולא בשור, דבשור החיוב שמירה מפני שזה שייך לו, ולא עשיית הקנין מחייבת אותו, ומה שהוא נקרא בעל השור מפני שזה ממון וגם אח"כ זה ממון, אבל באש מה שהחשוב ממון מפני שהוא עשה את זה, אבל עכשיו אי"ז ממון, אלא זה ממון מחמת המעשה ולכן זה לא דומה לשור.

ויל"ע מה יהיה הדין בבור כה"ג, אם חפר בור בשבת באופן שמתחייב משום מיתה משום בונה, דלכא"ו זה דומה יותר לאש מאשר לשור, וכ"כ החזו"א, אולם הגר"ב כתב דזה דומה לשור, ומבאר דזה מפני דבאש כתוב שלם שלם המבעיר את הבערה, והיינו שמצדדים את מעשה עשיית האש לחיוב, וזה לא כמו בבור, שהוא חייב מצד שהוא בעל הבור, דע"י עשיית הבור זה עושאו לבעל הבור וע"ז מתחייב, וכמו בור של ממון שחייב עליו אע"פ שלא עשאו, דחייב מצד דזה ממון. ולפ"ז יש ליישב למה לא כתוב ג' דברים שעשאו הכתוב ברשותו של אדם, גם אש, דלהנ"ל, "ממון" מתאים יותר בבור מאשר באש, דבבור זה כאילו ממון, והחיוב רק על מה שזה ממון, ולא על עשיית הבור, משא"כ באש.

(שיעורי רבי גרשון ב"ק ג' ב)

בדקדוק הנמוק"י מן הכתובים דהמבעיר אש ומת חי

כתוב בפרשה, כי תצא אש וגו' שלם ישלם המבעיר את הבערה, ובנימוקי יוסף בב"ק כב. [י. כתב וז"ל, קרי כאן כי תצא אש שלם ישלם, ומשמע דאף אם הדליק את הבערה ומת חייבין היורשין לשלם מממונו, וקשה דאמאי מייחייב, הרי מת, ומת לאו בר חיובא הוא, ותיירץ בנימוק"י דלדעת ר' יוחנן דאמר אשו משום חציו, לא כמאן דאדליק השתא בידים חשבינן ליה, אלא כמאן דאדליק מעיקרא משעת פשיעה חשבינן ליה, ולכן אם מת קודם שהדליק הגדיש משתלם הניזק מנכסי המת.

ובתרומת הכרי [סי' שצ"ב ס"א ד"ה אר] הקשה על דברי הנמוק"י, דכל דבריו לבאר דין זה [דכל מה שאירע מכ מעשיו חשבינן כמעשה ידיה]. מכוונים רק לדעת ר' יוחנן דס"ל אשו משום חציו, אבל לר"ל דס"ל דאשו משום ממונו, הרי זה ככל נזקי ממונו דלא חשבינן ליה כמעשה ידיה, [וכן מבואר בקצוה"ח סי' ש"צ סק"א, דלא כהחזו"א בב"ק סי' י"ד וכפי שיבואר], ושוב צ"ע פשטא דקרא לפי דעת ר"ל, וצ"ע.

ובפשוטו י"ל עפ"י המבואר בדברי הראשונים והאחרונים, דיש כמה אופנים דמודה ר"ל דחייב על אשו משום חציו, כגון במקום שהונחה הגחלת, יעו"ש בשיטמ"ק, ויעוין בפ"י שכתב דכל מה דפליג ר"ל וס"ל דאשו אינו משום חציו, הוא דוקא בהדליק ברשותו ויצאה ומצאה קוצים של חבירו, אך אם הדליק בשל חבירו מודה ר"ל דאשו משום חציו, ויעוין בקונטרסי שיעורים ב"ק סי' י"ג סק"כ ואילך.

ובחזו"א ב"ק סי' י"ד סק"א הביא הא דאיתא בירושלמי גיטין [פ"ה ה"א] דאם אביו חפר בור והזיק בחיי אביו ונפלו לו נכסים לאחר מיתת אביו אין צריך לפרוע החוב מנכסים אלו, דכתיב מיטב שדחו שאינו משלם בראוי כבמוחזק, וקשה למה הוצרך לומר דהזיק בחיי אביו, הלא אילו הזיק לאחר מיתת אביו נמי חייב לשלם, כמבואר בנמוקי יוסף לענין אש, [וכתב דאפשר דהירושלמי בא לחדש דאף ככה"ג אין צריך לשלם מן הראוי].

וכתב דאפשר שכל דברי הנמוק"י לא נאמרו אלא לענין אש וכמ"ד אשו משום חציו, אך למ"ד אשו משום ממונו אינו חייב לשלם מה שהזיק ממנו אחר מיתתו, ואף שפשע בו מחיים, ולכן ה"ה בבור שאין בעל הבור חייב לשלם מה שהזיק בורו אחר מיתתו, אכן כתב דלשון הנמו"י משמע דאף לר"ל ס"ל כן, [וזוהו דלא כדעת התורה"כ הנ"ל], ולזה כתב לדון לחלק בין אש שההזיק מזמן יותר מאשר בור ברה"ר, יעו"ש.

ובגוף הערת החזו"א מה בין בור לאש, נראה דהוא מבואר היטב עפ"י הברכת שמואל סי' י"ז סק"ז דחיובא דבור הוא משום שהוא בעל הבור, והכרייה עצמה אינה מגוף המחייב אלא רק הכ"ת לאשוויי ליה כבעל הבור, משא"כ באש עיקר חיובא הוא רק בתורת מבעיר את הבערה, ונפ"מ אם נתחייב מיתה בשעת יצירת המזיק, דבעשיית הבור לא יהא דין קלב"מ, ובהבערת האש יפטר משום שבטל ממנו דין מבעיר, [ועי' קונ"ש שם סק"ט].

הלא מעתה נראה בישוב קושיית החזו"א מה בין בור לאש, דאם פתח בור ומת והזיק אחר מיתתו פטור לשלם, דכיון דעיקר חיובו בא לו בהיותו בעל הבור בשעת ההזיק, לכן מאחר שמת תו לא מייחייב, משא"כ באש דחיובו בא לו על היותו מבעיר את הבערה, וא"כ אף למה שהבין בחזו"א דדברי הנמוק"י מכוונים גם לפי דעת ר"ל, מ"מ היינו דווקא באש ומשום שהמחייב כבר ישנו בעולם בעודו חי, והדברים ברורים.

הגאון הגדול רבי דב לנדו שליט"א

ראש ישיבת סלבודקא

בדין אש שע"י בעל חיים

מסוגיא דאשו משום חציו מתבאר, דגם היכא דהרוח מצויה הוה ע"י בעלי חיים חשיב חציו לר' יוחנן, וכדמוכח מחנוני שהניח נרו מבחוץ דחייב על ידי גמל טעון פשתן, דע"כ הוה חציו למא דס"ד דר' יוחנן לית ליה באשו חיוב דממון נמי, ויעו"ש שם בשמ"ק. וכן מתבאר ממסר לחש"ו גוואז וסילתא דהוה חציו, וכדמוכח בסוגיא שם. וכן מבואר מהא דס"ל לרא"ש בתוס' בשמ"ק ב"ק כ"ג א' (ד"ה ולחייב) דכלב לגבי בעל גחלת חשיב חציו.

אולם יעו"ש תוס' רבינו פרץ ב"ק א' א' (ד"ה לאתויי), דאיתיי פלוגתא דתוס' ור"פ בבור המתגלגל ברגלי בהמה בהדי דאזלי אי חיוב משום אש או משום אדם המזיק, ולכא"פ פליגי אי כה"ג שהרוח מצויה הוה ע"י בעל חיים, אי חייב משום חציו או משום ממונו, וצ"ב. (ויל"ע בתוס' ב"ב כ"ו א' סו"ד זיקא, ועוד אומר ר"י דבע"ח שאני דחמירי טפי מרוח, דכוח אחר מעורב בהן כדאמרינן בב"ק, עכ"ל. ועי' חזו"א ב"ב סי' י' סק"א ד"ה ונסתפקו. וצ"ת).

והנה בחזו"א ב"ק סי' ב' סק"א (ד"ה ולהאמור) דן בההיא דאמרינן ב"ק ה' ב' דשן ורגל נאמרו להלכותיהן לפוטור ברה"ר כדאמר ב"ק כ"ג א', טמון באש דכתב רחמנא היכי משכח"ל [ואי הוה כחציו לא בעינן מה הצד של אש ובור אלא הוה אדם המזיק]. ושן ורגל דפטור ברה"ר הוה אפילו קירב הבהמה אצל הפירות וכו', וקשה למה לא הוה חציו, אלא כיון דלבהמה בחירה עצמית הוה כוח כוחו, וא"א למילפו אלא מאש דממונו אבל אינו חציו וכו', עכ"ד.

והנה למה שנתבאר יש לדון, דהרי מצינו דהוה אש חציו אף דהוה ע"י בהמה, וא"כ יש לדון נימא דה"ה בהמה עצמה ליהוי חציו. ואפי' תימא דרך לענין דבר אחר חשיבא בהמה נמי רוח מצויה ולא לענין פעולת עצמה, ועי' בזה. אכתי תקשה מבהמה שהזיקה בשליף שעליה, שחייב משום רגל, אמאי אינו חייב עליה משום אש דחציו.

וכבר הקשה ק בחזו"א הנ"ל סי' י"א ס"ק י"ד בסתמא, מ"ט אינו חייב על שליף שעליה משום אש, ותיירץ, כיון דתולדה דרגל הוא, הוה בכלל להלכותיהן וכנ"ל. והנה כל זה לענין חיוב דאש משום ממונו, אבל לענין אשו משום חציו לא שייך טעמא דגזירת מלך היא, וכדאוכח לה החזו"א מהא דב"ק דף כ"ג א.

ואולי דפעולה במחובר לגופה כגופה דמי, ועיין. א"נ י"ל דדילמא היזק הבא מכח הבהמה ממש שאני מהיזק שעל ידי אש, ויש לעיין בזה מבור המתגלגל בהדי דאזלי קמזקי, שכתב בתור"פ הנ"ל, וצ"ב. (ויעו"ש בחזו"א סי' י"א מש"כ לענין אש דפשתן שע"ג הגמל, וד"ק).

והנה בעיקר הוכחת החזו"א הנ"ל מב"ק כ"ג א', יש לדון דעד כאן לא קאמרינן התם אלא דפטור טמון לא שייך בחיוב דאשו משום חציו, כיון דחיובו הוה משום אדם המזיק, וכיון דבאדם המזיק ליתא להאי פטורא ה"ה באשו משום חציו, דאין בין פעולת האדם ע"י חץ משום אש לשאר הפעולות, ולא נאמר דין אשו משום חציו אלא לגלות לנו דהאי נמי חץ, ואחר שנתגלה ענין זה שב דין אש להיות ככל חץ לכל דיני התורה, לרציחה ושחיטה וכו'. וכל זה אינו ענין לכאורה לינדון דלהלכותיהן, ולא שמעינן לכא"פ מסוגיא האי מילתא דלא יתכן לומר דגלי רחמנא באופן מסוים כגון בהמה או בשליף שעליה דאפקע ליה רחמנא מתורת עץ וגזירת מלך שיהא חייב רק משום רגל. (לקט שיעורים ב"ק סי' ט, ע"ש הרחבה)

כממונו, ואינו דומה לזורק חץ, שהחץ הולך מכחו של האדם, והאש הולכת לא מכחו.

ד] טמון. הלכותיהן של מזיק דאש, שאם הדליק את גדישו של חברו והיו בו כלים ודלקו, (מבואר במשנה ב"ק סא ב) ר' יהודה אומר משלם מה שבתוכו וחכמים אומרים אינו משלם אלא גדיש, שנאמר: או הקמה, מה קמה בגלוי אף כל בגלוי, פרט לטמון באש שפטור. המחלוקת היא בין שהיו בגדיש כלים שדרם להטמין בתוכו, כגון מוריגין - כלים לדוש בהם את התבואה - וכלי בקר ובין שהיו בו כלים שאין הדרך להטמיןם בתוכו, כגון ארנקי של מעות וכיוצא, שלר' יהודה חייב אף על כלים שאין הדרך להטמיןם, ולחכמים פטור אף על כלים שהדרך להטמיןם. (תוס' סא ב ד"ה אלא; רא"ש שם), שגזרת הכתוב הוא לפטור טמון באש. ולא פטרו חכמים אלא על הכלים עצמם, אבל חייב על מקום הכלים, ורואים מקום הכלים כאילו הוא מלא תבואה מאותו המין של הגדיש. הלכה כחכמים רמב"ם נזקי ממון פ"ד ה"ט; טו"ש"ע ח"מ תיח"ג.

והר"ף פסק כר' יהודה. ודוקא כשכלו לו חציו, שאז החיוב רק משום ממונו, אבל כשלא כלו לו חציו, שהמדליק נחשב כמזיק בידים, אף לחכמים חייב על הטמון גמ' ב"ק כג א; טו"ש"ע שם, שבאדם המזיק אין לחלק בין טמון לגלוי, כדרך שאין מחלקים בו בין שוגג למזיד ואונס לרצון, ומכל שכן בטמון שחייב, או שכל חץ בטמון הוא נכנס ומזיק. ויש מהראשונים שאינם מחלקים בין כלו לו חציו ללא כלו, ופוטרים תמיד בטמון. רמב"ם שם. ועי' מ"מ שם ה"ט ויש"ש ב"ק פ"ב סי' כב ובאור הגר"א ח"מ שם ס"ק לג בישוב דעתו, ועי' אבן האזל נזקי ממון שם.

ה] תולדה דאש. כ' הרמב"ם הלכות נזקי ממון פרק יד הלכה טז, כל תולדות האש הרי הן כאש, כיצד, הניח אבן או סכין או משא בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו חייב לשלם נזק שלם שכל אלו וכיוצא בהן תולדות הבערה הן, ואם נפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו פטור. כתב בחזון איש (ב"ק סי' י"ד ס"ק ט) ע"ד הגמ' בבא קמא דף מז ע"ב, שהנותן סם

נזקי אש'

הגמרא בבבא קמא מביאה 'ייתיב רב אמי ורב אסי קמיה דרבי יצחק נפחא, מר אמר ליה לימא מר שמעתתא ומר אמר ליה לימא מר אגדתא' וכל אחד עמד על דעתו 'אמר להם אי הכי, אימא לכו מילתא דשויה לתרווייכו'.

'כי תצא אש ומצאה קוצים'. בפרשה זו של 'נזקי אש' יש לי לומר לכם גם אגדתא וגם שמעתתא. הפרשה מתחילה 'כי תצא אש ומצאה קוצים' משמע 'תצא מעצמה' מפרש רש"י: 'אנחנו גרמנו לו שקלקלנו והבטיח הקב"ה לשלם כאילו הוא הבעירה'.

זה האגדתא, והשמעתתא פתח הכתוב בנזקי ממנו וסיים בנזקי גופו לומר לך אשו משום חציו מפרש רש"י: הפרשה מתחילה באופן 'שהזיק ממנו דכתיב כי תצא אש משמע מעצמה' שזה ממנו המזיק 'סיים בנזקי גופו' 'שלם ישלם המבעיר את הבערה' 'שקראו מבעיר בידיים' שזה נזקי גופו.

'לומר לך אשו משום חציו מפרש רש"י: 'כזורק חץ שמזיק למרחוק דאיהו גופיה עביד ונפקא מיניה לחייבו בד' דברים אם הוזק בהם אדם'.

לכן, 'אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי אני הציתי אש בציון' שהחריבה את בית המקדש 'ואני עתיד לבנותה באש שנאמר ואני אהיה לה חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה'.

מפרש רבנו ה'חתם סופר' ב'תורת משה' שהאגדתא והשמעתתא שייכים זה לזה. 'ידוע דבית המקדש נחרב בעוונותינו ולא ד' פעל כל זאת אלא אנחנו חטאנו על ידי היצר הרע'. ומביא: 'והנה הקב"ה אמר בראתי יצר הרע בראתי תבלין כנגדו, התורה. דלימוד התורה לשמה מבטל היצר הרע כמו שאמרו חז"ל משל למלך שהיכה בנו וכו' ואמר לו כל זמן שהרטייה על מכתך אכול מה שתצא ושתה מה שתצא וכו' ואי אתה ניזוק ואם אתה מעבירה הרי מעלה נימא. כך בראתי תורה תבלין כנגדה'. ומוכיח שם ב'חתם סופר' מהגמרא ביומא ס"ט ע"ב 'אמנם אפילו הכי אע"ג שקבלו התורה נשאר בישראל ניצוצי יצר הרע הנצרכים לקיום... והעולם' 'ועל ידי מקצת שאור זה נחמצו בני ישראל ולא עמדו על נפשם וחטאו בעגל ועבירה גוררת עבירה וחטאו עוד פעם אחר פעם... וגרמו על ידי חטאתם שנחרב בית המקדש'.

'והנה אי אש משום חציו אם כן כאילו הקב"ה עשה הכל על ידי שהשאר בנו ניצוצי היצר הרע ועליו כביכול לשלם ולבנות בית המקדש שהחריב הקב"ה וזה ההמשך אחר שדרש אני שהצתי אש בציון אני עתיד לבנותה דרש וסמך ליה אש משום חציו וממילא כיוון שהקב"ה גרם לנו שנחרב בית המקדש עליו כביכול לשלם ולבנותה במהרה בימינו אמן'.

ה'אור החיים' הקד' כותב על פרשה זו של 'נזקי אש' ומציין שבגמ' בבבא קמא 'רמזו באופן אחר' וכותב: 'ובדרך רמז תרמוז התורה את אשר יסובבו הרשעים ברשעים, כדי שיתעורר האדם מתרדמת שינת שכלו, בהביטו הפלגת הרעות אשר יביאו לעולם'.

הרשעים החוטאים 'לא להם לבדם ירעו, אלא יסובבו רע לכל העולם' 'והוא אומר כי תצא אש' כשיהיה דין בעולם 'כי צרת העם תתכנה בשם אש' 'ומצאה קוצים הם הרשעים שאינם אלא קוצים מכאיבים'.

'והודיע הכתוב עוד, כי אחר שניתן רשות לאש הדינים להבעיר, לא לקוצים לבד הם מבעירים, אלא ונאכל גדיש, כאן רמז אל תינוקות של בית רבן, שעדיין אין להם קומה אלא גדושים שבולת עם חברתה, כי בעוונות הם הנתפסים בצרת עולם' ומביא את המדרש על הפסוק: 'מפי עוללים ויונקים יסדת עוז כי הם היו ערבים בשעת קבלת התורה וכשירשיעו בני אדם הנה הרשות נתונה לאש לבעור בהם'.

'ואומרו או הקמה, כאן מודיע כי לפעמים חרב עד צוואר הגיעה, מופתי הדור יסודי עולם נלקחים בעוונם כדי להציל על כללות הדור'.

ומביא האו"ח הקד' עד כמה הדבר מחייב כל אחד להילחם ולהתגבר על יצרו 'ובאמת כי יחרד אנוש ויכבה שלהבת יצרו המחטיא אותו' כאשר יחשוב על 'הרות העונשים אשר יגיעו על כמה נפשות קטנים וגדולים אין קץ שכולם הוא הרצחן הגדול להם באמצעות תאוותו הסרוחה'.

הנה למדנו דרך נוספת ב'אשו משום חציו' חטאיו של האדם, התמסרותו ביד יצרו, מציתה אש בעולם ואש זו היא חיצים בנפשות קטנים וגדולים השם ירחם. נתחזק ונצא למלחמה ביצר הרע, לא נרים ח"ו ידיים, בכוונת הדבר. נתחזק בעמל התורה בתבלין שנתן לנו הקב"ה כנגדו ובשם ד' נעשה ונצליח.

עשן

כיון שהגדרת אש היא מזיק עכא אחר מעורה בו, יש לומר שהמבעיר מדורה ועשן עלה והסריח בגדים אשר היו תלולים על חבל וקלקלם, נחשבה כמזיק ע"י אש וחייבה.

טמון

אך כי אש עשרפה דבר טמון פטור המבעיר אם כלו לו חיציו, נראה שטמון דווקא דבר שאין דרכו בכך אבל חבי' ופולים למשל, עדרכה להיות עטופה אין זה טמון, כמו"כ מכונית עיש עליה כיסוי בד אין זה טמון, הן מצד שניכר האיזה חפץ מדובר והן מצד שאין כל המכונית טמונה לגמרי.

אסו"מ הלכה היא כר' יוחנן איש משום חיציו, והמדליק אש נחשבה

זאת לו למעשה בידים ממע, ולפי"ז יכול לשחוט בהמה ע"י אש עמסובבת סכין, והנה אבנו שהניחה על הגג ונפלה גם נחשבת אש, והרי קיימא לן שאי אפשר לשחוט ע"י סכין שנפלה, וצ"ל שאכן שנפלה אין זו אש של 'חיציו' אלא אש של 'ממונו', ולא משמע כן.

מלון

ידוע כי מקפידים בבתי מלון שלא להדליק אש, פשוט שהמדליק נר חנוכה או נר שבת בתוך החדר שלא על דעתם, עושה שלא כהוגן, אם כי אין בזה גזל, שהרי לא לקח מהם מאומה, ואף שואל שלא מדעת אין בזה. ומעשה באחד שהדליק את הנר, והיה הנר במקום בטוח, והנה סערה קמה ורוח מצפון באה, ונעתק החלון עם המשקוף, ואותה אש שהדליק ערפה, והורה הדיין לחייב את המבעיר משום שהמדליק שלא ברשות חייב גם על דבר לא מצוי, כמבואר בסו"ת"ח.

אונס גמור

והיותר נראה לפטור את המבעיר, משום שזה אונס עיוצא מגדר הטבע והוא כמעט פלאי עיקרה כן, ומה שכתוב בשולחן ערוך לחייב היינו באונס מסתבר, אבל אונס רחוק כזה, אין לו שם פושע, אין לו שם מבעיר, והבערה נחשבת שנעשתה מאליה. וכן משמע בפת"ש סו"ת"ח, וכ"כ בספר חוקת משפט דיני ממונות. זאת ועוד המתקין ובעל המלון שעם חלון גרוע כזה איהו דאפסיד אנפשיה.

עקרי הענין

-המשך

המות לפני בהמת חבירו, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. דהני מילי במניח סם המות לפני בהמת חבירו, אבל אם תוחב סם המות לתוך פיו של בהמת חבירו, יש לומר דחייב משום אש עיני שם.

ו[דיני אש בזמן הזה. הנה לענין נזקי אש ובור אי דיינינן בזמן הזה, עיני בים של שלמה (סי' ה') שכתב דלא דיינינן וכן מצדד בהגהות אשרי (כאן סי' ב'). אמנם בשו"ת שבות יעקב (ח"א סי' קל"ו) חולק עליהם, דמסתימת כל הפוסקים שהביאו דיני אש ובור מוכח דדנים אותם האידנא, והביא כמה ראיות לזה. אחד מן הראיות שמביא הוא מהא דאיתא לקמן (צ"ח ע"ב) דרב אשי שרף שטר וכפ"י כפרם לשלם, הרי דדנין דין אש בזה"ז. וכתב הגרעק"א בהגהותיו (ח"מ סי' א'): במחכ"ת לא דק, דהתם דשרפו להשטר בידים, ה"ז אדם המזיק, ולא אש. גם בשו"ת חות יאיר (סי' קס"ט) נקט דנוהג דין אש בזמן הזה, אלא שאם המזיק יכול לבא לידי סכנה, שהגוים יעלילו עליו ע"י זה, אין לדון בו. וכן מוכיח בקצוה"ח (סי' א' סק"ב) דדנין דין אש ובור בזה"ז.

קטן ששרף חפץ אדם גדול האם צריך לשלם ההיזק בגדלותו?

מובא בגמ' בבא קמא פ"ז ע"א "חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורין. העבד ואשה פגיעתן רעה החובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורין אבל משלמין לאחר זמן". יוצא מדברי המשנה דעבד ואשה לאחר זמן חייבין, אולם מש"כ בתחילת המשנה לגבי חרש וקטן לא מוזכר שצריכים לשלם לאחר זמן. דהיינו החרש והשוטה שיתפקחו והקטן כשיגדל, ולכן קטן שהזיק בקטנותו והגדיל פטור מלשלם היות ומעשיהם הם בלי דעת. וכך מבואר ברמב"ם בהלכות חובל ומזיק פ"ד הלכה כ' "חרש שוטה וקטן החובל בהם חייב והם שחבלו באחרים פטורים, אעפ"י שנתפתח החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן אינם חייבים לשלם שבשעה שחבלו לא היו בני דעת". וכן כתב הרא"ש ב"ק פ"ח סימן ט' "דלא דמי פטוריהו דעבד ואשה לפטורא דחש"ו דהנך לאו בני עונשין, אבל פטוריהו בעבד ואשה משום שאין להם נכסים". וכן נפסק בשו"ע חו"מ סימן שמ"ט ס"ג, ובחו"מ סימן צ"ו ס"ג "ואם טענו בדבר שאין הנאה לקטן ממנו כגון נזקים וחבלות אעפ"י שהוא מודה ויש לו ממה לשלם פטור ואפילו לאחר שהגדיל".

אולם הגהות אשרי בפרק החובל סימן ט' בשם האור זרוע בפרק החובל סימן שמ"ו כתב דקטן שהזיק חייב לשלם כשהגדיל, ומה שכתוב שקטן המזיק אינו חייב לשלם היינו רק בעודו קטן אבל לאחר שנעשה גדול חייב לשלם כל מה שהזיק בקטנותו. וכתבו הפוסקים דשיטת הגהות אשרי היא דעת יחיד. עי' משנה למלך הלכות מלוה ולוה פ"ד הי"ד ושער משפט סימן שמ"ט סק"ב ובתו"ט תרומות פ"ז משנה קג'. וכפי שהבאנו לעיל שבחו"מ סימן צ"ד סעיף ג' ובסימן תכ"ד סעיף ח' שהקטן פטור מלשלם כשהגדיל היות ובשעה שעשה החבלה או ההיזק לא היה בר דעת.

והנה בגמ' ב"ק צ"ח ע"ב מובא שהיה מעשה וכפה כפרם לרב אשי ששרף שטר של חבירו בקטנותו וכפי שכותב רש"י (שם) "ששרף שטר של חבירו בילדותו". בשו"ת מהר"ם פאדווה סימן צ' והב"ח באו"ח סימן שמ"ג כתבו שרש"י הוכרח לפרש כן שקשה לומר שרב אשי הזיק בהיותו גדול ובר דעת, ומשום כך האור זרוע הנ"ל פסק שיש ללמוד מכאן שמה שקטן המזיק אינו חייב לשלם היינו רק בעודו קטן אבל לאחר שנעשה גדול חייב לשלם כל מה שהזיק בקטנותו, אולם בים של שלמה ב"ק פרק ט' סימן י"ט חולק ע"ז שבודאי אין לחייבו כלל על מה שהזיק קודם שהגדיל משום שאז לא היה בר דעת וכן כתב לחלוק בשו"ת מהר"ם פאדווה הנ"ל שכן מפורש ברמב"ם בהלכות גניבה פ"א ה"ח ובהלכות חובל ומזיק פ"ד ה"כ שפטור לשלם שהגדיל. ומוסיף עוד בדעת רש"י שמה שכתב "בילדותו" אין הכוונה שהיה קטן אז אלא היה אחר שכבר נעשה בן י"ג ודינו כגדול, אלא באותו שהיה צעיר לימים ואין לתמוה על מה שהזיק לחבירו. ויש לדקדק מלשון רש"י "בילדותו" ולא כתב רש"י "בקטנותו", וכ"כ בשו"ת גינת ורדים חו"מ כלל ג' סימן י"ג. וכ"כ

בשיטתם"ק ב"ק צ"ח ע"ב בשם רבינו יהונתן שהיה בחור כשהזיק (עי' שו"ת חבלים בנעימים ח"א סימן מ"ה שו"ת רעק"א בסימן קמ"ז בס' לבוש מרדכי ב"ק סימן מ"ג שו"ת אגרות משה ח"ב חידו"ד סימן י' ובקובץ שיעורים קידושין אות קי"ח).

בשו"ת יביע אומר חלק ח' חלק חו"מ סימן ו' דן לגבי קטן שגנב אם חייב לשלם כשהגדיל כדי לצאת ידי שמים ומציין דברי הספר חסידים סימן תרצ"ב וז"ל "איש אחד בא לפני החכם ואמר זוכר אני שהייתי גונב מבני אדם כשהייתי קטן וחשבתי שאינני צריך תשובה ע"ז כיון שקטן הייתי ואיני צריך לשלם א"ל החכם כל גניבות שגנבת אתה צריך לשלם וצריך לשוב בתשובה שהרי יאשיהו שב בתשובה מכל העוונות ושילם כל אשר דן שלא כדין בקטנותו שצוה אז להפסיד ממון שלא כדין" (עי' בגמ' שבת נ"ו ע"ב). ולכאורה משמע דהספר חסידים נקט כדברי האור זרוע הנ"ל שחייב על כל נזקים שעשה בקטנותו, אולם כפי שהבאנו לעיל דהרמב"ם והרא"ש והשו"ע סוברים שקטן שהזיק או גנב אין צריך לשלם כשהגדיל ואין להוכיח מיאשיהו משום שחומרא יתירה הוא נהג בעצמו.

בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן קע"ז כתב לחדש אעפ"י שכדינו אדם פטור הקטן לשלם בגדלותו, מ"מ חייב לצאת ידי שמים אלא שאין צריך לשלם הכל כדי לצאת ידי שמים, אולם שוב הבאנו דעת הרמב"ם והרא"ש הנ"ל שפטור לשלם בגדלותו ואינו חייב לצאת ידי שמים, ומשום כך מסיק בשו"ת יבי"א הנ"ל שקטן שגנב או הזיק ממון לחבירו פטור לשלם אפילו לאחר שיגדיל ואינו חייב לצאת ידי שמים, ומ"מ ממדת חסידות טוב שיתן איזה סכום לכפרתו ושב ורפא לו.

מובא ברמ"א או"ח סוף סימן שמ"ג בשם תרומת הדשן דקטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו אעפ"י שאינו צריך תשובה כשיגדיל, מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אעפ"י שעבר קודם שנעשה בר עונשין, המשנ"ב (שם) סק"ט מביא בשם הט"ז והגר"א והחיי אדם דאעפ"י שקטן שהזיק א"צ לשלם מן הדין אבל לפני משורת הדין כיון שחבל בו בגופו או שהזיק לו בממונו צריך לשלם לו. וזהו חידוש גדול כפי שהבאנו לעיל שא"צ לשלם בגדלותו לפני משורת הדין. (עי' שו"ת תשובות והנהגות ח"ד סימן ש"ה בס' דברי יחזקאל סימן נ"א ובקוב"ש ח"ב סימן נ"ד).

ומן הראוי לציין מה שמובא בחו"מ סימן שמ"ט סעיף ה' "דראוי לבי"ד להכות בקטנים כפי כח הקטן על הגניבה כדי שלא יהיו רגילים בה וכן אם הזיקו שאר נזיקין". בבאר הגולה (שם) העתיק מש"כ המגיד משנה דאעפ"י שקטן אוכל נבילות אין בי"ד מצווין להפרישו, ה"מ בעבירות שבין אדם למקום אבל בעבירות שבין אדם לחבירו ודאי מפרישין אותו כדי שלא יארע תקלה על ידו.

הנושאים הבאים

משפטים - נזקי אש, כי תצא אש (כב ה).
תרומה - הפסקה.
תצוה - שמן בהלכה, ויקחו אליך שמן זית זך (כז כ).
כי תשא - פת עכו"ם, וזבחו

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה בעריכה תמציתית וייחודית להשיג בחנויות הספרים

אשת חיל

מדרשים, נכתב, ראשונים, אחרונים, חסידות

פרקי עיון בפרשיות התורה

מרבותינו לבית בריסק זיע"א

גלין ב שנה א

שבט ה'תשע"ט

בדין הגשה אל הדלת או אל המזוזה בעבד נרצע

והגישו אל הדלת או אל המזוזה (שמות כא ו).

פרש"י יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה, ת"ל ונתתה באזנו ובדלת, בדלת ולא במזוזה, הא מה ת"ל או אל המזוזה, הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד, ע"כ. משמע מדברי רש"י דלא אתיא מזוזה אלא לגלות על הדלת שתהא מעומד, אבל אין שום קיום דין במזוזה. אבל ברמב"ם לא משמע כן שכתב (עבדים פ"ג ה"ט) 'כיצד רוצעין מביאו לב"ד של ג' ואומר דבריו לפניהם ומגישו לסוף שש אל הדלת או אל המזוזה כשהן עומדין בבניין וכו'. ומבואר שיש קיום או בדלת או במזוזה עצמה, וכ"כ עוד שם 'ולא נאמר מזוזה אלא שיהיה עומד בין אצל דלת בין אצל מזוזה. והיינו שיש קיום דין בזה שמעמידו סמוך למזוזה ולדלת.

אמנם צ"ב דכשיש דלת עומדת ממילא יש מזוזה ומאי נפק"מ בדין הגשה אל הדלת כיון דלעולם תיפול מצד שהגישו אל המזוזה. ועוד דהא הרמב"ם שם כתב אבל הרציעה בדלת אע"פ שאין שם מזוזה וצ"כ דאם יש דין לעמוד ע"י המזוזה בלא"ה צריך שתהיה דלת עם מזוזה.

ואמר מרן הגר"ז זיע"א ד'הגישו' היינו שיש דין 'הגשה' כמו שכעין שמצינו במנחה, וזה נעשה ע"י נגיעה, וא"כ נפק"מ דיכול להגישו בנגיעה בדלת או במזוזה.

וא' שאל למרן זיע"א דהרי הרציעה נעשית דוקא בדלת כמש"כ 'ונתת באזנו ובדלת' וכמו שדרשו בגמ' בקידושין שם, וא"כ אמאי איצטריך קרא מיוחד 'והגישו' ומאי נפק"מ בדין הגשה לדלת, הא בלא"ה לעולם נוגע בדלת בשעת הרציעה.

ואמר מרן הגר"ז זיע"א דאפשר דדין הגשה דמנחה לא מהני אלא בהגשה בכוונה לשם הגשה, אבל אם נגע במזבח בלא כוונה לא נתקיים דין הגשה, והנ"ל דבעינן הגשה מיוחדת לשם הגשה, ונגיעה זו יכולה להיות בדלת או במזוזה, אבל מה שמניח אנו על הדלת כדיכי תמצי לעשות הרציעה זה לא מהני לדין הגשה, עכ"ד מרן זיע"א.

והגרמ"ד הלוי אמר ד"ל עוד נפק"מ אם יכול להעשות ע"י העבד עצמו, דהנה כתב הרמב"ם (עבדים פ"ג ה"ט) 'האדון הוא שרוצע בעצמו שנאמר ורצע אדוניו לא בנו ולא שלוחו ולא שליח ביד'. והיינו דמעשה הרציעה צריך להיות ע"י האדון עצמו, אבל הגשת אנו לדלת היתה יכולה להיות ע"י אחר או ע"י העבד עצמו. ולחכי אתא קרא ד'הגישו' אדוניו וגו' דהאדון עצמו צריך לעשות ההגשה אל הדלת, דגם זה חלק ממעשה הרציעה דבעי' ע"י האדון עצמו ולא ע"י העבד או שליח האדון.

עניין הקדמת נעשה ונשמע שתהיה השמיעה חלק מהמצוה כשמיעת המלאכים

ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד ז).

כשהקדימו ישראל נעשה ונשמע אמר הקב"ה מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת משתמשין בו, שנאמר 'ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו'. תמוה מהו כאן הסוד, ומהו עניין שמלאכי השרת משתמשין בו, וכי מה זה שייך דוקא למלאכים שמאחר שאחר ג"כ עושה כך נאמר עליו שהוא משתמש בדבר שהמלאכים משתמשין בו.

והנראה דמה שייך בכלל חושים אצל המלאכים, אלא שהשמיעה עצמה היא ג"כ מצוה, כלומר, בשמיעה עצמה יש כבר חלק מעשיית הפעולה, כי לאדם יש חוש השמיעה, וכששומע אין עוד בכך כלום, מתי יקיים המצווה כשיעשה את הפעולה הנדרשת ממנו [אבל השמיעה היא טבעית] מה שאין כן אצל המלאך אין לו חוש השמיעה, וכרגיל אינו שומע כלום רק מה שנצטווה לשמוע וזה שומע, נמצא שכשהוא שומע זה כבר חלק מהפעולה, כלומר שבשמיעה הוא קיים את המצווה. וזהו שאמר הכתוב 'עושי דברו לשמוע בקול דברו' שהשמיעה תהי' כבר חלק מעשיית הפעולה, וכבר בהשמיעה קיים מצווה.

וכשהקדימו ישראל נעשה ונשמע מדוע הקדימו באמת, אלא שרצו שהשמיעה שלהם כשישמעו את המצוות כבר יהיה זה ג"כ מצוה, ש'הנשמע' שלהם יהיה כשלעצמו ג"כ 'נעשה' וכדוגמת המלאכים, וזהו ה' כאן הרז, ואמר הקב"ה מי גילה רז זה לבני שמלאכי השרת וכו'. (מתוך הספר 'רשימות תלמידים ממרן הגר"ז הלוי זיע"א' (ח"א תורה).

התורה עשתה אותנו ל'רגישים'.

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם.

איתא במדרש (פרשה ל פסוק א) 'ועוז מלך משפט אהב (תהילים צט ד) העוז של מ"ה הקב"ה, והוא אוהב את המשפט, ונתנו לישראל שהם אוהביו, ומה שכתוב (שם) אתה כוננת מישרים אתה כוננת ישרות לאוהבך שע"י המשפטים שנתת להם הם עושים מריבה זע"ז ובאין לידי משפט והם עושין שלום ע"כ. וכפשוטו לשון המדרש צע"ק, דאטו אפ"ל שע"י המשפטים שנתת להם הם עושים מריבה וכו', וכ' המתנות כהונה, שהפ"י הוא שכשעושין מריבה זע"ז אז באין לידי משפט והם עושים שלום.

והגרא"י הלוי סאלאווייציק ראש ישיבת בריסק שליט"א ביאר מה שהיה רגיל זקנו מצד אמו לבאר משמיה דהמגיד מדובנא בדרך משל, שפעם אחת דיבר חקלאי אחד עם אדם מעיר גדולה, ואמר בן העיר שאצלו בעיר יש עשרים רופאים, ושאל אותו החקלאי – כמה אנשים יש לכם בעיר, והשיב לו שיש עשרים וחמש אלף, ותמה עליו החקלאי – למה צריך עשרים רופאים לעשרים וחמש אלף אנשים, והרי אצלנו בכפר, יש חמש אלף איש, ואולי יש רופא שקר אחד, ולמה צריך עשרים, ושאל החקלאי את בן העיר – מתי אתם הולכים לרופא, וענה לו – כשאחד מרגיש חולשה קצת הוא הולך לרופא, ואמר לו החקלאי – עכשיו אני מבין למה אתם צריכים עשרים רופאים, שהרי אתם אנשים רגישים שעל כל דבר קטן הולכים לרופא, אבל אצלנו רק אם אדם חותך יד של חבירו הוא הולך לרופא, וכי אם אדם חלש קצת צריך ללכת לרופא!?

ופירש בזה המגיד מדובנא הנמשל, שאם לא הי' נותן לנו הקב"ה את התורה, הרי אין דבר נקרא עוולה אלא בכגון, 'ויגזול את החנית מיד המצרי' (שמואל ב' כג, כא) או מי ששיבר עצמות חיברו, או הרג את חבירו, אבל עכשיו שיש לנו התורה, נתחדש כמה עוולות, כגון ריבית, ואבק ריבית, ויש שיוצא בדיינין ויש שאינו יוצא בדיינין (עי' ב"מ סא:) ויש אונאה, ויש גם הזיק ראייה שיש לאחד כח לטעון על חבירו שמחוייב לעשות כותל, ונמצא שהתורה עשתה אותנו רגישים, שהרי לולי התורה הי' כמה וכמה דברים שלא הי' נחשבים עוולה, ושלא היינו צרכים לבא למשפט עליו, ונמצא דשפיר מבואר הא דא"י במדרש שע"י המשפטים הם עושים מריבה, שבאמת כך הוא, שבגלל שיש משפט הם עושים מריבה, שהמשפטים עשה אותנו אנשים רגישים, וע"ז נאמר שבאים לידי משפט והם עושין שלום. (ע"כ מתוך שיעורו של הגרא"י הלוי שליט"א).

[מעניין לעניין באותו עניין יש להביא מאי דעמא דבר במעשה שהלווה מרן הגר"ח הלוי זיע"א כסף לאיזה עשיר, לאחר שעבר זמן רב ומרן הגר"ח הלוי לא בא אל העשיר לתבוע ממנו שיפרע לו חובו, בא העשיר לפני מרן הגר"ח והגיס דעתו על בטלנותו של הגר"ח על אשר שכח ולא בא לתבוע את כספו. אמר לו מרן הגר"ח הלוי, איך תאמר ששכחתי הרי בכל יום אני מרחיב דרכי שלא לעבור על יד ביתך כדי שלא להכשל ח"ו באיסור 'לא תהיה לו כנושה'...] (וכהגדרתו של הרש"ר הירש זצ"ל שבנוהג שבעולם שהלווה מתחבא מן המלווה, אבל בחיים על פי התורה המלווה הוא זה שמתחבא מהלווה בכדי שלא לביישו).

תפילה בלא כוונה כגוף בלא נפש

אמר מרן הגרא"י שטיינמן זצוק"ל: דשאלו (ככה"נ היה זה הגאון רבי משה אהרן שטרן זצ"ל משגיח דישיבת קמניץ) את מרן הגרי"ז זיע"א על דברי אביו מרן הגר"ח זיע"א בספרו (הל' תפילה) שאעפ"י שכוונת המילות מעכבת רק בברכת אבות ולא בשאר התפילה, אבל כוונת עומד לפני המלך מעכבת בכל התפילה. דא"כ אם אין מניין של עשרה המכוונים כן לא יהי' זה תפילה בציבור, כיון דהכוונה מעכבת. ואמר מרן זיע"א עפ"י דה'כתר ראש' (כב) שכתב שמה שאמרו תפילה בלא כוונה כגוף בלא נפש, שאם כי שאינה נחשבת כקרבן שיש לה נפש בכל זאת נחשבת למנחה שאין לה נפש, ובכוונה נחשבת כקרבן תמיד, ומבואר א"כ שיש כאן חפצא דתפילה גם בלא כוונה, וע"כ גם אם העשרה לא יכוונו מכל מקום חשיב תפילה בציבור.

[במרפא לשון (עמוד העבודה עמ' קנ"ז) כתב שהקב"ה מקבל תפילת הרבים אעפ"י שאינם מכוונים כראוי ושכ"כ בזוהר ואסמכי' אקרא שנאמר 'פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם' והכוונה שהשם ב"ה פונה אל תפלת הערער היינו כשמתפללים ביחידים רק אם מתפלל בכוונה, ולא בזה את תפלתם היינו כשמתפללים בציבור שאז מועיל אף שלא בכוונה עכ"ד. ועפ"י יש שיישבו העניין הנ"ל דמוכח שאם מתפללים בציבור יש כאן חפצא של תפילה אף כשאין מכוונים. ועי' נפש החיים (פרקים פ"ה) שכתב בתו"ד וז"ל 'אמנם כשהתפלל בקול ותתוך אותיות הדבור לבד אעפ"י שלא צירף המחשבה וכוונת הלב אליה הגם שודאי אינה במדרגה שלימה וגבוהה כראוי ואינה יכולה לעלות לעולם המחשבה עולם הנשמה כיון שחסר ממנה בחי' מחשבת האדם עכ"ז אינה לריק ח"ו ויוצא בה י"ת כי עכ"פ הרי העלה וקשר נפשו ברוחו ועול' הנפש בעול' הרוח'. [ומקובל שמרן זיע"א אמר עוד משמיה דה'כתר ראש' דאף שעל תפילה בלא כוונה מצא זכות, על אמן בלא כוונה לא מצא שום זכות].

הגליון מוקדש לעלוי נשמת
בן-ציון בן בנימין

גליון קצ"ח פ' משפטים
כ"ז שבט ה'תשע"ט
רמת - השרון

מסיחותיו של מו"ר הגאון הגדול רבי יעקב אדלשטיין זוקללה"ה

עַלֵּה אֵלֶי הַהֲרָה

פרסום ראשון

השיחה האחרונה של מרן

זצוק"ל ברמת השרון

עש"ק משפטים תשע"ו

**"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הַהֲרָה
וְהָיָה שָׁם וְאָתְנָה לְךָ אֶת לִחַת הָאָבֶן
וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר פָּתַכְתִּי לְהוֹרְתָם"**
(שמות כד, יב)

קשר ישיר לשמיעת דבר השם

בפרשה הקודמת, פרשת יתרו, למדנו על מתן תורה, שם כל עם ישראל שמעו ממש בעצמם כיצד האלקים מדבר אליהם 'אנכי השם אלקיך', זו הייתה הפתיחה למחויבות של כל עם ישראל לחיות חיים על פי התורה. הם עצמם שמעו והיה זה קשר ישיר לשמיעת דבר השם.

ולאחר מעמד זה של הר סיני ונתינת עשרת הדברות, חייבים היו כולם ללמוד ולדעת את כל מצוות התורה וכיצד לקיימם, עניין זה כתוב בפרשתנו, פרשת משפטים.

מטרת הארבעים יום בהר סיני

בסוף הפרשה מספרת לנו התורה על משה רבנו שעלה להר סיני ושהה שם ארבעים יום וארבעים לילה, וזהו הפסוק האחרון של פרשת משפטים. ומה הייתה מטרת השהייה של ארבעים יום בהר סיני, כתוב בתורה **"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הַהֲרָה וְהָיָה שָׁם וְאָתְנָה לְךָ אֶת לִחַת הָאָבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר פָּתַכְתִּי לְהוֹרְתָם"**

שם...^א רש"י אומר שדבר זה נאמר לו למשה לאחר מתן תורה, לאחר ששמעו עם ישראל את עשרת הדברות אמרו העם למשה לא נוכל לשמוע וכו' ואמר לו השם **"עֲלֵה אֵלַי הַהֲרָה"** אל ראש ההר לאחר מכן כתוב **"וּמִרְאֵה קְבוֹד ה'** קָאֵשׁ אֶכְלֵת בְּרָאשׁ הַהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" והאש מוקפת ענן וערפל, ולא כמו בפעם הקודמת שבכל פעם עלה משה וירד, עלה לקבל את דבר השם ואח"כ ירד להביא את המסר לעם ישראל, הפעם הזו נצטווה משה רבנו לעלות ההרה ולהיות שם ארבעים יום וארבעים לילה.

מ' יום כדי לכתוב ת"כ אותיות?

ומהי מטרת העלייה ובמה יעסקו בארבעים יום הללו, זה מבואר בהמשך הפסוק **"עֲלֵה אֵלַי הַהֲרָה וְהָיָה שָׁם וְאָתְנָה לְךָ אֶת לִחַת הָאָבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר פָּתַכְתִּי לְהוֹרְתָם"**. לוחות האבן הן שני לוחות חברית, שתי אבנים עליהם חקוקים עשרת הדברות. ואמר לו השם למשה כשתעלה אלי אתן לך את הלוחות ואתה תרד עמם לסוף ארבעים יום כדי לתת לעם ישראל שתי אבנים שחקוקים עליהם שש מאות ועשרים אותיות... וכי בשביל זה נדרשו ארבעים יום?

בתורה כתוב **"וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה"** יש לדעת מהי תורה ומהי מצווה. הרמב"ם בהקדמתו לספר משנה תורה מביא את מאמר הגמרא בברכות^ב וכותב:

'כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינֵי בְּפָרֹשָׁן נִתְּנוּ. שֶׁנֶּאֱמַר וְאָתְנָה לְךָ אֶת לִחַת הָאָבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה. תּוֹרָה זֹאת תּוֹרָה שֶׁבְּכֻתָּב. וְהַמִּצְוָה זֹאת פְּרוּשָׁה. וְצִנְיָנוּ לַעֲשׂוֹת הַתּוֹרָה עַל פִּי הַמִּצְוָה. וְהַמִּצְוָה זֹאת הִיא הַנִּקְרָאת תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה. כָּל הַתּוֹרָה כְּתֻבָּה מִשָּׁה רַבְּנוּ קִדְּם שְׁמִינֹת כְּתֻבָּה יָדוֹ. וְנִמְצָא סֵפֶר לְכָל שֶׁבֶט וְשֶׁבֶט וְסֵפֶר אֶחָד נִתְּנוֹ בְּאֶרֶץ לְעַד...' (הקדמת הרמב"ם למשנה תורה)

לרגל היארצייט, סט 'גאון יעקב' ג' חלקים על התורה והמועדים וקובץ עניינים מורחב בענייני השקפה, חינוך ועוד, כל שיחות מרן זצוק"ל שנדפסו עד כה, במחיר מסובסד לעילוי נשמת בן ציון בן בנימין 75 ₪ בלבד. (כמות מוגבלת)

"וקראו את הדברים שהיה מדבר וכותב, דברי חיזוק חשובים מאד שהתפרסמו והשפיעו בכל העולם" (מרן הגרי"ג אדלשטיין שליט"א על 'גאון יעקב')

אומרת הגמרא שכל התורה כבר ניתנה למשה בהר סיני, כפי שכתוב בספר ויקרא ודברים, אלא שמשה המשיך לכתוב את הדברים, רק שבהר סיני כבר הודיע לו הקב"ה כל זאת. 'המצווה' זו משנה, מלשון ציווי הדברים שתצווה את עם ישראל כיצד לקיים את הכתוב במקרא. 'תורה' זה מקרא' אומרת הגמרא, 'המצווה' זו משנה', רש"י על הגמרא מפרש שמקרא דהיינו שאנו קוראים וכשנלומדים תורה חייבים לקרוא מילה במילה, לעומת זאת 'משנה' אין חיוב להקפיד כל כך על המילים והנקודות, כן צריך לפרש את תוכן הדברים.

^א שמות כד, יב
^ב ברכות ה' ע"א

המצווה - היא התורה שבעל פה

הרמב"ם בהקדמתו כותב 'כל המצוות שנתנו לו למשה מסיני, בפרושן ניתנו, שכבר בהר סיני נאמרה למשה כל מצווה ומצווה עם הפירוש כיצד לקיימה, שנאמר, 'ואתנה לך את לוחות האבן, והתורה והמצווה' תורה היא התורה שבכתב ומשנה זו פרושה, המצווה היא התורה שבעל פה.

את כל התורה כתב משה רבנו בכתב ידו, וזה ספר התורה שלנו, הספר המדויק והעתיק ביותר הוא ספר התורה שנתן משה רבנו ונתנה לכל שבט ושבט. והמצווה שהיא פירוש התורה אותה משה רבנו לא כתב, אלא 'צווה בה לזקנים ויהושע וכל ישראל'. משה רבנו אמר שיעורים בעל פה והסביר לעם את כל הפרטים של התורה שבעל פה.

דוגמא ללימוד מצוות סוכה לעם

דוגמא לדבר, כשמשנה רבנו לימד את הפסוק 'בסוכות תשבו שבעת ימים', אמר להם משה, 'יודעים אתם את הפירוש 'בסוכות תשבו', אילו סוכות וממה עושים אותן, שאם תקחו שטיח יפה מאוד מצמר כבשים או גמלים ותפרסו אותו על ארבעה עמודים כאוהל הרי זו סככה יפה אך לא קיימתם את המצווה. ולימד את ההלכה שהסככה המסתירה מהשמש היא רק מדבר צומח, זו כבר תורה שבעל פה. עוד אמר להם משה רבנו, כשהקב"ה דיבר איתי בסיני אמר לי שצריך שיהיו לסוכה קירות, ובלי דפנות לא קיימתם את המצווה. זו דוגמא לפרטים שמשנה רבנו לימד את הזקנים ואת כל עם ישראל, ובכל שבט ושבט היו חכמים שהבינו את הדברים מהר יותר ולימדו את שאר העם. זו רק דוגמא.

וכן כשאמר להם משה רבנו 'לא תאכלו כל נבלה', דהיינו בהמה שמתה והסביר להם מתי היא נבלה ומתי היא כשרה, שאם הסכינ פגום היא נבלה ואם הסכינ כשר, כשרה.

'המצווה' אלו הדברים שנצטוו, והציווי הזה עובר מדור לדור. וכן כשכתוב בתורה 'ששת ימים תעבוד...' שבת לא תעשה כל מלאכה, איזו מלאכה התורה מתירה ואיזו היא אוסרת, על ידי התורה שבעל פה אנו לומדים ל"ט מלאכות ותולדותיהן, דבר זה הוא חוק התורה שניתנה בסיני, והתורה קדמה לבריאת העולם.

עם ישראל קיבלו את התורה על מנת לחיות על פיה ואין כל כח שיכול לשנות את זה.

מלחמת היצר הרע לעקירת התורה מעם ישראל

במשך כל הדורות, אלפי שנים כבר, נמשכת מלחמת היצר הרע כדי לעקור את התורה מעם ישראל. אחת הדרכים שהיצר הרע ממציא היא, שהיות שהרבה פעמים ישנן הלכות מסוימות שלכאורה חושבים שאינן מאפשרות לנו לחיות איתן, ולכאורה זה מתנגש עם עצם החיים, ומאחר שאנשים רוצים לחיות, והיצר הרע לא יאמר ליהודי ללכת לכומר ולהמיר דתו, הרי יהודי נולד עם רגש ולא מסוגל לעשות דבר כזה, אם כן מה היצר הרע אומר לעשות, אומר היצר הרע נעשה תיקון בתורה. חושבים הם שכמו שעושים שיפורים טכנולוגיים. דוגמא לדבר איך לאוורר מקום.

כמה ככרות חייב אני לבעל הרוח

בזמן הגמרא הייתה מניפה, היו מחזיקים בידם מכשיר קטן מקרטון שמנפנפים בו על הפנים ואם היה אדם עשיר היה לו עבד שהיה עושה זאת בשבילו. בגמרא כתוב שלרבי שמעון בן חלפתא היה חס מאוד ביום חס ומרוב שהיה תשוש מן הלימוד לא היה בו כח להניף במניפה, אמר לבתו שהוא מוכרח להשען כדי לשנן את הלימוד, ואת... תעמדי עם המניפה, וכיון שאיני רוצה להטריח עליך, אתן לך מיני בשמים, נרד וכרכום. אמרה ביתו, איני מבקשת את זה אין אני מבקשת בשמים. עמדה והחלה לנופף במניפה, יצאה רוח קרה ונעימה על פניו ועל פני האחרים. אמר לה רבי שמעון בן חלפתא לביתו, אם לך הבטחתי כבר אחד של נרד, כמה ככרות אני חייב לבעל הרוח הזה.

המבקשים לעשות 'שיפורים' בתורה. זו רפורמה.

לאחר מכן המציאו את המאוורר שמחברים לגג או לקיר, אח"כ המציאו את המזגנים אילו הם שיפורים טכנולוגיים. בדומה לכך אומרים אנו נמצא גם תיקונים ושיפורים בהלכות התורה. ואומרים הם, קשה לשמור שבת מדוע אם כן להתחיל את השבת עם השקיעה ועוד כשארם באמצע עסקיו, אולי

נתחיל את השבת בשמונה או עשר בלילה. הרי זו רפורמה.

חוק ההתיישנות הופך אשת איש למותרת ח"ו

דוגמא נוספת, אשה מסכנה שבעלה עזב אותה ונסע למדינה רחוקה ולא רוצה לשלוח לה גט. הגויים מצאו פתרון 'חוק ההתיישנות'. אם האשה הזו יושבת כבר שמונה שנים ובעלה לא חוזר, בית המשפט נותן לה רשות להתחתן עם אחר, איסור אשת איש כלפיה התיישן. אומרים הם, נתאסף בכנסת, בפרלמנט, ונכריח את הרבנים להמציא הלכה חדשה שהאיסור 'לא תנאף' הכתוב בתורה לא חל במקרה הזה ואין זה ניאוף, כי לטעמם זה מתנגש עם החיים.

'לעבור דירה' לעוה"ב ושלא תעקר אות אחת מהתורה

אדם ממציא חוק ולכן הוא מחליט לשנות אותו. את התורה לא אנו המצאנו, קיבלנו אותה מהקב"ה, 'אלקים אמר', ואם אלקים אומר שזה מתנגש עם החיים, אלוקים יכול גם לומר... מי אמר שאתה חייב לחיות, אולי אתה בכלל צריך למות... התורה היא בבחינת 'כי הם חיינו', החיים של האדם לא מסתכמים בעולם הזה, והאדם יכול פשוט להחליף את הדירה, את מקום המגורים שלו, ובמקום לחיות בעולם הזה, לעבור לגן עדן. אבל אי אפשר לעקור אות אחת מהתורה. כמוכן שלאדם אסור להתאבד משום האיסור של 'לא תרצח', שאפילו את עצמו אסור לו לאדם לרצוח. לאדם יש חובה לשמור על הגוף ועל הבריאות כדי להתקיים. אבל אם אלקים מחליט שאנו מחליפים דירה, לעולם הבא, זה אם כן רצון האלקים.

מעשה בחפץ חיים וידו המסכנה של הגביר

מעשה עם החפץ חיים וצ"ל, החפץ חיים היה נוסע למרחקים לתת דרשות ולחזק את המצוות. בעיקר היה נוסע ממקום למקום להפיץ את ספרו על שמירת הלשון, אבל כשהיה מגיע לעיירות ניצל זאת כדי לדבר על שמירת שבת. וכשתה את הישיבה בראדן

¹ אכן הייתה 'שופטת' שבאה אליה קובלנה על הפרת חוק 'שעות עבודה ומנוחה' שהוא חוק 'ביכנסת' וחברת האוטובוסים הפעילה רכבים עד ליל שבת, וקבעה 'שופטת' שהשבת כמו כל יום מתחילה בחצות הלילה ולא עם השקיעה (עפ"ל). (מעניין שלעניין צאת השבת לא הלכה בדרך זו, אלא 'הסכימה' שהשבת תצא בצאת הכוכבים) נ.ש.

הדבר נוגע גם לתורה שבכתב וגם לתורה שבעל פה.

הדין צריך לראות עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו

חכמי התורה יראי שמיים, יודעים ומתייחסים לכל הלכה באימה וביראה. דיין צריך לראות את עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו^ה, מפחד. וכשהולכים על פי התורה ולא ממציאים דברים כנגד התורה, אלא להיפך, לומדים את הפרשה בתורה כיצד לשמור שבת וכיצד לקחת הלואות בדרך הנכונה אז יודעים את הדרך הנכונה. את זה אומרת התורה "עֲלֶה אֵלַי הִתְּרָה וְהָיָה שֵׁם וְאֶתְּנָה לָךְ אֶת לַחַת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כְּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם", זה שאומר הרמב"ם שהזכרנו לעיל, שהתורה שבכתב נתנה יחד עם התורה שבעל פה, כמו שכתוב בגמרא על הפסוק 'להורות' שחכמים לומדים בעומק העיון עם יראת שמיים, הם מורים את ההוראות לדעת את רצון השם. אלקים נמצא בעדת א"ל. יהי רצון שיתקיים בנו 'השיבה שופטינו כבראשונה וירעצנו כבתחילה' אמן ואמן.

קול דודי

פרסום ראשון

עפ"י הספר לקט שיחות
וביאורים
באדיבות משפ' רוזנטל הי"ו

"וְהִגִּישׁוּ אֲדָנִי אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדָּלָת אוֹ אֶל הַמִּזְבֵּחַ וְרָצַע אֲדָנִי אֶת אֲזִנֹּו בַּמִּצְעַ וְעָבְדוּ לְעֶלֶם"^ה, וברש"י – אוֹזֶן שֶׁשְׁמַעָה בָּהֶר סיני 'לא תגנב' והלך זה וגנב, תרצע וכו' אוֹזֶן שֶׁשְׁמַעָה עַל הָר סיני 'כי לי בני ישראל עבדים' וכו'...

וצריך ביאור אימתי שמעה אוֹזֶן זו על הר סיני הרי עדיין לא נולד אז. ובפשטות צריך לומר על פי מה שאמרו חז"ל שבמעמד הר סיני היו גם הנשמות של כל הדורות העתידים להיוולד, אך הביטוי "אוֹזֶן" עדיין אינו מיושב כל כך.

דיבורו של הקב"ה נצחי

קיר ברזל, וכשאדם רץ ומגיע אל מול קיר ברזל יש לו שתי ברירות, או לסגת לאחור או להמשיך לרוץ ולפוצץ את הראש בקיר. הפסוק בתורה הוא כקיר ברזל, כתוב בתורה לא לעשות מלאכה בשבת, אי אפשר לעבור את הקיר הזה. כשיהודי יודע ומכיר את סולם הערכים הנכון, מה הערך של שבת בחיי היהודי, הוא מבין שהוא לא ימות אם לא יהיה לו את המפעל הזה. חכמי התורה שלומדים את התורה ופוסקים הלכות, אינם חברי פרלמנט שפוסקים חוקים לפי המתחשק להם, הם לומדים את התורה לפי רצון השם, ואם השם אמר, אז אין לנו שליטה על כך.

מעשה ברמאותו של נשיא בית המשפט העליון

היה מעשה של טעות חמורה. לאחר שתמה כהונתו של נשיא בית המשפט העליון המוסמך לתת אישורים והסמכות לעניינים שונים כגון מינוי שופטים או עורכי דין, המשיך לתת הסמכות ואישורים והתברר שבזמן שנתן את האישורים כבר היה פנסיונר ואף על פי כן המשיך לחתום על האישורים, ברמאות. התעוררה בעיה קשה משום שבינתיים, אלו שקיבלו את ההסמכות הלא כשרות, הוציאו פסקי דין (בעוד שהכשרותם לשופטים אינה תקפה).

ק"כ ח"כים הכשירו את השרץ למפרע

לא ידעו מה לעשות, התאספו מאה ועשרים חברי כנסת ואמרו, נעשה חוק ו... 'הפה שאסר הוא הפה שיתיר' וכמו שפסלנו את האישורים הללו שנעשו בדרך לא חוקית, כך אנו יכולים גם לאשר בחוק שכל ההסמכות הללו כשרות, לכנסת יש סמכות לעשות כך, ממילא כל הפסולים הפכו לכשרים... למפרע. כך זה נראה כשבני אדם מחוקקים חוקים, הם יכולים להחליט למפרע שמה שהיה לא כשר, יהפוך לכשר.

לא ניתן להכשיר את הנבלה למפרע

בניגוד לכך, בהלכה, אם יתברר שהשוחרט היה פסול כבר לפני שנה, וידעו שמה ששחט עד עתה היה נבלה, יעבירו כרוזים והודעות וכל אישה ואישה שבישלה מהבשר ששחט, תצטרך להגעיל את כל הכלים שהיא בשלה בהם. הרבנים לא יפסקו במקרה כזה שהבשר הלא-כשר, הפך פתאום כשר למפרע. אין לנו שליטה כזו לחוקק חוקים מפני שחוקי התורה ניתנו מן השמיים, יחד עם בריאת העולם,

היה נוסע לעשות מגבית להחזקת הישיבה, לאוכל לבחורים וללומדים בישיבה. הוא נסע פעם לחארקוב, עיר שבה גרו יהודים רבים. בשבת הוא אמר דרשה וכולם התלהבו מאוד, במוצ"ש הביאו לו את התרומות לישיבה.

כמה חבל שיישרפו את היד הטובה הזו בגיהנום

הגיע יהודי אחד שהיה עשיר גדול והביא לו תרומה גדולה ושם אותה בידו של החפץ חיים. וכן הושיט את ידו כדי שהחפץ חיים יושיט לו יד לשלום, אבל החפץ חיים תפש את היד של היהודי והחל בוכה בכי גדול. שאל אותו הגביר, מדוע הרב בוכה, אמר לו החפץ חיים, היד הזו כל כך טובה, שעושה מצווה כל כך גדולה, איזה כאב יהיה ליד הזו בגיהנום כשישרפו אותה על שהוא מוכר בחנותו בשבת. והחפץ חיים המשיך לבכות וכשראה הגביר שהחפץ חיים כל כך מצטער הבטיח לו שיסגור את החנות בשבת.

מעשה בשומר שבת למחצה לשליש ולרביע

היושבים על יד החפץ חיים אמרו לרב, אם כך הוא, יש כאן עוד גביר אחד שיש לו מפעל לחומרי בניין שפתוח בשבת, נקרא לו על מנת שהחפץ חיים ישכנע אותו לשמור שבת. אותו גביר אמר שאכן רוצה הוא לשמור שבת ובאמת שומר הוא הכל, מלבד הפעלת המפעל שהוא מפעיל אותו בשבת, אך חוץ מזה הוא עושה קידוש והבדלה, אך במפעל עובדים פועלים ומהנדסים יהודים ואם יסגור את המפעל בשבת לא יוכל להתקיים משום שמפעל זה עובד על תנורים גדולים השופרים לבנים (בלוקים) ועד שמתחילים להדליק את התנורים לוקח להם שלשה ימים להתחמם ואם ישבתו בשבת עד שיתחממו שוב לא תהיה הצדקה למפעל להתקיים.

לחלל שבת זו כמו התאבדות

אמר מי שישב על יד החפץ חיים, יש לנו רעיון, נושיב מהנדסים מומחים, יהודים, שימצאו פתרון כיצד לחמם את התנורים תוך חצי יום ואז מבטיח הגביר שיסגור את המפעל. החפץ חיים אמר שאין זו דרך נכונה משום שעד שימצאו פתרון המפעל ישאר פתוח. ויהודי ששומר שבת, אם אי אפשר לו להחזיק את המפעל ולשמור שבת בו זמנית, שלא יחזיק את המפעל. וכי מה הוא טוען, שהוא רוצה לחיות? חילול שבת זה כמו התאבדות. אם הוא רוצה להתפרנס מהמפעל ולמצוא מהנדסים שיעזרו לו למצוא פטנטים, ראשית לכל הוא צריך לדעת שחילול שבת זה

^ה סנהדרין ז' ע"א
^י שמות כא, ו'

ומהדהד בכל דור ודור

אלא צריך לומר, דממש אוןן זו של עבד זה, האוןן הגופנית שמעה, והיינו כשהיה ברחם אמו אז מלאך מלמדו כל התורה והוא הוא הדיבור של הר סיני, כי הדיבור של הקב"ה הוא נצחי והמלאך הינו רק שליח ושליחותו היא להעביר את הדיבורים שיצאו מפי הגבורה ולשימם באוזניו של העובר. ואף אחרי הלידה ששכח הכל ע"י הסטירה, מכל מקום החפצא של האוןן נשארה בתורת אוןן ששמעה, וקול זה הוא קול דודי דופק באוזניו של כל איש מעם ישראל וקורא ואומר לו לא תגנוב! לא תקנה אדון זולתו של השי"ת!

אכן, אוןן של יהודי משרשה ואפילו אם בגלל חמדת ממון או תאוות שונות של עוה"ז איננו שומע לקריאה זו, הרי על זה גופא יש תביעה נגדו מדוע אוןן סתומות שגרמת לסתימתן ע"י המידות הרעות והרהורי עבירה, ולכן אמרה התורה תרצע, כלומר לנקוב את הסתימה כדי שיוכל להאזין לקול הקורא מהר סיני.

אצל היהודי מספיק נקב קטן כדי להביא להתעוררות

בא וראה, אפילו במקום שהתורה נתנה עונש גופני אינו דומה לעונשים שבאומות העולם כגון בארצות ערב ששם קוטעים ידו של גנב ונעשה בעל מום מחוסר איבר, וכאן חסה התורה ורק נקב באוזנו וזה די כדי להביאו להתעוררות, וכן גם בימינו התעוררו רבים לרגלי יסורי דקירת האוןן של מלחמת יום הכיפורים וכדומה וחזרו בתשובה.

"ויבא משה בתוך הענן ויעל אל הקר ויהי משה בקר ארבעים יום וארבעים לילה"

וכן, פירש רש"י ענן זה כמין עשן היה ועשה לו הקב"ה למשה שביל בתוכו.

העשן הפרעות ובלבולים בתחילת עסק התורה

ונראה שיש בזה רעיון לדורות, השכינה שרויה בראש ההר כמראה אש כלומר מאירה, מחממת, שופעת טובה וברכה, אך הדרך להגיע לשם היא ענן כמין עשן, כלומר אצל כל אדם בתחילת ההתעוררות להתקרב להקב"ה ולעלות לעסק התורה דהיינו הר סיני, מופיעים

כל מיני ענינים המבלבלים מפריעים ומטרידים, וזהו העשן. האש אינה מאירה, אלא להפך, מעשנת ומערפלת את בהירות ההשקפה ואדם כזה הוא בסכנה גדולה של יאוש ח"ו ושל נסיגה וירידה לשאול תחתית רח"ל, אך אם מתחיל לצעוד בשלבי ההתעלות והיינו "ויבוא בתוך הענן ויעל" אז זוכה לסייעתא דשמיא נפלאה, והיינו שביל שהקב"ה עושה לו עד שהכל מסביב מלא עשן. ואעפ"כ מקום הילוכו מואר באור יקרות וטוב לו ועונג לו, וכך זוכה לקרבת אלוקים וקניני התורה כמשה רבינו בשעתו.

משפטים

מו"ר זצללה"ה
עפ"י כתבי הרב משה חליוה שליט"א

לאחר ששמענו כל בני ישראל יחד על הר סיני את עשרת הדברות, ולאחר שאמרו בני ישראל למשה רבנו שאין בכוחם לשמוע את קול השם, "כי לא יראנו האדם וחי", שהרי אדם שאינו בדרגת משה רבנו ושומע את קול השם אינו יכול להיות עוד. ואחר פרשת יתרו מגיעה פרשת ואלה המשפטים, אלו משפטים שבין אדם לחברו.

מדוע פותחת הפרשה דווקא בגנוב

שאל רבי זיסל מקלם, מדוע כאן בתחילת הפרשה מתחילה התורה בעניין עבד עברי, שהוא בעצם גנב יהודי רשע שגונב ועובר על הציווי 'לא תגנוב' ואין לו ממה לשלם, ולכן מוכרים אותו בעבור גניבתו. וכי לא מצאה התורה אדם מכובד יותר להתחיל איתו את פרשת משפטים?

האב מטפל קודם לכולם. בכן הזקוק לטיפול

הוא מוטיב לה והוא מפרק לה, אדרבה – עם ישראל בנים הם למקום ואבינו שבשמיים דואג לילדיו, ואכן כמו שיש אב שכל בניו

הקונה עבד קונה אדון לעצמו

אומרת התורה, 'כי תקנה עבד עברי', אם יש לו לאדם כסף, טוב יותר שישלם ולא ימכר, אך אם אין לו, נמכר בגנבתו, נמכר אותו לאדם צדיק, בעל מידות טובות ובעל חסד, כי הקונה עבד עברי צריך להתחסד עם העבד ולפרנס אף את אשתו וילדיו. ולהם אין דאגות ולא סובלים הם ממה שאביהם גנב, משום שפרנסה יש להם, וכשיש רק כרית אחת, כתבו התוס' בקידושין שצריך לתיתה לעבד כדי להיטיב איתו, והאדון ישן על הריצפה, על מזרון.

הקב"ה חפץ בטובתם של עם ישראל

רואים מכאן שהקב"ה אוהב את עם ישראל וחפץ בטובתם, כמה כואב להקב"ה שיש גנב יהודי וכמה מצטערת השכינה על כל סטייה של יהודי. כמה צער יש לקב"ה שבחורי ישיבות שלומדים בישיבה אינם מתפללים כראוי, וכמה נחת רוח יש לקב"ה כשלומדים ומתפללים כראוי. כמה קיטרוג יש כשבחורי ישיבות מדברים לא כראוי, משום שפה שעוסק בתורה צריך להיות נקי מדברי הבל, לא לצעוק כלפי השני דיבורים לא יפים, כמו שפעם יצא לי לשמוע שאחד צעק לשני ברמזור. כל אחד צריך לדעת מה לדבר ומה לא, וכדי לתקן את העבד עברי אמרה תורה שימכרוהו ואז יראה כמה טוב היושר ולא יחזור לסורו.

על אחת כמה וכמה שהקב"ה מצטער כשיש ליהודי איזו צרה והוא חולה, וכמו שקרובי המשפחה מצטערים עליו. קרוב השם לכל קוראיו, ולכן יש להתפלל שהשם יתן ישועות לכל אחד ואחד ולא ליפול בפח היצר הרע. יהי רצון שיתן הקב"ה שכל אחד ואחד יתקן ולא יקלקל אמן ואמן.

השיבה

שופטינו

מתוך הספר 'גאון יעקב'

"וְאֵל מֹשֶׁה אָמַר צֵלָה אֵל ה' אֵתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאֶבְיָהוּא וְשִׁבְעִים מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתָם מִרְחֹק: וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבָדּוֹ אֶל ה' וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ: וַיָּבֹא מֹשֶ�ה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל דְּבָרֵי ה' וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה" (כד, א-ג)

למה נסמכה פרשת משפטים לעשרת הדברות

הפרשה הקודמת - פרשת מתן תורה ובה עשרת הדברות: הפרשה הנוכחית היא פרשת משפטים. אחרי עשרת הדברות שכולם שמעו בהר סיני, אמרו עם ישראל למשה, אין בכוחנו לשמוע יותר, כי אם נשמע דיבור נוסף מהקב"ה, הנשמה שלנו לא תוכל להתקיים בגוף, איננו כ"כ בדרגה קדושה, 'קרב אתה ושמע' - אתה תתקרב להר סיני, תשמע כל מצוה, ותלמד אותנו.

הפרשה הראשונה שאחרי עשרת הדברות היא 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם' ובהמשך הפרשה נאמרו ההלכות של בין אדם לחברו, דיני ממנות ודיני נזיקין: 'כי יגח שור', 'כי יפתח איש בור', 'כי יכה איש', וכו'.

ומדוע המצוות הראשונות שניתנו מיד אחר מעמד הר סיני, הן מצוות שבין אדם לחבירו? משום שכדי שאדם יהיה מושלם בעשיית רצון ה', הדבר הראשון שחשוב לו הוא, שלא יהיה אגואיסט, שידע שיש גם 'חבירו'. אם אדם אוהב יותר מכולם רק את עצמו - אוהב את הממון שלו, אוהב את התענוגות של הגוף

שלו - אז הוא לא יוכל להיות שקול בבחירה שלו, לבחור לעשות את רצון ה'.

קלקולו של השוחד בכל חיי האדם

זה דומה למי שקיבל שוחד, שלגביו נאמר 'לא תקח שוחד' - יש שוחד כסף ויש שוחד של אינטרסים אישיים. אם בן אדם אוהב את התענוג שלו, את הגוף שלו, זה משפיע על השכל שלו שלא מבין לשפוט נכון. בדברים שנוגעים לו להנאתו, הוא תמיד יכריע באופן שיהיה לו מזה יותר נח אישית.

כתוב בפרשה: 'ושוחד לא תקח, כי השוחד יעור פיקחים ויסלף דברי צדיקים', 'יעור פקחים' - פיקח נקרא אדם שהעניינים שלו פתוחות, אדם שרואה. השוחד, סותם לו את העיניים, הוא נהיה כמו עיוור, והוא לא יראה את האמת הנכונה. פסוק זה נאמר בתורה על דיין, שצריך לשפוט, הוא צריך להיות נטרלי במאת האחוזים, ואם הוא לקח שוחד, אז הוא כבר לא יכול לראות דברים לחובתו של האדם שהוא נהנה ממנו, וודאי שיש לו כעת אינטרס להצדיק אותו.

ואמר רבי ישראל סלנטר, כמו שהתורה אומרת הלכות לדיין כדי שישפוט בשיקול הדעת הנכון, כמו כן כל אדם הוא דיין, דיין על עצמו, שיש לו אפשרות לבחור בחיים הפרטיים שלו לעשות כך או כך. הוא צריך לשפוט ולהחליט לאכול את זה או לא לאכול (כגון בענייני כשרות), ללכת למקום הזה או לא ללכת. ואם הוא משוחד, אזי השכל שלו נוטה תמיד לחשוב על מה נעים לו יותר.

מעשה בגנות השוחד מר' ישמעאל ואריס

הגמרא מספרת על רבי ישמעאל, שהיה לו פרדס של עצי פרי והיה לו אריס, שהיה מעבד את הקרקעות. האריס היה מומחה לחקלאות, ועשה את כל העבודות בפרדס. ובעונה של קטיף הפירות, האריס היה מביא לו את היבול והם היו מחלקים ביניהם חצי חצי, או שליש ושני שליש (כפי מה שסיכמו בכל עונה כתשלום עבור עבודת האריס). פעם אחת, האריס הביא לו את הפירות לפני הזמן הקבוע, מה הסיבה? התברר שעומד להיות דיון, משפט בין אדם לחבירו, בין האריס לבין אדם אחר, והאריס הקדים לר' ישמעאל את זמן נתינת הפירות, כדי לקרב את ליבו.

רבי ישמעאל לא רצה לקבל, כי ראה בזה שוחד. לאחר מכן באמת הגיעה אליו הודעה שהאריס מזמין את פלוני לדין. אמר רבי ישמעאל, אני כבר לא אהיה פה דיין. כי האריס

כבר ניסה להביא לו מעין מתנה, לכן ביקש רבי ישמעאל מרבי יוסי חברו לשפוט במקומו. המקום של המשפט היה צמוד לדירתו של רבי ישמעאל, שהקשיב כיצד מתווכחים האריס והשני, והוא חושב בלבו: הרי האריס היה יכול עכשיו לטעון טענה כל כך טובה ולזכות.

אח"כ אמר על עצמו - האם תמיד אני חושב דברים לטובתו של האריס? למה אני לא נטרלי? מדוע אני חושב שאולי האריס יטען כך וכך. הוא מקשיב הלאה, בסוף, הדיין רבי יוסי, פסק לחובתו של האריס, ונימק זאת בנימוק כל כך טוב. אמר רבי ישמעאל: כיצד לא עלה בדעתי הנימוק הזה, שהאריס באמת צריך להפסיד? ! איך לא חשבתי על זה כלל, הרי רואים שהצדק באמת לא כמו שחשבתי.

אמר ר' ישמעאל: 'תפח רוחם של מקבלי שוחד', קל וחומר, וכי אני קיבלתי שוחד? הרי אלו פירות שלי! אבל מה, הוא הביא לי אותם לפני הזמן הרגיל וכי לקחתי את הפירות? הרי סירבתי לקחת אותם. ואפילו שלא לקחתי את השוחד, והשוחד לא היה ממש מתנה שנותן משלו, אלא הוא הביא לי דבר המגיע לי, וכבר חשבתי בלבי לטובתו - אם כן, מי שבאמת מקבל שוחד, על אחת כמה וכמה.

מעשה ר' עקיבא וטורנוסרופוס הרשע

המדרש מביא מעשה בטורנוסרופוס הרשע, שהיה חכם רומאי והיה מקורב מאד לרבי עקיבא, והיה מתווכח איתו, אבל גם למד ממנו את תורת ישראל ואמונת ישראל. בגמרא מובאות הרבה שאלות שהוא שאל. כתוב שהוא שאל את ר"ע מה יום מיומיים. כלומר: מי אמר לכם שהיום שבו אתם שומרים שבת, הוא באמת היום השביעי של הבריאה.

ופעם אחרת שאל אותו: אתם אומרים שהקב"ה אוהב את העניים, אם הוא אוהב אותם אז שיפרנס אותם, למה הוא משאיר אותם עניים. שאלות מסוג זה שאל ועל כולן היה רבי עקיבא צריך לענות לו, אלו גם שאלות נכונות. על זה ענה לו רבי עקיבא: הקב"ה רוצה שאנו נרוויח את המצווה, לזכות אותנו, כדי לקדש את הנשמה שלנו, לכן הוא עשה שיהיו עניים בעולם.

יום אחד הוא שאל את רבי עקיבא: תאמר לי, איך נברא העולם - היבשה, הים, כיצד? מי עשה את כל זה? ענה לו: 'בראשית ברא אלקים', אלוקים ברא את העולם. אמר לו טורנוסרופוס הפילוסוף הרומאי: תוכיח לי, אני חושב שהכל נהיה לבד, והעולם הוא דבר קדמון, מי אומר שהאמת כדברך. אמר לו רבי

לצד השני, ואז הניח את המעדר על הכתף החשופה, הוא לא רצה להניח אותו על הבגד, הוא הזיז את הבגד, עשה דברים משונים.

שאלו אותו: אמרתו לך שלום, למה לא התייחסת? הוא אמר: הזמן שהייתי שם בשדה הוא לא שלי, אני שכיר יום, ומקבל כסף בשביל כל רגע שאני עובד, אם אתחיל לדבר איתכם, אני פוגם בעבודה, הזמן שייך לבעל הבית, אסור לי להפסיד לבעל הבית את הרגעים שבהם שאני עובד אצלו ולכן אני לא מדבר, אני עובד.

ולמה את כלי העבודה שמת על הכתף והפשלת את הבגד? הוא ענה: הבגד הזה שלבשתי הוא לא שלי, אין לי כסף לקנות בגד, כשאני יוצא החוצה לעבוד אני לוקח בהשאלה. ואם אשים את הכלי על הבגד, אני משנה מהשימוש שסיכמתי עם הממשל שהבגד הוא בשביל ללבוש, אבל לא בשביל לשמש כריפוד לכלי העבודה שמונח לי על הגב, ולכן אני לא יכול להשתמש בו. עדיף שישפשף את העור שלי, כי הוא שלי, ועל זה אני יכול להסכים, אבל שלא תשפשף הטוריה הכבדה הזאת את הבגד של השני.

מעשה בר' ישראל סלנטר והכחור שהאריך בתפילה

ר' ישראל סלנטר היה מרבה מאד לדבר בפני התלמידים, על ההקפדה והזהירות בעניינים של בין אדם לחבירו. בתפילת ראש השנה או יום כיפור התפללו עמו תלמידיו בבית המדרש שלו, זה היה בית כנסת קטן. ר' ישראל סיים שמונה עשרה וראה תלמיד אחד מאריך בתפילה. הוא ניגש אליו ואמר לו: "גולן" זז מכאן. באמצע שמונה עשרה? כן, באמצע שמונה עשרה. גולן, תסתלק.

למה הוא גולן? אמר ר' ישראל: זה חדר קטן, והוא עומד על יד החלון, חוסם את האוויר, והרי חנוק פה, אז פתחו את החלון כדי שיכנס אויר, ואתה סותם את החלון, אתה גוזל את האויר מכולם, ולכן מותר לך לזוז באמצע שמונה עשרה, כדי לא להיות גולן, כך הוא אמר. לא עלה בדעתו של התלמיד מה נקרא גול בכל המובנים. צריך להתחשב, מקום קטן, חם, לא היו אז מזגנים.

ולגבי, טורנוסרופוס הרשע - הפילוסוף היווני, הוא היה משוחד וחשב רק על עצמו כמו גוי, במושגים שונים ורחוקים ממושגי תורתנו הקדושה. וכל אחד ואחד, אם לא ירגיל את עצמו לאלה המשפטים, לעולם לא יוכל להיות נטרלי בהחלטות שלו גם לגבי עבודת ה', כי התורה דורשת מהאדם, שיהיה משולל מכל זה, שיחליט החלטה נקייה, האם השם רוצה כך או אחרת.

טעם שאין מושיבים כהן גדול

האינטרסים? כמו שהמשנה אומרת: "הַיָּהוּ מְתַפְּלֵל בְּשְׁלוֹמָהּ שֶׁל מְלָכוֹת, שְׁאֵלְמָלָא מוֹרְאָה, אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ חַיִּים בְּלִעּוֹ". כי אם יהיה אנרכיזם (שכל אחד עושה כרצונו), הדבר יביא למצב של איש את רעהו חיים בלעו - כל אחד יבלע את השני בעודו חי, לכן ודאי שאי אפשר לחיות במקום כזה, שאין סדר ושלטה ומותר לרצוח, לגנוב, לגזול ולהזיק אחד לשני, לכן עשו במדינות חוקים. יוצא שהחוקים במדינה הם בשביל הנוחיות שלנו.

אבל משפטי התורה, משפטי האלוקים, מטרתם שיהיה טוב לכל אדם ואדם, הטוב האמיתי בשביל לעדן את הנפש, שהאדם לא יהיה כמו בהמה, כמו חומה פרוצה, אלא שיהיה רוחני יותר. אלה הם חוקי התורה. ולכן, בדין תורה 'דין פרוטה כדין מאה', אצל אומות העולם דבר זה לא מובן. למשל בחוקי המדינות, בתביעות קטנות, לא צריכים השופטים להיות חכמים גדולים, אם מדובר בסכום כסף קטן, לא צריכים את השופט המכובד כדי לשפוט על כך. ויש תביעות שכלל לא צריכים שופט בשבילם, אלא יחליטו הפקידים לבד.

בחוקי התורה מושיבין בית דין אף על פרוטה

בדין תורה 'דין פרוטה כדין מאה'! במשפט התורה, אזי אפילו בויכוח על פרוטה אחת, מטריחים את גדולי התורה לשפוט מה דין הפרוטה הזאת, האם היא שייכת לזה או לזה, חייב או פטור. אין הבדל בגודל הסכום, כי המשפט הוא עניין של אמת, מהי האמת.

זהירותו של אבא חלקיה בגזל על המושג של גזל - להזהר שלא להזיק ממון חבירו, יש סיפורים בגמרא. למשל הגמרא מספרת שהיתה שנה אחת שלא היו גשמים, והלכו לצדיק שיתפלל. מי היה הצדיק? קראו לו אבא חלקיה. אבא חלקיה לצורך פרנסתו עבד בתור שכיר בשדה. הלכו לביתו, והוא לא היה בבית, הוא בשדה, הלכו אליו לשדה, ואמרו לו 'שלום עליכם'. הוא לא שואל 'מי אתם', לא שואל 'מה שלומכם', רק השיב שלום והמשיך לעבוד. הם רצו לבקש ממנו שיתפלל על הגשם, אבל הוא לא רוצה אפילו לשמוע מה שהם מבקשים.

הם חיכו עד שסיים את העבודה. כשגמר את העבודה הוא הלך לביתו ובדרכו הם רואים דבר משונה, יש לו כלי עבודה, מעדר-טוריה, שהניח אותו על הכתף, לפני שהניחו על הכתף הוא הפשיל את המעיל, העביר את השרוולים

עקיבא: אני אענה לך מחר. הוא לא ענה לו, קבעו פגישה למחר, למחרת רבי עקיבא הביא לו ציור יפה מאוד, כאן מצויר הר, כאן כבשים, כאן צמחים וכאן עומדים בני אדם. שאל רבי עקיבא את טורנוסרופוס תסתכל על הציור, איך הוא נהיה? הוא ענה: צייר מומחה עשה את זה.

אמר רבי עקיבא: מה פתאום, היה דף חלק בבית, והיו הרבה בקבוקונים, בקבוק אחד מלא בצבע אדום, אחד ירוק, בקבוק אחד בצבע אחר, עברה ציפור ועשתה רוח בכנפיים, הפכה את הבקבוקים ונשפך הצבע על הדף, הכל נפל בדיוק; פה נפלה טיפה כזאת, ופה טיפה כזאת, ונהיה בציור כך שזה דומה לכבש, זה דומה לבן אדם, זה דומה להר.

אמר הפילוסוף: זה לא יתכן - שציפור תעבור ובמקרה זה יפול כך? ברור לי שבן אדם צייר אותו. אמר לו רבי עקיבא: אתה בטוח? ענה לו: כן. אמר לו ר'ע: אם כך, לפי דבריך הציור הזה של האוקיינוס והים והרים, וכל הבריאה, שמש וירח, זה כן נהיה לבד? הרי זה לא יכול להיות לבד, ודאי מישהו עשה את זה. לאחר תשובתו של ר'ע לא מופיעה שאלה נוספת של טורנוסרופוס ומשמע שר'ע ניצח בויכוח.

האדם הכופר משוחד מנגיעות עצמו

מה היה אופן הויכוח שרבי עקיבא ניהל איתו? רבי עקיבא ידע שאם הוא היה מדבר איתו בויכוחים רגילים על פי שכל, זה לא היה עובד, כי הגוי קיבל שוחד, הגוי הרשע רצה להתנהג כמו שמתחשק לו. ואם הקב"ה ברא את העולם, אז הקב"ה בעל הבית עלינו, הוא נותן לנו הוראות וצריך לשמוע בקולו, זה לא יהיה נח לרשע, זה מגביל אותו, אז הוא משוחד ויותר נוח לו שלא להאמין שהקב"ה ברא את העולם, כי כך הוא עושה מה שהוא רוצה וחושק. לכן אם רבי עקיבא היה מדבר דיבורים, זה לא היה משכנע, כי השוחד מעוות את השכל, והיה מחפש בשכלו כל מיני טענות ומענות. לכן רבי עקיבא חשב להפתיע אותו, להתקיף אותו עם הציור הזה, כי בצורה כזאת אפשר להכניס את זה לשכל של הגוי הזה.

ההבדל בין חוקי התורה לחוקי הגוים

כאמור לעיל הדבר הראשון שנאמר לעם ישראל לאחר קבלת התורה הוא 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' - דהיינו המשפטים של בין אדם לחבירו, וחשוב לדעת שאין הדבר מסור לנו, להמציא חוקים ולהחליט שכן טוב לחיות וכך טוב לשפוט - לחוקק חוקים כמו בכל מדינה שיש לה חוקים. כי אלה חוקים של אינטרסים, ומה הם

לעבר שנים

הגמרא אומרת, שהדיינים בבית הדין הגדול שבירושלים יכולים להחליט בתחילת השנה או כל זמן שעדיין לא הגיע חודש אדר, אם תהיה שנה מעוברת או לא. בימינו, אין סנהדרין, אז קובעים מראש איזו שנה יש בה שני אדר, ואיזו שנה יש בה אדר אחד. בין הדיינים שיושבים בבית הדין להחליט אם השנה תהיה שנה מעוברת לא מושיבים כהן גדול. כהן גדול יכול להיות תלמיד חכם גדול, למה אם כן שלא יהיה אחד מהדיינים? הגמרא עונה משום שהכהן הגדול נוגע בדבר, מי שהנושא נוגע לו לא יכול להיות דין.

מה זה נוגע לכהן גדול אם השנה מעוברת או לא? אומרת הגמרא שזה נוגע לו, משום שאם יעשו בחורף עוד אדר, אז החודש של הקיץ - אלול, יהיה באב, זה לא יהיה אלול. וזה יגרם שתשרי יהיה אלול. יוצא שכשיתחיל תשרי, כבר יהיה קר יותר, כי החודשים הולכים לפי 365 ימים בשנה, אז אם יניחו את השנה שיהיו בה שלושה עשר חודשים, השנה תהיה ארוכה יותר, וכשיתחיל הקור עדיין יהיה זה אלול. והכהן הגדול צריך ביום כיפור לטבול חמש פעמים והמים יהיו אז קרים מדי בשבילו, והוא יסבול מזה, כדאי לו שביום כיפור עדיין יהיה מזג האוויר חם, כדי שלא יהיו המים במקוה כל כך קרים, הרי ביום כיפור הוא צם וגם חלש, אם כן לכהן הגדול לא יהיה נוח אם יעשו שנה מעוברת, יותר נוח לו שביום כיפור יהיה חם. הוא יהיה אינטרסנט. הרי לפי איזה שיקול קובעים שנה מעוברת? רואים בחורף איך החום והקור, איך הכבשים ואיך התבואה גדילה, והכהן הגדול ברגע הזה יחשוב על אינטרס פרטי שלו.

אם כן, כשאנחנו לומדים בגמרא שהתנא פוסק כך, בית שמאי או בית הלל פוסקים כך וכך, יש לנו להבין: כל בירור איך לפסוק, זה לא כמו הצבעה בקלפי שאני מעוניין לחזק את מפלגה פלוגית, או לחזק את הפועלים, את השוכרים וכו', אלא כאן כל דיון הוא נידון גורלי לגבי ההלכה של חוקי התורה, וזה כדי לדעת בדיוק מהו 'רצון השם', אין כאן את הרצונות שלנו כלל, הכל זה כדי לדעת את רצון ה'. זה הדין ודברים של התנאים, וזאת התורה רוצה ללמד, שעל בן האדם לחשוב.

זהירותו של אבא שאול בן

בטנית בממון הזולת

הגמרא¹⁰ מספרת על אבא שאול בן בטנית שהיה מתפרנס ממכירת יין. בימינו מוכרים בבקבוקים, אבל בזמן הגמרא ואני זוכר

כשהייתי ילד בחו"ל, היו קונים יין, שמן וגם חלב בליטרים במדידות, למוכר היו חביות גדולות והקונה בא עם כלי שלו - עם הכד ומודדים לו. ממלאים את הכלי ליטר, חצי, רבע ליטר וכך מוכרים.

אבא שאול, כשהיה מוכר את היין ואת השמן, היה שופך מהכלי של המידה לכד של הקונה ובסוף עוד ממשכות לטפטף כמה טיפות, הקונה לא היה מחכה עד הסוף [שיגמור לטפטף], אלא הולך לביתו. אבא שאול אמר, אם כן, הקונה קיבל מידה שאינה מלאה, נשאר קצת בשוליים, הוא היה נוהג אחרי שהקונה כבר הלך, להניח את הכלי הפוך כל הלילה כאשר מתחתיו קערה שהטיפות יטפטפו לתוכה וכל בוקר הייתה לו קערה מלאה יין ושמן מכל הכלים של היום שעבר וזה נקרא 'מיצוי המידות'.

כשעלה לרגל לירושלים, הביא איתו שלוש מאות חביות יין ואמר כל זה לא יין שלי, זה יין של הקונים. כל יום במשך היום באים עשרות קונים ואני מודד ואני לא רוצה להנות מזה, אלו שאריות שהקונים שלי השאירו, שאלו אותו מה רצונך לעשות, - הוא אמר שהוא רוצה להקדיש את זה, בית הדין שם אמרו לו שזו שאלה שצריך לדון בה. עיינו בשאלה ואמרו לו אנחנו פוסקים לך שזה יין כשר והוא שלך, כי כל אחד ואחד בעצם מוחל מחילה גמורה בדבר שאין לו זמן לחכות עבורו, זה פרטי שלך, הקונה קיבל את שלו כמה טיפות פחות. וכל קונה ויותר על הטיפות האלה.

הוא לא היה רגוע, ואמר בסדר, הוא קיבל את הפסק שאמר שהקונים נותנים לו מתנה. אבל אמר אני לא רוצה להנות ממתנות בשר ודם, אמנם זו מתנה כשרה, אבל אני מעוניין שתחלקו את זה לצדקה. הוא בעצמו לא היה רגוע עד שפסקו לו כך, כי היה בספק אולי זה כן ואולי לא. אלו המידות של חכמינו זכרונם לברכה.

גזלות שבני אדם דשים

בעקביהם

ואני רואה לפעמים אדם עובר ברחוב על יד הגדר, יש עצי פרי בתוך חצר, וקל מאוד להושיט יד ולקטוף... ומי יודע אם בעל הבית מסכים שכל אחד יקטוף מעצי הפרי שלו, אולי זה גזל, אנשים לא מרגישים. ולפעמים הולכים, ושוברים ענף מהעץ של משהו, זה גזל! או אדם שעובד ומשלמים לו לפי שעות הוא צריך לעבוד שמונה שעות, יש יום שהוא עובד שמונה ויש תשע שעות והוא מודיע לבעל הבית שרושם וסומך עליו. האם מוקדים לרשום נכון? ופעמים שיש חמש דקות פחות או חמש דקות יותר, אם הוא

מודיע לבעל הבית קצת יותר או פחות מהאמת אז הרי הוא גזלן.

חוקי המשפט בתורה מעל השכל האנושי

נוסיף עוד נקודה אחת חשובה, בדיני ממונות של התורה, יש דברים שהם כמו חוקים. "כי יכרה איש בור" אדם חפר בור ברשות הרבים, נפל איש לבור וניזוק, נפל לשם שור או חמור, בעל הבור ישלם. אומרים חכמים, בפסוק כתוב "וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר או חֲמֹר", מה הדין אם נפלו כלים לתוך הבור, על גב החמור שנפל לתוך הבור, היו חבילות, כדים, בקבוקים של חרס, החמור נפל והכלים נשברו, אומרת הגמרא שבנזקי בור, פטור מלשלם על הכלים וזו גזרת הכתוב.

אם אדם שבר כלים ודאי שהוא חייב לשלם, אין הבדל אם הוא הורג בעל חי או שובר כלים או שורף את השדה, המבעיר את הבעירה צריך לשלם. אבל אם הנזק בא על ידי בור - תקלה, פטור על הכלים. בור זה לא דוקא בור, אם אדם השאיר תקלה ברשות הרבים, השאיר משהו באמצע הרחוב ואדם נתקל בזה ונפל, זה גם נקרא נזקי בור ופטור על כלים.

זה דבר שבהגיון אין עליו הסבר. כאן רואים שגם בדיני ממונות יש טעמים עליונים. כשמזיק ממש בידים חייב על הכל, אבל בור זה לא הזיק בידים ממש, כי בעצם הניזק גרם לעצמו את הנזק, והמזיק רק עשה תקלה, זה רק גרמא, ויש חוקים המדברים על מה חייב ועל מה לא וזה לא קשור לשכל שלנו, אלא אלו חוקים שהתורה מחייבת אותנו.

ולכן 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם', 'לפניהם' ולא לפני גויים - לא לפני בית משפט של גויים. 'לפניהם' ולא לפני הדיוטות, הדיוטות הכוונה, למי שלא בקי במשפטים של התורה, ולכן כשיש בין אדם לחברו סכסוך בדיני ממונות, אם זה שכנים עם בעל הבית, או בעניני הלוואות, או כל סוג של סכסוך, לפי דין תורה צריך לפנות לבתי דין, או לאדם מוסכם שיפטר ביניהם.

תוקף האיסור של הליכה לערכאות. ודיני בוררות

לפי דין תורה, לא מוכרחים ללכת לדיין בקי בחוקי תורה, אלא רק אם אין הסכמה, אבל אם שני הצדדים מסכימים שפלוגי הסוחר ובקי במסחר הוא יפסוק, זה טוב לפי ההלכה, זה נקרא בוררות שבוררים להם את מי שיפסוק

¹⁰ סנהדרין ט"ו ע"א

¹¹ ביצה כ"ט ע"א

ומתרוונת נשמתו והוא משיג יותר ויותר בתורה וברוממות הבנתה.

כמה מתאימים הדברים למורינו הגאון רבי יעקב ז"ל, שכולו היה נשמה, נשמה של תורה... בלימודה ובכל הבחינות, ולכל הבריות, נשמה ששפכה חסד ומעשי חסד בכל לב וללא גבול לפרט ולכלל, נשמה של עבודת הבורא, עבודה תמה בטוהר לב, נשמה תמה וזכה שהכל נאותו לאורה שהאיר בלבבם של כל מכריו ומוקיריו.

וכאן הנני להזכיר ענין אישי, שהוא אישי וגם יש בו כללי, וקשור כמדומה לכל הדור הצעיר שלמד בישיבה הקדושה ישיבת פוניבז', בעת שעדיין הסתופף ולמד בה מורינו הגאון רבי יעקב ז"ל, והיינו אנחנו צעירי הצאן שוטחים לפניו מידי פעם את שיחותינו והבנתנו בלימודינו, והוא ז"ל היה משיב לנו ומאיר עינינו בתשובותיו שהיו בהירות ומחכימות על מה שהתקשנו והסתבכנו בלימוד, והכל היה בנועם ובחן, בלבביות חובקת עולמות.

וגם אח"כ שנפרדו אורחות החיים לכאן ולכאן זכיתי לתשובותיו המאירות בכתב, שהיו מלאות מזן אל זן מאוצרות של תורה ששלח לי כתשובה על שאלות ואבעיות שנתעוררו בעת הלימוד ששטחתי לפניו. וכמה רבה היתה התועלת והנועם בתשובותיו המאירות ומחכימות מעושרה של תורה וצפונות חכמת בינתו. גם אחר כך במשך השנים זכיתי לדבריו מידי פעם, וגם בעל פה כשנודמן לי להתוועד עימו.

הנה לאחרונה ממש שלח לי מכתב מדברי תורה שהיו חביבים עליו עד למאוד על אף חולשתו הרבה, כמו שהזכרתי שכתב מכתבו... ממש בתקופה האחרונה

מה נאמר עוד ומה נדבר, כמה חביבה התורה על לומדיה והוגיה בכל עת ובכל נפש בכל עת ובכל מצב ללא גבול וללא סייג וחיץ, יזכנו השי"ת לכל זאת.

אבידה גדולה ורבה, אבידה למשפחה הגדולה והרוממה, אבידה לתלמידיו ושומעי לקחו אבידה למי שזכה לחסדיו המופלאים, למאור פניו ועצת חכמתו, אבידה גדולה לעולם התורה, אבידה לכל בית ישראל.

זכותו הגדולה תגן על כולנו, על המשפחה הרוממה והגלוים עליהם, על כל עולם התורה ועל כל בית ישראל, ובלע המוות לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים.

אדם נעלה

ומרומם

מתוך הספר מרן

הגר"ד לנדו

שליט"א ככלות

השבעה

מתוך הספר 'גאון יעקב'

התאספנו כולנו לעצרת מספר ליקרא דחיי ההוא גברא רבא על המאור הגדול, מורינו הגאון והצדיק רבי יעקב אדלשטיין זצ"ל.

נעלה מאוד היה מורינו הגאון רבי יעקב בכל... בהפלגת עשירות תורתו שהקיפה אסמי ואוצרות תורה ומכל חלקיה וענפיה, ביושר הגיונו ולימודו, בהירות ובנועם ההבנה, ובדליית פניני חכמה מספרי צפונותיה, בצדקותו הרבה שהזכירה צדקות של צדיקים בדורות קודמים, בגודל ורוב חסדיו מפליאי הלבבות, ובעבודתו התמה בשפיכת לבו לפני קונו יתברך.

מי שרק הכירו מקרוב או רק נפגש עמו... ראה בו שלמות מופלאה של אדם נעלה ומרומם, שלמות של קידוש שם שמים בכל טוהר תהלוכותיו, בכל אשר פנה ועשה, תפארת לו לעושיה ותפארת לו מכל האדם ועליו ניתן להאמר במלא המובן של הדברים שנאמרו בגמרא על לומד תורה שמקדש שם שמים בכל תהלוכותיו יומא דך פ"ו, ויאמר לו עבדי אתה ישראל אשר בך יתפאר.

שמעתי פעם, יותר מפעם, סיפור מאלף מאוד, תשובה שהשיב רבינו רבן של ישראל החזו"א זצ"ל, לאחד מתלמידיו הרב משה יהושע לנדא, שהתלונן בפניו על שנאלץ מדי פעם לבטל זמנים מלימודו לשם עשיית חסד עם הבריות, חסד שאי אפשר לעשותו על ידי אחרים, וכך היתה תשובתו של החזו"א על ההתאוננות הזאת שהתאונן בפניו, כפי ששמעתי מידידו של רבי משה יהושע, רבי חיים ברים זצ"ל שכמה פעמים סיפר לי את הסיפור באידיש: תורה אינה חכמה, תורה היא נשמה וכשאדם עושה חסד עם זולתו מתעלית

להם וזה מוסכם על שניהם. אבל אם אין הסכמה ואחד מכריח את השני ללכת לדבר שנקרא "בית משפט" שפוסקים שלא לפי דיני התורה, את זה אוסרת התורה.

ברוב המדינות קיים בחוק, שכאשר הסכימו שני צדדים לבוררות, ואחד לא רוצה לקיים את פסק הבורר, פונים לבית משפט להכריח אותו, במקרה כזה זה באמת מותר, כי כאן בית המשפט משמש רק בתפקיד של מוציא לפועל את פסק הבורר שמוסכם על שניהם, או את הפסק של בית הדין שונים לפי דיני התורה. ואם לבית הדין של הרבנים אין כח כפיה, אז פונים לבית משפט, בשביל מה? כדי לבצע ולהוציא לפועל את הפסק של בית הדין.

הגמרא אומרת שאפילו אם מכריחים את הבעל לתת גט, זה גט כפוי- ופסול. אבל אם בית דין פסקו לפי דין תורה שחייב לגרש את אשתו, יכולים לכפות אותו, ואם מצד השלטון לא נותנים כח כפייה לבית הדין של תורה, אז מותר ללכת לבית משפט של עכו"ם, שהם בכפייה יכריחו לתת גט. לכן, יש כמה מקרים, שאחד יושב במאסר על פי בית משפט חילוני, כדי לאלץ את הבעל לתת גט. אבל זה שייך לבתי דינים שרק הם קובעים מתי חייב לתת גט ומתי לא.

קיבוץ גלויות אימתי- כשישובו שופטינו כבראשונה

ר' אלי' רושניצר זצ"ל, היה צדיק שגר בפתח תקווה, כשהתחילו לבוא בתחילת קום המדינה יהודים מכל מיני ארצות, שאלו אותו, האם התקיימה בימינו כבר ההבטחה של קיבוץ גלויות, שהרי כתוב שקיבוץ גלויות זה דבר גדול מאוד. הוא אמר שצריך לבדוק זאת בדרך הבאה: כתוב בתפילת שמונה עשרה, "תקע בשופר גדול לחרותנו... וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ לארצנו", ומיד אחרי כן: "השיבה שופטינו כבראשונה ויועצנו כבתחילה".

צריך לבדוק אם מאז שבאו יהודים מכל הארצות הללו התקיים כבר "השיבה שופטינו כבראשונה" ואת חוקי הכנסת כולם, יקבעו לפי חוקי התורה. הכנסת לא תחליט על חוקי ממונות, כי יש כבר חוקי ממונות בחושן משפט, ברמב"ם, לכן אם מיד יהיה מצב של - 'שופטינו כבראשונה', סימן שקיבוץ גלויות כבר התקיים, אבל אם מיד אחרי זה, לא התקיים 'השיבה שופטינו כבראשונה', אז מצפים אנחנו שיהיה קיבוץ גלויות בשלימות במהרה בימינו אמן ואמן.

דברי אמת

מאמרי היוזק השקפה והדרכה
מזקו המשגיחים

מרן רבי דב יפה זצוק"ל

גיליון מס' 120 ■ משפטים

ציווי התורה להתרחק מהשקר

מדבר שקר תרחק וגו' (כג, ז) לשון המקרא "מדבר שקר תרחק" מורה, שהתורה לא אסרה רק את השקר עצמו אלא גם ציוותה להתרחק מן השקר.

אמר על כך חידושי הר"ם, שזו הסיבה שחז"ל לא תיקנו **סייגים** לאיסור שקר, כפי שתיקנו באיסורי תורה רבים [כגון איסור בשר בחלב, שהתורה אסרה לאכול בשר וחלב רק כאשר **נתבשל**ו יחדיו, ובאו חכמים והוסיפו סייג לאסור אכילת בשר עם חלב גם כאשר לא נתבשל יחדיו], משום שחז"ל תיקנו סייג להרחיק את האדם מאיסור תורה, במקום שהתורה אסרה רק את הדבר האסור בעצמו, אבל באיסור שקר **התורה עצמה** כבר עשתה את הסייג, במה שלא אסרה רק את השקר עצמו אלא **ציוותה להתרחק** מן השקר, כך שכל הסייגים הנצרכים לאיסור שקר כבר נכללים בציווי התורה "מדבר שקר תרחק" - ולא נותר סייג שיש צורך לחז"ל לתקנו.

כת שקרנים אינה מקבלת פני שכניה

שנינו במסכת סוטה (מב, א): "ארבע כיתות אינן מקבלות פני שכניה, כת ליצנים, **כת שקרים**, כת חנפים וכת מספרי לשון הרע". **רבנו יונה** (שערי תשובה שער שלישי) מפרש, ש"אינן מקבלות פני שכניה" היינו שאין להם חלק לעוה"ב. פירושם של דברים, שאף אם אדם יקיים את כל התורה כולה אך יהיה מכת השקרנים, לא יהיה לו חלק לעוה"ב.

ונראה הטעם בזה, שלפי שחוטמו של הקב"ה אמת, נמצא שהשקרן הוא הפוך מהקב"ה, לפיכך הוא אינו יכול לדור במחיצתו. עוד יש לומר, שהרי כתוב "תועבת ה' שפתי שקר", והיות שהקב"ה מתעב אותו, אין לו סייעתא דשמיא, ומכיון שכך, הוא נמסר בידי היצ"ה.

ואמרו בדרך רמז, "**מדבר שקר - תרחק**", אמירת שקר מרחיקה את המשקר **מהקב"ה**, לפי שחוטמו של הקב"ה אמת, וא"א למי שאומנותו שקר, להדבק במי שחוטמו אמת ומתעב שפתי שקר.

והנה, על **כת** השקרנים נימנים רק אותם **קבועים** בשקר ולא אלו שנכשלים בכך רק מפעם לפעם, אך עצם הדבר שהעונש על **קביעות** הוא כה גורא עד כדי איבוד החלק לעוה"ב [חומרה שלא מצאנו כמותה במי שנכשל **בקביעות** באכילת טריפות וכדומה], יש בכך גם כדי ללמד על חומרת הגנות של שקר גם שלא בקביעות.

כשמוורנו הגה"צ ר' אליהו **לאפיאן זצ"ל** היה מרעים בקולו את הפסוק: "**תועבת ה' שפתי שקר**", המיאוס והסלידה מהשקר התפשטו בלבבות השומעים במידה כה גדושה, עד שכבר לא היה צורך לאחר מכן לומר שיחה בגנות השקר. פעם הוא תפס שבחור מסוים שיקר אותו, ומאז הוא כבר לא היה מסוגל יותר לדבר אתו, וכשהיה צורך, הוא שלח אותו לדבר עם אותו בחור.

המתמיד בשקר מאבד צורת אדם

המסילת ישרים (פרק י"א) אומר, שישנם שזו אומנותם ממש, לבדות שקרים כדי להיחשב חכמים, וישנם שאינם בודים דברים מליבם, אך כשמשפרים דבר, משנים קצת - מוסיפים או גורעים. פעם אמרו על עיתונאי אחד [רחוק מתורה] שהוא כולו שקר, וכשאומר אמת

זה נובע אצלו מתוך טעות. על שכמותם אמר החזו"א, שמי שאומר פעם אחת שקר הרי יש לו צורת אדם ויש לו חטא של שקר, אך המתמיד בשקר מאבד את צורת האדם ומקבל צורה של שקר, ונמצא שע"י שמתמיד בשקר מאבד את אישיותו.

החזון איש אמר לי בשם הגה"ק ר' אלחנן וסרמן הי"ד, שמה שמבואר בגמ' שמוות לשנות מן האמות מפני דרכי שלום, זהו דוקא באופן ארעי, אבל באופן קבוע אין היתר לשנות מהאמות, משום שכאשר משקרים באופן קבוע, ההרגל לשקר פועל בנפשו של המשקר והופך אותו לשקרן, ולזה אין היתר.

להמנע מלגרום לזולת לשקר

כתוב בספר חסידים: "לא יאמר אדם לחברו, תשאל לחכם פלוני **ויאמר** כמו שאני אומר, כי שמו לא יאמר כן. כלל של דבר, כל דבר שהוא ברשות אחר לעשות, לא יתכן לומר פלוני יעשה כן, שמו לא יעשה וכתב "מדבר שקר תרחק". **עוד אומר ספר חסידים**: "אם תראה בני אדם מתלחשים ואתה חפץ לדעת מה מתלחשים, אל תשאל להם פן תעשה אותם שקרנים, שאילו היו חפצים שתדע היו מגידים לך ועתה שאין חפצים שתדע, גידו לך שקר". יוצא מדברי ספר חסידים שאסור לשאול שאלה העלולה לגרום לנשאל לשקר, לפי שבציווי "מדבר שקר תרחק" נכלל גם **שלא יגרום לשני** לשקר. לפי"ז אסור לשאול בחור על דבר שידוע שהוא מעוניין להסתירו, שמו מתוך לחץ או אי נעימות הוא ישנה מהאמת.

ובאמת אפשר להביא ראיה לדברי ספר חסידים, ממה ששנינו במסכת שבועות (דף לא), "מנין לתלמיד היושב לפני רבו (הדיין) ורואה זכות לפניו וחוב לעשיר שלא ישתוק, ת"ל מדבר שקר תרחק". ומעתה, אם נצטוונו **למנוע** שקר מהזולת (הדיין), כ"ש שאנו אסורים **לגרום** לזולתנו לשקר ע"י שאלות שגורמות לו לשקר.

להשריש בטבע את גנות השקר ואהבת האמת

כתוב במשלי (ג, ד) "**חסד ואמת אל יעזובך**". לא כתוב שאתה לא תעזוב את האמת, אלא שהאמת לא תעזוב אותך. ויתכן שהכוונה בזה, שהאמת תהיה **כטבע** אצלך.

מעין הדברים ראיתי בשם הגר"י צדקא זצ"ל, שהנה המשנה במסכת אבות אומרת: "הוי עז כנמר, קל כנשר, רץ כצבי, גיבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים". המשנה לא אומרת סתם: הוי עז, הוי גיבור, הוי קל, אלא הוי עז **כנמר**, קל **כנשר**, גיבור **כארי**... ואמר על כך **הגר"י צדקא זצ"ל**, שהמשנה באה לומר שעלינו לעמוד שתכונות אלו יהיו כה מושרשות בנו, עד שהם יהפכו להיות חלק **מהטבע** שלנו - כפי שהעזות, הגבורה והזריזות הן תכונות המושרשות **בטבעם** של אותם בעלי חיים. כי כל זמן שתכונות אלו אינן הופכות להיות חלק מהטבע, פעמים שמתגברים ופעמים שלא. ובאמת, כשמוורנו **הגה"צ ר' אליהו לאפיאן זצ"ל** חיפש שידון לבתו, הוא פנה לגאון ר' ירוחם זצ"ל ממיר, ובקש שיציע לו בחור שיש לו מידות טובות מצד **הטבע**.

והנה, הקצה השני של השקר הוא **אהבת** האמת, ומסתבר שהדרך הטובה ביותר להתרחק מהשקר היא ע"י שנחזק בעצמנו את **אהבת** האמת, הן בחיי היום יום, והן בתחום הלימוד - לומר סברה ישרה ולחפש את האמת שבכל דבר. (**לעבוד באמת**)

מתוך הספר 'בן המלך': אבא (המשגיח זצוק"ל) השתוקק ללכת בדרכי ה' ולדבוק באמת. אהבת האמת היתה נר לרגליו, וחשש גם שלא יגרם ממנו דבר שקר. הוא הרגיל את עצמו לחשוב לפני שדיבר, וחינך את בניו ותלמידיו לבקש ולאהוב את האמת להשתדל לדייק ולא להגזים. האמת מאוד בערה בו! כשהשיב תשובות על שידוכים או כשהתבקש להמליץ על הראויים לקבל משרה, וכן כשכתב מכתבי ברכה או המלצות, השתדל ונזהר הרבה שהדברים יהיו אמתיים ככל האפשר.

ביקוש האמת גרם לו להשתדל לא לגרום שיבינו ממנו דברים שאינם אמת. הוא שאל את אחד מידידיו עצה מה עליו לעשות שלא לגרום הטעיה כיון שהוא לפעמים מצטט קטעים בעל-פה מה'מוסילת-ישרים' ויש מן השומעים שמסיקים מכך שהוא יודע את ה'מוסילת-ישרים' בעל-פה ואין זה נכון. בכינוס הראשון של דגל התורה בבנייני האומה בירושלים הושיבו את אבא בשורה השניה, והוא לא שמע טוב את דברי מרן הגאון רבי אלעזר מנחם מן שך זצוק"ל. משום כך, התקדם לעבר הרמקול. מרן הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א ראה אותו וקרא לו לשבת לידו בשורה הראשונה, ולמחרת בעיתון כתבו שהוא ישב בשורה הראשונה. אבא התקשר אלי ושאל האם יש לי עצה מה לעשות. כיוון שהאמת היא שהושיבו אותו בשורה השניה ואם ישלח לעיתון מכתב הבהרה יתכן ויגרם מכך צחוק, האם יש לי רעיון כיצד ניתן אפשר לפתור זאת.

גם במקרים בהם צריך לשנות מן האמת 'מפני דרכי שלום', הוא לא השתמש בהיתר זה בקלות, אלא בדק היטב האם אין אפשרות אחרת להשיג את השלום ללא להוציא שקר מפיו. אבא שמע מהחזון איש זצ"ל בשם הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד שמי שמרבה לומר שקר גם כשיש היתר 'מפני דרכי שלום', לבסוף נהפך לשקרן. 'מדבר שקר תרחק' ואבא זכה להתרחק מתשעות חלקי כת שקרים המבוארים ברבנו יונה בשערי תשובה, גם מדברים שחוסר דייקנות בהם לא גורם נזק כלל. אספר דוגמה לאהבתו לאמת: בסמוך לביתו הוקם לפני שנים רבות בית כנסת ע"י יוצאי הונגריה וקראו את שמו 'אהבת רעים', ואנשי המקום רגילים לכנותו 'בית כנסת הונגרים' ע"ש יוצאי הונגריה המתפללים בו. בשנים האחרונות לא נשארו מתפללים הונגרים שיסדו את בית הכנסת ומתפללים בו אברכים תושבי המקום, ובזמן האחרון כששאלו אותו האם הוא מעוניין להתפלל 'בהונגרים'? אמר שכיון שהשם 'הונגרים' אינו נכון היום, ראוי לקרוא לבית הכנסת בשמו המקורי 'אהבת רעים'.

בשנה האחרונה הוא סיפר לי שראש ישיבה אחד שאל אותו שאלה, שאלתי אותו מה הסיבה שהוא נמנע מלהזכיר את שמו, האם יש בכך חשש כל שהוא? והוא ענה לי שמכיון שזכרנו נחלש מעט, הוא חושש שמא יחליף את שם האומר, הוא מעדיף לומר ללא שמו.

תסור אבן מעל ליבו, והר הנסיון יתרסק לרסיסים!

להסיר את המסווה!

ואמנם, רבינו ממהר להשתמש במסקנה אליה הגיע, ביחס לשאלה העומדת על הפרק: האם לעשות את השבת הקרובה בישיבה, בירושלים - או בבית... וכך הוא מנתח לעצמו את ההתלבטות:

"האם באמת גהינוס הוא להשאיר בשבת בירושלים? הלא אם תתבונן היטב תראה, שלכל היותר מדובר רק באי נעימות קלה! ויותר מדויק: נעימות יותר קטנה... וכמה תמשך אי הנעימות הזאת? הלא רק יום-יומיים, אשר יחלפו כצל יעוף! הדמיון מרמה את האדם כאילו הר לפניו, בשעה שרק חוט שיערה הנהו!

"אם תתבונן היטב על כל הקשיים אשר היצר מציג לפניך בעיני מצוות - תראה כי לעתים קרובות, ואולי תמיד - הקשיים הם הרבה יותר קטנים ופועטים מאשר נראה ברגע הראשון. ולמה לא תלמד מהנסיון?

"היזכר בכמה דוגמאות: בשבת שלפני ר"ח אייר נשארת בירושלים - וה'שד' לא היה נורא כל כך! עכשיו, לפני שאלה דומה לזו: להשאיר בבית או לנסוע לישיבה לשבת, וכאשר הנני קורא את הקטע הקודם, כי לכל היותר תהיה רק אי נעימות לא גדולה ביותר, ואף היא הרי לא תמשך זמן רב אלא תחלוף כצל... כאשר מהרהר אני בכך - הקושי להשאיר נעשה הרבה יותר קל, מרגיש אני בחוש שהיצר 'ניפח' יותר מדי את הקושי! וביותר: הלא עונשו של בדאי שאף אם אומר אמת אין שומעין לו! ולמה תאמין ליצר ואיך לא תחשוד בו שזאם גם הפעם שקר בפיו?

"האם באמת העבירות מתוקות כל-כך, שיקשה לעזוב וחבל לעזוב? האם באמת המצוות מרודות כל כך שיקשה לקיימן? הלא אין המציאות כך! העונג בעולם הזה אינו עצום כל כך ואין הצער גדול כל כך, עכ"פ ברובא דרובא של המקרים, ולמה אפוא לא תראה את האמת? למה תהיה כסיל? הן קטנות היא להרגיש שהנפקא מינה אם אשאר בירושלים או אסע - היא עצומה!"

להשתחרר מכבלי השקר!

רבינו מבחיר, כי ישנה חשיבות עליונה לעצם החלטתו של האדם להביט ל'שקר' בעיניים, ולראות את אפסיותו... עצם ההחלטה הזו - תועיל בכדי לנפץ את מקסם השוא שמנסה היצר ליצור, ולקעקע את חזיון התעתועים שהוא מציג לעיניו של האדם! וכך כותב רבינו בפנקסו:

"באותו הרגע שיחלטי האדם להשתחרר מכבלי השקר ולשבור את בריחי הרשע - הם ינסו מאליהם. בשנייה אחת רואה האדם את האמת הפשוטה אשר זמן רב לא ידעה, כי השקר והרשע לא הרים רמים ומבצרים חסונים המה, אלא קורי עכביש רפים ודלים! באותו הרגע שיחלטי האדם לעזוב את חולשותיו - יעזבוהו חולשותיו, ורוח גבורה תמלא את לבבו! הנפש העייפה תהיה לאמיצה כהרף עין!

"אז, כאשר יראה האדם עין בעין את אפסיות כח הרע, עד מה אין אונים הינו - יחל להרגיש את ה'. אין כוח לרע, כי ה' הטוב שוכן בבריאה, ואיך יגורוהו רע?"

מתוך הספר החדש 'דבקה נפשי אחרך' - יומני ופנקסי רבנו זצוק"ל בימי עלומיו - מלחמת היצר

'מלחמת היצר', היתה מלחמת חייו של רבינו. הוא מעולם לא הרשה לעצמו לנח על זרי הדפנה. מאז יצא לקרב חייו, ועד לרגעי חייו האחרונים - הוא ראה את עצמו כחייל בשדה הקרב, תוך שהוא מחבל תחבולות ומגייס את כל כוחותיו בכדי להביס את האויב המור - היצר הרע!

בראש ובראשונה, הקדיש רבינו מאמצים רבים בכדי להרגיל את עצמו להסיר את המסווה מעל פניו של היצר, כמו למשל כאשר הוא מחדד עם עצמו:

"היצר המנוול מרמה: 'אל תחזור! לא יהא נעים!'; 'אל תגיד פסוקי דזמרה אחר התפילה! הם ישעמוך!'; אך כשאדם אינו הולך אחר העריבות, וחוזר ומתפלל - מרגיש הוא נעימות רבה! על כן, אל תאמין ליצר! אל תהיה פתי ושוטה! מפתה הוא: אל תעשה מצוה זו, או טוב זה - בגלל הצער שבהם, אף על פי שבאמת אין בהן שום צער!"

כלומר: היצר הרע, הינו שקרן מועד... הוא יודע שבכדי ששקרו יתקבלו על הלב - יש לערב בהם מידה מסויימת של 'אמת'... משום כך, לעיתים אמנם הוא אמנם מציב קשיים 'אמיתיים' בקיום המצוות, בכדי שיוכל להטעות את האדם באינספור הזדמנויות אחרות - ולהרתיע אותו באמצעות קשיים 'מודומים' וצער שאינו קיים במציאות...

ואכן, בהזדמנויות אחרות, עורך רבינו את חשבון נפשו וכותב:

"היצר טען: 'אולי תלך לאכול לפני מעריב? הן מרגיש הנך חולשה!...' אולם מיד נזכרתי: אתמול התפללתי לאחר יום צום, והיום אין כח לאחר כמה שעות צום? לך מומני שקרן! ואמנם, הרגשתי כח להתפלל אגב, התפילה היתה נעימה, כל מילה מתוקה כדבש, האם אור שבירת היצר זרח עלי? ראה כמה היצר משקר את האדם! ולמה תהיה פתי מאמין לו?"

וכך, כותב רבינו אף באחד ממוכתביו שכתב בתקופת לימודיו בישיבה:

"האדם צריך לדעת כי היצר הוא אויבו, והגדול שבאויביו! לפיכך, צריך להתייחס לכל הצעה שהוא מציג - כמו שמתייחס אדם להצעות שונאו המבקש להמיתו!"

היצר מגדיל את ציור הנסיון

ואכן, כבר בגיל צעיר נתן רבינו את דעתו להתבונן בתעתועי היצר, ולהבחין כי הוא מגדיל את ציור הנסיון הרבה מעבר לכפי שהוא באמת. רבינו מגיע למסקנה, כי לאמיתו של דבר, במקרים רבים, הקושי שבהתגברות - אינו כה גדול, ואף ההנאה שבעבירה - אינה כה משמעותית כפי שמנסה היצר להציג. את הדברים הוא מעלה על הכתב, בהתייחסו לדברי חז"ל שהורו לכל אדם לחשב שכר עבירה כנגד הפסדה:

"הוי מוחשב שכר עבירה כנגד הפסדה - כאשר האדם מתבונן ורואה שכל הנעימות של העבירה נמשכת רק זמן קצר, ואחרי חלפו יהיה הכל כמקדם, ועכ"פ לא יותר; וכאשר הוא מבין כי אם שנים חולפות בדהרה כצל וכחלום - איך יחלפו ימים וכ"ש רגעים; או אז מרגיש הוא שאבן נגולה מעל ליבו וההר הגדול נתרסק לרסיסים!"

היצר, מנסה לצייר כביכול העבירה תסב לאדם אושר עצום. אולם התבוננות קלה מביאה את האדם למסקנה, כי תוקפה של ההנאה - מוגבל ביותר, ולאחר חלוף רגע ההנאה - לא ישאר ממנה מאומה, מלבד יסורי החרטה...

היצר אף מנסה לצייר כביכול ההתגברות כרוכה בקושי כל יתואר... אולם לאמיתו של דבר, יתבונן האדם: כמה מהר חולפות להן השנים! ומעתה: אם כה מהר חולפות השנים - כמה מהר חולפים הימים? והרגעים? נמצא אפוא, כי אף אם קושי הנסיון יתפרס על פני רגעים, שעות או ימים - במובט לאחור כמעט לא תהיה לו משמעות! ברגע בו יבין האדם את זאת -

נפשו גחלים תלהט

גליון 218 משפטים תשע"ט

ניצוצות ממשנת הגאון הצדיק ר' ישראל אליהו וינטרויב זצוק"ל
לתרומות והנצחות, הוספת מנויים, הצעות והערות יש לפנות ובטלפון: 0527697944 או במייל 1nafebo@gmail.com

דבר המערכת

בגליון זה אנו מגישים מאמר עמוק ביותר אודות מהות חודש העיבור והקשר להארכת ימי השובבי"ם בשנה זו. זאת למודעי שהדברים עברו עיבוד מחודש מחמת קושי המאמר וכן השמטנו חלקים רבים. הרוצה לעיין במקור הוא בסוד ישרים ש"ק משפטים ור"ח אדר הראשון תשנ"ז. כמו כן ניתן לקבל מאמר ולהבין מפיו יצא להבנת הדברים בשפה קלה יותר ומעשית

הבהרה: מחמת סגנונו היחודי שאינו שווה לכל נפש דברי תורתו של רבינו זצ"ל עוברים עריכה ועיבוד לשוני כפי שנעשה בספר "נפשו גחלים תלהט" ש"ל בעדודו. על כן כל שגיאה וטעות נא לתלות אך ורק בעורך. כל הערה תתקבל בברכה.

המערכת

כשעמדו רגליהם על הר סיני פסקה זוהמתם [א.ה. היינו פסקה בהם זוהמת הנחש שהוטלה בחוה ובכל יוצאי חלציה ויכלו לחיות לעולם כמו אדם הראשון כי התנקו לחלוטין מזוהמת הנחש שהיא שורש המיתה]. ואח"כ במכשול העגל עם שבירת הלחות שוב הסתלקו מהם החיים הנצחיים. חזון סילוק זה התראה בגוף הלחות שירדו למצב של שבירה, אבל באותיות לא חל סילוק החיים אלא רק נעלמו מלתגלות (כמ"ש חז"ל שהאותיות פרחו באויר). אבל כפי שיעור ירידת גוף הלחות, כך במהלך ישראל ואו' חד, חל שינוי בירידת הגוף אל מקום המיתה, (דהיינו שלא יורגש בו זוהר הנשמת חיים השורה עליו), ותו לא יחזור עד תח"מ שאז יחזרו גם הלחות. נמצא שעכ"פ נקודת החיים התעלמה עתה מהם. אבל למרות כך, על אף הירידה נשאר להם עדיין מהלך התשובה. ובזה נשארה אפשרות חזרה במדה מסוימת אל המצב הקודם, הגם שלאותה דרגה שהיתה מקודם ממש, לא חזרו. זוהי הירידה ממדרגת עץ החיים [תורה] אל מדרגת תשובה בלבד.

מערי"ח אלול עד יו"כ, ימי רצון ובהם ימי רצון ביותר

והנה אז כאשר העביר משה שופר במחנה [כמבואר בפרקי דר"א הובא בטור ריש סימן תקפ"א] היו הימים שבין ער"ח אלול עד יוה"כ ימי רצון. אמנם יעוין בר"ן [ר"ה דף טז] שמוסיף כאן עוד נקודה. הר"ן מקשה מדוע לר"י שבניסן נברא העולם האדם נידון בר"ה (ומה שלר"א דבתשרי נברא העולם ניחא, יעו"ש הטעם) ותרץ הר"ן דהיות שבמ"י ימי הרצון הנ"ל היו יחיד אחרונים ימי רצון ביותר על כן רצה הקב"ה לדונם אז ועי"ז יזכו בדיון ע"כ. ולא נתפרש בדבריו מהו ענין ימי רצון ביותר. ננסה להבין.

החודש נכלל בשנה

אמרו חז"ל (עירובין מ') שאין צריך להזכיר של ר"ח בר"ה כי זכרון א' עולה לכאן ולכאן. ובאדרת אליהו (פ') בראשית במע"ב דיום ד' ביאר כוננתם שהחדש נכלל בשנה. היינו כיון שנתכלל החדש בשנה מספיקה הזכרת השנה לבד. וכן עד"ז מבאר מ"ש ויהי ערב ויהי בקר יום א' הגם שהחושך שולט על הלילה, והאור על היום, מ"מ נכלל הערב במהלך הבקר ונקרא הכל על שם היום יעו"ש. בבין דבריו עפ"י מ"ש"כ הרמב"ן (פ' אמור) שבהיות ויוה"כ הוא ביום תשרי על כן נהיה יום הדין בר"ה ע"כ. כוונתו שיוה"כ הוא ר"ה דיובל ותכונתו הוא חזרת ענינים שנתרחקו משרשם בחזרה אל שרשם - החזרת עבדים למשפחותם וחזרת הקרקעות לבעליהן. ועל ידי השפעתו (של היום"כ) על ר"ה נהיה גם ר"ה יום של חזרה [א.ה. היינו יום של החזרת העולם לישראל ע"י הדין שנעשה בו]. ולכן גם יוה"כ הוא התחלת השנה (ובו היא החתימה).

אחרי שהראנו שמהות יום ר"ה הוא יום של חזרה וכפי שקיבל כח זה מיוה"כ כדברי הרמב"ן, זהו מה שבר"ה יש מהלך שהחדש נכלל בשנה, היינו חזרת הפרט אל הכלל.

זהו גם מה שנעשו יוד ימי הללו לימי חזרה אל המצב שקודם החטא [א.ה. היינו שזו מציאותם בעצם ומיילא מתאפשרת בהם חזרה בתשובה

ענין חודש העיבור

(והארכת ימי השובבי"ם או)

חמה ולבנה — זו"נ

עומדים עתה בתחלת חדש העיבור. ננסה לבאר ענין זה לערכינו. כבר נודע שהאדם הוא צורת כל הבריאה כולה [א.ה. כפי שהאריך בזה נפה"ח ש"א] ויסוד מציאות האדם הוא הרכבה של זכר ונקבה כמ"ש זכר ונקבה בראם ויקרא שמם אדם וכו'. זה פשר מה שאמרו חז"ל (ב"ב פ"ה) כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם היינו שכל הנבראים נכללים במהלך זה של "זכר ונקבה בראם", כי כאמור זו צורת האדם וממילא זו צורת הבריאה. אחת מתופעות הטבע בהם נראה ביחוד מהלך זה של זכר ונקבה [להלן בקיצור זו"נ] הוא מציאות ב' המאורות החמה והלבנה ויחסם זה לזה. וביותר שישנה שייכות מיוחדת בין ב' המאורות הנ"ל ובין האדם שהרי עפ"י הילוכי החמה והלבנה נקבעים המועדים (וכפי שנזכר בפסוק "והיו לאותות ולמועדים") ובמועדים מתבלט ה"אתם קרוים אדם" בבריאה (שהרי בהם אומרים "אתה בחרתנו"), אם כן ע"כ שישנו קשר פנימי בין מהלכי החמה והלבנה לבין מהלכי גילוי קומת אדם [בס"י כי תשא תשנ"ג] (ונוס"ף יותר עומק בזה כי עצם הזמן [התלוי במאורות] התהווה במאמר בראשית וכמ"ש הגר"א ז"ל ריש אד"א. ועומק צורת האדם נמצאת גם במאמר ה"בראשית" וכמ"ש בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית).

מהלך אימי, אחותי, ביתי — בכנס"י, בחמה ולבנה, ובאדם וחווה

נמחיש ענין זה של הקבלת מהלכי החמה והלבנה להילוכי האדם וכן למהלכי היחס בין כנס"י [שהיא בבחינת לבנה - מקבל] והקב"ה [שהוא בבחינת חמה - משפיע]. השי"ת מכנה את כללות כנס"י בשם אמי, אחותי, ובתי וכמ"ש במדרש שה"ש (וע"ע ברמב"ן ריש פ' חיי שרה). בטוים אלו מבטאים ג' מהלכים ביחס שביניהם [א.ה. לא נכנס לבאר עומק הענין רק צורת הדברים]. יש מהלך שבו נמשלה כנס"י לאמי, זהו הציור הסופי והתכליתי שהקב"ה קורא בשם אמי, שהיא כביכול גבוהה ממנו כי היא - כנס"י, הביאה את כל הבריאה לתכלית האחרון בעבודתה. [א.ה. וכביכול מתברר שהיא היתה סיבת הכל כדוגמת אמא]. כינוי אחותי מתניח כביכול לציור שהיא בשוה אליו ית"ש (תמתי תאומות). וכינוי בתי מתניח למצב שבו היא טפילה אליו ית"ש (עדמ"ש וי ימכור איש את בתו לאמה). גם במהלכי חמה ולבנה מצאנו ג' מהלכים אלו. במהלך הראשון היו ב' מאורות הגדולים [לפני קטרוג הלבנה] והיה מצב של ההשתוות ביניהם. ויש מהלך של מאור הגדול והקטן, שזהו בעת שהיא טפלה אליו. המצב של אמי יש ג"כ, וקבלתו שיהיה זה בתכלית האחרון.

וכן מצינו באדם ביחס שבינו לבין חוה. לפני חטא עה"ד היו אדם ואשתו שווים זל"ז, כמו ב' מאורות הגדולים. לאחר החטא ירדה להיות טפלה אליו כמו בלבנה שאחרי קטרוגה שיש לה מעין הקבלה לזה ירדה להיות טפלה להשמש ולקבל ממנו אורה, ישנו גם מהלך של אמי אך אכמ"ל.

ע"י חטא עה"ד והעגל היתה חזרה למצב

מיתה. וכח התשובה גם במצב זה

אחרי שראינו ההקבלה שבין מהלכי המאורות לבין מהלכי כנס"י ביחסיה עם הקב"ה, נתעמק באחד המהלכים המשמעותיים ביותר בתולדות כלל ישראל - חטא העגל וכפרת יוה"כ, לאחר מכן נשוב להקבלת הענין למאורות.

הנה האדם הראשון בחטא עץ הדעת הפך כל סדרי הבריאה להנהגה אחרת לגמרי ממה שהיה לפני החטא. אח"כ במתן תורה, ישראל [א.ה. שהיו המהדורא בתרא של אדם הראשון אחרי שהתבססה שלמותם ע"י ג' האבות והזיכור של שיעבוד מצרים]

בנקל ולכן נקראים עשרת ימי תשובה. וביה"כ, שהוא זמן קץ מחילה וסליחה, ולפני ה' תטהרו, יש בו גילוי מהלך זה בפועל.

חודש העיבור — מהלך ההשתוות

והנה בהיות שר"ה ויוה"כ פ' שניהם מהלך של ראשית השנה כנ"ל, על כן גם הימים שיש ביניהם הם ימי ר"ה. וממילא גם בהם מתראה ענין זה של התכללות החדש בשנה [א.ה. על דרך שנאמר למעלה בשם הגר"א רק באופן אחר] כי מיד הימים הללו, שהם הימים שבהם סיבוב החמה עודף על הלבנה יוד ימים, מקיבוצם בג' שנים נהיה חודש העיבור (כ"כ הגר"א ז"ל) ובזה החדש [חודש העיבור] נכלל בשנה היינו בימים הנ"ל שהם כולם בחינת ראש השנה. ובזה משתווה מהלך החמה עם מהלך הלבנה. הגם שהלבנה לא השתוותה לגמרי עם אור החמה עדיין, עכ"פ במהלך משך הסיבוב שלהם מגיעים לגדר השתוות.

אם נחזור למש"כ לעיל שמהלך הלבנה חסר מחמת קטרוגה ומהלך החמה הוא כפי השלמות שהיתה לפני קטרוג הלבנה ממילא השתוותם היא בחינת מהלך התשובה של חזרת מהלך הדברים למה שהיה לפני החטא. והוא נעשה ע"י קיבוצם של ימים שזו כל מהותם וכן"ל.

עומק ההשתוות — הפיכת פש"ע לשפ"ע

הי"ג מידות הרחמים שנתגלו ביוה"כ פ' הראשון של כס"ו היו אופנים שונים של מדת הסליחה וזה פשוט שבאופן כללי המדה הי"ג הנקראת "ונקה" שייכת אל יוה"כ במיוחד, שהרי בו כתיב "לפני ה' תטהרו" היינו נקיון — "ונקה". חז"ל גילו לנו במדרשם שאתן מדות הנזכרות במיכה (מי) ק"ל כמור וכו' עד ימי קדם - בקריאת מנחה דיוה"כ פ' הם התוכן והפירוש על אותן הי"ג מידות שאמר משה בפ' כי תשא. המדה הג' בפ' כי תשא היא "חנן", ותוכן פירושה (שם) הוא "ועובר על פשע". ואמר שעובר פירושו שמהפך אותיות פש"ע לשפ"ע. וכתב הגר"א ז"ל שמדה זו במיוחד היא בתקפה ביוה"כ פ', והוא שיא כחו דיוה"כ פ' עכ"ד. ביאור הדברים, כי עומק מהלך ההשתוות [א.ה. היינו שהכל חוזר לשורשו ומשתווה למקור שזהו עומק התשובה וכן"ל] הנמצא ביוה"כ פ' אינו רק סילוק החטא, אלא היפוך הפש"ע לשפ"ע ובזה מתבטלות כל החלוקות שהיו בין המצב שאחר החטא אל המצב שהיה קודם החטא. וזהו וחנן, כי חן הוא מלשון חנם כידוע. וכאן, הגם דיש מדות של סליחה להעביר החטא, זהו במהלך של מדה כנגד מדה לעבודת התשובה בחרטה על החטא. אבל היפוך זה של הפש"ע לשפ"ע הוא לפנים משורת הדין של מידה כנגד מידה.

הוי"ה, הוי"ה — השתוות — סוד ב' מאורות הגדולים

והנה התורה הקדימה לגילוי הי"ג מידות הרחמים את קריאת ה' ה' וכו'. ופירשו חז"ל [בר"ה דף י"ז ע"ב] ה' קודם שיחטא, וה' אחר שיחטא וישוב.

כל השמות הקדושים שאינם נמחקים מלבד שם הוי"ה מורים על הנהגות שהם בנות שינוי (וראיה שיכולים לשמש בקדש ובחול כידוע) ורק השם המיוחד, הוי"ה, כתיב בו אני הוי"ה לא שנית וכו'. כי מורה שם זה עליו ית"ש ביותר (היה הוה ויהיה בב"א, טו"ח סי' ה') והמצאו ית"ש לא ניתן לגדר שינוי ח"ו. א"כ הרי כאן בב' שמות הוי"ה שקשורים עם סליחת עון וקודמים אליו, יש מהלך שלא נשתנה היחס שלאחר הקטרוג ליחס שלפני הקטרוג. א"כ כאן הוא העומק בדברים דלעיל שביה"כ פ' מתגלית במיוחד מדת עובר על פשע.

מצב זה של השתוות היחס בין לפני החטא ובין לאחריו מקביל אל מצב החמה ולבנה בעת שהיו ב' מאורות גדולים. כי בב' מאורות הגדולים חוזר הכל לשפע על אף שהיתה ירידה לפני זה, וכאמור לעיל זה נעשה בשנה מעוברת כאשר מוסיפים את חודש העיבור. והגענו בזה להבין שרש התהוותו של החודש הי"ג. ובין ג"כ עתה מדתו המיוחדת בין כל החדשים שהיא **ולכפרת פשע** [א.ה. כפי שנוהגים להוסיף בתפילת מוסף דר"ח בשנת העיבור], שהרי יוצא מתקפו של יוה"כ פ' שהחדש נכלל בשנה כנ"ל.

הארכת ימי השובבי"ם בשנת העיבור. יצי"מ מסטרא דיובלא

מקובל הוא שבשנת העיבור נמשכים ימי השובבי"ם גם בפרשיות תרומה ותצוה. הענין אינו מובן. יעניין ברמב"ן בפתיחה לספר שמות שביציאה ממצרים עדיין לא נגמרה גאולתם כי היו במדבר שהוא ארץ לא להם. ורק בבנין המשכן, שאז היתה שכנה על אהליהם וחזרו למעלת אבותיהם, אז היו גאולים יעו"ש.

וצריך לדעת כי משונה היתה יצי"מ מכל שאר הגאולות. כי בשאר הגלויות היינו בעיקר רק בשבי אצל האומות, אבל במצרים היה מצב של עבדים בעצם "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים". מהלך הפקעת עבדות מקביל להנהגת החירות למעלה. מהלך זה נקרא שנפתחה הנהגת היובל המחזיר עבדים למשפחתם. וכן אמרו במדרש הזה"ק "שהוא מסטרא דיובלא". ומשם והלאה התפתח מהלך זה עד מת"ת שאז חזרו למצב שקודם החטא דעה"ד. אבל אח"כ בעגל התערער מהלך זה כי ירדו למצב של אחר החטא. ואז ביוה"כ פ' הראשון שהיתה סליחת החטא נצטוו אז משה על עשיית המשכן (עיי' רש"י פ' תשא). ויצא המשכן מההלך אותו יוה"כ פ'. וכיון דמהלך יוה"כ פ' היה ענין ההשתוות, (כמשנ"ת באורך) על כן גם במהות המשכן התראה ענין זה. על כן, בשנת העיבור דאז הוא הנהגת ההשתוות, אז נמשכים ימי השובבי"ם וכוללים בהם גם המשך ההשתוות דפרשיות עשית המשכן שיצא מהיוה"כ פ' וכן"ל. ובחדש של הנהגת ולכפרת פשע ניתן סייעתא משמיא להמשיך השובבי"ם לעומק תיקונם.

תפקידם המרומם של הבני תורה [עיני ישראל ח"א קנ"ז]

והוא הענין במצבנו אנו. המון העם אינו אשם כלל, שהרי חונך בראיה שטחית, וכמ"ש ולבית יעקב חטאתם, אבל כדי שהציבור לא יחשב כציבור השייך חלילה למצבי בלבול וטשטוש, ערעור חלילה באמונה ובטחון בו יתברך, מוטל על עולם התורה לברר ולהוציא לאור הפנים המאירות דללל ישראל. אף שאנו במצב הנראה קשה ביותר, מ"מ הרי אנו במנוחת הנפש בדוקא, מכיון שאנו בידיו יתברך. כל הסימנים מבחוץ הם רק סימנים מב"ד של מעלה, ויש להתפייס בתשובה וכו'. הכרה כזאת הרי היא ממש לימוד זכות על כל הציבור דללל ישראל בא"י, ולא עתה יבוש יעקב וכו'. תפקיד מוטל עלינו בני תורה, מכיון שכך חונכנו מרביתנו, בהכרה ברורה שזכו. מהמון העם א"א לתבוע כ"ז, ורק מאיתנו ועלינו התביעה.

והנה בד"כ כל דעביד איניש, אדעתא דנפשיה עביד. וכ"ז בענייניו הפרטיים של האדם, אבל בזמן שכל הציבור נמצא בצרה גדולה למאד, היחיד מאבד את יחודו, וכל מעשיו נזקפים לכיוון הציבור. ולפ"ז בכל מעשינו ותורתנו יש לשתף את כלל ישראל, וכן בתפילתנו הכל יש לזכות לצבור. אין די בכך שמספר בני תורה נבדלו מהציבור והצילו לנפשם, אני את נפשי הצלתי, אלא הכל שייך לציבור, וה"ה כאילו כל הציבור דללל ישראל בא"י, כולו שייך ומשתייך לתורה ולתפילה, וזהו כל ישראל ערבים זה בזה. אין ענינו רק ערבות מבחוץ, אלא מעורב וקשור אחד בשני, ולכך מעשהו של כל יחיד ויחיד משתייך ומתקשר לכל הציבור ממש. וכשהאדם חושב רק על עצמו ה"ה עושה עצמו ליחיד. אבל כשהוא בתוך הציבור, והגזרה על כל הצבור וגם עליו בתוכם בבחינת פרעה הקריב, צריך לתת לכל הצבור זכויות. **אין אנו יודעים להעריך חשיבות גודל העמל בתורה בפניה צנועה בביהמ"ד, עמל בהבנת דברי הרשב"א וכו'.** ומכאן זה, אף שנופלים מרחוק טילים וכדו' אין פרץ ואין צווחה ממש כפשוטו, והטיל נופל במקום דאין בו בנ"א ולא מזיק לאיש בגופו כלל. **והכל מכאן אותו עמל בציונה בדברי תורה"ק בעמלה של תורה,** ולא חלילה משום שאותו גוי מרחוק לא הצליח לכוון למקום. הכל אך ורק בכח אותו עמל טהור לשמה בדברי הרשב"א, שהגן על כל אנשי א"י.

ידוע בשם החזו"א, שאמר, שבזמן שהגרמנים ימ"ש פלשו למדינת פולין, היו ב' עיירות שנכנסו אליהן, ולא פגעו בשום יהודי כלל, והיה הדבר לפלא ולנס, כידוע. האחת היתה קמניץ, והשניה גרודנא. אמר החזו"א, שכל זה היה בזכות ב' יהודים, בזכות העמל והיגיעה של הגרבי"ד זצ"ל בקמניץ, ובזכות העמל והיגיעה של הגרש"ש זצ"ל בגרודנא, דהיו ידועים במידה מופלאה של עמל בתורה ויגיעה בה, ובכך זה נתקיים מ"ש ונשאתי לכל המקום בעבורם, עד כדי כך, שאפילו את המשחית העמלקי הצליח לעכב ולמנוע הגזרה בינתיים, והכל בזכות העמל והיגיעה בתורה. אלו הם פני הדברים. כשיושבים כאן בישיבה ועמלים בתורה, אין בכח שום טיל לפגוע בשום מקום בא"י, וזהו מכח חשבונות וזכויות כלל הציבור דללל ישראל. ונשאתי לכל המקום בעבורם, כל מה דנאחז ונתלה בהציבור, ה"ה עוזר ומגין על כולם. והכל, כל מעשינו ותפילתנו ותורתנו, הכל לזכות ולטובת הצבור. בכח עמל ויגיעת התורה מבטל ומרחיק כל גזירות קשות ונתהפך הכל לטובה ולברכה עד בלי די.

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצלה"ה - פרשת משפטים תשע"ט -

ב. לא חשיב בנו

בחזון איש (אה"ע סי' קמ"ז סק"ט) תירץ, דהבן שנולד לאחר שנשתחרר, מתייחס לאדם המשוחרר, אבל לאדם שקודם לא חשיבא בנו. אך יש לעיין בדבריו, דהרי אם היו לחצי עבד חצי בן חורין נכסים, ואחר כך נשתחרר והוליד בן, הבן יירש הנכסים, דהרי השתא יש לו נכסים בהיותו בן חורין לגמרי, והכי נמי איכא זכות בכופר שיש לבן חורין אחרי שנשתחרר, ואם כן עכשיו יירש הבן האי זכות. ויש לומר דכופר אינו משתלם אלא לאחר מיתה, והוא יורש רק מה שהיה בשעת הנגיחה, ועל זה אין לו דין בן. [א"ה. משא"כ לענין לירש נכסים, זוכה בהם החצי עבד מיד כשנשתחרר].

אדם שהרג אינו משלם כופר

הנה איתא בגמרא בבא קמא (כ"ו א') שדוקא בשור שהרג אדם משלמין כופר, אבל באדם שהרג אדם אחר, אין משלמין כופר, אלא חייב או מיתה או גלות, דילפינן מקרא "ככל אשר יושת עליו", "עליו" ולא על אדם.

והקשו קמאי אמאי בעינן לפוטרו מקרא, תיפוק ליה דבלאו הכי פטור מפאת קם ליה בדבריה מיניה, דכיון שהרוצח חייב מיתה פטור מלשלם.

ואשכחן כמה דרכים ליישב: [ליראים, דנפקא מינה דלא תועיל תפיסה. לרבינו פרץ משום דכופרא כפרה. ועוד, משום דהוה על מעשה אחד. לרשב"א, דאיירי בשוגג ודלא כתנא דבי חזקיה. ועוד שלש דרכים].

תירוצ' א' - חייב לצאת בדין שמים

בספר יראים (סי' ר"ז, הביאו הגרע"א בגליון השי"ס בבא קמא ד' א') כתב ליישב, דהא בקם ליה בדבריה מיניה חייב עכ"פ בדיני שמים, ומהני תפיסה כמו שכתב רש"י (בבא מציעא צ"א א' ד"ה רבא), והלכך בעינן קרא ד"עליו" לפוטרו לגמרי.

תירוצ' ב' - כופרא כפרה

ברבינו פרץ (בבא קמא מ"ג ב' ד"ה כגון) כתב דאם כופרא כפרה לא שייך קם ליה בדבריה מיניה, דהרי אינו עונש או חיוב ממון אלא רק חיוב כפרה, והרי זה כמו שאינו נפטר מקרבן חטאת מחמת קם ליה בדבריה מיניה. וכך כתבו תוספות בכתובות (ל' ב' ד"ה זו) לענין אוכל תרומה בשוגג, דתשלומין ידיה כפרה ולא ממונא, ולכן לא שייך קם ליה בדבריה מיניה לפוטרו מכפרה. וכך תירץ הגרע"א (בבא קמא ד' א' על תוספות ד"ה כראי).

תירוצ' ג' - מחייב אחד לשניהם

עוד תירץ ברבינו פרץ במקום אחר (בבא קמא כ"ו א') דלא שייך למיפטר מחמת קם ליה בדבריה מיניה אלא דוקא בחיוב ממון נפרד הבא ביחד עם החיוב מיתה, משא"כ כשהחיוב ממון הוא מחמת אותה הסיבה המחייבתו מיתה, בזה לא נאמר קם ליה בדבריה מיניה. וכך ביאר במהר"ם מלובלין (בביאור התוספות בבא קמא ד' א' ד"ה כראי). וכבר הקשו בנחלת דוד והגרע"א (בבא קמא ד' א') דבסוגיא במכות (ו') יליף ר' מאיר בעדים זוממין דלוקין ומשלמין מהא דבמוציא שם רע לוקה ומשלם, אע"פ שהכא ב' העונשים הם על חטא אחד, והיינו מה שהעיד עדות שקר או הוציא שם רע. חזינן דגם בכהאי גוונא אמרינן קם ליה בדבריה מיניה. וכך הקשה בחזון איש (בי"ק סי' סק"א).

תירוצ' ד' - הרג בשוגג

הנה ברשב"א (בבא קמא כ"ו א') כתב ליישב, דבעינן קרא כשאדם הרג בשוגג, דאינו חייב מיתה, ובכהאי גוונא לא אמרינן קם ליה

כופרא כפרה

אם כפר יושת עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו (כ"א ל') הנה איתא בגמרא בבא קמא (מ' א') שור של שני שותפין שהרג אדם, כיצד משלמין הכופר, משלם האי כופר והאי כופר, כופר אחד אמר רחמנא ולא שני כופרין, משלם האי חצי כופר והאי חצי כופר, כופר אחד שלם אמר רחמנא ולא חצי כופר. ולא איפשיטא.

וכתב ברמב"ם (פ"י מהל' נזקי ממון ה"ה, ועיין מגיד משנה שם) דאזלינן לחומרא, וכל אחד מהשותפין משלם כופר שלם, דהרי כיון דכופרא כפרה, אם כן כל אחד מהשותפין חייב בהכפרה מספק, ולא אמרינן בזה ספק ממון לקולא.

ויש לדון בזה בכמה נפקותות:

א. ספק מי ישלם ולמי לשלם

הנה לפי זה בהיו שני שוורים של שני בני אדם, ולא ידעינן מי הרג, יתחייבו שניהם כל אחד כופר שלם מספק.

ואם השור הרג איש, ויש לו בן ספק בן תשע לראשון ספק בן שבע לאחרון, מכל מקום יתחייב לשלם לו, דספק כפרה לחומרא.

ואם להאי ספק בן, יש אחים שהן ודאי בנים של הנהרג, הנה יתחייב להם כופר שלם, דילמא אינו אחיהם, וגם מספק יתחייב לשלם להספק, [והיינו חלק מהכופר שהיה מקבל כאילו היה אחיו].

ב. ספק כמה השווי

הנה קיימא לן דכופר דמי נזק (רמב"ם פ"א מהל' נזקי ממון ה"א). ויש לעיין כאשר לא יכולים לשום הנהרג, כמה חייב לשלם. ונראה פשוט שישלם ככל היותר, עד שלא יהא כלל ספק. וזה נמי מהאי טעמא כיון דספיקא לחומרא.

והיכא דהיה שור של שני שותפין, והרג איש ואי אפשר לשומו, בזה ישלם כל אחד חצי כופר הכי גדול, אבל לא כופר שלם הכי גדול, דבזה יש ספק ספיקא לפטור, דילמא רק חצי כופר, ודילמא לא היה שוה כל כך.

ג. ספק אם יש יורשים

הנה איתא בגמרא גיטין (מ"ג א') דאם נהרג חצי עבד חצי בן חורין, אין תשלומי כופר, דאין לו יורשים, מכיון שאין קידושין תופסין בו. והקשה במנחת חינוך (מצוה נ"א) הרי זה ספיקא (גיטין שם) אם קידושין תופסין, ואם כן אמאי פטור, שישלם מספק כיון דכופרא כפרה. והיא קושיא חמורה.

אין לו יורשים

הנה איתא בגמרא גיטין (מ"ג א') דאם שור הרג חצי עבד חצי בן חורין, אין תשלומי כופר, דאין למי לשלם הכופר, דהרי לחצי עבד חצי בן חורין אין יורשים מכיון שאין קידושין תופסין בו.

ותיקשי, דמשכחת לן שיש לו יורשים, שהשור נגח בו, ואחר כך נשתחרר לפני שמת, ובאותה שעה נולד לו בן, והאי בן מתייחס אחריו. וכך הקשה הגרע"א (גיטין שם).

א. נעשה טריפה

כתב הגרע"א ליישב דטריפה אינו מוליד, ואם כן הרי סופו למות מהנגיחה, ואם כן אין לו בן.

אך קשה על זה, דהרי איכא גוונא שקיבל מכת מות, אך אינו נעשה טריפה, ובזה ודאי מוליד.

בדרבה מינייה. ודלא כתנא דבי חזקיה דגם חייבי מיתות שוגגין פטורין. וכך כתבו בתוספות (ז' א' ד"ה כראי) בשם ריב"א דאירי בשוגג. [נועין בנחלת דוד שם].

ורמי ברשב"א, היאך שייך בשוגג כופר, לרבה דסבירא ליה (בבא קמא מ"ג א') דשור שהמית בן חורין שלא בכוונה, אינו משלם את הכופר, דילפינן דכל שאין השור בסקילה, כגון בהמית שלא בכוונה, אין הבעלים משלמין כופר. וכן תיקשי לתוספות הנ"ל.

ותירץ ברשב"א, דאירי במזיד בלא התראה, דבכהאי גוונא בשור משלם כופר.

עוד תירץ ברשב"א, דאירי בעדות מיוחדת, דהיינו שהעדים לא ראו זה את זה, דלענין דיני נפשות להרוג הרוצח, לא מהני, אבל לענין להרוג השור מהני, ואם כן הבעלים משלמין כופר.

ולכאורה קשה, דבכהאי גוונא גם בשור לא מהני לחייבו מיתה, דהרי חזינן דבעינן בשור הנסקל סנהדרין של כ"ג כדיני נפשות, דילפינן כמיתת בעלים כך מיתת השור, (כמבואר בסנהדרין ט"ו א'), ואם כן הכי נמי נימא דבשור פסול עדות מיוחדת, ואם כן פטור גם מכופר, ואם כן הדר תיקשי למה לי קרא לפטור באדם.

ויש לומר דהא לא בעינן דהאדם יסקל אלא אילו היה שור היה נסקל, כדחזינן ממזיד בלא התראה, ואם כן הכא יש ב' עדים שיש כאן מאורע שאם היה שור היה נסקל, ולא איכפת לן דהוא עדות מיוחדת. אבל באמת בשור בעדות מיוחדת פטור מן הכופר כשם שפטור בהודאת בעל דין.

תירוצ' ה' - הכאה שלא כדי להמית

הנה לכאורה יש ליישב עוד, דהנה בסוגיא בסנהדרין (ע"ט א') ילפינן מקרא דונתתה נפש תחת נפש, דבמתכוון להרוג את זה והרג את זה, חייב או מיתה או ממון.

והקשה בחידושי הר"ן (שם ע"ט ב') דלתנא דבי חזקיה הרי בלאו האי קרא פטור ממיתה וממון, ואם כן מה יליף מקרא דונתת נפש תחת נפש.

ותירץ בשם רבינו דוד, דאירי דלא היה כדי להמית בהכאתו ובכל זאת המית, דחייב ממון איכא, דהרי אדם מועד לעולם, אבל חיוב מיתה ליכא, כדין נתכוין להכותו על מתניו שלא היה בו כדי להמית דפטור ממיתה.

וגם קם ליה בדרבה מינייה ליכא ואף לתנא דבי חזקיה, דהרי הא דפוטרו בכל ענין ממון, היינו דוקא כשיש בהכאה כדי להמית, אבל כשאין בו כדי להמית אינה בכלל מכה אדם אלא בכלל נזקין הוא.

מעתה משכחת לן גוונא כהנ"ל דרציחה דפטור ממיתה אבל חייב ממון, ואם כן הכי נמי מיעוטא דעליו ולא על האדם יש ליישב בכהאי גוונא.

[והנה כתב הגרע"א (כתובות ל' ב') דבאונסין ליכא תנא דבי חזקיה, וכך כתב בשיטה מקובצת (שם), אלא דהגרע"א אתי עלה דאין שייכות למיתה, ובשיטה מקובצת אתי עלה דלא הוה בכלל הקישא דמכה אדם למכה בהמה. ולכאורה ראייה מרבינו דוד להגרע"א, דלשיטה מקובצת אם הוה חייב ממון הוי בכלל ההיקישא. אך לשון רבינו דוד הוא דלא הוה בכלל מכה אדם כיון דאין בו כדי להמית].

אבל באמת דברי רבינו דוד צריך עיון גדול, דהא בסוגיא בבא קמא (צ"א א') משמע דדינא דאומד לנזקין הוה אף באדם המזיק, [דילפינן מאגרוף]. ואם כן אם לא היה בהכאתו כדי להמית אינו חייב גם בנזיקין. ונצטרך לומר דהיינו רק לענין שבת ורפוי, ולא משמע הכי.

תירוצ' ו' - ספק הרג ספק לקה

תו יש לדון ליישב, דבעינן קרא היכא דספק אם השור הרגו, או שמא לקה בסלע, דמפאת קם ליה בדרבה מינייה, יש לדון דספק מיתה אינו פוטר, כדדייקו מרש"י (בבא קמא ל"ה א' ד"ה ומנא) דבשורף

גדישו של חבירו בשבת והוה ספק מקלקל חייב לשלם.

ואם כן בגוונא דספק אם האדם הרג, סלקא דעתך דחייב כופר, דליכא קם ליה בדרבה מינייה, וכי תימא דבלאו הכי אינו חייב כופר, דהרי הוה ספק וספיקו לקולא, אמנם איתא ברמב"ם (פ"י מהל' נזקי ממון ה"ה, עיין מגיד משנה שם) דספק כופר לחומרא.

אך תליא בטעמא דהאי דינא דבספק ליכא קם ליה בדרבה מינייה, דאם הטעם מפאת דחייב להביא ראיה דיש פטור, [וכספק שמירה בבעלים], הכא לא שייך זה דהרי בספק הרג יש ממה נפשך לפטור, או מחמת קם ליה בדרבה מינייה, או מחמת שהשור לא הרגו כלל.

אמנם אם הטעם מפאת דספק נפשות כמאן דליתא ולא דמי לשוגגין, אם כן שפיר שייך. ואם כן שפיר יש לומר כהאי תירוצא. [אך יש לדון דגם היכא דהספק משוי ודאי, באיכא ממה נפשך לא אמרין].

ויש לבאר דקמאי לא תירצו הכי, דהרי אם כופר כפרה בלאו הכי לא שייך קם ליה בדרבה מינייה, [כתירוץ ב' הנ"ל], וכל הקושיא למאן דאמר כופרא ממונא, ובוה בספק פטור גם מכופר, ואם כן אכתי תיקשי למה לי קרא.

תירוצ' ז' - הרג מחמת פיקוח נפש

לכאורה יש ליישב בעוד דרך, דבעינן קרא היכא דהורג לצורך פיקוח נפש, דחייב תשלומין איתא, וכמו בכל מזיק לפיקוח נפש דחייב לשלם.

אבל חיוב מיתה ליכא, דהרי משכחת לן היתר הריגה לפיקוח נפש היכא דבוה מציל כמה אנשים אחרים, באופן דאין ההריגה על מנת להציל אלא רק פסיק רישיה.

א. היאך משכחת לן אופן הנ"ל

הנה משכחת לן אופן הנ"ל דמותר להרוג מחמת פיקוח נפש, כמו שצידד בחזון איש (יו"ד סי' ס"ט) בכגון מכונית שעומד להרוג אנשים רבים, ויכול להטות המכונית הצידה ושם יהרוג רק אדם אחד, דיש לומר דשרי, דאין ההצלה על ידי ההריגה, דאם לא היה בצד איש היה שפיר טפי. וכמו כן ברואה חץ העומד להרוג כמה אנשים, שרי ליה להטותו הצידה אע"ג דבוה ייהרג אדם אחר בהחץ, דהרי הטיית החץ היא מעשה הצלה לכמה אנשים, אלא דממילא נהרג אדם אחר.

ב. פדיון נפשו

אך יש לדון דאף אי כופרא ממונא פטור בכהאי גוונא, דכופר היינו פדיון נפשו ואם כן היכא דשרינן ליה להרוג ליכא פדיון נפשו, ולא דמי לחיוב נזיקין דחייב גם בכהאי גוונא.

אך הא חזינן דכתבו תוספות (בבא קמא מ"ג ד"ה מאי) דדוקא למאן דאמר כופרא כפרה, לא מהני מחילה בכופר, וכן יורשים פטורים, אבל למאן דאמר כופרא ממונא, יכול למחול וכן יורשים חייבים, דלהאי מאן דאמר ליכא לחלק בין כופר לדמים. וכך כתב בשיטה מקובצת (שם).

ואם כן יש לומר דהוא הדין לענין נידון דידן, אם כופרא ממונא, אף היכא דהוה בהיתר מכל מקום חייב בכופר כמו כל תשלומי נזיקין. ועדיין יש לחלק.

ג. בעינן שהשור יהא בסקילה

אמנם מכל מקום האי תירוצא לא אתי לשיטת רבה (מ"ג א') דסבירא ליה דבעינן לענין חיוב כופר דהשור יהא בסקילה, והרי בכהאי גוונא דיש פיקוח נפש גם השור לא יהא בסקילה.

נתן שורו לשומר חנם

הנה קיימא לן (בבא קמא מ"ה א') בנתן שורו לשומר חנם, ולא שמרו כלל, והשור הרג אדם, ונאסר השור בהנאה מדין שור הנסקל, חייב השומר חנם לשלם על השור. [ואירי בשור תם].

[דהנה אמרין התם דבנתן שורו לשומר והשור הרג אדם, השומר חייב לשלם דמי שור לבעלים, דאסרוהו בהנאה, חוץ משומר חנם, ומוקמינן לה

כששמרו שמירה פתוחה, והלכך שומר חנם פטור מלשלם ושאר שומרים חייבים, משמע שאם השומר חנם לא שמרו כלל, חייב לשלם].

ותיקשי הא קיימא לן פלגא נזקא קנסא, והיינו משום דסתם שוורים בחזקת שימור קיימי, ובדין הוא דלא לישלם כלל, ורחמנא הוא דקנסיה כי היכי דנינטריה לתוריה (בבא קמא ט"ז א'). ואם כן הוה ליה רוח שאינה מצויה שיגח, ואמאי חייב השומר חנם.

א. תחילתו בפשיעה

יש לדון דאם לא שמרו כלל יש כאן תחילתו בפשיעה, שיתכן שיפסיד השור, ונהי דלענין שינוק השור, אכתי לא ישלם דמי עורו, דהרי העור נשאר לבעל השור, ואם כן לענין הא דנאסר הכל בהנאה אין זה תחילתו בפשיעה. אבל אכתי אתי שפיר, דיש תחילתו בפשיעה דהרי שמא יגנב ואז יפסיד כל השור, וגם שומר חנם חייב בגניבה היכא דלא שמר כלל, כמו דחזינן דשומר חנם חייב על כספים שלא הטמינם בקרקע. (שולחן ערוך חו"מ סי' רצ"א סעי' ט"ח).

אך העירוני דאכתי תיקשי, דכאשר לא פשע בשור לענין גניבה, כגון שהשור בבית השומר, ויש שם אנשים והשור הרג ועל ידי זה נאסר בהנאה, בזה אמאי יתחייב השומר חנם, הא הוה ליה רוח שאינה מצויה, ואין כאן תחילתו בפשיעה לענין גניבה.

ויש ליישב, דחייב משום תחילתו בפשיעה, ואע"פ שלא יכול להגנב, יכול השור לחרוג אדם על ידי אורחיה ואז נמי חייב סקילה.

ב. רוח מצויה

יש לדון ליישב בעוד דרך, דהנה אמרינן בגמרא בבא קמא (ט"ז א') דכלבא דאכל אימרא, ושונא דאכל תרנגולתא, חייב חצי נזק. וכתב ברא"ש (שם פ"ב סי' ג') דזה על ההריגה, אבל על האכילה חייב נזק שלם מדין שן דזה אורחא. וכן איתא בשולחן ערוך (סי' שצ"א סעי' ו').

[ונפקא מינה לענין פחת שפחתה המיתה, דהחייב רק מחמת קרן, והרי הוה משונה וחייב רק חצי נזק ולא מגבינן בבבל, אבל מחמת שן משלם דמי הנבילה אם אכל בחצר הניזק, ואם ברשות הרבים מה שנהנה מהאכילה].

והקשה בחזון איש (בבא קמא סי' י"ד ס"ק ז') דמכיון דכל זמן שהאימרא או תרנגולתא חי לא יאכלנו, וההריגה הוא כרוח שאינה מצויה, אם כן יפטר משום שן, דהוה כנפל הכותל ברוח שאינה מצויה.

ותירץ ב' תירוצים, חדא, דתחילתו בפשיעה שמא בעל האימרא ישחטנו, ואז יאכלנו הכלבא. ולפי זה צריך עיון בשבת שודאי לא ישחטנו אמאי חייב. וכן תיקשי באופן שאם ישחטנו ישמור בשר השחוטא במקום שמור. ויש לומר דהחזון איש חדא מתרתי נקט, ויש כאן פשיעה גם מחמת הא דשמא יהרוג שור מועד את האימרא ואת התרנגולתא וזה רוח מצויה.

ג. כרוח מצויה

תו תירץ בחזון איש, דבאמת פלגא נזקא קנסא הוה כרוח מצויה וחשיב כפשיעה, והא דחזינן דאינו ראוי לחייבו וחשיב רק קנסא, היינו מדחזינן דקאמר רחמנא דחייב רק פלגא נזקא שמעינן שמן דדין חס רחמנא עליה ורק משום קנסא חייב חצי נזק.

[והקשו עלה, הרי כתבו תוספות (בבא קמא ט"ז ב' ד"ה והשתא) דאם פלגא נזקא ממונא, כלבא דאכל אימרא פטור לגמרי, ואמאי הא הוה כרוח מצויה].

מעתה לדרך השני יתיישב קושיין, אמאי שומר חנם חייב כלפי הבעלים אם לא שמר כלל כשהשור נאסר בהנאה, הא הוה ליה כרוח שאינה מצויה, דלהאמור באמת זה חשיבא רוח מצויה.

רוח מצויה או אינו מצויה

נמצא דאיכא ספיקא בפלגא נזק קנסא אם חשיבא כרוח מצויה או כרוח שאינה מצויה. ויש לדון בזה בכמה אנפי:

א. דחפה חבירתה

הנה אמרינן (בבא קמא נ"ח א') דבהמה שדחפתה לחברתה לתוך גינה והזיקה, הוה פשיעה ומשלמת מה שהזיקה, דאמר לו איבעי לך עבורי חדא חדא. והרי הדחיפה היה על ידי שור תם. חזינן דחשיב כרוח מצויה. והעירוני דזה רגל שדחפתה בדרך הילוכה.

ב. שור שדחף צורו בבהמה

הנה נפקא מינה בהאי ספיקא, למה שכתב ברא"ש (פ"ב סי' ב') בסוגיא דדליל, דבהמתו שהתזיה צרור שלו חייב משום אש. [דהא

דצורות משלם חצי נזק היינו כשהתזיה דבר הפקר, אבל אם התזיה ממון הבעלים משלם נזק שלם דצורות אורחיה הוא, והוה כאבנו וסכיננו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו].

מעתה כאשר שור תם דחפה הצרור בבהמה וכוונתו להזיק. דאם שור תם שמזיק הוה רוח שאינה מצויה פטור, ואם הוה רוח מצויה חייב.

אך יש לומר דהוה תחילתו בפשיעה שתדחוף כדרכה. אך תליא בדין אש שהזיקה ברוח שאינה מצויה אם יש תחילתו בפשיעה לענין רוח מצויה.

[והנה איתא בתוספתא בבא קמא (פ"ב ה"ט) שור שדחף את חבירו וחבירו את חבירו, הראשון משלם לשני והשני לשלישי. ותיקשי יפטר השני מפאת דדחיפה הוה כרוח שאינה מצויה. ויש לומר דהוה תחילתו בפשיעה].

ג. אזקיה תורא דשאל לתורא דמשאיל

הנה אמרינן (בבא קמא י"ג ב') דבאזקיה תורא דשואל לתורא דמשאיל, חייב נזק שלם ולא חצי נזק. ומשמע דאף בשומר חנם הדין כן. ותיקשי הוה ליה כרוח שאינה מצויה בפלגא נזקא קנסא. ויש לומר משום תחילתו בפשיעה.

[ובמאירי (שם) כתב דבאונס פטור מפאת שמירה וחייב מפאת נזקין. ותיקשי ליפטר מפאת נזקין נמי. עיין בחזון איש (בבא קמא סי' י"א סק"ב ד"ה כתב) מה שכתב בביאור דברי המאירי].

שומר שספק אם יקבל שכר

עובדא הוה שראובן ביקש משמעון שיהיה שדכן לבתו עם בנו של לוי, ואם יתרצה לוי לעשות השידוך, יקבל השדכן שכר שדכנות כנהוג, ונתן ביד השדכן מסמך שיתן לצד השני לשם גביית הנדוניא, [מסמך מהבנק בסך מאה אלפים על שם בתו, כדי שיראה ללוי שיתן נדוניא כסכום הנ"ל], ובהליכתו נאבד המסמך מהשדכן.

[והחוק היה בזה שהיו צריכין לפרסם זאת בעיתונים ואחר כך אם עד זמן מסויים לא יוודע אם נמצא המסמך, נותנים לו המעות בחתימת ידו, וזה יעלה הוצאות איזה מאות].

מעתה יש לדון האם השדכן הוא שומר שכר וחייב לשלם על אבידה, דהרי אם השידוך היה יוצא לפועל היה מקבל שכר שדכנות. א. יכול לקבל שכר

הנה ראיתי בפתחי חושן (הלכות פקדון פ"א הערה י"ג) דאייתי דברי ארחות משפטים (ח"א בדיני סרסיר כלל ה' אות ב') שכתב דכיון דיכול לקבל שכר, אע"פ דאינו ודאי, משוי ליה שומר שכר. והביא ראיה משומר אבידה שנעשה שומר שכר משום פרוטה דרב יוסף, אע"פ שאפשר שלא יבא עני ולא יהנה. [בפתחי חושן תמה דהמסמך אין גופו ממון, ואין זה אלא כשטר שאין בו דיני שמירה].

ב. נתן תכשיט שיתן למשכון

בארחות המשפטים אייתי דכן כתב בשואל ומשיב (מהדורא שתיתאה סי' נ"ט) באחד שביקש ממתווך שישע עברו הלואה, ונתן לו תכשיט שיתן כמשכון עבור ההלואה, ואם המתווך יצליח להשיג הלואה, אז יקבל תשלום מהמלוה, ואחר כך נאבד התכשיט.

וכתב בשואל ומשיב דחשיב שומר שכר, דאע"פ שאולי לא היה משיג הלואה, ואם כן לא היה מקבל שכר, מכל מקום חשיב שומר שכר מכיון שיתכן שירויח שכר.

והוכיח כך מדאשכחן (שולחן ערוך חו"מ סי' קפ"ה סעי' ח', ועוד עיין בסי' קפ"ו סעי' א') במי שמוליך סחורה למכור, ומהרווחים יקבל חלק, דחשיבא שומר שכר, אע"פ דספק שמא לא היה מוצא מי שיקנה.

[והוסיף בשואל ומשיב, וזה לשונו, וטעמא נלפענ"ד דהדבר פשוט לפי מה שכתב תוספות בכתובות (נ"ו א' סוד"ה הרי) דירדה תורה לסוף דעת השומרים שנתרצה להיותו שומר כפי מה שמתחייב, אם כן גם כאן אדעתא דהכי נחית הסרסור שיתחייב כשיאבד, דהרי נהנה שנותנים לו להיות סרסור, ועל פי הרוב הוא משתכר בזה].

ג. לקח סחורה לעיסקא

הנה אייתי בארחות משפטים שכן כתב נמי בתשובות ברכת רצה (סי' פ"ב) לענין מי שלקח סחורה של חבירו למכור לאחרים, וחלק

שילם מיד וחלק התנה עם השולח שיקבל ממנו לתקופה כעיסקא, ונגנב הסחורה, וטען השומר שאינו שומר שכר מכיון שעדיין לא הגיע לו שום הנאה בדבר, כי עדיין לא הגיע להשוק.

וכתב בברכת רצה דהוה ליה שומר שכר, דאע"פ שעדיין אין לו שום שכר, מכל מקום כל העושה בתקוה שיהא לו ממנו שכר, לאו הנאת השתמשות בהמעות דחשיב כשכר], הוה תיכף שומר שכר וכהנ"ל.

ד. היה לו לשומר לשוחט כראוי

הנה בקצות החושן (סי' רכ"ז ס"ק י"א) עמד בהא דטבח שלוקח הכרכשות מהבהמה בשכרו, הוה שומר שכר. ותיקשי, כשניבלה אמאי חייב, הא בכהאי גוונא אין לו שכר.

וכתב בקצות החושן, דכיון דאם היה שוחט כראוי היה נוטל שכרו, משום הכי חייב הוא כדן שומר שכר, ואף אם נתבלה בשחיתתו חייב לשלם דהיה לו לשומר שלא לנבל. והרי זה כמו כל שומר שכר שאם לא קיים השמירה אין לו תשלומין.

והנה לדברינו בלאו הכי חייב כשומר שכר, דהרי כיון דהוה ספק אם יקבל שכר, הוה שומר שכר.

ונפקא מינה אם נגנבה הבהמה מהשוחט והיתה ספק טריפה, האם יתחייב לשלם, דלהקצות החושן יהא פטור, דהרי יתכן שהיה טריפה ולא היה מקבל שכר, משא"כ לדברינו יהא חייב, דהרי בספק אם יקבל שכר חשיב שומר שכר.

[ויש לדון דבספק של עבר, כגון הכא דהספק אם מתחילה היה טריפה, גם לדין הוה רק ספק, ולא אדע, ואם כן אין נפקא מינה בכהאי גוונא. תו, דאולי הקצות החושן לרווחא דמילתא כתב טעמו, ואין הכי מודה נמי דבספק שכר חשיב שומר שכר].

האם שומר שכר על הכל

הנה הבאנו לעיל (אות ג' הנ"ל) תשובות ברכת רצה, לענין מי שלקח סחורה של חבירו למכור לאחרים, וחלק שילם מיד וחלק התנה עם השולח שיקבל ממנו לתקופה כעיסקא, ונגנב הסחורה, וטען השומר שאינו שומר שכר מכיון שעדיין לא הגיע לו שום הנאה בדבר, כי עדיין לא הגיע להשוק.

וכתב בברכת רצה דהוה ליה שומר שכר, דאע"פ שעדיין אין לו שום שכר, מכל מקום כל העושה בתקוה שיהא לו ממנו שכר, הוה תיכף שומר שכר וכהנ"ל.

ויש לעיין האם נעשה שומר שכר על הכל או רק החלק שלא שילם עליו:

עניני שבת

הדלקת נר שבת בשמן ערלה

כתב בפרי מגדים (סי' רס"ד במ"ז אות א') דאסור להדליק נר שבת בשמן של ערלה, דלא שייך בזה מצות לאו ליהנות ניתנו, דעיקר המצוה משום עונג. והביאו המשנה ברורה (ביאור הלכה סי' רס"ד סעי' ו').

א. להרבות אור בנר של ערלה

הנה כתב עוד בפרי מגדים (שם), דאפילו שני בעלי בתים שמדליקים בחדר אחד, ולאחד נר של היתר, ולהשני נר של ערלה, מכל מקום אין יוצא בו כלל.

מיהו נסתפק בפרי מגדים, באדם אחד שיש לו נר אחד של היתר, ורוצה להרבות אורה למצוה עם נרות של ערלה, מי אמרינן דאסור, דהרי נהנה מאיסורי הנאה. או דילמא יש לומר דמותר, אם נימא דבשמש אצל נרות חנוכה מותר להשתמש אצל כל הנרות ביחד, אע"פ

א. רק על החלק שלא שילם

הנה כתב בברכת רצה, דהוה שומר שכר רק על החלק שלא שילם מיד, דמהחלק ששילם מיד, אין לו הנאה שכבר פרע עבורו, ואם איבד חלק יהא התשלום עבור האבידה לפי ערך החלק שלא שילם עליו. וכמבואר בריטב"א (נבא מציעא פ"ב א') דהיכי שמגיע לו להשומר הנאה רק ממקצת פקדון, לא הוה שומר שכר רק על החלק הזה, ועל השאר הוה שומר חנם.

וכיון שנגנב מחצה מהסחורה, אין צריך לשלם רק לפי ערך החצי, דכיון דאין החלקים מבוררים, התשלומין הוא לפי הערך שיש לו בהסחורה. [וכתב דהוה כהך דבשולחן ערוך (סי' רצ"ב סעי' י'). וצריך עיון דהתם משום שותפות נגעו בה, וכדאסברה הגר"א (קמא סי' כ"ג)].

ב. שומר שכר על הכל

אמנם בפתחי חושן (שם) תמה דהוה ליה שומר שכר על הכל, דשכרו שיהא לו עיסקא, לא רק על החלק של הסחורה שלא שילם עליו אלא על כל הסחורה.

וגם בברכת רצה אסיק דהוה שומר שכר על הכל, דנהנה דמחזיק הסחורה לגוביינא גם על החלק ששילם.

ג. אינו בתורת שכר

הנה בהא דברכת רצה, יש לומר דהא דנותן לו החיוב בהיתר עיסקא, אינו בתורת שכר עבור השמירה, דאף אם לא היה מוכר הסחורה היה מלווה לו בהיתר עיסקא, אלא דאין לו מעות להלוות רק האי חיוב.

ואם נימא הכי שפיר קאמר ברכת רצה דאינו שומר שכר על הכל, אלא רק על המקצת שמביא לו את המעות.

אך יותר נראה כדעת פתחי חושן, דמרויח לו המעות בהיתר עיסקא עבור מכירתו, ואז הוה שומר שכר על הכל, וצריך עיון.

מביא מרכבה לשומר

הנה יש לעיין המבקש מחבירו לשמור לו על פקדונו והפקדון אצל בעל הבית, ומביא המפקיד מרכבה לשומר לבוא אליו ויקח הפקדון ויחזור, והשומר נהנה מזה כי רצה בלאו הכי לבוא לעיר לסיבה אחרת, והיה משלם כסף, האם חשיב שומר שכר.

דמחד גיסא יש לדון דלא חשיב שומר שכר, דהרי המפקיד נותן לו עבור עצמו. אמנם מאידך גיסא יש לדון דחשיב שומר שכר, דהרי נהנה מהפקדון, וכמו בשומר אבידה דחשיב שומר שכר מכיון שמרויח פרוטה דרב יוסף, [והיינו שבזמן שמתעסק בהאבידה אינו חייב לתת מעות לצדקה], וכמו היכא דנקיט ליה אחובו. וצריך תלמוד.

שנרות חנוכה אסורים בהנאה. [עיין מגן אברהם שם סק"ד].

ב. כל אחד יהא ראוי

מעתה יש לעיין, להצד שמותר, אם כן שני בעלי בתים נמי יהא מותר.

ויש לדון ליישב ב' דרכים, חדא, דבעינן דכל נר באפי נפשיה יהא ראוי, ואם כן בשני בעל בתים, הרי אחד מהם לא קיים המצוה, משא"כ באדם אחד, הרי מקיים המצוה בהנר של היתר.

ג. הידור מצוה

תו יש ליישב, דבכמה אנשים שמדליקים, הא דכל אחד מדליק משום תוספת שמחה, ואם כן זה נמי מיתסר בערלה, והא דחתרנו אצל בעל הבית אחד שהוסיף, היכא דמוסיף לא מפאת השמחה אלא מפאת הידור מצוה.

נא לתרום להדפסת הגליון
המערכת סוקולוב 17 א' דירה
7 בני ברק
L5703949@gmail.com

להצלחת
פי"ג בת לאה
ימלא ה' כל משאלות לבה
ל טובה ולברכה

לעילוי נשמת
האשה הצדקנית

מרים בת יבלחט"א הר"ר דב שליט"א
יהא הלימוד בגליון זה לעילוי נשמתה
נלב"ע י"ט שבט תשע"ט
תנצב"ה

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם
תמיד בלשוננו של רבינו זצ"ל, מפאת
שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה,
ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף
תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך
רבינו בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין,
ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ
במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

הנהגות והדרכות מהגר"צ פלמן זצ"ל, מתוך הספר העומד לראות אור בס"ד בחודש הקרוב

עצות ודרכי הוראה

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם". (פרק כ"א פסוק א')

רבים למדו מהגר"צ זצ"ל דרכי הוראה למעשה בעת שנכנסו להקשיב לשיעוריו, וגם למדו כיצד מוסרים שעורי הלכה הרוויים ביראת שמים ובהלכה לשמה.

היו נוספים, שזכו ללמוד מפיו דרכי הוראה למעשה, כיצד להתכונן להיות רב בישראל, וכיצד להשיב לשואלים מתוך אחריות וכבוד ראשי. אחד מתלמידיו, מורה צדק בקהילת 'נחלת משה', העביר יסודות עמוקים ששמע וראה בהיכלו, ועל פיו (באחריותנו) נכתב חלק נכבד מפרק זה, שיש בו תועלת רבה לרבנים ולכל תלמיד חכם מעמיק.

כלל ראשון בתלמוד ובהוראה

בלימוד התורה בכלל, ובדרכי ההוראה בפרט, עליך להיות ממוקד בנושא שאתה אוהז בו, ולא לרוץ מענין לענין ומדבר לדבר.

אדם המחפש להגיב על כל דבר, או שחושב שעליו לשוח בכל תחום (תורני או רוחני), או שהוא חושב שעליו לגלות ולשווק החוצה את כל מה שהוא יודע, הראש שלו רץ כל הזמן מנושא לנושא. זה גם גורם לו לא להיות ממוקד. וזה לא לטובתו.

הדרך הנכונה היא להיות ממוקד ולחפש לומר רק את מה שצריך לומר, ובכך הראש מיושב, ומקבלים מנוחת הנפש וממילא העיון בדברי תורה ובפסקי הלכה מקבלים השגים גדולים.

כמו כן, אדם שבכלל לא מחפש לדבר ולשוחח, זה עצמו גורם לו מנוחת הנפש, השתיקה עצמה והשליטה על הדיבור מעניקה לו את האפשרות לחשוב במנוחת הנפש, ולהיות ממוקד בענייניו ובחידושי (אין לו את הלחץ להראות, אפילו לעצמו, את הידיעות שלו) ואין לו פיזור המחשבה.

חובת המתינות איך וכמה

הפרי מגדים כותב בפתיחה שהמורה צדק שתגיע לפניו הוראה, שיעיין בספרים ולא יבוש מפני המלעיגים האומרים שההוראה צריכה להיות מיד בזריזות. צריך את המתינות.

ומה שלפעמים רואים שמורה הוראה וותיק ממחר להשיב, זה מפני שהשאלות חוזרות על עצמם בדרך כלל, או שהם שאלות המפורשות להדיא, אבל כאשר מגיעה שאלה חדשה שאינה מפורשת במשנה ברורה, צריך את המתינות בשביל לענות.

והנה. אכן צריך לחשוב על השאלה ולא למהר לענות, אבל אחרי שחושבים במתינות ושוקלים את כל הצדדים, ויודעים להכריע. אחרי שההכרעה ברורה, לא צריך עוד לחשוש ולדתעורר לומר שאולי טעיתי, אחרי ההכרעה, זהו, לא לחשוש יותר.

מצד שני, יש לתת את דדעת על כך שאחרי שמתרגלים כבר לענות, במקרים רבים, כבר יורד הפחד, וזה לא טוב. צריך להישאר עם הפחד, וכי על זה נאמר 'אשרי אדם מפחד תמיד', אבל מאידך יש להיזהר שלא יהיה פחד יותר מדי, כי בפחד יותר מדי, אז מורה ההוראה מחמיר בכל דבר או שמפחד לענות.

בהזדמנות, ת"ח שאלו, מה הם הדברים שצריכים להיזהר בהוראה. הוא השיב:

במשנה באבות פרק א' איתא הו מתונים בדין, ופירש שם רבינו יונה "הו מתונים בדין – למורים הוראות ולפוסקים את הדין נאמרו הדברים – לבל יסמכו במחשבה ראשונה, אלא בהמתנה גדולה ובעיון הדק, לבל יטעו בשיקול הדעת, כי האדם הממהר להורות נקרא פושע, ואע"פ שחשב לומר את האמת, אין זה שוגג אלא קרוב למזיד הוא, אשר לא נתן בלבבו לאמר, לבל הנמהרים לא יבין לדעת, כי הטעות בכל אדם מצוי הוא, וזה שאמרו רז"ל הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון, ועל ענין זה אמר שלמה ע"ה ראית איש חכם בעיניו תקוד לכסיל ממנו, וכמו שאמרו חז"ל הגם לבו בהוראה שוטה רשע וגם רוח, לכן האדם המורה יש לו לישא וליתן בדבר ולהחמיץ המחשבה ולהשהותה, כענין שאמרו מחמיצין את הדין, שעל ידי חימוץ והמתנה מוסיף

סברא על סברתו ופלפול על פלפולו עד שידין דין אמת לאמתו, כי במחשבה השניה יראה לומר מה שלא ראה בראשונה" עכ"ל.

לפסוק על פי 'דעת נוטה'

אמרו, כי מוצאים בספרי הראשונים וכן בגדולי האחרונים שדנים בשאלות בהלכה לכאן ולכאן, ובסוף כותבים שהדעת נוטה קצת כצד אחד, וכפי הנראה שם שהם הסתפקו מה להכריע, ומכיוון שהדעת נוטה קצת כצד אחד, לכן הם פוסקים כמו צד אחד, וזה משתמע כאילו שמחמת שיש כשישים אחוזים לומר כצד אחד לכן נוטים לפסוק כך.

תגובת הרב: היום בדורנו אין אפשרות לפסוק בכח זה – שדעת נוטה קצת כצד אחד, רק הראשונים יכלו לסמוך על הדעת נוטה ולהכריע על פי זה, משום שאצל הראשונים, הסברא שלהם היא גופא תורה, אבל אנחנו לא יכולים לסמוך להכריע על פי זה, ואנו זקוקים לוודאות.

אך מכל מקום לא צריך לחשוש יותר מדי, אם צד אחד נראה ברור. וברור היינו רק לאחר שלומדים את שורש הדברים, בלימוד הסוגיא היטב עד ההלכה הפסוקה, לא על ידי סברות מהכרס, אלא שלמדו היטב ונראה ברור כצד אחד, בכהאי גוונא אין לחשוש יתר על המידה, כי אם לא כן, לעולם אין אפשרות להשיב בדבר ה' זו הלכה.

ניסוח התשובות

חשוב שלתלמיד חכם יהיה, את המשקל הנכון כיצד להתנסח בתשובותיו, באוזני המון העם השואלים. וגם באוזני תלמיד חכם שבא לשאול ורוצה להבין יש לדעת להתנסח שלא יגרם מכשול.

ואכן, כאשר ישבו לפני ר' בן ציון מורי הוראה ותלמידים, הבחינו במיוחד כיצד מדגיש להתנסח לאוזנם כראוי. וכאשר הדבר מותר בוודאי, היה אומר 'מותר', אבל בדברים שמסברא היה ברור לו שזה מותר הקפיד להוסיף "מסתברא שזה מותר", ויש שצייד להתיר בתור סניף, ובאופן כזה היה אומר: "לכאורה נראה להתיר". הקפיד להגיש את הדברים בדקדוק: לפעמים התשובה: ראוי להחמיר, כדאי לך להחמיר, בן תורה יחמיר. לפעמים אסור בהחלט וכו'.

עוד אמר פעם ר' בן ציון לפלוני, כי בדרכי ההוראה ראה אצל מרן החזו"א, שלא היה אומר תשובה פעמיים, פעם אחת מספיק.

אין סיבה לפחד לומר 'אני לא יודע'

כאשר לפי דרגתו וגאונותו, של הגרב"צ, הוא החליט כי אינו יודע ברור כיצד להכריע ולפסוק, לא היה לחוץ לתת הכרעה, אלא אמר בפשטות: "אני לא יודע", או שעשה תנועה בראשו כאומר איני יודע.

פעם אמר הדרכה ברורה בענין:

חשוב לדעת שאין סיבה לפחד לומר "אני לא יודע". קורה פעמים שכאשר מגיעים לרב לשאול, יש לו לחץ פנימי לענות, אבל המבחן האמיתי של מורה הוראה הוא בכך שאינו פוחד להגיד: אני לא יודע.

בירושלמי במסכת חגיגה כתוב "שלחנו לכם 'אדם גדול', ומהו גדולתו שאינו בוש לומר לא שמעתי". כי הלחץ לענות הוא חזק, וכשאינו בוש לומר לא שמעתי זה מראה על אדם גדול.

היה פעם ת"ח צעיר שהתמנה להיות רב בבית כנסת פלוני, ואברך מהקהילה הלך לאחד מגדולי הדור ושאל, האם אפשר לסמוך על הרב הצעיר הזה? השיב לו אותו אדם גדול שצריך לשאול אותו ולראות, האם הוא יודע הכל או שיש דברים שאומר שאינו יודע, אם הוא יודע הכל זה סימן לא טוב, וצריך באמת לבדוק האם הוא יודע.

מענין לענין. אמר: שמעתי מהחזו"א: "על שתיקה אף פעם לא מצטערים", זאת אומרת לפעמים אתה יכול לחשוב שאתה מפסיד מכך שאתה שותק ולא עונה, לא, לא תצטער מכך!

יחי ראובן

מתוך הספר "יחי ראובן" מאוצרותיו של הגאון הצדיק רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל

זהירות! בין אדם לחבירו

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמֹר לְפָנֶיךָ (כא, א-ב)

"אולי היתה קפיידא בלבי?!"

הפרשה כולה מלאה בהלכות ובחובות שבין אדם לחבירו - הן בקום ועשה והן בשב ואל תעשה.

ישנו מעשה ידוע שרבי חיים מבריסק סיפר על אביו, בעל ה"בית הלוי":

פעם - כך סיפר רבי חיים - ישבתי בבית הכנסת של סלוצק עם אבי, ולמדנו. לפתע נכנס יהודי אחד - קצב במקצועו, ופתח בחירופים וגידופים על אבא.

אבא שתק, והלה המשיך בחירופים ואף איים עליו בהכאות. חוצפה נוראה שאין לשער ואין לתאר.

כשסיים לצעוק יצא הקצב מבית הכנסת. אבי יצא אחריו וקרא לעברו: "מחול לך, מחול לך, מחול לך". מחל לו בפה מלא על כל הגידופים.

למחרת הלך אותו קצב לשוק לקנות שוורים. שור אחד התחיל להשתגע, בעט בראשו של הקצב - והרגו.

עד מהרה פשטה בעיר השמועה על מותו הטראגי של הקצב והגיעה גם לאוזני של אבי. כששמע שהקצב מת נבהל ואמר: "אולי זה מחמת הקפיידא שלי אתמול, אולי היתה לי עליו קפיידא בלב?" ולא מצא מקום לעצמו מרוב עגמת נפש.

אמרת לי: "אני בעצמי שמעתי שאמרת לו שלוש פעמים 'מחול לך'".

אבל אבא חשב שאני סתם ממציא זאת כדי להוריד ממנו את הצער הגדול. הוכחתי לו שאכן כך היה ושכך אמר לקצב, וכשנוכח לדעת שזו האמת ושאיני ממציא את הדברים מלבי, נרגע קמעה.

ועדיין לא היה רגוע לגמרי. הוא הלך ללוות את אותו קצב לבית עולמו, התמרמר עליו בבכיה, וקיבל על עצמו במשך כל הי"א חודש לומר עליו קדיש וללמוד משניות לעילוי נשמתו, ולא עוד, אלא כל חייו שמר את היארצייט שלו. מדוע? כי

"אולי חלילה היתה לי איזוהי קפיידא בלבי שמחמתה נהרג".

מה הוא כבר עשה כאן? ואם היתה לו קפיידא - אז מה?

לא! אולי חלילה, ה'בין אדם לחבירו' לא היה כמו שצריך!

כמה צריכים להיזהר!

צמידים - צמודים

בפרשת חיי שרה מסופר, שאליעזר עבד אברהם נתן לרבקה "גָּזָם וְזָבֵק בַּקָּע מִשְׁקָלוֹ וְשָׁנִי צְמִידִים עַל יָדֶיהָ עֶשְׂרֵה זָהָב מִשְׁקָלָם" (בראשית כד, כב).

אלו הם דברים גבוהים, למעלה מהשגותינו. לא מדובר על סתם תכשיטים. היתה בהם קדושה וטהרה. שני הצמידים היו כנגד שני לוחות הברית, ו"עשרה זהב משקלם" - כנגד עשרת הדברות.

"צמידים" הוא מלשון צמודים. מה משמעות הדבר?

מונח כאן דבר נורא. אליעזר ראה שרבקה בעלת חסד עצומה, "ותלך ותשאב" - כזו שלהבת של חסד. אמר לה: חסד הוא דבר נפלא, אולם דעי לך שחמש המצוות שבין אדם לחבירו וחמש המצוות שבין אדם למקום המופיעות על לוחות הברית - צריך שיהיו צמודים זה לזה.

אדם שאת המצוות שבין אדם למקום מקיים בשלמות, ממש גיוועלדיק, אבל חסר לו בקיום המצוות שבין אדם לחבירו - בעצם חסר לו גם בבין אדם למקום: וכן להיפך, יש הסבור ש"העיקר הלב", שבעינינו שבין אדם לחבירו הוא מושלם, אבל במצוות שבין אדם למקום הוא מזלזל. גם זו לא הדרך.

שני חלקי התורה - בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, צמודים זה לזה, הולכים ביחד.

הפחד מפגיעה ביהודי

צריכים לדעת דבר אחד כביעתא בכוחחא:

חז"ל אומרים באבות (ו, א): "אִיזוּהוּ מְכֻבָּד? - המְכַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת", ומביאים לכך ראיה, "שְׁנֵאמֹר (שמואל א ב): 'כִּי מְכַבְּדִי אֶכְבֵּד וּבְוִי יִקְלוּ', כלומר, הקב"ה אומר: מי שיכבד אותי - אני אכבד אותו.

ולכאורה, זו ראיה רק שמי שמכבד את הקב"ה והקב"ה מכבד אותו - הוא מכובד, אך מה הראיה מכאן שהמכבד את הבריות הוא עצמו נעשה מכובד?

למדנו מכאן - אומרים המפרשים - דבר נורא ונפלא! התנא מביא ראיה: אם אדם מכבד את הבריות, הוא בעצם מכבד בכך את הקב"ה, כי "בצלם אלוקים עשה את האדם". היהודי הוא הבן של המלך, "בנים אתם לה' אלקיכם" וכשמכבדים את בן המלך - אביו המלך מתכבד בכך. כבוד הבריות הוא אפוא כבוד ה', כבוד השכינה.

"כי מכבדי אכבד" - אם אתה מכבד אותי על ידי הכבוד שאתה מעניק לבניי, גם אני אכבד אותך, נמצא ש"איזוהו מכובד? - המכבד את הבריות".

זו גישה אחרת להבנת המושג כבוד האדם, ליחס אל המצוות שבין אדם לחבירו, כמה צריכים להיזהר בכבוד הזולת! אלו הם דברים נוראיים, מושגים אחרים לגמרי!

סיפר לי הרב'ה רבי שלום זצ"ל. הוא הכיר יהודי בירושלים בשם רבי יוסף שמשונוביץ. יהודי תלמיד חכם, מתמיד גדול וירא שמים מרבים. על התמדתו הגדולה ניתן ללמוד המעשה הבא:

רבי יוסף התגורר בעיר העתיקה ולמד בישיבת 'עץ חיים' בעיר החדשה. מידי יום היה הולך את הדרך הארוכה מביתו עד הישיבה.

פעם אחת כשיצא מהישיבה לחזור לביתו, הציע לו אחד האברכים: "אולי אבוא איתך ונלך ביחד?"

אמר לו רבי יוסף: "לא, אל תבוא איתי, אני מבקש..."

"למה לא?" תמה האברך, "שובים השניים מן האחד, נלך ביחד!"

"אינני יכול, קשה לי, ברצוני ללכת לבד, יש לי ענין גדול בכך..."

אבל הלה בשלו: "אם אתה בין כה וכה הולך, למה שלא נלך ביחד?!"

לא היתה לו ברירה, הלכו יחדיו בדרך והאברך התחיל לספר לו סיפורי מעשיות... אמר לו רבי יוסף: "ראה נא, בדרך הלוק מביתי לישיבה שיננתי את כל מסכת כתובות, כעת עלי ללמוד את כל מסכת יבמות. אם אשמע את סיפורי המעשיות שלך איך אוכל ללמוד את כל יבמות?!"

שאלתי את הרב'ה רבי שלום מדוע לא שמעו עליו, והוא ענה לי: "בתקופה ההיא הוא לא היה 'בן יחיד' בירושלים, היו שם הרבה תלמידי חכמים, מתמידים ויראי שמים..."

והמשיך וסיפר לי שפעם היה אתו במקווה, ולפתע הבחין שרבי יוסף נראה חיוור. היה נראה שאינו חש בטוב. ניגש אליו ושאל אותו צריך עזרה.

"זה שום דבר", ענה רבי יוסף, "פשוט יהודי אחד הכניס את רגלו למקווה ואמר - 'אוי, זה חם כמו הגיהנם', כששמעתי את המילה 'גיהנם' נהיה לי רע מחמת הפחד הנורא, וכעת עלי להירגע ולחזור לעצמי..."

ובכן, מה שנוגע לעניינו: אותו גאון וצדיק התפלל בבית כנסת מסוים בירושלים. פעם אחת בליל שבת כבדו חזן גדול לעבור לפני התיבה בקבלת שבת, והלה הראה את כל כוחו וגבורתו ומשך את התפילה.

רבי יוסף, שכאמור התפלל שם, אמר לעצמו: "נו, אין לי זמן לחזנות הוא..." ותוך כדי שהוא מדבר לעצמו עשה עם הכתפיים תנועה המביעה חוסר שביעות רצון. את התנועה הזו - קלט החזן בוית עינו, ולבו נפל בקרבו. עד עכשיו היה בטוח שכולם מתמוגגים משמחה, מרגישים גן עדן בעולם הזה, והנה הוא רואה שאותו צדיק לא מרצה מהחזנות שלו. כל החשק יצא לו והוא התחיל להתפלל מהר, כמעט ללא ניגונים וקטעי חזנות.

רבי יוסף שם לב שהחזן הפסיק עם קטעי החזנות, ואז הלמה בו ההכרה שהלה ראה את התנועה שעשה עם הכתפיים ושהביעה חוסר שביעות רצון מחזנותו. הוא הזדעזע!

אחרי שסיים תפילת מעריב [הוא היה מאריך בתפילה] התיישב ושאל את עצמו: מה עושים עכשיו? ביישתי יהודי, הרגתי אותו, כיצד אני מפיס ומרצה אותו?

רבי יוסף לא המתין אף לא רגע. מבית הכנסת הלך ישר לביתו של החזן ודפק על הדלת. בני הבית תמהו: מי דופק עכשיו בדלת? הלא כל יהודי עכשיו נמצא בביתו ועושה קידוש או שהוא כבר באמצע הסעודה. פתחו את הדלת, והנה בפתח עומד הגאון רבי יוסף שמשונוביץ.

נכנס פנימה, התנפל עליו בבכיות נוראות [בשבבת] והתחנן לפניו: "תרחם על הנשמה שלי, תמחל לי על מה שעשיתי לך. אני מבקש מחילה!" בכה והתנועה, "תמחל מה שעשיתי לך!"

זהו הפחד הנורא מפגיעה ביהודי. בין אדם לחבירו, כמה נורא ואיום!

התורה הקדושה חסה על הגנב

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לַפְּנִיָּהם. כִּי תִקְנֶה עֶבֶד יִבְרִי (כא, א-ב)

הדאגה הראשונה - לבן הגנב

מפני מה פרשת המשפטים פותחת עם ענין העבד העברי, הגנב שאין לו מה לשלם ונמכר לעבד? הלא ישנם עניינים שהם לכאורה חשובים יותר - הלוואה, גמ"ח שבן אדם פותח וכדומה. התירוץ הוא: לאדם יש שני בנים: האחד - פיינער, ירא שמים, והשני, נעבעך, ירד מן הדרך, נהיה גנב. היכן מונח הראש של האב? בבן הגנב. הוא כל הזמן חושב: איך עוזרים לו, איך מוציאים אותו מהבוקר. הקב"ה הוא אבינו, ואם יהודי נהיה גנב - הדאגה הראשונה שלו יתברך היא: מה עושים עם בני הגנב? איך מצילים אותו מדרת שחת?

מה בין משפטי התורה למשפטי העכו"ם

בחיפה התגורר בזמנו הרב חנא טורצ'ין, וממנו שמעתי דברים נפלאים בענין עבד עברי הנמכר בגניבתו: בוא וראה מה בין בני לבן חמי, מה בין חוקי התורה לחוקי העכו"ם. אומות העולם, כשתופסים גנב שמים אותו בבית הסוהר, הגנב צועק: 'אוי, היכן הגנבה שלי? הלא תפסתם את הגנב, שישלם את מה שגנב ממני?' והשלטונות עונים לו: 'אדוני, מצטערים, אבל אין לו ממה לשלם. ביטוח יש לך? לא? - צר לנו, אך לא נוכל לעזור לך. אבל אל תדאג, הגנב יבוא על עונשו, הוא ישב בבית הסוהר!'" מה לי ולבית הסוהר? אני צריך את הרכוש שנגול ממני!" "אם אין לך ביטוח - לנו אין אפשרות לעזור לך."

והוא יושב בבית הסוהר מה הוא עושה שם? ראשית חכמה אין שם, גם לא חובות הלבבות, ושערי תשובה. יושבים שם חבורה שלמה של גנבים ופושעים מסוגים שונים ולומדים אחד מהשני... אם לפני שנכנס לשם היה מודענו גנב קטן, ידע רק קצת לטפס ולהשתחל בחלון - מבית הסוהר הוא יוצא מלומד, עם תואר של גנב.

בינתיים, אשתו ובניו של הגנב עומדים וצועקים: "לקחו לנו את המפרנס! החזירו לנו אותו". אומרים להם: "לכו ללשכה הסוציאלית..."

ומה אומרת על כך התורה הקדושה?

כשתופסים גנב, דבר ראשון הגנב צריך לקבל בחזרה את הגנבה.

ואם אין לו? - נדאג שיהיה לו!

אין יהיה לו? ימכרו אותו לעבד ואת התמורה יתנו לנגב. כך מקבל הגנב את המגיע לו.

כאן נשאלת השאלה: מי יקנה גנב? מי צריך גנב בבית? שה' ישמור. הלא הקונה יצטרך שלושה עבדים רק כדי לשמור עליו, שלא ירוקן לו את הבית...

אומר רבי ישראל סלנט, שלבית הדין היו משפחות מיוחדות שהן היו מומחיות בחינוך וידעו את המלאכה, למשפחות הללו מכרו את העבד, לא סתם עבד רק בשביל לעבוד. הקונים היו געוואלדיגע מחנכים וגעוואלדיגע מומחים להוציא את הגנב משפלותו. בביתם הוא נהיה 'אויס גנב', הראו לו מהו אדם, מהו צלם אלוקים, לימדוהו כי 'בנים אתם לה' אלוקים'.

כשהעבד רואה שמתייחסים אליו כל כך יפה, שמוציאים אותו מהשפלות - גנב הוא כבר לא יהיה יותר!

ועתה, רבותי, תשמעו מעשה בענין:

היתה חתונה אצל ר' חיים בריסקער. באמצע החתונה הוא מבחין שבאזור מסוים באולם מתחוללת מהומה, 'לעבעדיג', מתברר שלאולם נכנס גנב והתחיל לסחוב מכל הבא ליד. רוצים לגרור את הג'וליק הזה ולסלקו.

אמר רבי חיים: "חלילה! אצלי בשמחה יישיש אדם? לא ולא!"

"אבל רביה, אם לא נסלק אותו הוא ירוקן את הכל. הוא סוחב בלי רחמנות!" אבל לרבי חיים היה רעיון אחר: "תקראו לו שיישב ליד, ליד החתן, פה הוא לא יגנוב כי ירגיש אדם חשוב שיושב במזרח. אבל לזרוק אותו? חס ושלום!" זוהי דרך התורה, שחסה על הגנב ומתחשבת בביוונו.

קיום כל התורה - במדרגת "אחד"

וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה... וְיִקְחָ סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנוֹ הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע (כה, ג-ד)

שלוש פעמים כתובה בתורה תשובתם של בני ישראל לקב"ה - פעם ראשונה בפרשת יתרו ופעמים נוספות בפרשתנו, פרשת משפטים.

בפרשת יתרו נאמר: "ויענו כל העם יחדו ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה" (יט, ה). בפרשתנו נאמר: "ויען כל העם קול אחד ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה",

ואחרי מספר פסוקים נאמר: "ויקח את ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע".

ולכאורה קשה, למה בפעמיים הראשונות נאמר רק "נעשה" ואלו בפעם השלישית "נעשה ונשמע"?

רבותי! נראה כאן א-מיררעדיג ווארט, ממש מתיקות התורה, "גל עיני ואביסה נפלאות מתורתך":

ידועה השאלה איך היה יכול כל אחד מישראל לומר "כל אשר דבר ה' נעשה"? הרי אם, למשל, אדם אינו כהן - הוא לא יכול לקיים את המצוות האמורות רק לכהנים, כיצד, אפוא, הוא אומר על עצמו: "כל אשר דבר ה' נעשה"?

על שאלה זו נאמרו שני תירוצים:

התירוץ הראשון הוא, שמאחר ובני ישראל הגיעו למדרגת "ויתן שם ישראל" כאיש אחד בלב אחד, ונהפכו כולם להיות "אחד" - שוב יכול ה"אחד" הזה לקיים את כל התורה כולה.

והתירוץ השני, גם אם אדם אינו כהן - אבל יש לו אפשרות ללמוד את "תורת כהנים", את ההלכות הנוגעות לכהנים, כגון הלכות העבודה בבית המקדש וכדומה, באמצעות לימוד זה הוא נהפך, במדה מסוימת, לשותף לעשייה בפועל של הכהנים.

ממילא מיושבים הפסוקים באופן נפלא ביותר, ממש מתוך מדבש:

הפסוק בפרשת יתרו מתחיל "ויענו כל העם יחדו ויאמרו" - הם אמרו כאיש אחד בלב אחד, "כל העם יחדו", במצב שכזה, שכולם יחדיו, אכן מתאים שיאמרו "כל אשר דבר ה' נעשה", וכפי שהתבאר.

גם בפסוק הראשון שבפרשת משפטים נאמר "ויען כל העם קול אחד ויאמרו", ובמצב של "קול אחד" מתאים לומר "כל אשר דבר ה' נעשה".

לעומת זאת בפסוק השני שבפרשת משפטים לא נאמר שהעם ענו ב"קול אחד", לא מוזכר שתשובתם היתה מתוך מדרגת "יחדיו", נאמר רק: "ויקח את ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו". במצב שכזה, לא יכול כל אחד ואחד לעשות את כל אשר דבר ה', שהרי ישנן מצוות שאינן נוהגות אצלו. לכן כאן נאמר שבני ישראל אמרו "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" - חלק מהמצוות "נעשה", נוכל לעשות בפועל, אבל את חלקן רק "נשמע", שכן אינן נוהגות לגבינו ואינן יכולים לעשותן בפועל.

לכן כאן נאמר שבני ישראל אמרו "כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע" - חלק מהמצוות אכן "נעשה", נוכל "לעשות" בפועל, אלו המצוות הנוהגות לגבינו, אבל את חלקן נוכל "לעשות" רק על ידי "ונשמע" - על ידי לימוד הלכותיהן של מצוות אלו בעמקות ובהבנה. הלימוד ישלים את העשייה ובאמצעותו נהיה שותפים גם בעשייתן של המצוות שאינן נוהגות בפועל לגבינו.

לי הכסף ולי הזהב!

אם כסף תִּקְלֶה אֶת עַמִּי (כב, כד)

רבי עזרא ברזל זצ"ל בכתביו, עומד על נקודה יסודית בפסוק זה: "אם כסף תלזה, את עמי" - אם באפשרותך להלוות כסף לגוי או ליהודי, עליך להקדים "את עמי", להלוות ליהודי ולא לגוי.

והאדם משבעו מתקומם: מה זה? הלא זה כסף שלי, ואם אלוהו אותו ליהודי - לא אוכל לקחת ממנו ריבית, מה שאין כן אם אלוהו את כספי לגוי - אעשה אִגֻּשֶׁע געשעפט [עסקים טובים], כי ממנו אוכל לקחת ריבית! איך מצוים עלי להפסיד ריבית על כסף שהוא שלי?

כיוצא בזה, על הפסוק בתחילת הפרשה - "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", כתב ה"בעל הטורים": "המשפטים - נוטריקון הדין מצווה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט". הדין צריך להציע לבעלי הדין לעשות ביניהם פשרה. וגם כאן הבעל דין יכול לטעון: איך אתה מציע לי כזה דבר? אם הכסף מגיע לי - אני רוצה את כל הסכום ולא רק חלק ממנו!

ציווי נוסף מצוין: "לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשְׁעֲרֵי תַתְנֶנָּה וְאָכַלְהּ אוּ מִכֹּר לַיִּבְרִי" (דברים יד, כא), "גר" הוא גוי גמור שקיבל על עצמו שבע מצוות בני נח. לו - אומרת התורה - עליך לתת את הנבלה במתנה, חנים אין כסף - "תתננה", ולימדונו חז"ל (פסחים כא ע"ב), שאם יש לו שתי אפשרויות - למכור לגוי בתשלום מלא או לתת לגר תושב במתנה, עליו לתת לגר תושב במתנה.

נתאר לעצמנו - אומר רבי עזרא זצ"ל - לאחד יש עדר גדול של בהמות, מאות פרות ושוארים, היתה מגיפה וכולם התפגרו. איזה הפסד נורא! אומרים לו: יש פה קיבוץ של גוים, גרי תושב, כאלו שקבלו עליהם שבע מצוות בני נח, אתה חייב לתת את כל הנבלות להם ולא למכורם לגוים גמורים!

מה? היה לי כזה הפסד, וכעת שאני יכול קצת להרוויח משהו מהנבלות אני חייב לתת אותן במתנה, בלי תמורה, לגרים?

ישנה תשובה אחת על כל השאלות: אם הכסף היה של האדם, הרי שהוא מאן דאמה, זכותו להחליש מה לעשות עם הכסף הזה. אבל הכסף לא של האדם אלא של הקב"ה - "לי הכסף ולי הזהב נאום ה'" (חגי ב,ה). הוא יתברך 'בעל הבית' על הכסף והוא מורה לאדם כיצד להשתמש בו!

פתח העירוב

גליון שבועי להלכות עירובין האקטואליות בזמנינו, הנוגעות לכל אדם.

מסודר על סדר המשנה ברורה. מותאם להספק של לומדי הדף היומי בהלכה

אמנם אם לוקח את המים אל מחוץ לברזיה, יש אופנים שיש איסור. אם הברזיה היא רשות היחיד, כגון שעשויה מעמוד אבן, שגובה ' טפחים ורחב ד' על ד', ויש לה דפנות [ולא רק שוקת שתחתיה עמוד דק], הרי היא רה"י, ואסור לקחת מים בכוס ולהוריד ממנה לשטח שסביבה, מפני שמוציא מרה"י לרה"י. משא"כ אם הברזיה היא רק כרמלית והשטח שסביבה ג"כ כרמלית, מותר אף להוריד כוס ולשתות, ובלבד שלא יטלטל ד' אמות.

אדם שכובעו עף על מכונית או מתחתיה

אלא אם כן הכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה. מבואר שאם מכניס ראשו ורובו לאויר רשות היחיד נחשב שעומד ברה"י, ואין את הגזירה שמא ימשוך את החפץ למקום שעומד בו.

לפ"ז כתב בספר נתיבות שבת (פ"ו הערה ט"ז) שאדם שהרוח העיפה את כובעו על גבי מכונית שדינה כרה"י [תלוי בגובה ובשיפוע של הדפנות מקדימה ומאחורה], אסור לעמוד ברחוב ולהביא את הכובע לראשו. כמו"כ לא מספיק אם יטה ראשו על המכונית, ויחבוש את הכובע על ראשו, שמא יביא את הכובע אליו [כגזירה המוזכרת בשו"ע כאן], אבל אם מטה ראשו ורובו על גבי המכונית, מותר לחבוש את כובעו בעודו מוטה, ולא חוששים שיביא אותו למקום עמידתו ברשות הרבים.

ואם עף אל תחת המכונית, יש להסתפק מה דינו של מקום זה. לכאורה תחת המכונית נחשב רה"ר מקורה כמ"ש בגמ' (שבת דף צד.) לגבי העגלות שהיו במדבר, שתחתיהן כרמלית [אפילו שזה קירוי עראי ואכמ"ל], וא"כ אם הרחוב רה"ר ותחת המכונית כרמלית, אסור להוציא מתחת המכונית. ואם הרחוב כרמלית [כשיטות שאין בו שישים ריבוא], אין איסור להוציא מכרמלית לכרמלית. אלא שיש לדון שמא גם באופן שהרחוב רה"ר מותר להוציא, כי המקום שתחת המכונית אין בגובהו ג' טפחים [בדרך כלל], ויתכן שאין דין כרמלית במקום שאין גובהו ג' טפחים, והוי מקום פטור. וצ"ע.

סעיף ב'. לא יעמוד אדם ברשות הרבים וישתין או ירוק ברשות היחיד או בכרמלית וכו'. דין זה הוא נפק"מ באדם שעומד במרפסת וכדומה, ותוך כדי כך נזדמן לו רוק, ויורק לחוץ. אם לא הוציא את פיו לחוץ הרי זה הוצאה מרשות היחיד אל המקום שלמטה. ואם למטה כרמלית, הרי זה הוצאה דרבנן.

[ואם למטה יש חצר מוקפת אלא שאינה מעורבת, יתכן שאינו עובר באיסור כלל משום שהוא עוקר את הרוק ממרפסת שדינה ג"כ כחצר, והרוק לכאן לא קנה שביטה [שבערב שבת לא היה בעולם, והיה טפל לאדם שהאדם אינו כלי, כמבואר בבה"ל (רס"י שע"ב ד"ה לחצר) לגבי בגדים שלובש], וא"כ הוא מעביר מחצר לחצר כלי שלא שבת בבית, ואין בזה איסור כמבואר בשו"ע שם. אמנם צ"ע מהדין של צואה [המבואר בס"י שע"ו שנחשב ככלים ששבתו בבית (לפי

סימן שמ"ט סעיף ג'. מותר ליתנו לחבירו וחבירו לחבירו.

בדין זה יש אנשים שרוצים להשתמש בו, כאשר נקלעים למצב בעייתי בשוב שאין בו עירוב כהלכה ומקום האכילה רחוק ממקום השנה, אבל יש שתי בעיות להשתמש בפתרון זה. א. בבה"ל (ד"ה וחבירו) כתב שהפמ"ג נקט שאפילו אחד לשני ושני לראשון מותר, והבה"ל תמה וסובר שכל אדם יכול רק פעם אחת, וא"כ צריך אנשים שונים לכל אורך הדרך, וזה כמעט בלתי אפשרי.

ב. המשנ"ב מזהיר (בס"ק י"ג) שההיתר של מוסרו לחבירו לא מועיל להוצאה, כי בהוצאה אין שיעור ד"א אלא אפילו במשהו אסור להוציא, ואין היתר מוסרו לחבירו. ואם אחד עוקר והשני מניח, הרי נעשית מלאכה מביניהם ואסור מדרבנן, משא"כ בפחות מד"א, לא נעשית מלאכה, כי המלאכה היא רק בד"א, ופחות מד"א אינו חצי מלאכה.

ולגבי רשויות דרבנן, בזה עוקר וזה מניח, הביא בשעה"צ כאן (ס"ק י"ד) שהאבן העוזר התיר, והבית מאיר חולק עליו, ומשמע שהמשנ"ב אסור. והטעם משום שחצי מלאכה נאסרה גם בכרמלית, ולא רק משום גזירה.

סעיף ה'. אסור להוליך חפץ פחות פחות מארבע אמות, מדין

זה יש ללמוד למקרים שהולכים עם ילד קטן במקום שאין עירוב כהלכה, והילד הולך ברגליו, ונותנים לו שני ידיים ומקפיצים אותו למרחק של מטר אחד, ושוב עוד מטר אחד, יש מקרים שנחשב להורים שמקפיצים אותו כטלטול פחות פחות מד' אמות ואסור.

ואפילו בין השמשות, ואפילו בכרמלית. דין זה נוגע במיוחד

לקבוצה שנמצאת לשבת במתחם שאינו מוקף, ואסור לטלטל מחדר לחדר, משתדלים לסדר הכל עד הרגע האחרון, שכל דבר יהיה בחדר המיועד לו כדי שלא יצטרכו לטלטל. ומצוי שנזכרים אחרי השקיעה שלא העבירו דבר חשוב, כגון מאכל שלא העבירו לחדר אוכל. יש לדון האם מותר לטלטל פחות פחות, בביה"ש בכרמלית. אבל עדיין יהיה אסור הוצאה מרשות לרשות וכנ"ל במשנ"ב (ס"ק י"ג). אמנם בבה"ל כאן עשה חשבון האם במקום שמתירים פחות פחות כגון למי שהחשיך, יהיה מותר גם הוצאה ברשויות דרבנן, והקשה ע"ז מהט"ז שאוסר. ונפק"מ למתירים בביה"ש פחות פחות במקום מצוה או מקום הדחק כמ"ש המשנ"ב, האם יהיה מותר גם הוצאה ברשויות דרבנן.

סימן ש"ג

האם מותר לשתות מברזיה בשבת

סעיף א'. לא יעמוד אדם ברה"י ויוציא ראשו לרשות הרבים

וישתה שם וכו'. מקרה זה מצוי בזמנינו בברזיות שאדם עומד ברחוב [במקום שאין עירוב כהלכה] ושותה מהמים שבברזיה, ואם הרחוב הוא רה"ר, אסור משום שמא יוציא מרה"י לרה"ר. אבל בזמנינו אין מצוי ברזיות ברחובות אלא רק בגינות, וא"כ מכיון שהגינה אינה רה"ר אלא רק כרמלית [כשאינה מוקפת כהלכה], מותר משום שהשו"ע פוסק שבכרמלית לא גזרו.

מש"כ בשעה"צ שם). וכבר הקשה ע"ז החזו"א (סי' צ"ד ס"ה). וצ"ע].

באופן שהוציא את פיו לחוץ, כתב המשנ"ב שלדעת השו"ע אסור אף כאשר יורק לכרמלית, ולדעת הגר"א יש להקל בכרמלית. ואם הוציא רוב גופו לחוץ, כגון שהתכופף מחוץ למעקה ממתניו ומעלה, לכו"ע נחשב שיורק מבחוץ, ואין בזה הוצאה. ומ"מ צריך שלא יהיה מעביר ד' אמות. ואמנם יש לדון בצירוף כזה שיורק מפיו שנמצא מחוץ למרפסת אל רחוק ד' אמות, שמא נחשב עקירה מלמעלה מ' שהוא מקום פטור.

סעיף ג. רוקו שנתלש מפיו. בשו"ע כתב שיש בזה איסור להעביר ד' אמות ברשות הרבים, ובמשנ"ב (ס"ק י"ד) כתב שה"ה שאסור להעביר מרשות לרשות, ובביאור הלכה (ד"ה ברה"ר) הסתפק האם יש בזה איסור טלטול מדאורייתא או רק מדרבנן, וצידד שהוא איסור דאורייתא, ונפק"מ שגם בכרמלית אסור. ומ"מ לדינא כתב להקל בכרמלית [בצירוף החולקים], אבל ברחובות שלנו שלכמה פוסקים הוא רשות הרבים דאורייתא אסור.

אבל דין זה לא נאמר בסתם רוק שבפה, אלא כתב המשנ"ב (ס"ק י"ב) שמדובר דוקא ברוק שנתלש מפיו, ולכאור' היינו בליחה הידוקה [או סמיכה] ובאופן שכיחך בגרונו ועקר אותה, ועומד להוציאה מפיו. אבל כל זמן שהליחה עמוק בגרונו, או בשאר רוק שדרכו לבלוע אותו, הרי הם טפלים אל הגוף, ובזה אין איסור טלטול. ובביאור הלכה (ד"ה רוקו) הסתפק אם גם השו"ע התכוון רק בכה"ג.

לכן הנפק"מ היא באדם שכיחך בגרונו וצבר את הליחה על מנת להריק אותה, שלא ילך ד' אמות ולא יעבור מרשות לרשות עד שיוק אלא ירוק מיד.

אם טעה והלך ד' אמות, ועדיין לא עצר ולא ירק, יש לעיין מה תקנתו כי אם יעצור במקומו או ירוק, הרי עושה הנחה ומשלים את המלאכה. ואם יבלע את הרוק, כתב היד אפרים (בגליון השו"ע כאן) שגם זה נחשב הנחה, כמבואר מתוס' (עירובין דף כ. ד"ה לא). אלא הפתרונות למקרה שעדיין לא עצר, א. עדיפות ראשונה שלא יעצור ולא יבלע אלא יחזור למקום שבו עקר את הרוק מגרונו, שאז יוצא שלא הוציא לרשות אחרת ולא הניח לאחר ד' אמות. ב. ירוק על מקום פטור לפני שיעצור [כגון על עמודי גדר בטחון שבקצה המדרכה שהם גבוהים י' טפחים מהקרקע], ואם קשה לו בלי לעצור, יעמוד על מקום פטור [נראה שמועיל לתפוס עצמו בידיו על המעקה וירידים רגלים מהקרקע].

לגבי **שיירי מאכלים שבין השיניים**, לכאורה דינם כרוק שנעקר ונמצא בפה, כי הרי המאכל אינו כחלק טבעי של הגוף. ובספר מנחת שבת, הובא במנחת יצחק (ח"ב סי' ל"ח) כתב שבעיקרון זה לא טפל לגוף ויש בו טלטול, אלא שכתב שיש לצדד להתיר מכמה צירופים, וסיים שמ"מ אם יכול לנקותם, אולי ראוי להחמיר. אבל בשמירת שבת כהלכתה (פי"ח הערה ח') בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל, וכן בארחות שבת (ח"ג פכ"ח סעיף ר') כתבו ששאריות קטנות מותר, כי הם בטלים לגוף, ורק באופן שהשאריות מפריעות לו ומקפיד להסירם יש לאסור, שאז דומה לרוק שנתלש.

עוד כתב בארחות שבת (שם הערה שי"ט) שאם יש **אבן בתוך הנעל**, יש בזה טלטול, אבל בוך שדבוק לנעל אין בו איסור טלטול אפילו שמקפיד להסירו, "דכיון שהוא דבוק לבגד ומצוי שידבק בו איזה לכלוך בדרך הילוכו, הרי זה בטל אף שבהגיעו לבית מקפיד להתיר אותו", וציין שכ"כ בחוט שני (ח"ד עמ' קל"ט). ולפ"ז כתב שגם כינים שבראשו, או **חוט דק וקשקשים שעל הבגד**, אפילו שמקפיד להורידם הם בטלים לאדם ולבגד, ואין בהם איסור הוצאה וטלטול.

עוד יש לדון לגבי **צואת האף**, האם במצב מסוים היא דומה לרוק שנתלש. יש אוסרים בשעה שכבר הצטבר נזלת בכמות שמפריעה לו, והדרך להוציאה, או שיצאה כבר מאפו. ועי' בארחות שבת שם שכתב להקל, ויש לדון האם בכל המצבים הנ"ל, או יותר נראה דוקא במצב שלפעמים משאירים אותו בלי לקנח.

סימן שני"ב

בסימן זה מבואר דין מי שעומד ברשות היחיד והתגלגל חפץ מידו ונשאר ראש אחד בידו. דינים אלו נפק"מ למקרה שילד שילשל חפץ למטה עם חבל, והשאלה האם מותר למשוך את החבל בחזרה. והדין שיוצא מהשו"ע, שבאור כרמלית כשלא נח, מותר. ובתוך י' טפחים לקרקע, מחלוקת. אבל אם החפץ נח, אסור בכל אופן להרימו.

וכן אדם שמוצא כתבי הקודש ברחוב, מבואר כאן שאסור להרימו באיסור, ואם הוא מקום שרבים דורסים, משמע שהתירו איסור דרבנן, אבל לא כל האיסורים דרבנן. ואין לדמות אלא מה שמבואר דהיינו באיגודו בידו.

סימן שני"ג

סעיף ג'. דוקא בכלים הנשברים. דין זה נוהג בזמנינו, כשיש אדנית לפני החלון והילדים מניחים בה משחקים, כמו"כ יש משפחות שלאחר שטיפת הכלים בשבת מניחים אותם על אדן החלון הבולטת לחוץ. ולפי המבואר בסעיף זה, משחקים שבדרך כלל לא נשברים בנפילתם, אסור להניח, משא"כ כלים כמו צלחות וכוסות זכוכית שנשברים בנפילתם, מותר להניחם.

ויש להסתפק האם איסור זה הוא גם כשמניח בחלון עצמו, באדן החלון שבעובי הכותל ואינה בולטת לחוץ. לכאורה החשש שהוזכר בגמ' בשו"ע דילמא נפיל ואתי לאתויי, שייך באותה דרגה גם באופן זה. ומ"מ נראה שמותר, כי לא גזרו אלא בזיו שאדם מניח דבר מחוץ לביתו, אבל כשמניח בתוך ביתו לא אסרו. ויש מקור לסברא זו ואכמ"ל.

ולפ"ז נראה עוד דבר מצוי יותר, שיש סורגים לחלון ומניחים על הסורגים את הכלים באור שמעל הרחוב, ורק הברזלים הדקים מחזיקים את הכלי, ויש כלים שיכולים ליפול ביניהם אם יחליקו ויעמדו על צידם, לכאור' יש לאסור מחשש שיפלו לרה"ר. מ"מ לפי הסברא הנ"ל י"ל שמותר להניח גם כלים שאינם נשברים בנפילתם, כיון שהסורגים הוי כמו תוך הבית, דע"י לבד הרי הם כהמשך של המחיצה, וע"ז לא גזרו, וצ"ע לדינא.

עוד יש לדון בדבר המצוי שמניחים בחלון כריות ושמיכות, שחצי מהם בפנים וחצי בחוץ תולים באויר אפילו שלא אפילו שלא על גבי זיז. האם כיון שחצים בפנים מותר, או שמא אין החצי שבחוץ נגרר אחר הפנימי והחלק שבחוץ אסור, [והרי שייך בו החשש שיפול אם יניח רוב הכרית נוטה לחוץ]. אבל אין לומר שכריות הוי ככלים הנשברים כיון שאם יפלו יתלכלכו, ואדם מקפיד ע"ז ולא יניח באופן שיכול ליפול. דאין ההיתר בכלים הנשברים מצד שיהרר שלא יפול, אלא מחמת שאם יפול לא יבוא להרים אחרי שנשאר רק שברים, משא"כ בכריות.

לשמיעת השיעורים היומיים במשנה ברורה

חייגו 03-6171110-1-19

לשמיעת השיעורים היומיים בשאלות אקטואליות

חייגו 03-6171111-1-3-52

ניתן לקבל את המצגת המיוחדת

באמצעות ג'מבו מייל - לשלוח בקשה לכתובת a83320@gmail.com

לקבלת עלון זה במייל - לשלוח בקשה לכתובת a83320@gmail.com

**דברים שכתב הרה"ג ר' משה חליוה שליט"א מח"ס ענפי משה ועו"ס
על רבו מרן הגר"י אדלשטיין זצ"ל, [ונדפסו בספרו זמותא דיעקב],
ישר כוח על נתינתו בעין יפה לפרסום בקובץ**

תורת אמת היתה בפיהו

הנה לכתוב על תורתו דמו"ר זצוק"ל ברירא מילתא שצריך שתהא לזה שייכות ובעניי הנני רחוק מכך ת"ק פרסה על ת"ק פרסה ויותר מהמה ונוסף גם הוא אשר מו"ר זצוק"ל הסתיר את עצמו באופן שמי שלא הכירו לא ידע אף מעט מזעיר על גדלותו בתורה, ואף מי שזכה להכירו לא ידע עד היכן הדברים מגיעים, באופן שנטל מו"ר זצוק"ל כל חמודי תבל והלך לעולם שכולו טוב.

אמנם מהנגלות לנו בשיעוריו היה נראה שליטתו ובקיאותו העצומה בכל דברי התורה הזאת בהקפם ובעמקם, החל מתנ"ך ומפרשיו וכלה באחרוני האחרונים גדולים חקרי לב, ובפרט היה ניכר זה כאשר היו הלומדים שואלים ממקום אחר בש"ס ופוסקים אשר אז היה מו"ר זצוק"ל צולל תיכף ומיד לעמקי נבכי הסוגיא הנזכרת בעומק העיון כביכול היא היא הסוגיא הנלמדת וכל זאת בלא לפתוח להאי סוגיא ולעיין בה אלא כאמור על אתר ובעל פה היה פורסה כשמלה בצירוף שיטות רש"י ותוס' וגדולי הראשונים והאחרונים, וכמו כן כאשר היה מובא בדברי חכמינו ז"ל פסוקים היה מו"ר זצוק"ל מבארם ומטעימם באר היטב עם מפרשיהם והגדיל להביא להם סימוכין מפסוקים אחרים ומפרשיהם בבחינת דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

באהבתה של תורה שגה בכל עת ואף בלכתו בדרך או בנסיעותיו וכהאי גוונא תדיר היה נראה על פני קדשו כי רעיוניו אחוזים במילי דאורייתא ובעומק העיון, ובשיחותיו היה מרבה לעורר על אהבת התורה והחיזוק בשקידתה [פ"א ספרתי למו"ר זצוק"ל שהשתתפתי במעמד ראשית הגז ושאלתי באיזה מפרטי ההלכות הנוגעות לקיום מצוה זו וטרם אשר השיבני אמר לי בנעימה "ראשית הגז אפשר לראות גם במשנה"].

שלא לבייש

בעת לימודנו בישיבה זכינו שמו"ר זצוק"ל היה בוחן אותנו על החומר הנלמד מידי שבוע, אופן המבחן היה שמו"ר זצוק"ל היה שואל כל תלמיד ותלמיד שאלה אחת לפי סדר מקום ישיבת הבחורים, וכמדו' שבתמידות היה מו"ר זצוק"ל שואל שאלות פשוטות וקלות באופן שיוכל כל תלמיד ללא יוצא מן הכלל להשיב עליהם ושלא יתביישו מכך אותם אלו שלא היו מוכנים למבחן כדבעי. וזכורני שפ"א שאל מו"ר זצוק"ל תלמיד אחד שלא היה מן המוכשרים בלשון המעטה, מהו "אוכף", ונשא ונתן עמו בזה, והכל באוירה נעימה ובענות חן, אחר המבחן היו נגשים רבים מהבחורים למו"ר זצוק"ל לשואלו כיצד ידעו במבחן, וכמובן היה משיבים שידעו יפה, ופ"א בעת המבחן השבועי עמדתי מחמת שלא היה לי כסא, ומו"ר זצוק"ל שהרגיש בזה פנה ואמר לי בחביבות "אתה כמו בימי רבן גמליאל שהיו עומדים בגלל שהיה להם כח לעמוד וללמוד", כמו כן היה מו"ר זצוק"ל שוזר פנינים והערות הקשורות לחומר הנלמד תוך כדי המבחן.

גאון הענוה

על ענוותנותו של מו"ר זצוק"ל אפשר לכתוב ספרים שלמים בלא גוזמא ובכאן הנני להביא עובדא אחת אשר יפה כוחה ללמד על מידה זו, וכך היה מעשה, באחד משיעוריו של מו"ר זצוק"ל העיר אחד הלומדים, אברך תלמיד חכם, מדברי רבינו הגר"א ז"ל במקום אחר (כמדו' במסכת אהלות), והיה נראה לעין כל שכביכול אין מו"ר זצוק"ל יודע מדברי רבינו הגר"א ז"ל האמורים, שכן הקשיב בהתעניינות מרובה לדבריו של אותו אברך והתפעל מן החידוש וכמדומה שאף שאל לאותו אברך היכן הם דברי רבינו הגר"א ז"ל שאמרם והמשיך בשיעורו. אך מה מאוד נשתוממתי כעבור כחמישה או עשרה רגעים לשמוע את מו"ר זצוק"ל אומר אגב שיטפיה "כיון שהזכירו כאן את מה שאומר הגאון נאמר מה שהקשה על זה בחזון איש" ואמר לדברי החזו"א ז"ל ופלפל בהם, ובאותו רגע נתתי אל לבי כי

אמנם ידע מו"ר זצוק"ל מדברי רבינו הגר"א ז"ל ואך לבעבור תת הרגשה טובה לאותו אברך עשה עצמו כלא יודע מן הדברים מאומה [ודומני שרבים מיושבי השיעור לא הרגישו כלל בזה].

הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות

דומני שמו"ר זצוק"ל היה כחד בדרא בקבלת פני כל האדם בסבר פנים יפות ומאירות, יהיה מי שיהיה, ואף אותם אלו שלא הכירם ובאו במחיצתו זכו להתבשם מהארת פניו, כמו כן הוא היה לוחץ את ידיהם של הפונים אליו בחמימות ובאהבה, ואילו היה מבקש עצתו אומר לו כי הוא בן של פלוני או נכד של אלמוני וכדומה, אנשים שמו"ר זצוק"ל הכירם, או אז היה מו"ר זצוק"ל מוסיף לו קרבה עוד כהנה וכהנה ועוד היה משבח באזניו את קרוביו.

מעשים שבכל יום היה לראות כיצד הגיעו למו"ר זצוק"ל אנשים להתייעץ עמו על אותו ענין שבוע אחרי שבוע ופעמים שהיה זה במשך תקופה של חודשים ארוכים, ומו"ר זצוק"ל היה מקבל את פניהם בכל פעם מחדש בסבר פנים יפות ומאירות וכביכול זו הפעם הראשונה ששומע מענינם והיה מחזקם ומעודדם ומעטיר ברכות על ראשם.

שמח בשמחתם של ישראל

מו"ר זצוק"ל היה שמח בכל מאודו ונפשו בשמחתם של ישראל, ומעשים שבכל יום היה ניתן לראות כיצד נגשים לפניו אנשים ומביאים לו הזמנה לשמחותיהם והיו רואים בחוש כיצד מו"ר זצוק"ל שמח בשמחתם שמלבד שהיה מברכם בברכת מזל טוב לבבית עוד זאת היה פותח את ההזמנה בנוכחותם מעיין בה היטב ומתענין בה לפרטי פרטים בצדדים וצידי צדדים, והיה רושם את מועד השמחה ביומנו האישי שלא ישכח זאת חלילה, וכ"ש כשהיה בא להשמחה עצמה אשר היה שש ושמח עם בעלי השמחה ומשפחתם המורחבת איש לפי מהללו במאור פנים וחדוה עילאה משל שמחתו היתה זאת.

כשהיו עושים קידוש לרגל הולדת בן או בת אחר שיעורו, היה טועם משהו מהכיבוד ונושא מדברות קדשו ומודה לעושה הקידוש על שזיכהו להשתתף בשמחתו. ועוד הרחיב באמרו מענין מהות השמחה וכדומה.

פ"א נסעתי עם מו"ר זצוק"ל לשמחת בני עדות המזרח ומפליא היה לראות כיצד מו"ר זצוק"ל שורר שירים במבטא שלהם ואף שירים שהם עצמם בקושי הכירום ואין לשער ואין לתאר את גודל השמחה ששרתה שם בעת ההיא. כשהביאו לפניו ילד בן שלוש לחלאקה בד"כ אחר שגזר מעט משערתיו של הילד היה מחזיק ביד הילד ואביו ורוקד עמהם בשירת "יוסף ה' עליכם ועל בניכם ברוכים אתם לה' עושה שמים וארץ", וגו'.

כמו כן זכורני שפ"א כשנסענו לחתונה מסויימת אמר מו"ר זצוק"ל ברגש רב שהכלה היא יתומה ומצוה גדולה מאוד לשמח יתומים ובחתונה עצמה ניגש אל הכלה ובירכה בברכת מזל טוב לבבית.

כמו כן היה מו"ר זצוק"ל משתף את שומעי לקחו בשמחותיו המשפחתיות ובסיום השיעור היה נוהג לומר ביום פלוני תהיה חתונה לנכדי פלוני בן פלוני באולם פלוני וכולם מוזמנים, וכן ע"ז הדרך.

ובפ"א שדברתי עם מו"ר זצוק"ל קודם שמחה לאחד מנכדיו נ"י אמר לי להשאר לסעודה אמנם היות שמהרתי אז לסדר בישיבה אמרתי למו"ר זצוק"ל זאת, ומו"ר זצוק"ל אמר לי בנעימה "באמצע הזמן אני לא מתערב", באופן שכל החוסים בצל קדשו הרגישו לא רק כתלמידיו כי אם כבניו אהוביו רחומיו.

בכל צרתם לו צר

אחד המעשים המופלאים שראיתי אצל מו"ר זצוק"ל היה כאשר פ"א אחר שיחתו השבועית כשמיהר לשיעור תורני נוסף שהיה מוסר במקום אחר והגיע זמנו מכבר, חיכו לו בחצר הישיבה אשה ובתה למודות סבל ע"מ להתייעץ עמו בנושא מסויים שהעיק עליהם, והנה בדרך כלל היו מבקשי עצתו של מו"ר זצוק"ל נועצים עמו תוך כדי הליכתו לרכב ותו לא מפאת קוצר הזמן, דא עקא כי היה נראה שלאותה אשה ובתה ישנו את כל הזמן שבעולם וההתייעצות התמשכה והתמשכה כאשר כל אותה העת מתקשרים משתתפי השיעור לנהג לשואלו לסיבת איחורו של הרב לשיעור, ואכן הנהג בקשני לזרזם, אמנם השיבותיו כי אילו היה הרב רוצה לגמור את השיחה עמם היה עושה כן בעצמו (וכאשר ראינו בכמה פעמים שלפני שיעורו היה אומר בעדינות כי הוא ממהר כעת לשיעור), לאחר כרבע שעה סיימו השתיים את ההתייעצותם והלכו להם, או אז אמרתי למו"ר זצוק"ל כי תורה היא וללמוד אני צריך ומאי

טעמא הקדיש להם זמן כה רב ובפרט שמייהר לשיעור הנזכר, ומו"ר זצוק"ל השיבני בפשיטות דמה הם יעשו האם ישאירו הכל אצלם, הלא אינם יכולות, והוא פלא כי למו"ר זצוק"ל היה שעות קבלת קהל מסודרות וזמנים נוספים בלתי לחוצים ויכל לומר להם בנקל שיבואו באותו זמן, ואף על פי כן לא די שלא אמר להם כן אלא עוד שלא הראה להם שום סימני קוצר רוח וחוסר סבלנות ובפרט בהתחשב שהיה זה בערוב ימיו ולעמוד רבע שעה בגיל כזה אינו מן הדברים הקלים ועוד שהיה זה אחרי שיחה שמסר ובלא"ה עמד בה על רגליו, ואדרבה היה נראה ברור כי כל הזמן שלו, שלהם הוא.

ובכאן המקום להדגיש כי מלבד מה שהיה מו"ר זצוק"ל מתפלל על הפונים אליו ומברכם שיפקדו בדבר ישועה ורחמים עוד היה גדול כוחו באופן מופלא ומיוחד בשמיעה והקשבה למועקת הזולת, וכידוע שהשמיעה לבדה כתרופה היא וכמ"ש דאגה בלב איש ישיחנה, והיתה הרגשה מוחשית שבכל צרתם לו צר, שותפותו בצרת הזולת היתה באופן שהרגישו שכביכול צרתו האישית היא זו.

והנה בטבע העולם שכשאדם שומע צרת אחרים רח"ל פעם פעמיים ושלוש כבר פוחתת תחושת הצער אצלו ופעמים שאומר בפה מלא כששומע צרה פלונית שישנם צרות יותר גדולות וכיוצא בזה, אולם אצל מו"ר זצוק"ל ראינו שאף שפעם אחר פעם ניגשו אליו אנשים עם צרותיהם, איש איש וצרתו רח"ל, אף על פי כן לכל אחד ואחד היה נותן תחושה של שותפות ונשיאה בעול, היה נאנח עמהם ומנסה לעזור כפי כוחו ועל אף שאזניו שמעו מאות ואלפי צרות רח"ל, והדברים מפורסמים.

גולות למציאת זיווג

מעשה בבחורה בת עשרים ושש שנים שלא זכתה למצוא את זיווגה וכל פעם שהגיעה הצעת שידוכין לפתחה ברגע האחרון ירדה ההצעה וסחתי זאת למו"ר זצוק"ל וכדרכו אמר בפה קדשו "ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראינו" והוסיף בזה שלושה עיצות ואלו הן א. שתאמר בכל יום שני פרקים מפרקי שיר המעלות ולא משנה איזה. ב. יתכן שיש עליה קללה ואם היא חוששת מקללות שתעשה התרת קללות, ובענין זה סיפר לי מו"ר זצוק"ל שכשרצו לפטר את הרב הראשי גורן והיה עורך דין אחד שעסק בזה קילל גורן או אחד מאנשיו את אותו עורך דין שימות, ומיד רץ העו"ד למרן הגראמ"מ שך זצוק"ל ושאלו אם יש לו לחשוש מקללה זו ואמר לו מרן זצוק"ל שלא יחשוש, ועברו מאז שלושים שנה ואותו עורך דין חי, אמנם אם כי שלא כל קללה נתפסת מ"מ אם היא חוששת מקללות שתעשה התרת קללות. ג. שתקנה מתנה לחתן וכגון טלית (וזה סגולה שתתארכ).

ובפ"א בקשתי ממו"ר זצוק"ל ברכה עבור בחורה בת עשרים ותשע שנים שחיפשה את זיווגה והציע מו"ר זצוק"ל שתקנה מתנה לחתן כגון טלית וכל יום תקרא שני פרקים מפרקי שיר המעלות עד לאירוסיה, ואכן תוך פרק זמן קצר זכתה והתארכה, ומה מאוד שמח מו"ר זצוק"ל כשספרתי לו מאירוסיה.

פ"א הזכרתי למו"ר זצוק"ל שמות מבנות משפחה פלונית שטרם מצאו את זיווגם ואמר מו"ר זצוק"ל שילמדו הלכות שבת. לקראת שבת לכו ונלכה כי היא מקור הברכה. וכעבור כמה שבועות שאמרתי למו"ר זצוק"ל שוב את שמותיהם והזכרתיו שיעצם שילמדו הלכות שבת וטרם נושעו, שאלני אם אמנם לומדים הם הלכות שבת. ולכשבררתי זה מאותה משפחה השיבוני שאכן הם לא הקפידו על כך, ויהי לפלא.

כשהתייעצתי עם מו"ר זצוק"ל אודות אח ואחות מבוגרים מאוד שלא מצאו את זיווגם אמר שיקראו בכל יום פרק ל"ב בתהלים וכן היה פעמים רבות שאמר למעוכבי זיווג לקרוא פרק זה כסגולה לזיווג, ופעמים רבות לי שיקראו בכל יום שני פרקי תהילים ולא משנה איזה.

פ"א דברתי עם מו"ר זצוק"ל על אח ואחות מבוגרים שטרם זכו לבנות בית בישראל ואמר לי שיקבלו על עצמם תוספת שבת וכששאלתיו לכוונתו בזה אמר לי כגון שאם ישנו שולחן שיש עליו מפה ויש שולחן ליד שאין עליו מפה יפרסו מפה גם על השולחן השני וכיון שהם סמוכים על שולחן הוריהם שישתתפו עם ההורים על המפה.

פעמים רבות כשבאו לבקש הימנו ברכה עבור בן או בת מבוגרים היה אומר שיראו אם באחת ההצעות שהוצעו להם עד כה הורידה באופן שהצד השני נפגע מכך, והיה מורה לרצותם ולבקש סליחתם.

גולות לזרע של קיימא

כשדברתי עם מו"ר זצוק"ל אודות זוג למעלה מבני ארבעים שנה שלא זכו להפקד בזש"ק שאלני מו"ר זצוק"ל לשם

הבעל ואמו ומשלא ידעתי להשיבו זולת שם האשה ואמה אמר לי שאם הבעל כהן שיכוון בברכת כהנים יברך - בבנים וישמרך - בבנות. ואמר שגם אם הוא לא כהן יכוין זה בשעת ברכת כהנים. ופעמים רבות כשאמרתי לו שמות שלא נפקדו בזש"ק אמר לעשות סגולה זו.

ופ"א כשבקשתי ממנו ברכה לזוג פלוני ואמר לעשות סגולה זו שאלתיו אם יש עוד סגולה עבורם ואמר לי שזה מספיק עיצה טובה.

ובפ"א שאלתיו מהו המקור לסגולה זו דברכת כהנים ואמר לי שזה כתוב בתוספות על התורה (שיכוין) יברך בבנים וישמרך בבנות, והגרי"ז צ"ל אמר שזה עיצה לא פחות טובה מאשר ללכת למקובל ולבקש ברכה.

אכן פ"א שאלתיו על סגולה נוספת עבור זוג פלוני ואמר לי שאם יש כולל שצריך תה או קפה שיתרמו לשם, ושאלתיו אם צריך ליתן דוקא לכולל או דאפשר ליתן אפי' לבית כנסת וביהמ"ד ואמר לי שאפשר רק באופן שיש שם שיעורי תורה.

שמות בארץ

הוי עובדא שהבאתי למו"ר זצוק"ל פתק עם שמות של בחור ובחורה אשר בקשוני לשואלו אם שמותיהם תואמים זה לזה לנישואין, ועיין מו"ר זצוק"ל בפתק זמן מה ואחר מכן אמר לי שאם היו לוקחים את הפתק לאנשים שמבינים בשמות הם היו אומרים שאינם מתאימים אמנם הוסיף ואמר לי שאנחנו לא מסתכלים על זה והם יכולים להתחתן (וחושבני שזהו אחד מהמופתים הגדולים של מו"ר זצוק"ל, והבן לאשורו).

ובפ"א הגשתי לפניו פתק עם שמות אשר חפצו לידע אם תואמים הם זה לזה והוספתי ואמרתי שהם כבר מאורסים רק שמ"מ חפצים לדעת אם שמותיהם תואמים ולא חפץ מו"ר זצוק"ל להשיב בזה באומרו הרי הם כבר מאורסים והא ניהא לו היו שואלים מקודם, אמנם לבסוף אמר ששמותיהם תואמים [ויתכן שמה שהשיב בזה בסופו של דבר הוא בכדי שלא יתפחדו השואלים מעצם מה שלא השיב בזה].

כמו כן זכינו להתיעץ עם מו"ר זצוק"ל בהקשר לקריאת שמות מבני משפחתנו ולאנשים שונים והרבה פעמים היה אופן השאלה שהבאנו לפניו כמה שמות ומו"ר זצוק"ל היה בוחר את השם המתאים והטוב מביניהם לדעתו.

עצות וסגולות שונות

הצגתי בפני מו"ר זצוק"ל בחור אחד שהיה מגמגם וחפץ בברכתו ובעצתו ואמר מו"ר זצוק"ל לבחור הנ"ל "שמעתי בשם חכם אחד שאמר לקרוא בנחת כך "וירא, בלק", ולקרוא פרשת שבוע לאט כל מילה ולהבין וה' יעזור", ובפ"א שהזכרתי למו"ר זצוק"ל את שמו של אותו בחור אמר לי בזה"ל "שיקרא את הפרשה לאט ובהמשך הזמן יסתדר".

פעמים שייעץ לחולים לקרוא פרק ק"ג בתהילים ולעשות פדיון נפש, אמנם כששאלתיו אם יכול לעשות הפדיון נפש להחולה אמר שאינו עוסק בזה ויש מומחים לכך שיודעים לעשות הפ"נ עפ"י הרש"ש והחיד"א ז"ל.

ראיתי שאמר למאן דהוא שביקשו ברכה לפני ניתוח שידליק קודם הניתוח נר אחד לזכותי דרבי מאיר בעל הנס ונר אחד לזכותי דהחזו"א ז"ל, (ויבקש שבזכותם יעבור הכל בשלום).

כמדוד' דפ"א הבאתי לפניו שם של אשה שסבלה ברגליה ואמר שבעלה ילמד פרק "כיצד הרגל".

לפלוני שביקש ברכה לרפואה שבעיניו אמר מו"ר זצוק"ל לקרוא פסוקי אותיות ע' בפרק קי"ט שבתהלים.

פעמים רבות שהבאתי למו"ר זצוק"ל שמות של נשים לפני לידה אשר ביקשו ברכתו ללידה קלה אמר שיקראו בכל יום פרק א' וב' שבתהלים עד הלידה.

לסובל מכאב בטן אמר לשתות תה בבונג ולסובל מצינון אמר לשתות תה עם לימון.

ליבם של ישראל

ספר אחד, אלפי רגעים של התרגשות.

בפורמט אלבומי ענק וייחודי בן 456 עמודים המכיל בתוכו אוצר מרתק לכל אחד, בכל מקום.

הספר המשולב:

מסע מסעיר ומרגש אל 93 שנות דמותו רבת הגוונים של הצדיק וראש הישיבה, הדיין והמרא דאתרא מרן הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצוק"ל

הסיפורים שלא סופרו.

מאות רגעים, מהעירה ברוסיה ועד רמת השרון, מימי הבחירות הנדירים ועד לברכותיו המופלאות

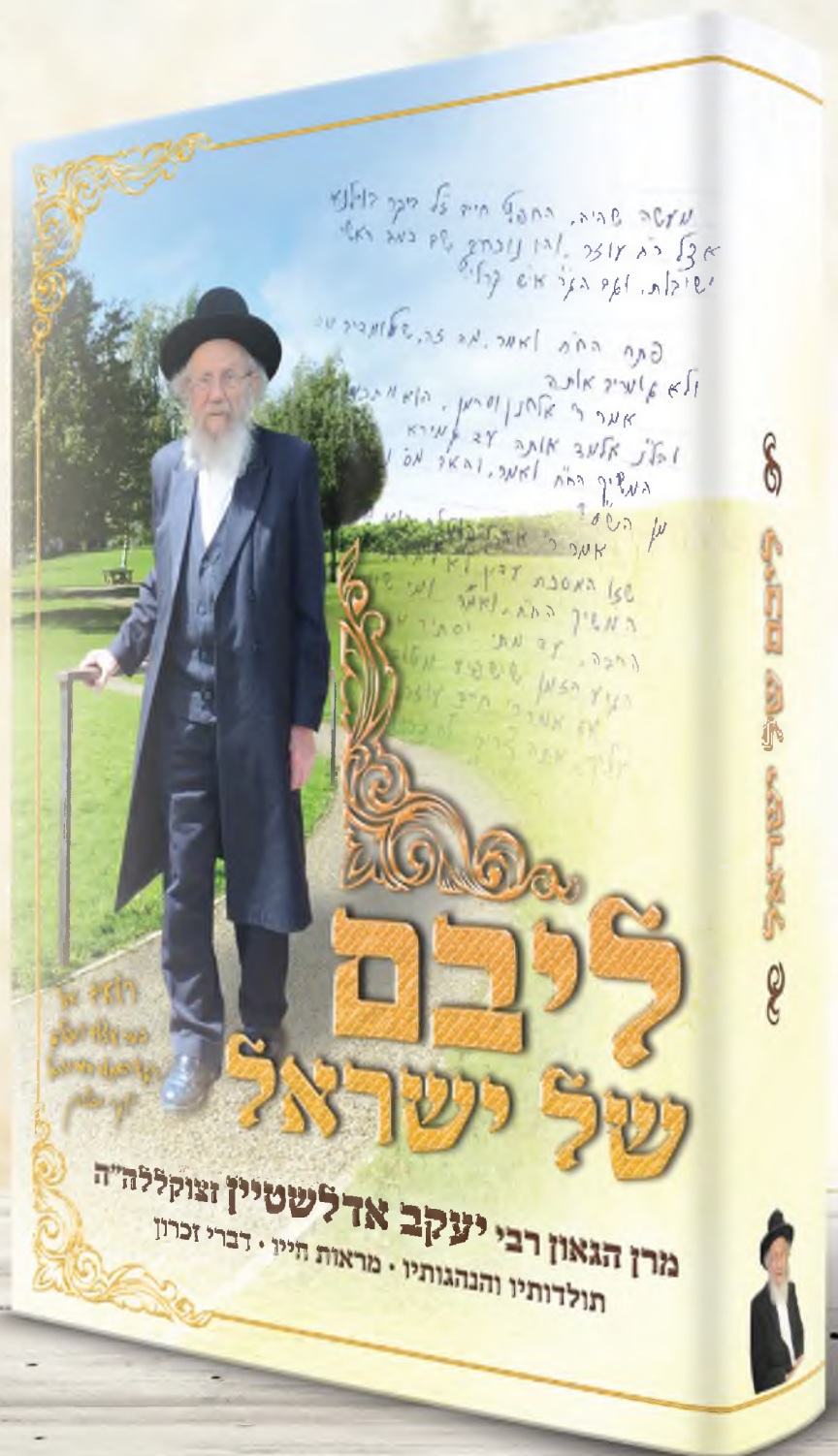
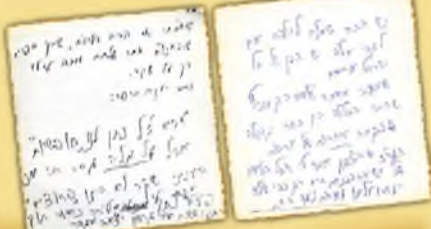
התמונות המרהיבות

המתעדות אלפי זיכרונות מתוקים מילדות ועד שיבה בבית ומחוצה לו, על פני כמעט מאה שנים

הפתקים המפעימים

בהם חרט בכתב ידו את צפונות ליבו וחשף טפח מתוככי ליבו, לעיתים עד כדי החסרת פעימה.

"ויהי רצון שיהא ספר זיכרון זה לתועלת ולחיזוק לכלל עם ישראל"

הרב
א. א. אדלשטיין

הרב
דוד יצחק

הרב
אברהם יצחק

לקראת היארצייט- ניתן להשיג במחיר מיוחד במוקדי המכירה. וכן מחירים מיוחדים למוסדות וכדו'.

פרטים בטל' 052-7136824

מכתב תשובותיו דמו"ר זצוק"ל על שאלות הנזכרות

בס"ד כ"ג שבט תשס"ה

לבחור היקר כה' משה חליות, נ"י ויזרח בס"ד

שלום רב

א. בענין מה ששאלת אודות עמלקי שהתגייר.

הנה, מה שכתבת ששמעת שכתוב מפורש שאין מקבלין מעמלק, וצינית שזה בשם הספרי, עצם הדבר נכון הוא שיש ברייתא האומרת כן, אבל לא מצאתי כזאת בספרי, אלא זה נמצא בברייתא של מכילתא, בס' שמות סוף פרשת בשלח, בשם ר' אליעזר על הפסוק כי יד וכו', שכן הוא דורש הפסוק.

אך לענין מה שאמרנו בענין זה אז לפני פורים, צדקת במה שכתבת שמצאת בהג' שברמב"ם הוצאת פרנקל, בשם "עין זוכר" שדעת הרמב"ם היא שמקבלין גרים מעמלק, ועוד הוסיף שם ברמב"ם הל' סנהדרין פרק י"ח הלכה ו' בספר המפתח בסוף הכרך, בשם עין זוכר שהרמב"ם אינו פוסק להלכה כהמכילתא, אלא ס"ל דמקבלין גרים מעמלק, וכן כתב להדיא בכסף משנה הל' מלכים פ"ו ה"ד, והוסיף עוד שם להקל, שאפילו אם קיבלו רק שבע מצוות, יצאו מכלל עמלק, ונעשו כבני נח הכשרים, וכונתו ברורה, שהוא גר תושב.

ולכאורה תמוה, איך פוסק נגד ברייתא מפורשת במכילתא, אך נראה פשוט, דהמכילתא היא בשם ר' אליעזר, ושם יש תנאים אחרים שדורשין אותו פסוק באופנים אחרים וס"ל להרמב"ם שהם חולקים להלכה על ר"א שהוא שמותי.

ועתה נחזור למה שדיברנו אז, דלכאורה קשה סוף סוף איך מגיירים אותו הרי מיד ברגע שבא לפנינו העמלקי, יש מצוה להרגו, ולמה ממתניין ולא מקיימין בו מיד את המצוה של תמחה, ועל זאת באה התשובה, שכיון שרוצה להתגייר, הרי זו גופא היא פעולה של מחיית עמלק, שהוא נעשה יהודי ואינו מעתה עמלקי, (ולפי הכס"מ נעשה גר תושב שאין בו כבר עמלקיות), וזה מה שאמרנו אז בשיחתנו (וסברא זו שמעתי בילדותי מפי הרב אלימלך שאולזון ז"ל).

ומה שהוספת לענין זה את הסברא בגלל שהוא קטן שנולד, הסברא נכונה, אבל לפי דרכינו אין צורך לה, כי שפיר יש כאן מחיקת שם עמלק ממנו.

ולענין מה שנגעת בשאלה האם כך ההלכה למעשה, הנה לענין השיחה שדיברנו בשעתה אין נפ"מ איך ההלכה, כי דיינו להביא שזו שיטה שקיימת לפי פוסק אחד (וכאן זה הרמב"ם) וממילא עלינו להתייחס לזה, וליישב שלא יהיו קושיות על שיטה זו, וזאת באנו ליישב בסברא של מחיקת עמלק במהלך רוחני.

ולגופו של ענין יש לדעת, שנראה דגם הראב"ד פוסק דלא כהמכילתא, ששם בהל' מלכים פ"ו ה"ד השיג על הרמב"ם בפרט אחר, ועל הנושא של עמלק לא השיג מאומה, ומוכח שמודה בפרט זה להרמב"ם.

ב. ומה שכתבת לברר בענין הבחור שהתעודד והחליט לא לעזוב את הישיבה בפוניבז', גופא דעובדא שהיתה היא כך שאז בשעתו, בכלל, לא עלה בדעתי לחשוב שהבחור שבור, וחושב על עזיבה, כי את מחשבתו זו סיפר לי אותו בחור אחרי עשרות שנים, כשהוא כבר היה ת"ח גדול ומכובד.

והמעשה היה שבתחילת "זמן" הרי מגיע בחורים צעירים חדשים, שאינם מכירים את הבחורים הותיקים, ואת כל מנהגי הישיבה, והייתי רגיל בתחילת זמן לגשת בשיגרה מידי פעם לבחור חדש ולהתענין על מצבו, או אם יש לו חברותא וכו' וכו' לכך נגשתי לדבר גם עם בחור דנן, או לשמוע מה שמע בשיעור, ובהפתעה שמעתי אחרי שנים רבות את סיפורו, שבהיותו חדש נכנס לפי תומו לחדר האוכל, ולא ידע את המצב שאין די כסאות, וכל בחור לוקח בידו כסא להביא לחדר אוכל, ונתישב בטעות על כסא תפוס, וסילקוהו. וכן לקח סטנדר שלא ידע שהוא מוחזק של מי שהוא, וג"כ סילקו בעל הסטנדר, וכך כמה וכמה דברים שהיה חסר לו דא והא, ונשבר מזה וכו'. ורק כשראה שהוא אינו נרדף תמיד, ואדרבה יש בחור ותיק שמתייחס אליו, ומתענין במצבו, מיד נשתנתה הרגשת האיש והחליט להישאר.

ג. ומה ששאלת מה אמרנו בשם הרב מפוניבז' על פסוק הדודאים וכו', הדבר הוא, הרב זצ"ל ציטט בשם מדרש פליאה: הדודאים נתנו ריח זה מעשה ראובן (שמכונה בתואר דודאים) ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה עכ"ל המדרש, ותמה הרב, מה קשר בין רישא וסיפא, ועל זה דרש רבינו ואמר, הרי מעשהו של ראובן היא עיקר להציל את הרוחניות של יוסף (להשיבו אל אביו, אל הישיבה) שזה עיקר החיים, ואותו רעיון הוא בנר חנוכה שאילו היו עושים את החומריות לדבר עיקרי, הרי היונים לא גזרו להציק בחומריות, אלא להשכיחם תורתך ורק על זה נלחמו מתתיהו ובניו, להציל את עמנו משכחת התורה, וזהו גם מעשה ראובן, בהצלת יוסף לכוונה זו, ומשבחים אותו יותר מן יהודה.

ואחתום בברכת חזק ואמץ להצלחה בתו"י, מתוך בריאות לגו"נ.

יעקב אדלשטיין

סדר הסגולה הידועה ממזמן הגאון רבי יעקב אדלשטיין זצוק"ל זי"ע

א. סגולה ידועה היא לגמור ספר תהילים מתחילה ועד סוף מבלי להפסיק בדיבור כלל, ודרשו ע"ז דורשי רשימות (מובא בספר "פלא יועץ" מי ימלל גבורות ה' - ישמיע כל תהילתו והיינו הרוצה לספר בגבורותיו ובנפלאותיו ישמיע כל התהילים בתפילה). ועושים זאת במנין של עשרה בני אדם שאז הוא ציבור שתפילתו נשמעת.

ב. ובהיות דבר זה ענין סגולי יש להשתדל ולעשותו בצורה המסוגלת ככל האפשר ובפרט בדברים כדלהלן:

1. ראשית כל לגמור את כל התהילים במנין של עשרה בני אדם כנ"ל.
 2. יש לחזר אחר מקום מסוגל [ופעם שאלנו את כבוד מו"ר שליט"א ואמר שכל מקום קדוש טוב, ומ"מ השיב שהיות ומה שבידינו היה להצליח היה זה ליד קבר החזו"א וקבר הסנדלר וכמו שנתבאר להלן לא כדאי לשנות.
 3. לכתחילה יש לחזר אחר זמן מסוגל דוגמת עשרת ימי תשובה אך אין זה כדאי עבור זה לדחות ולשהות זמן רב.
 4. והנה בזמן היממה כידוע שבלילה אחר חצות עד הנץ הוא זמן התגברות רחמים אך ודאי שאינו לעיכובא.
 5. מהנסיין שבידינו שהיה עמנו אדם גדול או ממש במנין או שהעתיר בעבורינו לאחר שהודיעוהו הזמן שאנו מתפללים [אצלנו היה זה מו"ר הגר"י אדלשטיין זצוק"ל]
- ג. יש להקפיד מאד שאף אדם לא ידע חוץ מאנשי המנין (ואנשי המנין ידעו במי המדובר אך מספיק ידיעה באופן כללי ואין צריך לדעת כל פרטי הדבר). וכידוע דבר זה הקפידו בעלי הסגולות לשמור הכי בהסתר "וכבוד ה' הסתר דבר".
- ד. שלא לעשות עבור שניים ביחד רק לאחד והמהרי"ל דיסקין נתן בו טעם כיון דתפילה עושה מחצה ואינו יודע איזה חצי יתקבל.

ה. סדר האמירה על קברו של החזו"א:

1. לגמור את כל ספר התהילים בתנאים הנ"ל וכל ראש פרק להתחיל ביחד.
2. כשיגמרו יאמרו פרקים: קכ"ז, קכ"ח, קכ"א, ק"ל, פסוק בפסוק.
3. אחר בפרק קי"ט אותיות א-ב שמות פרטיים של בני הזוג (ואין צורך עם שמות ההורים שלהם).
4. עוד בפרק קי"ט אחר זה כנ"ל אותיות קרע שטן.
5. עוד בפרק קי"ט אחר זה כנ"ל אותיות ילד.
6. אחרי אומרים היה"ר שבסוף התהילים וכשיגיעו לו: "ויפקוד את כל חשוכי בנים וכו' לעבודתך וליראתך", יוסיפו ובפרט ל... "ויכירו שמות בני הזוג עם שם האמא דהיינו בן...
7. אחר כך יאמרו שם ביחד בסוף התפילה המוזכרת י"ג מדות.
8. ואח"כ יאמרו בזכות הצדיקים הטמונים במקום הזה ובפרט מרן ר' אברהם ישעיהו בהר"ר שמריהו יוסף בעל החזו"א יפקוד הקב"ה לזרע של קיימא את... וזוגתו...

ו. על קבר הסנדלר:

1. יאמרו שוב פרקים קכ"ז, קכ"ח, קכ"א, ק"ל.
2. ויאמרו אח"כ כנ"ל בזכות הצדיקים וכו' ובפרט משה יעקב ב"ר יוסף וכו'.

וה' יתברך ישמע שועתינו ויקבל קול תפילתינו ברצון, וימלא משאלות ליבינו לטובה בזרעא חיא וקיימא, ולא יפסוק ולא יבטול מפתגמי אורייתא אמן כן יהי רצון.

עוד יש סגולה גדולה ומקובלת בידי אנשי ירושלים ללכת מ' ימים רצופים להתפלל בכותל ושמעתי שאין צורך לגמור רק יאמר הקאפיטל או כמה ואח"כ יבקשו אך יש להקפיד שיהיו רצופים.

עננו אביר
יעקב עננו

מיסודו של מרן הגאון הגדול
רבי יעקב אדלשטיין זצוק"ל

במלאת שנתיים לעלותו בסערה השמימה.

עולו ואתכנשו להילולא דצדיקיא יעקב אדלשטיין

מרן רבי זיע"א

יום ראשון כ"ח שבט מעמד התפילה המרכזי

בשעה 4:00 אחה"צ

תורתו מגן לנו הוא ימליץ טוב בעדנו! תורמים למפעלו וזוכים לישועתו!

פותחים שערי שמים

לאחר המעמד המרכזי יתקיים מעמד תפילה מיוחד

לזיווגים, לזרע של קיימא, לרפואה ולישועות הכלל והפרט

בראשות בנו וממשיך דרכו

מרן הרה"ג מרדכי שמואל אדלשטיין שליט"א

דרכי גישה לגברים ולנשים / סודרה תאורה במקום / כתובת בית החיים: רח' הנצח - רמת השרון

077-314-10-10

לתרומות ולמסירת שמות לתפילה
קו הישועות